THEOLOGIA MORALIS

DIVI

ALPHONSI DE LIGORIO

EPISCOPI S. AGATHÆ GOTHORUM, ET RECTORIS MAJORIS CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS,

ADJUNCTA IN CALCE PERUTILI INSTRUCTIONE AD PRAXIM CONFESSARIORUM,

UNA CUM ILLUSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI

JOANNIS DOMINICI MANSI ARCHIEPISCOPI LUCENSIS

EPITOME DOCTRINÆ MORALIS, ET CANONICÆ *EX OPERIBUS BENEDICTI XIV.*

EDITIO NOVISSIMA NEAPOLITANA,

IN QUA PRÆTER EA OMNIA QUÆ IN CÆTERIS ADDITA FUERE,

Auctor ipse plura olim reformavit, aliquibus sententiis clarius explicatis, aliis de novo additis, aliis re melius perpensa immutatis, et novas animadversiones magni ponderis adjecit.

TOMUS QUARTUS.

NEAPOLI, 1840.
EX TYPOGRAPHIA SIMONIANA.
Superiorum Permissu ac Privilegio.

CAPUT III.

De Contractibus.

DUBIUM I.

Quid in genere sit contractus?

707. *Quid est contractus, et quotuplex?*
708. *Quotuplex contractus perficitur?*
709. *Quid si quis contrahat sine animo contrahendi?*
710. *Quid si sine animo se obligandi?*
711. *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia?*
712. *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi? Et cui facienda tunc restitutio?*
713. *An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum?*
714. *Quando dolus vel error irritet contractum?*
715. *Quid si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui?*
716. *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto?*
717. *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio? Quid si contractus sit irritus per metum reverentialem, aut per preces importunas?*
718. *Quid si per metum levem?*
719. *An metum passus possit rem repetere a tertio possessore.*

707. » RESP. Est pactum, sive consensus duo-
» rum, quo scienter, libere, et legitime uter-

» que se vicissim, vel nimirum saltem una pars » se alteri acceptanti obligat, quocumque signo » externo id fiat: ut v. gr. in contractu mu- » tui, ex una parte mutuans se obligat non re- » petere mutuum ante certum tempus; ex altera parte mutuatarius se obligat tunc illud » reddere; et sic de aliis. In promissione au- » tem, vel donatione absoluta, una pars tan- » tum obligatur post alterius acceptationem.

Prænotandum alios esse contractus nominatos, ut sunt emtio, mutuum, etc. alios innominatos, quorum *ex l. Naturalis*, *ff. de Præscript. verb.* quatuor dantur species, scilicet: *Do ut des: Facio ut facias: Do ut facias: Facio ut des.* Notandum deinde alios esse contractus nudos, alios vestitos, nimirum stipulatione, juramento. Pro nudis autem regulariter non conceditur actio in foro externo.

708. Sed quæritur 1. quot modis contractus perficiuntur? Resp. quatuor modis, I. *Consensu*, ut in emtione, locatione etc. Et si in istis convenitur de scriptura, ista magis ad probationem, quam ad constitutionem deserviet, *ex §. Un. Inst. de Obl. ex consens. et l. S. C. de Trans.* Excipe, nisi partes intendant suspendere consensum, donec scriptura fiat; et hoc esse judicatur, quando ab initio de scriptura conveniunt, *l. Contractus*, *C. de Fide Instrum.* II. Contractus perficiuntur *verbis*, prout in stipulatione. III. *Scriptura*, ut in contractu census. IV. *Traditione*, ut sunt mutuum, donatio, depositum, commodatum, pignus: qui omnes contractus, nisi tradita re, non perficiuntur. Ita communiter *Lugo*, *Less. Mol. etc. cum Salm. de Cotr. c. 1. n. 5.*

Hinc in contractibus, qui solo consensu perficiuntur, nequit una pars, altera invita, resi-

lire; Secus, si contractus scriptura, aut traditione indigeant. Ceterum in foro conscientiæ contrahentium intentioni standum est; Ita communiter DD. *apud Salmanticens. ibid. n. 6. cum Less. lib. 2. cap. 17. n. 19. Covarr. Gom. etc.*

709. Quæritur 2. an, si quis externis signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientia teneretur ad contractum? Resp. negative ex communi cum *Sanch. de Matrim. l. 1. disp. 9. num. 5 et Lug. Sylv. Prado cum Salm. ibib. num. 7.* Excipe, nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jam partem suam præstiterit; tunc enim teneris tu implere tuam, etiamsi ficte promiseris, juxta dicta de stupratore ficte promittente Matrimonium, vide *dict. num.* 642.

710. Quæritur 2. an qui, sciens obligationem contractus, velit quidem contrahere; sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientia? Adest duplex sententia probabilis. *Prima sententia* affirmat cum *Less. Soto, Dic. Pont. etc. apud Salm. de Matr. cap. 1. n. 20. Secunda* vero *sententia* probabilior negat cum *Sanch. de Matr. lib. 1. D. 9. n. 5. Bonac. eod. tit. Qu. 1. p. 1. n. 5. et Salmantic. dict. n. 28. cum Pal. Con. Avers. Villal. Bec. Cornejo, etc.* Ratio, quia conditio apposita contraria substantiæ contractus, contractum invalidat; qua ratione in *cap. fin. de Condit. appos.* dicitur, quod conditio contraria substantiæ matrimonii ipsum annullat, licet adsit intentio contrahendi. Vide dicta *de Juram. pag. 121. vers. An autem et de Voto pag. 126. Quæritur II.*

Quær. 4. utrum contractus sine debitis solemnitatibus celebratus obliget in conscientia? Triplex datur probabilis sententia. *Prima* negat; quia leges irritantes tales contractus fundantur

in præsumtione non solum doli, sed etiam periculi; et ideo potest Lex humana omnino tollere naturalem obligationem contractus initi; Sic enim Ecclesia nullum reddidit Matrimonium sine Parocho, et testibus contractum. Ita *Less. lib. 2. c. 19. n. 35. Lugo D. 22. sect. 9. n. 252. Salm. de Contr. c. 1. n. 50. cum Vasq. Trull. Bon. et aliis.*

711. *Secunda* sententia omnino opposita, quam tenet *Sotus de Justit. lib. 4. quæst. 5. Mol. D. 81. Sa v. Contractus num.* 1. item *Abbas, Innocent. S. Antonin. et alii apud Cabass. Theor. Jur. l. 6. c. 3. num.* 2. et merito probabilem vocant *Lugo Less. et Salm. n. 50. et* 52. affirmat hujusmodi contractus obligare, quia in illis humana lex, quamvis neget actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidam consensus sufficit. *Tertia* sententia, quam sequuntur *Sanch. Cons. lib. 4. cap. 1. d. 14. cum Henr. Lop. etc. Cabass. l. cit. cum Bann. et Beja* (et his se postmodum adjungit *Sotus loc. cit. q. 5. art.* 3.) docet in his contractibus præferendum esse possessorem, donec per sententiam Judicis condemnetur ad restituendum; et probatur ex c. *Cum sunt, de Reg. Jur.* ubi: *Cum sunt partium jura obscura, reo potius favendum est, quam actori.* Hanc sententiam non solum puto probabiliorem, sed in praxi omnino tenendam, eo quod (juxta principium in hoc libro toties statutum), cum possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expoliari, nisi constet de jure alterius. Hæc autem tertia sententia supponit secundam satis esse probabilem. Sed primæ sententiæ Auctores possent objicere exemplum supra relatum Matrimonii clandestini, sine Parocho et testibus initi, ex quo nulla remanet naturalis

obligatio, cum ab Ecclesia in Tridentino *Sessione 24. cap. 2.* omnino invalidum declaratum fuerit. Sed respondetur, hujusmodi contractum multum differre ab aliis, respectu enim ad Matrimonii contractum, cum ipse ad Sacramenti dignitatem elevatus fuerit, singularis potestas a Deo impertita est Ecclesiæ, solvendi scilicet ab omni obligatione Sponsos, qui sine debitis conditionibus ab Ecclesia præscriptis Nuptias ineunt; et enim Ecclesia, licet nihil mutare possit circa Sacramentorum materiam, et ideo nullum potest invalidare Matrimonium legitimo consensu contractum, attamen bene præscribere valet, et declarare, illegitimum esse consensum illum, quem Sponsi opponunt contra legem ab Ecclesia propter commune bonum Christianæ Reipublicæ sancitam. Procul tamen dubio tenetur possessor stare sententiæ Judicis, si damnetur ad restituendum, ut bene addit *Sab. loc. cit. num. 5. in fine.* An vero possit Judex eo casu judicare contra possessorem, si probabiliter sit judicj opinio possessori opposita? Probabilius nego, juxta dicenda *lib. 4. num. 210. v. Quæritur II.* Hic autem notandum id quod habetur *in l. Etsi inutiliter, C. de Fideicom.* nempe, quod si hæres jam tradiderit rem ex fidei commisso relictam in Testamento non solemni, nequit postmodum eam repetere hac præcisa ratione, *cum non ex sola Scriptura* (verba textus) *sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur.* Hinc ponitur in Argumento: *Agnoscens minus solemnem voluntatem, et solvens, non repetit.*

» 1. *Si* alteri promisisti, aut donasti interius » tantum, aut si externo signo quidem, alter » autem non acceptavit, non fuit contractus, » nec obligaris.

» 2. Invalidus est contractus, si contrahentes » sint inhabiles ad contrahendum, vel si jus po» sitivum resistat. Vide *Less. lib.* 2. *cap.* 37. » *d.* 8.

712. » 3. Item si materia contractus sit illi» cita, ut si sit peccatum; vel illegitima, ut si » fur vendat rem alienam.

Quæritur I. An inducant obligationem pacta de re turpi, puta de patrando homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione, et similia? Certum est, quod ante patrationem peccati nullus est contractus, et nullam parit obligationem, quoniam justitia nullo modo potest obligare ad illicitum; unde certum est, quod eo casu nec promittens tenetur dare pretium conventum, nec alter retinere potest pretium acceptum. Dubium est, an post opus illicitum præstitum sit obligatio solvendi pretium promissum, et alter possit illud retinere? Quoad meretrices commune est, et certum inter DD. quod possint retinere pretium meretrici præstiti. Ita *S. Thom.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 7. *ad* 2. *et qu.* 62. *art.* 5. *ad* 2. ubi docet: *Cum quis dat meretrici propter fornicationem, mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superflue aliquid per fraudem aut dolum extorsisset, teneretur eidem restituere.* Et ita *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 330. *sect.* 4. et omnes alii communiter: Et probatur ex *l.* 44. *ff. de Condit. ob turp. caus.* ubi dicitur: *Sed et quod meretrici datur, repeti non potest . . . . quia licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix.* Pro aliis vero maleficiis, puta pro ferenda sententia injusta, vel patrando homicidio, adulterio, fornicatione, etc. duplex est sententia probabilis: *Prima* negat esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud re-

tineri; ita *Adrianus in 4. de Rest.* §. *Restat. Comitol. lib. 3. D. 5. Jo. Med. Cod. de Rest. Nav. Man. cap. 17. n.* 38. (quamvis *Less. et Lugo* asserant *Navarr.* alibi mutasse sententiam) *Continuator Tournely loc. cit. pag.* 330. *ac alii ap. Concinam tom. 7. pag. 147. num.* 5. et probabilem vocant *Less. lib. 2. cap. 14. num.* 60. *Boncagl. de 7. Præcept. cap. 6. quæst.* 4. *et Dian. part. 2. tract.* 2. *Misc. R.* 40. atque huic adhæret *Conc. loc. cit.* Probatur 1. hæc sententia ratione, quia actio illicita nullo pretio digna est, cum peccatum non sit vendibile. Probatur 2. ex *l. Mercedem. C. de Condict.* ubi dicitur: *Ob turpem causam ex stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones.* Item ex *l. Pacta. C. de Pactis: Pacta quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est.* Si igitur pactum ante impletionem est nullum, non potest per impletionem validari, regula enim communis est quod illud quod ab initio non subsistit, tractu temporis convalescere nequit. Censetur autem leges istæ non solum prohibere actiones ipsas illicitas, sed etiam solutionem pretii pro illis, eo quod solutio fomentum præberet similibus sceleribus. Accedit quod leges quæ non nituntur falsa præsumtione, bene obligant in conscientia. Unde *S. Th. 2. 2. quæst.* 32. *art. 7. ad* 2. ait: *Apud illos qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem.* Et *quæst.* 62. *art. 5. ad* 2. *Ille qui accipit contra legem non debet sibi retinere.* Juxta autem hanc sententiam dubitatur cuinam facienda est restitutio accepti? *Sotus, et Covarruvias* censet faciendam esse illi qui dedit: Sed probabilius et communius tenent *Less. num.* 61. *cum S. Antonin. Navarr. et aliis* erogan-

dam esse pauperibus, vel locis piis; absurdum enim est, et contra mentem legum, ut illi fiat restitutio, quem potius leges punire, quam juvare intendunt.

Secunda vero probabilior sententia et communis, quam tenent *Sanchez Dec. lib.* 3. *cap.* 9. *num.* 27. *et* 28. *Less. lib.* 2. *cap.* 14. *num.* 52. *et cap.* 19. *n.* 19. *Salm. de Rest. cap.* 1. *num.* 154. *Croix lib.* 3. *part.* 2. *num.* 692. *Viva de Restit. quæst.* 1. *art.* 1. *num.* 3. *Lugo de Just. D.* 18. *num.* 59. *cum Vasq. Sot. Mol. Turr. Covarr. Cajet. Arag. et aliis communiter*, docet teneri promittentem solvere pretium, et contra recipientem non teneri ad restitutionem. Ratio, ut quidam dicunt, quia opus malum, etsi pretio dignum non sit, quatenus est malum, est tamen pretio dignum, quatenus est alteri utile, vel delectabile. Sed hæc ratio tenuis mihi videtur, nam, ut docent communiter DD. cum *D. Thoma*, nullum pretium meretur res, quæ cedit tantum in utilitatem emtoris, et ejus privatio nullum affert incommodum venditori pretio dignum. Nec valet dicere, quod præstans opus illicitum juste pretium accipit pro rectitudine qua privatur; hujus enim rectitudinis privatio, cum sit res mere spiritualis, nullo modo videtur esse pretio æstimabilis. Ratio potior mihi est, quia in quocumque contractu oneroso, *do ut des, facio ut facias* (ut statuimus ex communi sententia *num.* 644.), lex naturalis dictat, quod cum quis partem suam præstiterit, tenetur alter suam implere, quam licite præstare possit. Unde, si alter opus suum (etsi illicitum) jam præstitit, teneris tu pretium promissum ei satisfacere. Sed dices: hoc currit quando utraque pars est pretio æstimabilis; at hic actio illicita præstita nullo pretio digna est. Respondeo: actio illa peccaminosa nullo quidem pretio est digna, quia

illicita est; sed bene pretium meretur, qua est temporaliter laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa illam præstanti; pretium enim et actio tunc conveniunt saltem in genere rei temporalis. Et quamvis ignominia illa, sive periculum, nullo pretio compensari possit, et ante pactum nihil compensare tenearis, cum sint res diversi ordinis, inter quas nulla datur proportio, et ideo qui famam alteri abstulit, non tenetur pecunia infamiam compensare, si nequeat famam restituere, ut ex probabiliori sententia diximus *n.* 627. Posito tamen contractu; et præstita ab altero actione peccaminosa, teneris tu pretium promissum solvere, non jam ad compensandum damnum alterius, sed ad implendam obligationem naturalem, ex qua (ut diximus) quisque tenetur suam partem promissam implere, postquam alter suam præstitit. Alias (recte ait *Lugo loc. cit.*) non videtur, quomodo possit obligari stuprator, qui virginem violavit sub ficta promissione matrimonii, ad eam ducendam, ut diximus *num.* 643. ex communi sententia. Ad leges autem civiles pro prima sententia allatas respondet *Less. dict. cap.* 14. *num.* 57. quod licet ipsæ rescindant hujusmodi pacta, et auferant omnem obligationem civilem, ob quam possit peti in judicio promissum, tamen non irritant acquisitionem rei ex tali causa. Et hoc satis significat lex in principio hujus quæstionis relata, qua declaratur meretrix posse retinere pretium sui meretricii, *quia, licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit cum sit meretrix.*

Quæritur II. An si vir donet feminæ ad extorquendam copulam, possit illa retinere, copula non concessa? Si adfuerit pactum de copula ex

plicitum, vel implicitum tunc certe tenetur restituere, secus vero si donum datum est ad animum alliciendum, quia datio illa fuit omnino liberalis; Quemadmodum si quis det pecuniam Episcopo tantum ad alliciendum, ut conferat Beneficium, juste potest Episcopus retinere, si non conferat. Ita communiter *Lugo D. 18. num. 49. Mol. t. 3. D. 737. Roncaglia de 7. Præcept. cap. 6. quæst. 2. et Salm. de Restit. cap. 1. num. 165. cum Prado, Tap. Vill. Dic. Reb. etc.* Bene tamen advertunt *Salmant. ibid.* difficulter excusari mulierem accipientem tale munus a peccato scandali, quia munere accepto vir ardentior, et audacior redditur ad eam concupiscendam. Unde dixit *D. Thom. lib. 4. de Erudit. Princip.* ex D. Hieronymo: *Matrona non est casta, quæ cum rogatur, munera accipit.*

713. Quæritur III. Si actio sit debita ex alia virtute quam ex justitia, puta jejunium in quadragesima, an restituendum sit pretium pro illa actione acceptum? Affirmant *Less. Medin. etc. apud Croix. lib. 3. p. 2. num.* 295. Sed communius et probabilius negat *ibid. Sot. Lugo, Bann. Tambur. Dian. et alii.* Ratio quia præbens pretium tunc acquirit jus, quo antea carebat.

» 4. Item si contractus sit factus vi, dolo, » vel errore versante circa rei substantiam, v. » gr. si acetum pro vino, vitrum pro gemma » vendidisti.

714. » 5. Non est invalidus contractus (etsi » aliquando ob injuriam possit rescindi), si » error vel dolus interveniat circa qualitatem, » aut circumstantiam accidentalem, v. gr. emi» sti vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum; » nisi forte intentio contrahentis fuerit conditio-

» ita non obligandi se, nisi existente tali qua-
» litate, aut circumstantia; qualis virtualiter
» fuisse censeri potest, si error versetur circa
» circumstantiam valde immutantem objectum,
» et nimis excedentem ejus existimationem, ut
» notat *Luym. lib.* 3. *t.* 4. *c.* 6.

Contractus est nullus, si dolus, vel error sit contra substantiam contractus. Est commune; *Less. l.* 2. *c.* 17. *n.* 27. *Salm. c.* 1. *num.* 19. *cum Trull. Bon. Villal. etc. ex S. Thom. p.* 3. *q.* 51. *art.* 2. *ad* 7. Et hoc etiamsi dolus, aut error non dederit causam contractui, idest etiamsi, patefacto errore, pars adhuc contraxisset: quia semper deficit actualis consensus, *Salm. ibid. cum Sanch. Bon. Con. Trull. Avers. etc.* Communis e converso est sententia, quod si error sit non circa substantiam, sed circa qualitatem rei, et non dederit causam contractui, contractus sit validus, *Less. ibid. num.* 28. *cum S. Antonin. Soto, Caj.* Hinc ait *Less.* quod, licet una pars decepta fuisset in pretio ultra dimidium, contractus non posset rescindi, altera nolente, sed solum ad æqualitatem reducendus esset; *Salm.* tamen *c.* 1. *n.* 20. *cum Molin.* dicunt posse rescindi.

715. Sed majus dubium est, si dolus, vel error fuerit tantum circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui, ita ut, illo manifestato, pars non consensisset, utrum validus contractus remaneat? Negant *P. Concina tom.* 7. *pag.* 246. *Basil. et alii apud Salm. de Matr. c.* 10. *num.* 12. *et Præpos. cum Medina apud Salm. de Matr. lib.* 7. *D.* 18. *n.* 17. *et Salm. de Contr. cap.* 1. *num.* 21. probabile putant. Ratio, quia, licet qualitas in esse physico sit quid accidentale, in esse tamen morali habet rationem substantiæ. Oppositum tamen est com-

muniter traditum a DD. et probabilius cum *Bag.* *D. 22. n. 92. Sanch. de Matr. lib. 1. D. 64. num. 3. Less. loc. cit. num. 29. Laymann. lib. 3. tract. 4. cap. 5. num. 3. Pal. tract. 14. D. 2. p. 5. num. 19. Ronc. de contract. quæst. 5. R. 2. Tourn. tom. 1. pag. 415. Salmant. loc. c. cum Mald. Prado, Trull. etc.* Ratio, quia contractus hic non est invalidus neque de jure positivo, neque naturali. Non de jure positivo, cum ex *Inst. l. 4. tit. 13. de Excep.* sic habeatur: *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore* (intellige circa qualitatem) *lapsus stipulanti Titio promisisti quod debueras promittere, palam est te jure civili obligatum esse, et actio qua intenditur dare te oportere efficax est: Sed iniquum est te condemnari, ideoque datur tibi exceptio, quod metus causa, aut doli mali, etc.* Non de jure naturali, nam ad contractum validandum sufficit animus voluntarius quoad substantiam, licet sit involuntarius quoad accidentia: Nisi (ut bene advertunt cum *Busemb.* hic *num. 5. ut supra Tournely loc. cit. et Sporer de 7. Præcept. n. 86. cum. Sanch. ac. Laymann.*) contrahens expresse consentiat sub conditione, si talis adsit circumstantia, quia tunc qualitas transit in substantiam. Communiter autem DD. ut ait *Concina cum Busemb. Less. Spor. Tourn. etc.* docent semper posse irritari talem contractum a decepto ratione injuriæ, et defectus consensus, et teneri deceptorem ad damna ex deceptione orta, *ex lib. 13. de Act. emtoris.* Et quando res adhuc integra est, ajunt *Less. loc. cit. Laymann. n. 6. Pal. n. 23. Sporer de 7. Præcept. c. 2. num.* 98. quod si error fuit invincibilis, non tenetur deceptus in conscientia implere contractum, etiam onerosum, postquam noverit veri-

tatem, quæ si ab initio ei nota fuisset, minime consensisset. Ratio, quia hæc est tacita mens contrahentium, non se obligandi ad contractum; quando se deceptos deprehendunt: idque dicit confirmari a consuetudine recepta. Quando vero res non est integra, nempe si altera pars jam implevit, tunc si illa non erat conscia erroris, licet tu non habeas actionem ad rescissionem, adhuc tamen contractum potes rescindere in conscientia, si res est magni momenti, et deceptio fuit causa contractus, ut *Sylv. et Navarr. apud Less. cum Laym. et Bus. dict. n. 5. in fine.* Si autem altera pars conscia erroris erat, tunc potes contractum irritare, ut supra, etiam in judicio. Notandum tamen, quod in conscientia altera pars errorem tibi manifestare non tenebatur. Ita *Less. loc. cit. num.* 33. Intellige, modo non decipiat, sive ipse non sit causa erroris, prout dicit idem *Lessius* loquendo de Donatione, vide *infr. n.* 737. *in fin.*

» 6. Nec est invalidus contractus, sive onerosus, sive gratuitus, ex metu, licet gravi, » injuste incusso, cum adhuc simpliciter sit liber, et voluntarius: licet possit a judice rescindi pro arbitrio metum passi. Ita communiter *ap. Sanchez d.* 8. *n.* 4. *Card. Lugo d.* 22. *Laym. loc. cit. c.* 5. Excipiuntur tamen » aliqui contractus, qui ipso facto sunt irriti » (saltem ex jure positivo), si ex metu gravi » fiant; talis est 1. Contractus matrimonii, etiamsi juramentum accesserit, *ex c. Cum loco, et c. Veniens.* * (*Utrum currat idem in sponsalibus? Affirmant Salm. de Matr. c.* 1. *n.* 62. *cum Sanch. Avers. Cov. Bec. At probabilius Con. Trull. Dic. Hurt. Led. dicunt sponsalia esse tantum rescindibilia. V. de Matr. lib.* 6. *n.* 844.) *. 2. Professio

» religiosa, *ex c. 1. De his* 3. In aliis qui-
» buscumque votis. * (*Etiamsi vovens voluerit*
» *se obligare. Salm. de Contr. c. 2. num.* 12.
» *ex communi.* Vid. *dict. num.* 197.) *. 4.
» Contractus dotis promissæ, vel solutæ, qui in
» hoc sequitur naturam matrimonii, cui acces-
» sorius est. *Leg. Si mulier. §. Si dos, ff. Quod*
» *metus causa.* 5. Promissio, vel traditio, in
» rebus Ecclesiæ, *c.* 15. *qu.* 6. 6. Auctoritas
» tutoris per metum extorta. *Leg.* 1. §. *ult ff.*
» *de Auctor. tutor.* His addunt alii plures, ut
» promissionem, et donationem gratuitam, re-
» nunciationem beneficii; jurisdictionem per me-
» tum extortam. Verum hi controvertuntur, vi-
» de *C. Lugo de Just. d.* 22. *n.* 115. *et seq.*

716. Quær. 1. An contractus per metum gravem initus sit ipso facto invalidus? Adest triplex sententia probabilis. *Prima* sententia affirmat; Ratio 1. quia si hujusmodi contractus naturaliter esset validus, ex injustitia oriretur justitia, cum ex contractu per injuriam extorto oriretur obligatio, quæ est actus justitiæ. Ratio 2. quia, si contractus valeret, utique transferretur dominium rei traditæ, et metum incutiens eam retinere posset, saltem usque ad Judicis sententiam; sed hoc omnes negant; ergo contractus per se est nullus, saltem de jure positivo, ex *l. Qui in carcerem*, 22. *ff. de eo quod metus causa*, ubi dicitur contractum ex metu initum, *nullius esse momenti.* Ita *Mol. t.* 2. *D.* 326. *Fel. Pot. de Contr. n.* 2359. *cum Vill. Dian. Leand.* item *Sylv. Rebell. et alii apud Salm. de contract. cap.* 1. *n.* 10. qui probabilem vocant. *Secunda* sententia tenet contractus gratuitos esse invalidos, non vero onerosos. Ita *Sot. in* 4. *D.* 29. *q.* 1. *art.* 3. *Pont. de Matr. lib.* 4. *cap.* 6. *n.* 4. *cum Medin. Arag. Reb. etc.*

et quoad donationes hæc videtur esse *D. Th.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 7. *ad* 3. ubi ait: *Talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit hoc meretur, ut et promissio non servetur.* Ratio, quia ad liberalem donationem, ad differentiam aliorum contractuum, requiritur de jure naturali voluntas omnino libera. *Tertia* vero sententia probabilior et communissima, quam tenent *Lugo de Contract. D.* 22. *n.* 115. *Less. lib.* 2. *c.* 17. *dub.* 6. qui vocat fere communem, *Salm. dict. cap.* 1. *num.* 11. *Roncaglia de Contract. cap. un. qu.* 4. *R.* 1. *Fill. tract.* 33. *cap.* 2. *num.* 32. *Azor. t.* 1. *lib.* 1. *cap.* 11. *Renzi de Contr. c.* 5. *qu.* 3. *Viva qu.* 1. *art.* 3. *num.* 11. et alii innumeri, docet talem contractum esse quidem rescindibilem, non vero invalidum, neque de jure naturali, neque positivo. Non naturali, quia metus non tollit simpliciter voluntarium, ut *D. Thom.* 1. 2. *q.* 6. *art.* 6. Non jure positivo, dum in *l. Si mulier ff. de eo quod metus etc.* præcipitur Judicibus, ut tales contractus resciadant; ergo per se lex habet eos ut validos.

Excipe tamen Matrimonia per metum gravem inita, quæ certe per se sunt nulla ex jure Canonico. Vide *de Matr. lib.* 6. *num.* 1054. cui adjunguntur. I. Professio Religiosa *c.* 1. *de his quæ v.* II. Electio Prælati, *cap. Periculum.* §. *Ceterum, de Electione in* 6. III. Auctoritas Tutorum extorta per metum, *lib.* 1. §. *ult. ff. de Auctor. Tut.* IV. Traditio rerum Ecclesiasticarum. *ex c. Pervenit de Jurejur.* V. Jurisdictio Ecclesiastica per metum acquisita, et etiam civilis, *l.* 2. *ff. de Judæis.* VI. Absolutio a censuris (non vero inflictio illarum). VII. Renunciatio Beneficiorum, vide *Less. c.* 7. *d.* 6. *a. n.* 37.

717. Quær. 2. An metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate Judicis? Negat *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 638. et eum sequitur *Mazz. de Contr. t.* 2. *pag.* 40. qui dicunt hoc prohiberi, ne jurgia multiplicentur, si cuilibet liceret rem repetere propria auctoritate. Sed affirmat communis sententia tenenda quam tradunt *Less. dict. c.* 17. *n.* 38. et vocant communem *Sporer. tr.* 6. *c.* 2. *n.* 123. *Fill. loc. c. n.* 33. *Laym. de contract. c.* 6. *num.* 2. *Pal. tr.* 2. *D.* 1. *p.* 12. *num.* 6. *ad* 2. *Viva loc. cit. Salm. dict. cap.* 1. *num.* 16. *ad* 2. *Renzi loc. cit. Roncag. dict. q.* 4. *R.* 1. *cum Mol. et Reb.* Unde inferunt, quod metum passus bene potest occulte sibi compensare; intellige, si petat, et alter nolit contractum rescindere. Et contra qui metum incussit, tenetur restituere rem extortam, statim ac alter petat. Ita *Pal. loc. cit. Viva dict. n.* 11. *in fin. Less. n.* 38. *Fill. n.* 35.

Idem autem, quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum cum *Pontio de Matr. lib.* 4. *cap.* 11. *n.* 3. *et* 4. de initis per metum reverentialem. (Etsi *Pontius d. n.* 3. teneat contractus mere gratuitos, juxta suam sententiam ut supra in quæst. 1. esse non solum irritandos ad nutum, sed ipso jure irritos). Alii tamen DD. tum tantum id admittunt, cum metui reverentiali adjiciuntur etiam verbera, aut minæ, aut diuturna indignatio, sive torvus aspectus, dura verba, et similia, quæ vere gravis mali timorem immittant. Ita *Sanchez de Matr. lib.* 4. *D.* 6. *num.* 14. *Viva de Matr. q.* 4. *art.* 3. *n.* 7. *Salm. eod. tit. c.* 9. *num.* 33. *et* 34. *cum Pal. Dic. etc. communiter.* Idem in substantia sentit *Pontius*, sed merito ait *l.* 4. *c.* 5. *ex n.* 3. *cum aliis*,

metum reverentialem per se esse gravem, quia aliud est operari ex reverentia Superiori debita, aliud ex metu reverentiali, qui necessario induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex obedientia non præstita, puta diuturnæ indignationis, etc. ut supra. An autem preces importunæ constituant metum gravem? Affirmat *Pontius ibid. num. 17. cum Nald. Lugo, etc.* Sed verius negandum, nisi preces addantur metui reverentiæ erga superiorem: Ita *Sanch. lib. 4. D. 7. n. 7. cum. plurib. et Salm. loc. c. n. 37. cum Pal. Bonac. Covarr. Dic. Hurt. et plurib.* Et bene advertit *Sanch. ibid. num. 8.* non omnes preces assiduas dici importunas, sed tantum quæ sunt instantissimæ, et sæpius inculcatæ. Quarum autem personarum respectu detur metus reverentialis? Ultra proprium Patrem, Episcopum, Magistratum, dicit *Sanch. lib. 4. D. 5. ex n. 26. cum aliis*, dari etiam respectu Soceri, Avi, Curatoris, Matris (si tamen sit austera, et minas soleat exequi); et etiam Fratris majoris, aut Patrui, si cum eis habitetur, et ab eis alimenta præbeantur.

718. Sed quæritur 3. utrum contractus ex metu levi initus sit rescindibilis arbitrio metum passi? *Prima* sententia affirmat in foro interno; nam in externo non datur actio *ex lib. 6. ff. de eo quod metus etc.* Ratio, quia quicumque metus injuriam infert, ex qua incutiens commodum reportare non debet; unde sicut ipse tenetur in conscientia relaxare promissionem tali metu extortam; sic contra promittens in conscientia non tenetur illam adimplere. Ita probabiliter *Less. lib. 2. cap. 17. n. 46. cum Nav. Sot. Sylv. etc.* item *Sanch. de Matr. lib. 4. D. 19. n. 6. Pal. dict. p. 12. n. 6. ad 2. et Salm. de Contract. c. 1. n. 14. cum Mol. Tr.*

Dic. et Reb. Bene tamen excipiunt Matrimonium (juxta nostram sententiam, vide *de Matr. lib.* 6. *n.* 1056.), et Professionem religiosam. An etiam votum? Vide dicta *de Voto n.* 167. *Secunda* vero sententia mihi probabilior, quam tenent *Pontius de Matr. l.* 4. *cap.* 10. *n.* 5. *Tamb. Dec. l.* 1. *cap.* 2. §. 6. *num.* 4. *et Viva de Matr. q.* 4. *art.* 2. *n.* 6 *cum Per. Med. etc.* dicit neque in foro externo, neque interno rescindi posse contractum initum ex metu levi. Ratio, quia non præsumitur consensisse ex metu, sed vere sponte, qui noverit esse levem, et cum facile potuisset, non rejecit. Excipienda tamen censent *Salm. loc. cit.* omnino esse sponsalia, quæ etiam per metum levem contracta rescindi possunt per judicis sententiam, ex maxima libertate, quam sponsalia requirunt.

719. Quær. 4. utrum si interfuerit metus gravis injustus dans causam contractui, et res pervenerit ad tertium possessorem bonæ fidei, possit metum passus ab illo rem revocare, et ille teneatur restituere? Negat *Luym.* Sed recte communius affirmant *Salm. de Contr. c.* 1. *num.* 15. *cum Lugo, Sanch. Sylvest.* Quia res semper transit cum vitio suo, etiamsi metus non sit ab illo tertio incussus; Et patet ex l. 14. §. 3. *de Eo, quod metus, etc.* ubi: *In hac actione non quæritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecit! Sufficit enim hoc dicere, metum illatum.*

» 7. Non possunt contrahere, qui bonorum » suorum administrationem non habent: quales » fere sunt prodigi, furiosi, filiifamilias, uxo» res, religiosi, pupilli, minores; exceptis qui» dem casibus, de quibus. V. *Less. lib.* 2. *c.* » 17. *d.* 4. *et* infra hic *cap.* 4. *d.* 1. ex *n.* 918.

DUBIUM II.

Quid in specie de Promissione, et Donatione?

720. *An simplex promissio obliget sub gravi? Quid si promissio reddatur nociva, vel si accidat mutatio?*
721. *Qui sint inhabiles ad donandum?*
722. *An debitis gravati?*
723. *Quid de donatione inter conjuges?*
724. *Et inter Patrem et filium?*
725. *An obliget donatio ante acceptationem?*
726. *Quid si donatio sit facta ad pias causas?*
727. *An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem?*
728. *Quando obliget donatio facta absenti?*
729. *An possit acceptari donatio post mortem donantis?*
730. *Quid si donatio fuerit mandata fieri a nuncio, et ipse omiserit?*
731. *An mortuo donatario ante acceptationem, possit hæres acceptare?*
732. *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ?*
733. *An donatio ultra summam* 500. *solidorum teneat?*
734. *An sit obligatio implendi modum sive finem donantis?*
735. *An promissio prodiga sit valida?*
736. *Quid si donatio fiat ad alliciendum?*
737. *Quid si ob causam falsam? Et quid si causa sit secundaria?*

720. » RESp. Quæ huc spectant, facile colliguntur ex dictis supra de Voto *l.* 3. *tr.* 2. *c.* 3.

Ex quibus, et doctrina præcedentis dubii resolvitur.

» 1. Promissio acceptata a promissario, si » materia sit notabilis, an sub mortali obliget » secundum se spectata? Non convenit inter » Doctores, *Caj.* negat, quem sequitur *Marat.* » *tom.* 2. *de just. d.* 19. *sect.* 10. Alii (forte » probabilius) affirmant cum *Vasq.* 1. *p. d.* » 65. *c.* 7. *n.* 4. *Fill. Mald. etc.* Dixi *secun-* » *dum se*, quia certum est, quod per accidens » possit obligare sub mortali, v. gr. ratione » gravis damni, quod alias promissarius pate- » retur: ut si promisisses ei dare mutuum, et » ille tibi confisus aliunde sibi non prospexisset. » Vid. *Less. l.* 2. *cap.* 18. *d.* 5.

» 2. Tota hæc obligatio communiter depen- » det ab intentione promittentis. Circa quod no- » tat *Sa*, vix quemquam promittentium inten- » dere se obligare, aut alteri dare jus exigen- » di, nisi addat juramentum, aut faciat instru- » mentum: sed plerumque tantum intendere de- » clarare suum propositum. V. *Escob. t.* 3. *c.* » 6. *et Mol.* Hinc, ut in foro externo censea- » tur valida promissio, requiritur præter acce- » ptationem, ut exprimatur causa, propter » quam promittitur; alioquin præsumitur erro- » re, vel joco facta; *Trull. l.* 7. *c.* 16. *art.* » 7. *ex Covarr. et Vill.*

In hac quæstione tres sententiæ adsunt omnes satis probabiles. *Prima* dicit, quod quævis promissio acceptata obligat sub gravi, et ex justitia, quia fidelitas promissa jus præbet promissario ad rem promissam. Ita *Sanch. de Matr. l.* 1. *D.* 5. *num.* 20. *Laym. tr.* 4. *cap.* 12. *num.* 1. *cum S. Anton. Covarr. Pal. Trull. etc. ap. Salm. de contr. c.* 4. *n.* 79. *Secunda sententia* dicit, quod qualis sit obligatio, pendet ex vo-

luntate, quam promittens habuit. *Bus. hic n.* 2. *et Lugo D.* 23. *num.* 89. *Spor. num.* 65. *et Holzm. num.* 702. *Mol. Vill. Reb. Reg. etc. ap. Salm. n.* 80. *et* 81. In dubio tamen, ait *Lugo*, non censeri factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa; vide *Lugo D.* 23. *S.* 6. *n.* 39. imo, *Sa*, *ap. Bus.* nisi addatur juramentum, aut instrumentum. Ceterum in dubio, an quis voluerit se obligare ex justitia, vel ex fidelitate, an graviter vel leviter; probabilissimum mihi dicendum videtur cum *Lugo D.* 23. *num.* 90. *Mol. tom.* 2. *D.* 262. *Sporer de* 7. *Pr. c.* 2. *n.* 69. *Holzm. tr.* 3. *n.* 702. eum non esse obligatum nisi sub levi. Et hic advertunt *Sanch. de Matr. l.* 1. *D.* 6. *n.* 24. *Spor. n.* 68. et alii communiter apud *Tournely tom.* 2. *p.* 556. *v. Fatentur tamen*, ad constituendam materiam gravem in promissione requiri materiam quadruplo majorem, quam in furto mortali, quia promissor agit de proprio, fur de alieno. *Tertia sententia*, quam tenent *Salm. ex num.* 82. *cum Bann. Caj. Led. Henr. Diana, etc.* dicit simplicem promissionem non obligare, nisi sub levi, quia tantum obligat ex fidelitate, et probant ex *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 3. *ad* 1. qui docet promissionem obligare tantum secundum honestatem, non autem secundum jus civile, idest secundum justitiam, ut explicant *Salm.* Et insuper probant ex *L. Juris gentium §. Si cum null. ff. de Pactis*, ubi dicitur, quod nuda pactio obligationem non parit. Et huic adhæret *P. Conc. tom.* 7. *p.* 637. *n.* 13. sentiens raro esse obligationem ex justitia in simplici promissione.

Notandum autem est ut certum, quod quamvis promissio, etiam acceptata, non obligat; si postea promissum reddatur impossibile, seu

valde nocivum, vel illicitum, vel inutile: Et generaliter loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quæ si prævisa fuissent, non fuisset facta promissio: Quia semper promissio facta præsumitur sub tali tacita conditione. Ita communiter *Viva de Contract. qu.* 8. *Art.* 2. *n.* 16. *et Salm. cap.* 4. *num.* 78. *Continuator Tourn. tom.* 1. *pag.* 558. *n.* 5. Idque expresse docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 110. *a.* 3. *ad* 5. ubi loquens de obligatione promissoris ait: *Si vero non faciat quod promisit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus; uno modo, si promisit id quod manifeste est illicitum..... Alio modo si sunt mutatæ conditiones personarum, et negotiorum: Ut enim Seneca dicit (l. 4. de Benef. cap. 34. et 34.).* Ad hoc quod homo teneatur facere quod promisit, requiritur, quod omnia immutata permaneant.

721. » 3. Donare non possunt 1. Carentes usu » rationis. 2. Muti et surdi nati, secus si tantum sint surdi, vel muti, vel, licet utrumque, si norint scribere. 3. Senes deliri, sive » bis pueri, secus si sint judicio vegeto. 4. Pupilli, vel impuberes (nisi ad pias causas) » donationes tamen eorum in foro conscientiæ » sunt validæ. (V. infra c. 4. *d.* 1.). 5. Damnatus criminis capitalis. V. *Dian. p.* 5. *tr.* » 6. *R.* 3.

» 4. Qui præsunt Civitatibus, Universitatibus, Reipubl. etc. non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in eleemosynas, *Sanch. Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* 16. Imo » si Reges, et Principes nimis sint profusi in » donationibus, in præjudicium Regni, vel status præsertim si debitis gravati iis satisfacere » non possunt, vel subditi nimium graventur

» exactionibus) possunt eæ revocari a Succes-
» sore, *Bart. Lug. etc. cum Dian. p. 8. tr.*
» 6. *R.* 18. *et* 123.

722. Adde. Neque donare potest debitis gravatus. Sed hic quæritur, utrum licite possis tu a debitis gravato accipere donum? Affirmant *Lessius l. 2. c. 20. num. 168. Mol. to. 2. D.* 328. *Nav. l. 3. cap. 4. num.* 217. item *Trull. Dian. cum Laym. apud Salm. de Contr. c. 4. num.* 91. et probabile putant *Lugo de Just. D.* 20. *num.* 116. *et Pal. de Just. tr. 32. D. 1. p. 14. num.* 7. Hi dicunt te non peccare contra justitiam, et ideo non teneri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum, esto scias propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille bene potest dominium transferre, cum adhuc sit verus dominus rei quæ donatur; et tu rem acceptando uteris jure tuo, justitia enim non obligat, ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum, cum illud per accidens eveniat, et tu non sis causa motiva damni, sed tantum permissiva, quæ non obstringit ad restitutionem. Additque *Lessius*, cui adhæret *Molina*, neque peccare contra charitatem, quia charitas non obligat, ut repudies commodum tuum ad servandos creditores indemnes. *Secunda* tamen sententia verior, et communis, quam tenent *Pal. l. c. Bonac. de Restit. D. 1. q. 8. p. 2. Lugo l. c. cum Cajet. Sot. Nav. Sylv. Palud. Ang. Cov. et Reb. ac Salm. l. c. num.* 92. *cum S. Anton. Prado, Salon. et Arag.* docet donatarium mala fide accipientem omnino teneri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio 1. quia creditores etiam personale jus habent ad bona donata, nam licet in debitis personalibus directe sit tantum persona obnoxia, tamen creditores indi-

recte habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris, ut probabilius dicunt *Lugo d. D. 20. num.* 158. *Croix l. 3. p. 2. num.* 403. *Ronc. de 7. Præc. cap. 8. q. 6. Salm. de Restit. cap. 1. num.* 246. alii relati *num.* 690. contra *Pal. et alios ibid.* Et quamvis debitor donans sit dominus rei quæ donatur, attamen (ut ait *Pal. cit. p. 15. n. 7.*) habet illius dominium infirmum, sub onere solvendi quod debet, adeo ut nequeat de re illa ad suum libitum disponere; quapropter dominium illud sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. Ratio 2. magis urgens, et convincens est, quia sicut donans lædit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat), ita etiam lædit accipiens, qui positive cooperatur actioni donantis injuste cum damno creditorum; et licet donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum: contractus enim donationis (ut dicemus infra *num.* 725.) non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate acceptantis, quo contractus constituitur, et sine qua nulla existit alienatio, sive donatio. Notandum autem hic 1. quod de jure positivo creditores infra annum a die scientiæ habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo, sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex *l. Quia debitores, l. Qui autem, §. Similis, ff. Quæ in fraud. etc. ac l. penult. Cod. eod. tit.* Notandum 2. nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem a debitore in præjudicium creditorum, ex *l. Qui autem, ff. tit. cit.* Vide *Lugo D.* 20. *num.* 107.

723. Adde: inter conjuges, quamvis alii con-

tractus sint validi *ex l. 5. ff. de Don. inter vir. et ux.* donatio tamen est nullius momenti, *l. 2. §. Secundum ff. eod. tit.* Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, et non contradicat. Ita *Sanch. de Matrim. l. 6. D. 11. n. 2. Salm. cap. 4. n. 110. cum Pal. et Villal.* Semper tamen talis donatio juramento firmatur, ut *Less. lib. 2. cap. 18. n. 88. Sanch. ibid. num. 2. Salmant. n. 101. cum. Sylv. Tapia, etc.* Firmatur etiam morte donantis, modo iste ante donatarium decedat, et modo res in vita tradita sit, *Salm. d. num.* 101. Imo ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria; vel sit causa mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam Dignitatem, etc. Vide *Salm. num.* 102.

724. Præterea invalida est donatio inter Patrem, et filium sub patria potestate adhuc manentem, *l. 2. C. de inofficiosa donatione.* Sed est communis, quod firmatur juramento, vel morte Patris. E contrario similiter est valida in casibus ut supra mox enumeratis pro donatione inter conjuges; vel si fiat causa studiorum, ut *Bus. hic n.* 5. vel si fiat causa Matrimonii; vel si filius sit tantum naturalis; vel si Pater fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (vide *num.* 740.) scilicet lædens aliorum filiorum legitimas, vel creditores, *Salm. num.* 104. *cum Nav. Sylv. Tapia et Less. num.* 90. qui notat donationes factas a matre, vel a filiis Parentibus per se firmas esse.

» 5. Donatio patris filio facta studiorum cau-
» sa est valida, nec filius teneatur computare in
» legitimam, tum quia fuit loco alimentorum;

» tum quia, si detrahatur, jam non fuit do-
» natio contra hypothesim. *Wading.* et 6. alii
» cum *Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* 23. *et* 29. Sed *Trull.*
» limitat, nisi constet, contrariam intentionem
» patri fuisse. Quod si tamen de ea non con-
» stet, præsumendum esse de pietate patris, id-
» eoque tales expensas ordinarie post mortem
» patris non venire in collationem bonorum,
» nec debere conferri in commune, nisi pater
» protestatus fuerit, se velle in legitimam com-
» putari. Ita etiam *Wading. ex l. si Pater* 2.
» *ff. familiæ ercisc.* * (*Vide n.* 955.) *.

» 6. Si Pater officium filio emit, debet pre-
» tium computari in divisione cum fratribus:
» non autem, si illud gratis a Principe obti-
» nuit: uti neque quæ filio intuitu meritorum
» patris sunt donata, quia sunt quasi castren-
» sia, *Mol. Fag. Dian. p.* 8. *tr.* 6. *R.* 127.
» *et* 128.

725. » 7. Donatio ante acceptationem non pa-
» rit obligationem, ne naturalem quidem; po-
» testque revocari, etiamsi voluerit se absolute
» obligare. Præsenti autem, et tacenti facta,
» censetur ab eo acceptata, quia in favorabili-
» bus habetur pro consensu, *Molin.* et alii 18.
» *Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* 89. 98. *et* 108. Pro altero
» vero nemo potest acceptare, sine speciali com-
» missione, nisi donatio fiat Ecclesiæ, vel causæ
» piæ; nam hanc sine acceptatione valere, et ir-
» revocabilem esse, est probabile. *Laym. Dian.*
» *l. c. R.* 106. *et p.* 3. *t.* 5. *Res.* 107. Multis
» tamen casibus, dummodo verba dirigatur in
» præsentem, potest pater, vel mater pro filio,
» etiam emancipato, tutor pro pupillo, cura-
» tor pro minore, filiusfamilias pro patre, ser-
» vus pro Domino, monachus pro monasterio;
» imo etiam, secundum multos, quicumque al-

» terius curam gerit, ut Prælatus pro Religio-
» so, maritus pro uxore, Dominus pro servo,
» etc. stipulari. Deinde idem jura permittunt
» Judicibus, et Notariis publicis, *Sanch. Mol.*
» *Trull. etc. Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* 97.

Communis est sententia (quicquid dicat *Dian. p.* 5. *Res.* 116.), quod donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit, ita *Lugo de Contr. D.* 23. *n.* 38. *Taurn. de Promiss. pag.* 557. *Habert de Contract. tom.* 4. *p.* 3. *c.* 18. *q.* 1. *Conc. tom.* 2. *l.* 9. *Dis.* 5. *n.* 13. *Wigandt tract.* 8. *c.* 4. *num.* 53. *v. Dixi* 3. *Antoine in Decal. c.* 2. *p.* 1. *Cunil. Decal. c.* 2. §. 1. *n.* 2. *Franzoja de Præc. Decal. c.* 3. *Animad.* 2. *Less. l.* 2. *c.* 18. *n.* 34. *Soto de Just. l.* 3. *q.* 3. *art.* 3. *Sanch. de Matr. lib.* 1. *D.* 6. *n.* 10. *et Salm. de Contract. c.* 4. *num.* 68. *cum Pal. Prad. Tapia, et aliis.* Et hoc verius est, ut probant *Lugo, Sot. Less. Sanch. et alii* (*contra Molin. etc. ap. Less.*) provenire non ex solo jure positivo, sed etiam ex jure Naturæ, vel saltem Gentium, ut probatur ex *l. Absenti; ff. de Donat.* ubi dicitur: *si nesciat* (Donatarius) *rem quæ apud se est, sibi esse donatam, donatæ rei dominus non sit, etiamsi per servum ejus, cui donabatur, missa fuerit; nisi ea mente servo ejus data fuerit, ut statim ejus fiat.* Ratio est, quia nequit contrahi obligatio a Contrahentibus sine alterutrius consensu, ut enim sapienter ratiocinatur doctissimus *Card. de Lugo*, nemo de jure naturali potest acquirere ullum jus in rebus alienis absque ejus consensu; quamobrem absque acceptatione donationis nullum transfertur jus in donatarium super rem donatam; et ideo cum Donans immunis remaneat a quacumque obligatione, ante donationis acceptationem, poterit quidem ipse pro li-

bito eam revocare. Nec obstat *l. Si argentum*, *§. final. si autem*, *C. de Donat.* nam ibi nihil aliud dicitur, nisi quod donatio valet, etiamsi res tradita non fuerit. Nec obstat *l. Nec ambigi*, *ff. de Don.* ubi habetur donationem absentibus factam satis valere; respondetur enim (ut explicat Glossa) id intelligendum, cum donatio acceptata fuerit per Epistolam, aut Nuntium, aut Servum, ut habetur in *l. Si aliquid* 13. *ff. de Don. l. Etiam per interpositam* 4. *C. eod. tit. et l. cit. Absentem.* Neque demum obstat jus Canonicum in *c. Qualiter*, *de Pactis*, *et c. Si tibi absenti*, *de Præbend. n.* 6. nam in primo textu tantum dicitur, quod donatio per nudum pactum tenet, etiamsi nulla interfuerit stipulatio, quod negari non potest: Sed ibi nullum fit verbum de donatione non acceptata. In altero autem textu agitur de Beneficiis, ubi dicitur quod si Episcopus conferat Clerico absenti aliquod Beneficium ipso ignorante, nequit collationem revocare; sed alia est collatio Beneficiorum, circa quæ Episcopus aliam non habet facultatem, quam ea conferendi, et ideo facta collatione, nequit ipsam revocare: alia vero est donatio, quæ nullam habet vim ante acceptationem. Advertendum tamen cum *Sanch. de Matrim. l.* 1. *D.* 6. *n.* 11., et *Villalob. D.* 3. *n.* 4. quod si donatio facta sit Infantibus, valet ipsa etiam ante acceptationem Donatarii, quia pro Infantibus lex ipsa acceptat. Idemque docent *Less. c.* 18. *n.* 36. *et Laym. c.* 1. *num.* 2. de donatione facta Civitati ad ædificia reparanda.

726. Sed quær. 1. utrum donatio facta ad pias causas ante acceptationem valeat? Affirmant *Less. loc. cit.* et probabile putat *Busemb. ut supra cum Laym. et Diana*, item *Molin. Felin. etc. apud*

Sanc. de Matr. l. 1. D 6. n. 16. Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantum de jure positivo, et civili; non autem de jure naturali, et Canonico. Sed probabilius negant *Sanch. loc. cit. cum Cov. ac Salm. c. 4. n.* 69. *cum Pal. Vill. Reb. etc.* Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturæ, ut mox dictum est supra, requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio. Secus vero dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo, dare tali Ecclesiæ, etc.* Quia, cum intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum, prout dicunt *Sanchez, et Salm. cum Sylv. Ros. Ang. etc.* Non autem, si promissio immediate sit facta Ecclesiæ. Notant tamen *Salm. l. c.* quod donatio Ecclesiæ facta potest a quocumque particulari acceptari nomine illius. Notant præterea *Lugo l. c. et Sanch. n.* 17. in dubio de intentione donantis præsumi habuisse animum vovendi, quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum. An autem eo casu possit Episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? Probabile est, vide *de Voto, num.* 255. *v. Dubium.*

727. Quær. 2. utrum ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata? Negat *Laym. tract. 4. c. 1. n. 3. cum Covarr.* quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. Sed communiter affirmant *Sanch. de Matr. l. 1. D. 7. n. 24. Viva de Contr. q. 8. art. 2. num. 3. cum Trull. Bon. Salm. ibid. num. 70. cum Pal. Gutt. et Mol.* quia juramentum sequitur naturam actus, scilicet donationis, quæ de se revocabilis est, donec acceptetur *ex l. finali, C. de non n. pec.*

728. Donatio facta absenti, si per nuntium

fiat, potest revocari, donec coram nuntio acceptetur: non enim sufficit, si acceptetur coram aliis, *Less. lib.* 2. *c.* 18. *num.* 43. *Viva dict. art.* 2. *num.* 9. *cum Sancio, et pluribus contra Sylv. et alios.* Si vero donatio offeratur per literas, *Viva* dicit sufficere, ut literæ ad donatarium perveniant: At *Less. ibid. num.* 43. *et Salm. c.* 4. *n.* 73. dicunt requiri amplius, ut remittantur litteræ, vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida.

729. Quær. 3. utrum post mortem donantis possit donatio valide acceptari; Distinguit *Less. l.* 2. *c.* 18. *n.* 44. *vers. Petes, cum. Mol.* Si donatio jam facta est, et donans ante mortem mittat nuncium, aut epistolam, tunc censet posse acceptari. Ratio quia donatio permanet virtualiter in literis, vel nuncio misso. Et idem probabiliter tenent *Sanch. de Matrim. lib.* 1. *D.* 6. *n.* 5. *atque Salm. c.* 4. *num.* 75. *Lugo D.* 23. *n.* 75. *et* 81. *Viva dict. art.* 2. Sed probabilius hoc negant *Lopez, Isern. Tiraq. Decius, et alii apud Sanch. ibid.* et probabile censent *Salmant. dict. n.* 75. quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. Hic dubium oritur, an donatarius possit rem retinere, si donationem acceptavit post mortem donantis? Ex his sententiis ambabus probabilibus meo judicio infero, quod si acceptaverit in bona fide, cum jam acquisierit legitimam possessionem, juste potest retinere. Secus, si cum mala, vel dubia fide, juxta dicenda *num.* 761. ubi tenuimus, non posse cum dubio, etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem.

730. Si autem, ajunt *Lugo n.* 75. *Less. n.* 46. *et Sanch. ibid.* donatio nondum sit facta, sed mandata fieri a nuncio, per illum etiam

munere misso, tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit, ex *l. Inter causas ff. Mandati etc.* ubi expresse declaratur mandatum expirare post mortem mandantis. Hoc tamen non obstante, dicit *Sa* donationem posse acceptari, quia hic mandatum, cum sit quædam gratia facta, non expirat morte mandantis; Et hoc *Less. ibid. et Viva n.* 11. *cum Sporer*, *et Tamb. ap. Croix lib.* 3. *t.* 2. *n.* 220. merito probabile putant. Hinc juxta primam sententiam dicunt *Sanch. n.* 8. *Spor. de Rest. cap.* 4. *n.* 21. *Croix l. c. et Less. ibid. cum Mol.* quod si res culpa nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempe hæredibus defuncti ratione rei, quæ ad ipsos pertinet: et donatario ratione damni illati. Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantum restituere donatario, ut dicunt *Sa v. Donatio*, *Tambur. lib.* 8. *tr.* 4. *cap.* 1. §. 5. *n.* 11. et probabile putant *Sporer et Less. l c.* Advertendum tamen cum *Lugo n.* 78. *Mol. ac Sanch. ibid. ex ead. l. Inter causas*, quod si donatio facta fuerit a nuncio, inscio mortis mandantis tam nuncio, quam donatario, tunc donatio valebit, ut clare colligitur ex *ead. l. Inter causas*, ubi subditur: *Si tamen* (mandatum) *per ignorantiam impletum est*, *competere actionem utilitatis causa dicit.*

731. Quæritur 4. An, mortuo donatario ante acceptationem, suus hæres possit donationem acceptare? Affirmat *Sanch. eod. loc. n.* 6. *cum Mol. Suar. Tiraquell. Covarr. etc.* quia heres repræsentat personam defuncti. Negant tamen probabilius *Less. lib.* 2. *cap.* 18. *n.* 35. *et Salm. c.* 4. *n.* 74. *cum Pal. et Rebell.* Quia hæres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donatio-

nem. Concedit tamen *Less. dict. loc.* quod, si hæres sit filius donatarii, ex æquitate posset acceptare, cum talis præsumenda tunc sit mens donatoris.

732. » 8. Etsi acceptes donationem verbalem, » qua tibi Cajus v. gr. dat equum absentem; » non acquiris jus in re, et dominium equi » ante traditionem. Unde, si interea Cajus det, » aut vendat eum alteri, eique tradat, is do- » minium acquirit; tu autem habes actionem in » Cajum pro injuria ratione juris, quod habe- » bas ad rem. Ac sic donatio pure verbalis ante » realem, hoc est rei traditionem, vix differt » a promissione, ut *Less. loc. cit. dub.* 2.

733. » 9. Donatio, uti et remissio debitorum » liquidorum, una vice et uno animi motu, » uni, aut pluribus facta, ultra summam 500. » solidorum (quæ summa hodie ad 700. vel » secundum quosdam ad 800. aureos Italicos ex- » currit, ut ex Claro, etc. notat *Laym l.* 3. » *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 15.) non tenet quoad hunc » excessum, sed lege ita statuente, ob commu- » ne bonum, potest a donatore pro arbitrio re- » peti. Excipe nisi Judici donatio ea insinuata » sit, aut juramento firmata, aut facta ad pias » causas, aut ad redemptionem captivorum, » aut ad reparationem ædium incendio, vel rui- » na destructarum, aut sit remuneratoria bene- » ficiorum, aut fiat in remunerationem jurium, » saltem speratorum, vel denique fiat militibus » a belli duce, ex bonis propriis mobilibus, » vel hostium spoliis. Vide *Less. l. c. lib.* 2. *c.* » 18. *n.* 102. *Laym. lib.* 3. *t.* 4. *c.* 12. *num.* » 15. *Tanner. d.* 6. *de Just. q.* 2. *dub.* 2. *n.* » 15. *ex Mol. Claro, Rebello, etc.* quare, si » tunc repetatur, quod absque iis conditioni- » bus, vel ultra dictam summam datum est,

» teneatur donatarius reddere ipsi, aut hæredi-
» bus repetentibus; si non repetatur, potest re-
» tinere. Vide *auth. cit.* * (*Idem dicitur de do-*
» *natione omnium bonorum. Salmantic. cap.* 4.
» *n.* 97. 98. *et* 99.) *.

734. » 10. Si donationi apponatur modus,
» tacite, vel expresse, non quidem obligando,
» sperando, etc. aliquid alterum facturum; vel
» animo eum ad hoc inflectendi, valet donatio,
» etsi finis non sequatur: v. gr. dat aliquis puel-
» læ ad ejus consensum eliciendum; si postea
» non consentiat, non tenetur datum reddere:
» nam, etsi non dedisset, si scivisset eam sibi
» non consensuram, tamen dedit absolute sine
» obligatione alia, ut ponitur. Secus esset, si
» vere intendisset eam obligare, et hac condi-
» tione dedisset. *Less. c.* 18. *d.* 16. *et* 17.

Ita *Less.* etiam *lib.* 2. *c.* 18. *num.* 124. *et* *Salm. de Restit. cap.* 1. *num.* 165. *cum Mol. Dicast. Lug. Tap. etc.* Vide dicta *pag.* 193. *v. Quær. II.* Bene autem hic advertunt *Salm. ib.* quod puella accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur a peccato scandali, ex *S. Thom.* Addit *ibid. Lessius* cum *Mol.* quod, si legatum sit relictum puellæ, ut nubat, potest ab illa retineri, etiamsi maneat cælebs; et, si moriatur ante nuptias, legatum transit ad hæredes puellæ. Quando autem donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum præstare, nisi ab alio impediatur. Si vero finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest a donante irritari. Ita *Less. n.* 126. *cum Medin.* Immo addit, quod, si detur aliquid Monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur, sed tantum cogi Monasterium ad implendum, si possit.

735. Quæritur utrum promittens prodige aliquid feminæ ob copulam, teneatur post copulam dare? Affirmant *Lugo*, *Fill. Sanch. apud Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 166. Quia, posita promissione, datio tunc est debita, non prodiga. Negant autem probabilius *Sotus*, *Bann. Trull. etc. cum Salm. num.* 167. etsi adfuerit juramentum, quia promissio non tollit dationem prodigam esse illicitam; ideo res promissa reducenda est ad æqualitatem, juxta communem æstimationem, et si res est indivisibilis nihil debetur. Vide dicenda de *Matr. lib.* 6. *n.* 851. *v. cum autem.* Non negandum tamen, quod femina honesta pro usu sui corporis potest recipere quanto plus, ut docet *Less. lib.* 2. *c.* 14. *n.* 53.

736. » 11. In similibus donationibus allectivis potest aliquis, v. gr. prædicta puella, acceptare, etsi non intendat præstare quod donator sperat, cum donatio sit absoluta, animo alliciendi, non obligandi. Unde, si spe frustratus repetat, dicens se non dedisse, nisi sub tali obligatione, non tenetur puella credere: quia eo ipso, quod donator non expressit conditionem, præsumitur sine ea dedisse, et repetere vel animo vindictæ, vel ut consensum extorqueat, *Less. loc. cit. Dian. p.* 1. *t.* 2. *m. R.* 40.

737. » 12. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel præsentem, quæ vere non est, ut v. gr. si dem tibi aliquid, quia apud Principem meam causam transegisti: vel quia pauper es, et revera non ita est, teneris restituere, cum sit error in formali causa, et principali. Unde qui mentiuntur se pauperes, cum non sint, debent aliis pauperibus eleemosynam restituere. Aliud est, si error sit tantum in causa secundaria; ut v. gr. si vere sint

» pauperes, et simulent insuper sanctitatem, ad
» hominum misericordiam provocandam: quia
» tunc primaria intentio dantium est dare pau-
» peri. *Bon. Less. v. Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* 89.
Docet tamen *Less l.* 2. *c.* 18. *n.* 129. quod, si error sit circa causam secundariam, licet donatio non sit irrita, esse tamen irritabilis a donante; immo, si donatarius sit causa erroris, tenetur ipse errorem detegere, nisi donans ita sit affectus, ut censeatur non revocare donationem, etsi errorem agnosceret. In dubio autem ait *Less.* restituendum esse pro rata dubii. Vid. *Less. ex n.* 131. Sed *Croix n.* 61. adhæret *Bus.* *cum Dic. etc.*

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari?

738. *Quid si donatarius sit ingratus?*
739. *Quid si donanti nascatur proles post donationem?*
740. *Quid si donatio fuerit inofficiosa?*

738. » RESp. 1. Donatio inter vivos, hoc » est, qua quis vult, se vivo, rem absolute » alterius esse, potest revocari (etsi res jam tra- » dita sit) tribus casibus; nisi tamen donatio » fuerit remuneratoria, aut facta sit Ecclesiæ, » vel Monasterio.

Sunt autem hi Casus.

» Si donatarius enormiter ingratus sit: ut si » donanti atroces injurias inferat, si inopia pres- » sum non alat, etc. Quod notandum pro fi- » liis, quibus parentes omnia donarunt, et eos » postea negligunt. *Sylvest. Less. Bonac. Trull.* » *c.* 17. *d.* 12. * (*Adde, si donatarius adulte-* » *retur cum uxore, vel filia donantis.* V. *Salm.* » *c.* 4. *n.* 107.) *. Neque valet pactum, ut do- » natio non possit ob ingratitudinem revocari, » *Bartol. et alii* 8. *Lug. Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* » 57. Debet tamen ingratitudo coram judice pro- » bari, ante cujus sententiam donatarius non » tenetur restituere, *Molin. Lugo, et alii* 4. » *Dian. loc. cit. R.* 58. post eam vero etiam » fructus perceptos post litem contestatam, *Mol.* » *Dic. Dian. R.* 58. Ab hæredibus autem non » potest revocari ob eas causas, ob quas dona-

» tor ipse potuisset, si eas ipsas scivit, et ta-
» cuit; secus, si ignoravit, *Gom. Hurt. Wa-
» ding. Lug. Dian. loc. cit. R.* 54.

» 2. Et quidem revocatio etiam habet locum in
» legato respectu legatarii, si defunctum testa-
» torem gravi injuria afficiat, v. gr. uxorem
» ejus carnaliter cognoscat, *Mol. Dicast. Dian.
» loc. cit. R.* 58.

» 3. Non habet autem locum I. In donatio-
» nibus factis Ecclesiæ, tametsi Prælatus, vel
» Clericus fuerit ingratus, quia facta est ob
» bonum animæ testatoris, et principaliter Deo,
» qui ingratus esse non potest, *Less. Lug. Hurt.
» Hun. Vad. Dian. loc. cit. R.* 56. II. In dona-
» tione remuneratoria (v. gr. pro beneficiis alias
» non debitis, et aliquo modo æquivalentibus)
» quia potior est remuneratio, quam donatio.
» Remuneratoria autem censetur 1. si donator
» in ipsa donatione expresse meminerit merito-
» rum; vel 2. si de meritis constet; 3. in du-
» bio, *Dian. loc. cit. R.* 115 116. 17. 19.
» 20. *ex. Barb. etc.*

739. » 4. Si quis prole carens magnam partem
» bonorum donaverit, et postea nascatur pro-
» les: quia ex juris dispositione inest donatio-
» ni hæc tacita conditio, nisi nascantur mihi
» liberi. Et quidem, si facta sit exstraneo, re-
» vocari potest tota: si alicui ascendentium,
» ut patri, vel avo, vel Ecclesiæ, aut causis
» piis, tantum revocari potest, quantum ne-
» cessarium est, ut filii habeant legitimam.
» Quamquam recte notat *Lessius*, ad ædificatio-
» nem expedire, ut, quod Ecclesiæ, vel Mo-
» nasterio datum est, Prælatus totum restituat.
» Porro etsi juraverit se non revocaturum do-
» nationem, adhuc potest, liberis natis, revo-
» care; quia hoc juramentum non excludit di-

» ctam conditionem. Excipe, nisi expresse etiam hanc conditionem excluserit: tunc enim ipse revocare non posset: possent tamen ejus liberi post mortem patris, *Bon. Less. cap.* 18. *d.* 14. An autem hæc revocatio locum habeat, si filii nascantur illegitimi, qui postea legitimentur? Vid. *Dian. loc. cit. R.* 63. *et* 64. Item, an in donatione remuneratoria, *Res.* 65. ubi cum *Mol.* et aliis sex negat, nisi excedat causam. * (*Potest tamen donatarius restinere rem, donec illa a donante repetatur, Less. l. 2. c.* 18. *n.* 110. *Pal. Vill. cum Salm. c.* 4. *n.* 110.) *.

740. » 5. Si donatio fuerit inofficiosa; contra officium paternæ pietatis, ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima: tunc enim post mortem patris possunt filii revocare, *Navarr. c.* 26. *Less. loc. cit.* licet donatio fuerit juramento confirmata; *Megal et alii* 5. *Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* 66. Imo etiam vivente patre; licet enim ante mortem patris non debeatur legitima ut tradenda, debetur tamen ut conservanda. Hinc, si pater bona dissipet, potest a filio per judicem cogi, ut servet legitimam, ne is post mortem patris careat alimentis. Ita probabiliter *Diana loc. cit.* ex aliis 6. contra *Less. etc.* An autem, et quando donatio rescindenda in totum? vide *Diam. loc. cit.*

Notandum, quod donatio, si est inofficiosa tantum re, infirmatur quoad partem, in qua filii fraudantur: Si autem re, et consilio, scil. animo fraudandi filios, tunc tota infirmatur, quando fit extraneis; quando vero fit aliis descendentibus, vel piis causis, etiam quoad partem tantum infirmatur, *Less. lib.* 2. *cap.* 18 *n.* 112. *Salm. c.* 4. *n.* 111. *cum Vill. et Gom.*

Dian. p. 8. *tr.* 7. *Res.* 66. *P. Concina tom.* 7. *pag.* 441. *n.* 13. *Cabass. lib.* 6. *cap.* 29. *num.* 1. *ex Bartolo lib.* 1. *C. de Inoff. don. et ex l. Si totas* 5. *ac l. Si Mater.* 7. *C. eod. tit.* Notandum autem, quod donatarius in tali casu ante sententiam Judicis nil tenetur restituere filiis. Ita *Salm. ibid. cum Pal. et Villal.* Deinde notandum cum *Laym. lib.* 3. *tract.* 4. *c.* 12. *num.* 18. *Nav. c.* 26. *n.* 39. *etc.* quod Parentes, licet nequeant donationibus minuere filiorum legitimas, possunt tamen contractibus onerosis, et donationibus remuneratoriis. Imo *Cardenas cum Lop. Rodr. Navarr. Vega, Cord. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 812. dicunt Patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in præjudicium legitimæ filiorum, modo illi non priventur alimentis jure naturæ debitis, quia jus civile nequit præjudicare causæ piæ. Sed huic opinioni contradicunt *ib. Sanch. Gutt.* idemque sentiunt *Less. Salm. Diana, Concina;* *et alii*, ut mox supra diximus. Utraque sententia videtur probabilis.

» 6. Per supervenientiam liberorum, ut pro-
» babilius affirmat *Dian. p.* 8. *tr.* 6. *R.* 78. ex
» aliis 4. contra quosdam. Si tamen pater non
» revocaverit, non potest a filiis postea natis re-
» vocari, nisi pro ratione Falcidiæ, sive ex te-
» stamento, sive ab intestato successerint, *ibid.*

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causa? Et an possit revocari? Et quomodo, et quibus competat?

741. *Quando donatio causa mortis censeatur revocata?*
742. *An valeat hæc donatio in absentem?*
743. *Qui possint donare causa mortis?*

741. » REsp. 1. Donatio mortis causa, qua » quis sic donat, ut velit rem esse alterius pri» mum post suam mortem, ut si dicas, do » tibi hoc post mortem meam, vel cum moriar, » vel quia timeo me nunc moriturum, revoca» ri potest etiam tribus casibus his: * (*in du» bio donatio est censenda inter vivos, et irre» vocabilis, Lugo, Prado, Sylv. Vill. ap. Salm.* » *c. 4. n.* 113.) *.

» 1. Si donatorem pœniteat, sive expresse, » sive implicite, ut si rem illam donet alteri, » *Less. loc. cit.*

» 2. Si dedit intuitu alicujus instantis peri» culi, ex quo metuit mortem, hoc ipso, quo » periculum evasit, censetur tacite revocata do» natio; ut si quis det in gravi morbo, vel in» stante prælio. *Bon. disp.* 3. *quæst.* 13. *p. ult.* » *num.* 20.

» 3. Si donatarius moriatur ante donatorem, » ipso jure revocata est: ut etiam accidit in te» stamentis, et legatis. Secus est in promissio» ne, et donatione inter vivos, quæ transit ad » hæredes. Quod si donator promiserit se non » revocaturum, transit in donationem inter vivos.

» Vide *Less. c.* 18. *d.* 14. *num.* 116. *Mol. d.*
» 286. *et d.* 288. *Azor. l.* 11. *cap.* 11. *q.* 4.
» *Bon. l. c.*

742. » Resp. 2. Hæc donatio fieri debet in
» præsentem, *Dian. loc. cit. R.* 66. *et alii* 5.
» Nec valet in absentem sine nuntio ad hoc de-
» stinato, vel epistola: licet valeat, ut fidei-
» commissum, si fuerint adhibiti testes, *Dian.*
» *etc. loc. cit.* Valet autem probabiliter, etsi do-
» natarius præsens tacuerit.

743. » Respondeo 3. Donare mortis causa pos-
» sunt omnes, et soli, qui possunt testari, ex-
» cepto filiofamilias, qui licet testamentum con-
» dere nullo modo possit, cum hoc sit juris pu-
» blici, donare tamen mortis causa cum id sit
» juris privati, potest, si adsit patris consensus
» expressus: imo sine hoc donare eum posse,
» non tantum de castrensibus, sed etiam de ad-
» ventitiis probabile censet *Dian. l. c. Reg.* 68.
» *et* 69. * (*Si nimirum filius ex concessione Pa-*
» *tris habeat de istis usumfructum, et admini-*
» *strationem, ut Salm. cap.* 3. *num.* 116. *cum*
» *Pal. intelligunt.*)*. Hinc donare sic possunt
» minores 20. annis, etiam sine consensu sui cu-
» ratoris. *Dian. loc. cit. Res.* 71. *ex Mol.* et
» aliis.

» 4. Non autem usurarius, nisi prius usuris
» satisfecerit, vel cautionem præstiterit; Potest
» tamen ad causas pias, *Dian. ibid. R.* 73. *ex*
» *Fagund.* et aliis 6. Nec surdus, et mutus a
» natura, secus si a casu superveniente (vel si
» surdus sit, aut mutus tantum) licet donare
» inter vivos possit, secundum quosdam, *Azor.*
» *Dian. p.* 5. *t.* 6. *D.* 12.

DUBIUM V.

Quid sit Commodatum, Precarium, et Depositum?

744. » RESp. Commodatum est contractus, » quo res aliqua mobilis, vel immobilis quoad » solum usum gratuito conceditur, idque ad ali» quod certum tempus explicite, vel implicite » determinatum: explicite, ut si dicas, com» modo tibi hunc librum, vel domum ad unum » mensum; implicite, ut si dicas, commo» do tibi librum, ut eum describas, quia » tunc implicite tantum temporis determinatur, » quantum necessarium est ad commode descri» bendum.

745. » Præcarium est, quo conceditur pe-

» tenti res utenda, non ad certum tempus, in
» quo differt a commodato, sed donec conce-
» dens repetat, sive expresse, sive tacite, ut
» si det alteri, aut vendat, *Laym. lib.* 3. *t.*
» 4. *c.* 14.

Precarium cessat per mortem accipientis, non autem per mortem dantis, si ab hæredibus non revocetur, *L. Cum Precarium*, *ff. de Prec.* V. *Viva de Contract. q.* 9. *art.* 2. *n.* 9.

746. » Depositum est, quo aliquid traditur
» custodiendum, ut integrum reddatur. Et com-
» muniter est res mobilis; vel se movens, ut
» vestis, equus, etc.

Unde circa hæc resolvuntur.

747. » 1. Commodator non potest repetere
» absque injustitia ante definitum tempus, *Laym.*
» *l.* 3. *t.* 4. *c.* 14.

» 2. Quod si tamen commodanti damnum
» impendeat, potest repetere, licet simile da-
» mnum impenderet commodatario ex rei ante
» tempus repetitione, ut habet *Less. c.* 27. *d.*
» 5. quia, ut ait *Navarr.* in commodatione in-
» telligitur tacita hæc conditio, nisi interea con-
» tigerit rem esse necessariam commodanti, *Laym.*
» *loc. cit.*

Nota cum *Viva ibid. n.* 7. quod in re commodata expensæ ordinariæ debent fieri a Commodetario, ut alere equum, etc. expensæ autem extraordinariæ a Commodante, ex *l. In rebus*, *de Commod.*

748. » 3. Si depositarius bona fide existimet
» depositori non displicitum, si re deposita
» utatur, licebit uti, alias non, *Less. l. c.*
» *d.* 2.

» 4. Si depositum sit res usu consumtibilis,

» ut triticum, vinum, pecunia, quæ exponen-
» do absumitur, eaque tradita sit certo nume-
» ro, pondere, et mensura, non videtur depo-
» sitarius peccare saltem graviter iis utens; si
» certus sit, se tantundem ejusdem bonitatis
» habiturum, quando repetetur, *Less. loc. cit.*
» Secus, si pecunia tradita fuerit sacculo, vel
» arca inclusa, vel munita sigillo, *Sylv. Azor.*
» *Less. Bonac. v. Trull. c.* 25. *d.* 1.

Ita etiam *Viva loc. cit. n.* 4. *cum Mol. vers. Notat.* Deinde notandum, quod Depositarius, utens mala fide re deposita, tenetur restituere valorem usus; at si utatur bona fide, tenetur in quo factus est ditior, quando intelliget id domino displicuisse. Ita *Viva n.* 3. *cum Hurt.* Quando autem dominus concesserit usum rei consumtibilis, et saltem tacite; tunc depositum transit in mutuum, ex communi cum *Less. Mol. etc. ib. contra Hurt.* Saltem quando depositarius re actualiter utitur ex consensu domini.

749. » Verum si is, cui res commodata, lo-
» cata, deposita, et pignorata est, negligenter
» custodiat, ita ut pereat, negligentia autem non
» sit theologica culpa mortalis, probabile est,
» quod dixi ex *Soto*, *Sa*, non teneri ad resti-
» tutionem in conscientia. * (*Ut etiam tenent*
» *Salmanticens. de Restitut. c.* 1. *n.* 32. *cum*
» *Lugo*, *Led. Roncaglia*, *Cabass. lib.* 6. *cap.*
» 9. *n.* 2. *etc. vide dicta n.* 554.) *. Alii ta-
» men aliter sentiunt, nimirum teneri restitue-
» re, qui juridicam culpam in custodiendo con-
» traxerit, si ea fuerit lata; et subinde si levis
» tantum, imo et aliquando sit levissima, ni-
» mirum quando depositio facta est in commo-
» dum utriusque, et si pretium pro custodia ac-
» cipiat. Vide *Less. cap.* 7. *d.* 8. *Laymann tr.*
» 4. *cap.* 25. ubi docet depositarium tantum

» teneri de dolo, vel culpa crassa, quæ dolo
» æquiparetur.

» Dicitur autem juridica culpa lata, seu cras-
» sa, cum quis facit, aut omittit, quod ut
» plurimum non facerent, vel omitterent in ea
» re homines suæ professionis; ut v. gr. si quis
» rem apud se depositam reliquit in loco pu-
» blico, etsi inadvertenter. Levis autem dicitur,
» cum quis facit vel omittit, quod facerent,
» vel omitterent homines suæ professionis dili-
» gentes, ut si quis depositum relinquit in suo
» cubiculo, sed negligit ostium claudere. Levis-
» sima dicitur, cum facit, vel omittit, quod
» non facerent homines diligentissimi; ut si quis
» ostium quidem obserarit, sed neglexerit ten-
» tare manu, an esset bene clausum.

750. » 5. Sartores, molitores, et ceteri arti-
» fices, quibus res traditur polienda, vel im-
» mutanda; item nautæ, caupones, apud quos
» res deponuntur, tenentur ex levi culpa, quia
» depositio fit etiam in commodum ipsorum; imo
» *Sylv. v. Nauta*, vult eos teneri ex levissima:
» *ex lib. 1. ff. Depositi*, idque cautum esse ad
» vitandas eorum fraudes. Quod etiam *Less. et*
» *Trull. c. 25. art. 1.* putant esse probabile in
» utroque foro, si quis eis rem expresse tradi-
» derit custodiendam: si autem ipsis tantum vi-
» dentibus deposuerit, v. g. in diversorio, na-
» vi, etc. ne ex lata quidem teneri. Vid. *Bon.*
» *Trull. Diana p. 1. t. 8. R. 74.*

751. » 6. Si depositarius (idem est de com-
» modatario) dubitet, an depositum sua culpa
» perierit, non tenetur in conscientia ad resti-
» tutionem, *Sanch. de Matr. lib. 2. d. 41. n.*
» 18. quia in dubio non præsumitur delictum,
» ex *l. Merito, ff. pro socio. v. Dian. p. 2. t.*
» 9. *R.* 49. In foro tamen externo, si res de-

» positarii manserint incolumes, præsumitur de » dolo, nisi depositarius probet, depositum casu » periisse, et non potuisse simul cum rebus suis » (imminente v. gr. incendio) servari: tunc » enim non teneretur, quia præsumtio doli ces» saret. Vid. *Pal. tom.* 1. *de Cens. d.* 3. *p.* » 4. *Trull. c.* 25. *d.* 1.

752. Hic pro regula generali distinguitur cum *Viva ib. n.* 2. Quando res perit in incendio, naufragio, etc. si contractus fit in favorem dantis, et res est minoris, vel æqualis valoris, quam res tua; tunc poteris rem tuam præferre, et salvare: At si res alterius sit longe pretiosior, eo casu potes petere compensationem pro re tua deperdita. Si vero contractus fuit in commodum tui, tunc teneris rem domini præferre, nec potes petere compensationem, *Less. n.* 27. *et Viva q.* 9. *art.* 2. *n.* 2, *cum communi*.

» 7. Si Domino repetenti depositum remiserit » per hominem, qui fidelis habebatur, isque » sibi retinuerit, vel perdiderit, Domino periisse » dicit *Molin.* citatus ab *Escob.* V. *Trull. l. c.*

» 8. Deponens rem usu non consumtibilem, » potest a depositario pro ejus usu aliquid acci» pere; quia is est pretio æstimabilis (licet eo » casu non depositi, sed locati, et conducti » contractus sit dicendus). Secus, si sit usu con» sumptibilis: tunc enim depositum, eo ipso, » quod depositarius incipit eo uti, induit natu» ram mutui, ex quo (seclusa ratione lucri ces» santis, etc.) nihil licet accipere, ut v. *dub.* » *seq. et Bon. d.* 3. *q.* 13. *p.* 3. *Trull. l. c.*

753. Notandum hic, quod depositarius in quatuor casibus potest depositum domino denegare: 1. Si per sententiam sint addicta omnia bona depositantis. 2. Si comprehendat certo rem esse furatam. 3. Si habeat ipse certam causam com-

pensationis. 4. Si prudenter certo timeat illum abusurum re deposita contra justitiam, puta gladio ad occidendum; quia tunc peccaret, gladium reddendo, contra caritatem, ut *Viva de Rest. quæst. 4. art. 5. n. 1.* Immo *Less. lib. 2. cap. 16. d. 4. Salm. et Viva n. 2. ac Tamb. contra Mol.* putant verius, quod peccaret etiam contra justitiam: quia valde proxime cooperaretur ad homicidium. Vide *dicta n. 697.* Dixi tamen *certo timeat*, nam in dubio, vel pari probabilitate de damno, gladius restitui debet, nisi dominus sit furiosus, ita ait *Viva ibid.* Sed illi, *pari probabilitate*, non acquiesco, nam proximus etiam possidet jus ne lædatur in vita, unde videtur potius præcavendum malum ejus quod est majus.

Dubium est, an idem currat, si dominus abusurus sit re non contra justitiam, sed contra alias virtutes? Negant *Sanch. et Bonac. q. ult. p. 1.* Sed adhuc peccare reddentem contra caritatem verius dicit *Less. l. c. cum S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 5. ad 1.* cujus verba retulimus *n. 697.* Nisi non reddendo grave timeat incommodum.

DUBIUM VI.

Quid sit Mutuum?

754. *Quomodo mutuum distinguatur a permutatione, pignore, etc?*
755. *Quando restitui debet mutuum, si non est præfixus terminus?*
756. *An repeti possit mutuum datum Ecclesiæ, Universitati, vel Minori?*
757. *Quid si detur filiofam.?*

754. » Resp. Est contractus, quo rei alicu» jus numero, pondere, vel mensura constantis » dominium a mutuante in mutuatarium trans» fertur, cum obligatione restituendi eamdem, » vel similem specie, et bonitate. Proprie au» tem mutuum fere est in rebus usu consumti» bilibus, inter quas etiam est pecunia: quæ, » licet non absumatur, nec pereat in se, perit » tamen exponenti. Distinguitur a permutatio» ne, quod in ea reddatur res alterius speciei; » item a pignore, hypotheca, deposito, com» modato, et locato, quod dominium in iis non » transferatur, sed usus tantum. *Bonacin. disp.* » 3. *q.* 3. *p.* 1.

Unde resolves.

» 1. Mutuans obligatur monere de vitio rei, » alioqui ad damnum tenetur in conscientia.

» 2. Item non repetere rem ante tempus, nisi » ipse sit in pari necessitate.

755. Si non est præfixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere, quando a mu-

tuante interpellaris: Intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum, nam alias mutuum potius tibi obesset, quam prodesset. At teneris reddere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam, aut distantiam: Mutuans vero non petens, cum facile possit, censetur indulgere dilationi. Ita *Laym. tr.* 8. *c.* 15. *n.* 2. *Pal. Rebell. cum Salm. de Contr. c.* 3. *n.* 4.

» 3. Item præstare casum fortuitum mutuatarius tenetur, cum penes hunc rei dominium » sit, et rem eadem quantitate, et qualitate » reddere suo tempore.

» 4. In vero mutuo lucrum aliquod accipere » non licet, quia est usura, de quo *dub. seq.*

756. Sed hic notandum 1. quod mutuum præstitum Ecclesiæ, Causæ piæ, aut Universitati non potest repeti, nisi probetur in utilitatem illius conversum fuisse, *l. Civitas ff. Si certum petatur.* Et idem dicitur de mutuo dato Minori, qui alias non tenetur, etiam major factus, restituere, *lib.* 3. *C. Quando facto tut.* Si tamen Prælatus cum consensu Capituli (et idem dicitur de Gubernatore cum consensu Officialium) recipiat mutuum nomine Ecclesiæ, ipsa semper tenetur solvere; dum Prælati, cum Capitulo recte alienare possunt res mobiles Ecclesiæ, *Less. lib.* 2. *c.* 20. *n.* 13. *Salm. ibid. n.* 6. *cum Laym. Mol. et Pal.*

757. Notandum pariter 2. quod mutuum datum filiisfam. ut sic putatis, et carentibus bonis castrensibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis postea restituendum est, saltem in foro externo, *l.* 1. *C. de S. C. Maced.* Quo privilegio filii uti possunt, etsi ei renuntient, *Less. cap.* 20. *n.* 8. *Salm. num.* 7. *cum Pal. Dic. et Bon.* Excipitur 1. Si mutuum sit

in aliis rebus, quam in pecunia, de qua lex loquitur. Excipitur 2. Si filius juravit solvere: quamvis post solutionem habeat actionem ad repetendum: immo potest relaxationem juramenti sibi procurare, *Salm. cum cit. DD. num.* 8. Excipitur 3. Si mutuum datum sit, sciente et non contradicente patre, aut si conversum sit in utilitatem patris aut filiorum in rebus, quas pater eis præbere tenebatur: Item si res mutuata adhuc extet; vel si pater solitus fuerit solvere debita filiorum: Ita *Salm. n.* 9.

Dubium est, an filiifam in primo casu posito liberi sint a restitutione mutui, non solum in foro externo, sed etiam interno? Negant *Bon. Dic. Covarr. et Rebell. ap. num.* 10. quia Jus Civile non tollit obligationem naturalem. At satis probabilius affirmat *Less. dict. c.* 20. *n.* 8. *et Sanch. Laym. Pal. etc. cum Salm. n.* 10. quia lex bene potest cum justa causa naturalem obligationem auferre, et sic fecisse judicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, et nequitiam fœneratorum avertendam: Non videtur autem posse negari, quod Potestas suprema humana, ob altum dominium quod habet, bene potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum, ut patet in lege præscriptionis: Vide *dict. n.* 517.

DUBIUM VII.

Quid sit Usura?

772. *Quid si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes?*

773. *Quid si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium?*

774. *Quæ pacta liceant in mutuatione?*

775. *An sit illicitum pactum* Legis commissoriæ?

776. *An fructus pignoris debeant restitui? Quid si pignus datum sit pro dote?*

777. *An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia? An, ut desistatur ab injuria?*

778. *An valeat pactum, ut injuria condonetur?*

779. *An pactum, ut conferatur officium?*

780. *An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine?*

781. *An pactum remutuandi?*

782. *An pactum, ut res in eadem specie reddatur?*

783. *An usurarius acquirat dominium lucri usurarii?*

784. *Quid de fructibus rei usu consumptibilis?*

785. *Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario?*

786. *An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras?*

787. *An Principes, etc. cooperantes, ut solvantur usuræ, teneantur ad restitutionem?*

788. *An liceat creditori mutuantis exigere usuras?*

789. *An peccent famuli cooperantes Dominis usurariis?*

790. *Quomodo heredes Usurarii teneantur ad restitutionem? An liceat petere mutuum ab usurario:* Remissive ad lib. 2. n. 47. v. Secunda, et n. 77. v. 4. Licitum.

791. *Vide alios casus apud Bus.*

3. » RESp. Est lucrum immediate proveniens ex mutuo: ita ut mutuans supra sortem, id est, summam capitalem, lucretur aliquid, quod sit pecunia æstimabile, ita ut lucrum tale præcise intendatur ratione mutui. Quod plane iniquum est, et grave peccatum contra jus humanum, et Divinum; cum mutuans acquirat lucrum ex re jam non amplius sua: quia res mutuata jam transiit in dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula generalis est: Omne pactum, vel gravamen, sive onus additum mutuo præter id quod ei proprium et intrinsecum est, reddit contractum usurarium, *Bon. d.* 3. *qu.* 3. *p.* 3. *Card. Lugo*, *etc.*

759. Certum est, quod usura etiam de jure naturali est illicita, nec per usum rei mutuatæ potest aliquid ultra sortem exigi, ut communiter dicunt Theologi, et Juristæ *cum D. Thom.* 2. 2. *q.* 78. *ar.* 1. *ex c. Super eod. de Usuris.* Ratio est, quia, ut docet *S. Th. loc. cit.* licet in re, quæ usu non consumitur, prout in domo, equo, possit usus a re distingui: in re tamen usu consumtibili, ut vino, tritico, pecunia, non adest usus rei distinctus a dominio, cum usus rei sit ipsa rei consumtio, et ideo in mutuo ex sua natura transfertur rei dominium in mutuatarium: Si igitur aliquid exigeretur pro usu rei consumtibilis, injuste quidem exigetur, ait *S. Thom.* et omnes, quia exigeretur pro re, quæ non extat. Quidam autem Neotericus in libro recenter edito laboriose conatus est probare, pecuniam de se non esse sterilem et infructiferam, sicut aliæ sunt res usu consumtibiles; cum ex communi commercio hominum, ut asserit,

quamplura lucra ex pecunia observemus oriri. Hinc infert, præcisis justis titulis periculi, damni, etc. de quibus infra dicemus, licite posse aliquid exigi a mutuo pecuniæ ultra sortem, modo lucrum sit moderatum, et modo mutuatarius sit dives, et pecuniam illam in augendis bonis suis impendat. Sed merito hæc nova opinio interdicta est ab hodierno nostro Summo Pontifice Benedicto XIV. in Epistola Encyclica edita ann. 1745. quæ incipit: *Vix pervenit*, et extensa afferetur in fine *Tom. III.*, vide *n. VII.* Ratio certa est, quia lucrum quod recipitur ex pecunia, totum oritur, non ex ipsa pecunia, quæ, cum omnino sterilis sit, fructum parere haud potest, sed oritur ex mera industria hominum: Nec pro eo, quod mea pecunia alteri proderit ob suam industriam, possum ego ultra sortem aliquid ab eo exigere; pariter ac, si vendo rem, quæ emtori valde utilis erit propter industriam suam, non possum propter hoc aliquid recipere ultra justum rei pretium. Ratio de se patet, et alia declaratione non indiget. Ad illud autem, quod opponitur, Judæis Deum permisisse ex *Deut.* 28. fœnerari ab alienis, respondet *S. Th. ap. Salm. c.* 3. *n.* 27. quod tunc non permisit Deus usuras, sed concessit hoc modo accipere Gentium bona, quæ Dominus Judæis largitus est. Lege *P. Conc.*, qui peculiari volumine hanc falsam opinionem fuse et perdocte confutavit.

Hic autem notandæ tres Prop. damnatæ. Prima ab Innoc. XI. *n.* 41. dicebat: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario accipere, et eo titulo ab usura excusari.*

Secunda ab eod. Innoc. n. 42. *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur, tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum; sed solum si exigatur tamquam ex justitia debitum.*

Tertia ab Alex. VII. *num.* 42. *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

760. Sed quæritur, an pro obligatione, cui se submitteret mutuans non repetendi mortuum, nisi post multum tempus, possit aliquid ultra sortem exigere, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* communis negat, et hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 20. *num.* 127. *Viva in d. prop.* 42. *n.* 10. *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 16. *n.* 7. *Lugo D.* 25. *n.* 17. qui vocant contrariam falsissimam, et communiter ab aliis reprobatam. Ratio, quia talis obligatio est intrinsece annexa mutuo, quod non repetatur statim: sicut igitur non potest aliquid exigi ex eo, quod solutio expectetur pro aliquo tempore, ita nec pro tanto tempore; alias, dicunt, facile tali modo multoties usura palliari posset, illam exigendo non pro mutuo, sed pro obligatione expectandi solutionem. Et huic videtur favere damnatio secundæ Prop. allatæ.

Secunda sententia dicit, quod, licet in mutuo sit obligatio expectandi solutionem per aliquod tempus; quando tamen obligatio est de non repetendo, nisi post multum tempus, puta per triennium, tunc, cum illa non sit intrinseca mutuatio, potest aliquid licite exigi. Ita *Medina de Rest. q.* 32. §. *Inde*, *Serra*, *Led. ap. Salm. n.* 25. ibique probabilem putant *Trull. Henr. ac Bassæus*, atque non improbabilem putat *Sporer de* 7. *Præc. c.* 4. *n.* 71. Et hæc sen-

tentia vere non videtur sua probabilitate carere; si enim licite aliquid exigere potest, qui obligatur ad mutuandum infra longum tempus, ut docent DD. communius cum *Mol. apud Viva in d. prop. 42. n. 5.* cur non potest, qui obligatur non repetere suum, nisi post diuturnum tempus? Vide mox infra dicenda.

Tertia sententia parum huic secundæ dissimilis, quam tenent *Salm. ibid. n. 26. cum Bann. Prado, Arag. et Caram.* dicit, quod, licet adhærendo primæ sententiæ, exigere aliquid præcise pro tempore sit usura, attamen, cum sit moraliter impossibile, quod per multum tempus expectando mutuans non patiatur aliquod periculum, damnum, vel incommodum, aut saltem non impediatur ab exercendo aliquem actum liberalitatis, aut alterius decentis operationis, idcirco potest aliquid ultra sortem recipere, et pacisci.

Sed dices 1. Obligatio expectandi per aliquod tempus inest cuilibet mutuo, unde sicut in mutuo ad 15. dies adest obligatio non repetendi intra 15. dies, ita et in mutuo ad tres annos est obligatio per tres annos non repetendi; quia tunc obligatio illa expectandi per tres annos est intrinseca tali mutuo, alias mutuator venderet suam commoditatem: Nec talis obligatio expectandi per tantum tempus dici valet pretio æstimabilis, cum ipsa non procedat ex justitia, sed ex eadem liberalitate, ex qua procedit beneficium mutuandi. Sed responderi potest: Cuilibet mutuo est quidem intrinseca obligatio expectandi per aliquod tempus ordinarium; verumtamen mutuo in particulari, cum pacto expectandi per tempus extraordinarium, non est intrinseca, sed omnino extrinseca talis obligatio; et ideo illa non procedit ex liberalitate,

sed ex justitia, ratione pacti quod ex justitia obligat ad expectandum pro tanto tempore. Hinc, si mutuans aliquid accipiat pro tali obligatione, rite accipit, non ratione commoditatis qua privatur, sed ratione oneris ex pacto sibi impositi, quod onus utrique est pretio æstimabile, ut fatetur ipse *Lugo l. c. cit. n. 24. cum aliis.* Dices II. Obstat tertia Proposito proscripta mox supra relata, ex qua videtur omnino vetitum aliquid exigi pro obligatione expectandi *usque ad certum tempus.* Sed respondetur: Dicta Propositio merito fuit damnata, quia per illa verba nimis generalia comprehendebatur cujuscumque temporis expectatio, etiam ea quæ mutuo est intrinseca; Non autem ibi prohibetur aliquid exigi pro obligatione expectandi per tempus extraordinarium, quæ obligatio est mutuo extrinseca. Et hic obiter notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones, quæ aliquam similitudinem habent cum Propositionibus damnatis, inepte putantes, eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem, vel justam interpretationem. Quod revera est contra naturam Propositionum damnatarum; juxta enim omnium DD. consensum, non sunt clausis oculis rejiciendæ omnes opiniones, nisi expresse aut virtualiter in proscriptis contineantur. Ceterum, regulariter loquendo, Propositiones damnatæ intelligendæ sunt uti jacent, et in sensu rigoroso, atque ab Auctoribus illarum intento. Præterquamquod quædam opiniones (prout dici potest esse hanc de qua loquimur) damnatæ sunt, quia nimis generaliter loquebantur, et ideo non sunt extendendæ ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur.

761. » 1. Peccat graviter ex genere suo exer-

» cens talem usuram, etsi sit mentalis tantum, » sine externo pacto. Dicitur enim usura mentalis, cum quis intentionem habet accipiendi » aliquid ex mutuo ultra sortem, etsi exterius » pacto id non exprimat: sicut realis, sed exterior usura dicitur, cum quis intentionem illam per pactum aliquod exprimit. Quod aliquando tantum implicite fit in aliquo contractu, et vocatur usura palliata, cum videlicet » contrahentes prætendunt alium contractum emptionis, locationis, etc. in quo tamen revera » usurarium quid intervenit. Vide exempla apud » *Tolet. lib.* 5. *c.* 31.

Hinc non est sermo de usura mentali, quæ in solo animo sistit sine datione mutui, hæc enim ad nullam restitutionem obligat: Sermo autem fit de usura mentali, quæ conjuncta est cum mutuo, sine tamen pacto expresso vel tacito lucrandi aliquid supra sortem, ad distinctionem usuræ realis, quæ oritur ex pacto. Quæritur I. Quando ex hac usura mentali oriatur obligatio restitutionis? Dicimus I. Quando usura mentalis est ex parte utriusque, ita ut mutuans accipiat lucrum tamquam pretium mutui, et mutuatarius ut tale etiam solvat, tunc certe lucrum restituendum est. Dicimus II. Quando usura mentalis est ex parte solius mutuatarii, qui dat lucrum ut pretium, et mutuator accipit bona fide ut gratis datum, tunc non tenetur hic restituere ex injusta acceptione, sed tantum ex re accepta, cum noverit mutuatarium non gratis præstasse. Dicimus III. Quando contra usura est solum ex parte mutuantis, eo quod mutuatarius dederit gratis, et mutuans recepit ut pretium, tunc si noverit illum liberaliter donasse, potest retinere.

Quæritur II. In dubio an mutuatarius dederit aliquid ultra sortem gratis, vel ut pretium

mutui, utrum mutuator possit illud retinere? Certum est, licite posse mutuantem accipere a mutuatario dona liberalia, ut docent omnes cum *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 3. Si vero dubium sit, an mutuatarius dederit gratis, vel non? respondent *Less. lib.* 2. *cap.* 20. *n.* 45. *et Salmanticens. cap.* 3. *num.* 31. quod, si mutuans accepit munus in bona fide, potest superveniente dubio illud retinere; secus vero, si accepit cum dubio. Sed quid, si acceperit cum dubio positivo, sive cum probabilitate veræ donationis? Admittit *Sporer. de* 7. *Præcept. num.* 80. posse retinere, utens opinione probabili; sed communiter, et recte id negant *Less. loc. cit. Concina tom.* 7. *pag.* 559. *n.* 3. *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 515. *v. Cum dubia*, *et Sal. tract.* 14. *cap.* 3. *n.* 31. *cum Soto*, *Bonacina*, *Covarr. Prado*, *Arag. etc.* Ratio, quia cum tali dubio nequit mutuator inchoare possessionem rei alienæ; Item, quia in dubio mutuatarius regulariter præsumitur coacte dedisse, quia difficulter homines gratis sua largiuntur, ut fatetur ipsemet *Sporer num.* 77. Ceterum in hoc dubio deferendum est illi parti, pro qua est potior præsumptio; hinc ajunt *Salm. d. num.* 31. *Sporer l. cit. Less. c.* 20. *dub.* 6. præsumendum esse mutuatarium moraliter certo donasse, si non sit pauper, aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia, vel petitione mutuantis. Idemque dicunt *Salm. n.* 43. *cum S. Antonino*, si mutuatarius per scripturam asserat, liberaliter se donasse, nisi constet in fraudem usuræ id scripsisse. Oppositum vero præsumitur cum *Salm. n.* 42. si mutuans ante donationem significarit velle aliquid ut sibi debitum, aut si mutuatarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvat

ante redditionem mutui: quia tunc facile præsumitur dare, ne cito cogatur ad mutuum reddendum. Idem rationabiliter censeri dicunt *Nav. et Med. apud Salm.* contra *Dicast.* si mutuatarius acceperit mutuum ad usus necessarios, quia talis necessitas tollit, aut saltem infirmat præsumptionem, quod ille omnino gratis donaverit.

762. » 2. Non est usura si mutuans nihil in-» tendat ut pretium, sed tantum speret aliquid » ex gratitudine, et ea intentione illi aliquid do-» netur; licet illud ut finem principalem in-» tendat, *Mol. tom.* 2. *pag.* 305. *n.* 5. *Lugo* » *D.* 25.

Quæritur I. An liceat dare mutuum sub spe lucri? *S. Thom.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 3. sic distinguit: *Si aliquis ex pecunia mutuata expectet vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti vel expressi, recompensationem muneris ab obsequio, vel a lingua, perinde est ac si expectaret vel exigeret munus a manu . . . . Si vero munus non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere et exigere, et expectare.* Hinc inferunt 1. *Cajet. Pal. Prado, Trull. et Villal. apud Salmant. cap.* 3. *n.* 34. in foro conscientiæ non esse signum usuræ mentalis, quod quis non mutuaret, si crederet mutuatarium nullam recompensationem redditurum. Inferunt 2. iidem *Cajet. Prado ibid. cum Trull. Serra, et Salas*, posse mutuantem licite talem spem mutuatario etiam manifestare; sed bene advertunt *Salm. l. c. cum Lugo etc.* hoc non carere vehementi suspicione usuræ, juxta dicta *de Simonia num.* 51. Unde recte dicunt *Salm. et Viva in prop.* 42. *Innoc. XI. num.* 15. taliter mutuantes ordinarie censendos esse usurarios.

Sentiunt autem *Bus. ut sup. Salm. cap. 3. n. 33. et Less. c. 20. n. 37. cum P. Nav. ex Soto*, non esse illicitum mutuanti dare mutuum sub spe lucri, etiamsi talis spes sit principale motivum mutuandi. Sed verius puto cum *P. Concina tom. 7. pag. 462. n. 10.* hoc esse omnino illicitum, ex textu *Lucæ* 6. ubi præcipitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Si textus hic non explicatur saltem de hac principali spe, nescio in quo alio casu explicari poterit. Ratio autem nostræ sententiæ est, quia, si non licet dare mutuum principaliter ob lucrum ex mutuo percipiendum, nec etiam licet mutuare principaliter ob spem lucri. Id omnino confirmatur exemplo simoniæ, quæ incedit quidem pari passu cum usura: Circa enim simoniam jam probavimus *n.* 51. *v. Ceterum*, *et n.* 54. quod si quis det temporale solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, tunc censetur habere intentionem saltem virtualiter simoniacam, ut patet ex propos. damnata 46. Innoc. XI. quæ dicebat non esse simoniam dare temporale pro re spirituali, *etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale.* Idem dicendum in mutuo; quando etenim mutuum datur principaliter ob spem lucri, tunc ipsum lucrum speratum, cum sit principale motivum mutuandi, virtualiter convertitur in pretium mutui. Et hoc clare colligitur ex *cap. Consuluit de Usuris*, ubi sic habetur: *Consuluit nos tua devotio, an ille usurarius debeat judicari, qui (non alias mutuo traditurus) eo proposito mutuam pecuniam credidit, ut, licet omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat. Verum, quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evangelio Lucæ manifeste cognoscitur, in quo dicitur:* date mutuum nihil inde sperantes; *hujusmodi homines pro in-*

tentione lucri quam habent, cum omnis usura prohibeatur in Lege, judicandi sunt male agere, et ad ea quæ taliter sunt accepta restituenda in animarum judicio efficaciter inducendi. Hinc sapienter dixit Sanctus Raymundus: *Qui sub tali spe mutuavit, quicquid postea (etiam gratis oblatum) ultra sortem acceperit, usura est. Tract. de Usur.* §. 3. Bene autem ait *Concina pag.* 460. *n.* 6. minime peccare mutuantem, qui mutuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi hæc benevolentia sit principale motivum mutuandi, quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam. Imo addo, etiamsi secundario speretur aliquod lucrum, ita ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum; (non tamen, si hac spe deficiente, mutuum non daretur, quia tunc saltem præsumitur animus usurarius). Ita ex *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. ubi ait: *Si* (mutuans) *accipiat aliquid non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat. Recompensationem vero eorum quæ pecuniæ non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta benevolentiam et amorem ejus qui mutuavit, vel aliquid hujusmodi.* Et in *Disput. de malo quæst.* 13. *art.* 4. dicit licere mutuanti adhuc hujusmodi donum *sperare*; modo (intelligendum, ut diximus) hæc spes non sit causa finalis mutui; nam, licet speculative loquendo, differat sperare lucrum ex benevolentia, et sperare ex justitia, in praxi tamen facillime hæc confunduntur.

763. Quæritur II. An mutuans possit retinere, quod mutuatarius dedit non ex mera gratitudine, sed ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum, aut ne æstimetur ingratus? Negant

Cajet. Molina, *Nav.* et alii apud *Dianam*, cum *Viva in Prop.* 41. *n.* 10. qui oppositam sententiam putat speculative, non practice probabilem. Sed affirmant *Laym. tr.* 4. *c.* 16. *num.* 1. *Lugo*, *Pal. Sot. Dian.* et *Salas apud Salm. cap.* 3. *num.* 35. quia ex *S. Th.* et communi, requiritur ad usuram, quod detur ex vi pacti, sive ut debitum ex justitia, dari autem ex tali timore non efficit, quod detur in pretium: Lex enim mutui non prohibet, ut alter nolit ingratus apparere; *Salmant.* autem, licet primo dicunt talem donationem difficulter non esse usurariam, cum rarissime præsumenda sit mere voluntaria, attamen revera postea primæ sententiæ adhærent, dicendo quod, si donatio vere fuerit gratuita, bene potest retineri: Etsi enim illa sit alioquin involuntaria, nequaquam vero tale involuntarium illam irritat, cum non proveniat ab extrinseco cogente, sed ab insrinseca necessitate, vel voluntate ipsius mutuatarii. Ita *Salm. num.* 36. *cum Serra*, *Trull. Prad.* et *Soto*, qui advertit discernendum semper esse, an mutuans recipiat ratione amicitiæ, vel an ratione mutui.

764. » 3. Quod si tamen intelligeret sibi aliquid donatum, non gratis, ut putabat, sed » ut debitum ratione mutui, teneretur restituere, quantum inde ditior evasisset, ut habet » *Sa*, *v. Usura*, *Card. Lugo*, *d.* 25. *sect.* 3.

Adverte hic prop. 42. damnatam ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur ex benevolentia, et gratitudine debitum, sed solum si exigatur tamquam ex justitia debitum.* Recte notat *Viva in d. prop. num.* 6. quod in illa verba *ex gratitudine debitum* cadit damnatio, nam mutuatarius non tenetur bonis suis satisfacere obligationi gratitu-

dinis, cum possit satisfacere, mutuantem laudando, pro eo orando, etc. An autem obligatio antidoralis, seu gratitudinis possit unquam in pactum deduci? Omnino negandum, ut clare infertur ex præfata propositione, nam id quod in pactum deducitur, jam dicitur debitum. Vide dicta *de Sim.* *n.* 53.

» 4. Nec est usura dare mutuum, alterius » amicitiæ captandæ causa, atque ulterius inde » sperare officium; quia amicitia non æstimatur » pretio, *Card. Lugo l. c.*

» 5. Pactum tamen de obtinendo a mutuatario (vel ejus opera) officio aliquo, illicitum » est, et usurarium. Ita cum communi *Mol. d.* » 310. *Less. Sal. C. Lugo*, * (*Cum Viva in* » *Prop.* 42. *Innoc. XI. num.* 15. *et Salman.* » *cap.* 3. *numer.* 58. *communiter*,) * contra » *Navarr.* Etsi *Salas de usura d.* 9. *num.* 4. » eum excuset, qui mutuat aliquid pacto, ut » statim præstetur aliquod Beneficium ex gratitu» dine. Vid. *Trullench. lib.* 7. *cap.* 19. *disput.* » 7. * (*Excusatur quidem qui mutuat cum* » *pacto ut alter remutuet in præsenti: Secus,* » *in futurum. Vide dicta de Simon. num.* 57. » *et dicenda num.* 781. *ex D. Thoma*).

» 6. Pactum, ut mutuatario conferatur bene» ficium Ecclesiasticum, est usura (et simo» nia), quia cogitur is subire novum onus.

» 7. Non est usura, cùm quis, non potens » sua recuperare, mutuat, ut sibi reddantur » sua, vel ne sibi inique noceatur: quia hæc » jure jam ante debetur, et sic non facit lu» crum, nec imponit novam obligationem, » *Bon. quæst.* 3. *t.* 3. *n.* 15. *ex Azor. Reg.* » *etc.* * (*Vide dicta de Simon. ex n.* 98. *quæ* » *dicuntur etiam de mutuo*) *.

765. » 8. Nec est usura exigere aliquid ratio-

» ne periculi recuperationis, difficultatem, vel
» expensarum, quæ erunt, vel metuuntur in
» recuperanda sorte: quia pretio æstimari pot-
» est, quod quis se in tale periculum, et dif-
» ficultatem conjiciat, *Con. d.* 3. *q.* 3. *p.* 5.
» Necesse tamen esse, ut periculum istud, etc.
» deducatur in pactum expresse, vel tacite, do-
» cet *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 16. *n.* 9. *ex Medin.*
» *Val. Mol. Less. etc.* Idem dicit *C. Lugo n.*
» 80. Et sic liciti sunt *Montes Pietatis*, ut vo-
» cant, hoc est, thesauri quidam, qui in re-
» fugium pauperum a Republ. vel Principe re-
» ponuntur, unde pauperibus gratis mutuetur,
» ita tamen, ut parum retribuant pro expensis,
» quæ fiunt in ministros, et conservationem
» talium montium. V. *Tol. l.* 5. *cap.* 18. *Less.*
» *l.* 2. *cap.* 20. *Bonac. l. c. p.* 13.

Magna agitur quæstio, an ratione periculi amittendæ sortis liceat aliquid supra sortem exigere? *Prima* sententia negat, eamque tenent *Nav. cap.* 23. *n.* 81. *Sot. lib.* 6. *q.* 4. *art.* 1. *ad* 1. *Tol. de 7. Præc. cap.* 11. *Nat. ab Alex. lib.* 3. *art.* 5. *Reg.* 3. *Genett. tr.* 4. *cap.* 7. *q.* 3. Rationes hujus sententiæ infra exponemus in objectionibus ad secundam sententiam, quam sequimur. *Secunda* igitur sententia probabilior, et satis communis, quam tenent cum *Bus. ut supra*, *Less. lib.* 2. *c.* 20. *n.* 111. *Sylvius in* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *quæst.* 4. *Sylvester v. Usura*, *Continuator Tournely tom.* 1. *p.* 499. *Wigandt tract.* 9. *Ex.* 8. *Resp.* 9. *Fagnan. in c. Navigantí lib.* 5. *tit. de Usur. Petrocorensis l.* 2. *pag.* 387. *Cabassut. Th. J. lib.* 6. *cap.* 8. *n.* 2. *Lugo D.* 25. *n.* 77. *et* 79. *Salm. cap.* 3. *cum Mol. Val. Salmant. Trull.* et aliis innumeris, affirmat licite posse aliquid moderatum accipi propter periculum sortis: Dummodo 1.

periculum sit verum et extraordinarium, non autem commune, amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine magnis expensis, et laboribus, nempe si detur mutuum homini dubiæ fidei, vel pauperi (intellige, si ipsi des mutuum, præter id quod tu præcise teneris ex præcepto illi mutuare, ad ejus præsentem inopiam sublevandam). Dummodo 2. non recuses assecurationem sortis, si tibi offeratur per pignus, aut fidejussionem, et non cogas mutuatarium ad tale periculum transigendum, ut recte notant *Less. n.* 39. *et Salm. n.* 85. *in fine.* Ceterum bene exigere potes a mutuatario id quod alter tibi daret pro assecuratione sortis, licet mutuum postmodum integre tibi reddatur. Ratio, quia te exponere tali periculo, vere est pretio æstimabile. Id confirmatur 1. Ex Concilio Lateranensi *Sess.* 10. sub Leone X. ubi pro usura damnatur quodlibet lucrum ex re infrugifera perceptum, secluso tamen titulo laboris, aut sumptus, aut periculi: *Quando videlicet* (verba Concilii) *ex usura rei quæ non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nullove periculo, lucrum, fœtusque conquiri studetur.* Confirmatur 2. ex doctrina *D. Thom. Opusc.* 75. *cap.* 6. (*ap. Petrocor. l. c.*) ubi S. Doctor sic ait: *Res quæ extra periculum possidentur ejusdem speciei, plus æstimantur, quam eædem existentes in periculo; et ideo ad naturam rei convertitur recompensatio, quæ propter periculum æstimatur plus vel minus valere.* Confirmatur 3. ex Declaratione S. C. de Propag. Fide, quam referunt *Cabassatius, et Tournely ll. cc. ad Bancel Sum. Mor. v. Usura.* Casus fuit hic: Apud Sinenses lege statutum erat, ut in mutuo acciperentur 30. pro centum, sine respectu ad damnum emergens, vel lucrum cessans: et quia

in recuperanda sorte erat periculum fugæ debitorum, aut tardæ solutionis, vel repetendi pecuniam cum onere recurrendi ad Judices, quæsitum fuit, an hoc liceret. Respondit S. C. approbante Innoc. X. (et hæc Declaratio an. 1645. Romæ typis demandata) *Censuit S. C. Cardinalium S. Rom. Ecclesiæ, ratione mutui immediate præcise nihil esse exigendum ultra sortem principalem; Si vero aliquid recipiant ratione periculi probabiliter imminentis, et qualitatis ejusdem, ac servata proportione inter periculum et id quod accipitur, etc.* Deinde Pontifex præcepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia hujus Decreti observarent, et illis uterentur. Nec obstat dicere, quod non constet de hac Declaratione, ut ait *Henricus a S. Ignatio apud Tournely l. cit.* Nam *Th. Hurtadus Ethica p.* 402. affert exemplar hujus Declarationis authenticatum per Notarium Apostolicum. Opponit deinde idem *Henricus* præfatam Declarationem non esse approbativam, sed tantum tolerativam; Sed respondetur, quod S. C. dicit ibidem, mutuantes *non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilitatis periculi*, quæ utique verba non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant. Præterea quod Pontifex, ut diximus, positive præcepit observantiam hujus Decreti: Unde (bene ait *Tournely*) inaudita fuisset hæc agendi ratio, si Pontifex præcepisset Decreti observantiam, cum haberet sibi persuasum, aut dubitaret hanc esse usuram. Demum opponit prædictus *Henricus* id procedere in casu extraordinario periculi longe majoris quam periculi communis. Respondetur, quod S. C. respondit de periculis, de quibus fuit quæsitum, nempe fugæ, tardæ solutionis, et difficultatis exigendi,

quæ pericula inter extrinseca non sunt extraordinaria.

Objicitur I. Fur, cum restituit ablatum, non tenetur restituere pretium periculi: ergo tanto minus tenetur illud restituere mutuatarius: Si enim periculum amittendæ sortis non est titulus qui furem obstringat ad aliquid ultra sortem Domino solvendum, nec etiam mutuanti erit justus titulus exigendi; nudum enim pactum titulum non præstat. Sed respondetur: Nemo dubitat, quin ob damnum emergens possit mutuans aliquid ultra sortem exigere, et tamen, si damnum non est deductum in pactum, nihil potest exigere, quia deest pactum ut dicemus *num.* 769. *v. Sed dubitatur.* Ergo damnum emergens nec etiam est titulus accipiendi ultra sortem, sed bene titulus juste deducendi in pactum exactionem. Ita a pari, periculum sine pacto non est titulus percipiendi aliquid ultra sortem, sed bene est titulus juste paciscendi, cum mutuans in gratiam alterius in se suscipiat periculi onus; quod per se est pretio æstimabile. Fur autem, quia inter ipsum et Dominum nullum pactum intercessit, ideo nihil ratione periculi ultra sortem tenetur restituere. Unde pro conclusione regula certa sit, quod, ut mutuans licite possit aliquid ultra sortem exigere, requiratur ut pactum justum intercedat, ut autem pactum sit justum, requiritur, ut mutuans aliquod onus extraordinarium in se suscipiat. Sicut ergo ipse potest juste pacisci aliquid exacturum ob damnum emergens certum, sic etiam, ut exigat aliquid (etsi minus) ob damnum probabile, quemadmodum est damni periculum. Ideo bene ait *Tourn. p.* 500, quod creditum periculosum non potest tanti vendi, quanti creditum securum.

Objiciunt II. textum in c. *Naviganti de Usuris*, ubi sic dicitur: *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Huic textui multipliciter respondetur. Respondent 1. *Laym. Barbos. Palaus*, et *Cabass. l. c. n.* 3. ibi mendum irrepsisse et omissam esse particulam *non*. Hancque interpretationem bene fieri posse dicit *Tournely* ex contextu Canonis præfati, ubi cum sermo deinde immediate fiat de mutuante granum, aut vinum, qui aliquid exigit ob dubium decrementi pro tempore restitutionis, subditur: *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi, grani, vini etc. non debet ex hoc usurarius reputari.* Idem igitur dictum censetur pro primo casu, particula enim *quoque* id satis ostendit; Alias (ait *Tournely*) potius debuisset Pontifex apponere particulam *sed*, si contractum illum usurarium declarare intendisset. Respondetur 2. cum *Fagnano in dicto v. Naviganti*, et *Salmant. de Contr. cap.* 2. *num.* 145. quod præfatus textus intelligitur tantum pro foro externo, ubi talis contractus pro usurario habendus esse decernitur, et ideo non dicitur ibi nullum esse usurarium, sed quod *usurarius est censendus.* Prout pariter ait *Fagnanus*, si Episcopus accipit gratuitum munus ab aliquo, cui postea gratis confert Beneficium, in foro externo censebitur simoniacus, sed talis utique non erit in conscientia. Respondetur 3. cum eodem *Cabussut*. item *Lugo D.* 25. *n.* 78. *Less. cap.* 20. *n.* 116. *Salm. c.* 3. *num.* 92. *cum Laym. Pal. Covarr. Tap. Villal.* et aliis communiter, textum intelligi pro casu, quo mutuans ex vi ipsius mutui obligaret mutuatarium ad talem contractum assecurationis

ineundum; Vel casu quo (ut sentit *Petrocor.* *tom.* 2. *p.* 338.) mutuans intendat omnino ex mutuo lucrari, ita ut aliter non mutuaret. Idque expresse sentit etiam *D. Thom. Opusc.* 75. *cap.* 6. (apud eumdem *Petrocor.*) ubi dicit: *Quod si mutuans non sperat lucrum pro mutuo, sed onus periculi quod suscipit petit sibi compensari, ita ut esset dispositus ad mutuandam gratis pecuniam, si tale periculum in se non sumeret, certe tunc non peccat.*

Circa autem *Montes Pietatis*, quos meminit *Busembaus* mox supra, advertendum hos approbatos fuisse a Concilio Lateranensi sub Leone X. sub hac limitatione: » (Concedit tantum » accessionem ad solas ministrorum expensas, » et aliarum rerum ad illorum conservationem, » ut præfertur, pertinentium pro eorum inde» mnitate dumtaxat ultra sortem, absque lucro » eorumdem Montium) ». Hinc advertunt *P. Concina tom.* 7. *pag.* 481. *n.* 4. *et Tournely tom.* 1. *pag.* 521. quod, ut licite tales Montes erigantur, tres conditiones requiruntur: I. Ut pecunia tradatur pauperibus intra limitatem certæ summæ, pro tempore determinato restituendæ. II. Ut pignus a debitoribus exhibeatur, illudque custodiatur a ministris, et tempore præfinito vendatur sub hasta, ac retento pretio, quod Monti debetur, reliquum restituatur Domino pignoris, vel pauperibus, si hic inveniri nequit; vel etiam eidem Monti, ut ait *Roncaglia de Usur. quæst.* 3. *in fine*: Quod etiam admittit *Concina pag.* 382. *num.* 5. si Mons sit pauper, et prematur necessitate succurrendi pauperibus, ut concesserunt aliquibus Montibus Sixtus V. et Clemens X. Hic autem notandum cum *Concina loc. cit. num.* 6. peccare divites, qui sine necessitate accipiunt mutuum a

Monte, ut alias lucrentur, et ideo tenentur illico pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum dicerem, si Mons esset pauper, quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus isti Montes sunt instituti. *Pasqualigus* autem apud *Concina num.* 7. affert quasdam Litteras Pauli III. quibus afferitur licite concedi posse aliquam annuam accessionem iis, qui pecuniam otiosam in præfatis Montibus collocant. Sed *P. Ballerinus ibid.* clare et merito evincit has literas apocryphas. Adducit tamen *P. Concina tom.* 7. *p.* 483. *n.* 9. alias Literas ejusdem Pauli III. Julii III. et Pii IV. in quibus conceditur, sed cum hisce limitationibus, ut deponentes pecuniam id faciant zelo charitis erga pauperes, et alias paratas habeant emtiones, ex quibus licite lucrari possent. An vero sit licitum etiam privatis hujusmodi Montes instituere? Affirmat *Less. lib.* 2. *cap.* 20. *n.* 194.

766. » 9. Nec est usura, si timens difficultatem, aut fraudem mutuatarii in reddendo tempore constituto, paciscaris, ut, si tunc non solvat, aliquid det præter capitale loco pœnæ, quæ pœna licite exigetur, dummodo non fiat alia intentione, quam ut mutuatarius sic quasi constringatur, ne sua culpa fallat. Unde, si mutuatarius absque sua culpa non possit solvere, non licebit pœnam exigere, ut habet *Tol. sup. c.* 32. qui ait, manifestum esse argumentum pravæ intentionis, si optes non solvi tibi præfixo tempore, ut pœnam recipias: ac simpliciter usuram fore, si certo sciens alterum non valiturum solvere, adhuc tali pœna oneres. V. *Bonac. d.* 3. *q.* 3. *p.* 7. *Mol. t.* 2. *d.* 317. *Less. l.* 2. *c.* 20. *d.* 15.

Licitum est igitur in mutuo pactum *pœnæ conventionalis*, ut tenent communiter *Lugo D.*

26. *sect.* 6. *Sot. l.* 6. *q.* 1. *art.* 3. *Tourn. tom.* 1. *p.* 511. *cum Henr. a S. Ign. Holzm. de Contract. cap.* 3. *num.* 756. *Wigandt tract.* 9. *Ex.* 8. *q.* 3. *ad* 13. *Cabassut. Th. J. lib.* 6. *cap.* 7. *n.* 1. *Less. lib.* 2. *c.* 20. *n.* 128. *Anacl. q.* 4. *n.* 38. *et Salm. c.* 3. *n.* 75. *cum Scot. Trull. Vill. etc.* Ratio autem, cur hoc pactum sit licitum, est, quia talis pœna opponitur, ut contractus firmitati consulatur, et avertatur negligentia mutuatarii. Ad licite vere hoc pactum apponendum requiritur 1. ut mora debitoris sit notabilis, et culpabilis. 2. ut absit animus lucrandi per pœnam appositam, qui animus præsumitur, si oneretur debitor ad restituendum pro tempore, quo scitur eam solvere non posse. Ita *cum Bus. Salmant. n.* 75. *et* 76. Adde 3. ut pœna sit moderata, et culpæ proportionata. V. *Salm. d. n.* 76.

767. An autem dicta pœna debeatur ante Judicis sententiam? Negant *Sanch. de Matr. D.* 37. *n.* 4. *et Pal. Dian. etc. ap. Salm. ib. n.* 77. quia ratio generalis de pœnis est, ut non debeantur ante sententiam. Oppositum tamen tenent probabilius *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 512. *Holzm. Less. lib.* 2. *cap.* 10. *d.* 14. *in fine*, *et Sylv. Villal. et alii cum Salmantic. num.* 77. Quia hæc pœna magis habet rationem pacti, quam pœnæ.

768. » 10. Nec est usura, pacisci, et acci-
» pere aliquid ratione damni emergentis (siqui-
» dem mutuum vere illius causa sit), aut lucri
» cessantis, vel cessaturi, dummodo de hoc præ-
» moneatur mutuatarius: ut si volebas domum
» reficere, aut poteras nunc commodo tempo-
» re emere triticum, privando autem te tua
» pecunia in dando mutuo, corruit domus, et
» postea carius emes triticum. Item non pote-
» ris lucrari cum tua pecunia, quod poteras,

» et volebas negotiando, ita ut mutuatio sit » vere causa lucri cessantis. Ubi notat *Tol.* sup» ponendum in hoc titulo lucri cessantis, 1. » Quod vere volueris cum ea pecunia negotiari, » et non habeas aliam. 2. Quod malis negotian» do, aliterve lucrari, quam sic mutuando, ita » ut mutues tantum in gratiam mutuatarii. Ut » minus exigas, quam lucrari poteras, et dedu» ctis expensis, quia lucrum cessans non est a» ctus, sed in potentia, et variis adhuc eventi» bus obnoxium. Unde ad arbitrium viri pru» dentis, pro majore, vel minore ejus certitu» dine, æstimare id poteris, et sic cum mutua» tario de eo pacisci. *S. Th. art.* 1. *ad.* 2. *Mol.* » *d.* 324. *Sal. dub.* 26. *etc. Card. Lug. d.* 25. » *sect.* 6. *Bonac. q.* 3. *p.* 4. Hinc qui non ha» buit animum negotiandi, vel si non erant, nec » brevi sperabantur merces, vel non erat mo» raliter certus de lucro, nihil potest accipere » ultra sortem: quia mutuatio ista vere non » fuit causa lucri cessantis. Eadem ex causa » usura est, si mercatores credito vendentes ali» quid ultra pretium rigorosum accipiant titu» lo lucri cessantis, verbi gratia, rem tantum » valentem 100. vendant pro 105. numerandis » post annum; quia vendendo ad creditum » (quod est virtualis mutuatio) plures habent » emtores, pluresque res vendunt, et sic com» pensatur lucrum cessans, atque adeo illud non » cessat ratione hujus venditionis, *Dian. p.* 2. » *tract.* 24. *Trull. cap.* 19. *d.* 9. *vid. dub. seq.* » Hac in re perlege Propos. 41. inter proscri» ptas ab Innoc. XI.

Certum est ob titulum *Damni emergentis* licitum esse mutuanti exigere id quod sibi interest causa mutui. Ita omnes cum *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 1. qui rationem dat, in-

quiens: *Hoc enim non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare.* An autem id liceat ob titulum *Lucri cessantis?* Dubitat *Sotus l. 6. q. 1. art.* 3. et absolute negant *Scotus*, *Durandus*, *et alii aqud Azorium;* hisque videtur adhæsisse idem *S. Thom. l. c.* ubi subdidit: *Recompensationem vero damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id quod nondum habet, et potest impediri multipliciter ab habendo.* Sed communiter alii DD. affirmant, ut *Cajet. 2. 2. quæst. 62. art. 4. Sylvius 2. 2. q. 77. art. 1. q. 5. Less. l. 2. c. 26. d. 10. Gennetus tom. 1. p. 233. q. 1. Petroc. tom. 2. p. 399. q. 12. Wigandt tr. 9. Ex. 8. q. 2. Resp. 8. Continuator Tourneły t. 1. pag. 501. Anacl. quæst. 4. num. 36. Salm. tr. 14. c. 3. num. 79. cum P. Nav. Laym. Val. Bon. Red. etc.* Hunc titulum approbat *l. 13. ff. Rem. ret. hab.* et expresse videtur approbasse SS. noster Pontifex Benedict. XIV. in *Epist. Encycl. de usuris* (vide *Epist. VI. fin. Tom. II.*) dicens: *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus recte collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam* (nota) *ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Ratio nostræ sententiæ est, quia, ut docet idem *S. Th. 2. 2. q. 62. ar. 4.* dupliciter potest aliquis damnificari, uno modo auferendo ei quod actu habebat; *Alio modo impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi; et tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid virtute, quam habere actu.* Idque in *Resp. ad*

2. dicit S. Doctor valere etiam pro lucro quod aliquis sperat ex sua pecunia, en verba D. Thomæ: *Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solum in virtute, et utrumque potest multipliciter impediri.* Nec officit, quod S. Doctor id intelligat, (ut habetur ex *objectione* 2.) de lucro cessante ob mortem mutuatarii, sive ob causam mutui, eadem ratio currit exigendi lucrum cessans, cum tale interesse non debeatur mutuanti, nisi ob compensationem damni, quod in utroque casu æque illi obvenit. Ad textum autem *D. Thomæ*, primo loco relatum, respondet *Sylvius l. c.* S. Doctorem negare ibi, quod mutuator possit exigere integrum lucrum assequendum, non vero partem ejusdem; Et merito sic respondet, cum ipsemet S. Doctor in secundo loco supra allato doceat furem teneri compensare damnum, *non autem ex æquo;* rationem adducens, *quia minus est habere aliquid virtute, quam habere actu.* Si ergo fur tenetur recompensare Domino lucrum cessans ex furto, juxta tantum æstimationem spei; cur juxta eamdem æstimationem mutuator non poterit exigere lucrum cessans ex mutuo? Id maxime confirmatur ex Bulla Benedicti XIV. vide in fine *Tomi II. ad num.* III. ubi dicitur juste posse aliquid exigi ex mutuo, si concurrant justi tituli, nempe si pecunia alias collocanda fuisset ad licitam negotiationem.

769. Ad hujusmodi tamen interesse exigendum tres conditiones requiruntur: I. Conditio, ut interesse ab initio in pactum deducatur; nam post contractum mutuans nihil petere potest, etsi immemor fuerit de suo damno: Nisi vi, metu, vel fraude coactus sit a mutuatario, ut *S. Th. d. q. 78. art. 4. et ad 2. Less. n. 79. et alii:*

Vel nisi involuntarie coactus sit ad mutuandum, quamvis licite, v. gr. a Rege ad bonum publicum. Pariter tenetur mutuatarius ad damnum, et lucrum cessans, si juste interpellatur ad solutionem; vel terminus præfixus elabitur, et ipse culpabiliter non solvat, *S. Th. d. l. ad* 1. *et Salm. c.* 3. *n.* 82.

Sed dubitatur hic: an in contractu sit necesse præmonere mutuatarium de vero damno, vel alio titulo justo, pro quo possit exigi aliquid ultra sortem? *Prima* sententia negat, quam tenent *Lugo D.* 25. *num.* 74. *et* 182. *cum Sot. Sulas, Aragon. Salon. etc.* item *Cajet. Tap. Vill. ap. Salm. cap.* 3. *num.* 83. Ratio, quia mutuatarius nequit rationabiliter alligare suam intentionem ad titulum injustum, sed debet contrahere juxta capacitatem materiæ, et in titulum justum consentire. Maxime quia regulariter mutuatarius non retardaretur a contractu, ex eo quod nosset justo titulo lucrum exigi. *Secunda* tamen verior sententia (licet olim contrariæ adhæsi) docet monitionem esse necessariam; ita cum *Busemb. ut supra, Less. c.* 20. *n.* 110. *P. Concina tom.* 7. *pag.* 406. *num.* 4. *et pag.* 465. *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 505. *v. Quaria. Salm. l. c. cum Laym. Pal. Dic. etc.* Ratio, quia mutuatarius putans contractum justum, in quem forte non consentiret, si novisset justum titulum, putans enim titulum esse injustum, forte contrahit sperando non solvere usuras, vel solutas eas tibi compensare, vel saltem quod alter tempore mortis restituat; alioquin, bene ait *Concina*, posset forte evenire, quod ille majus detrimentum ex mutuo, quam commodum, retraheret. Sed ratio magis universalis est, quia ad contrahendum non sufficit voluntas interpretativa, seu conditionalis, ut di-

cemus *num.* 773. sed requiritur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem aliquando habita; et non retractata, juxta dicenda *lib.* 6. *de Sacr. Miss. num.* 324. Ergo mutuans, si lucrum sibi cessat, imputet suæ negligentiæ; ait enim *S. Thom. q.* 3. *de malo art.* 4. *Debebat sibi cavisse, ne detrimentum incurreret; nec ille qui mutuum accipit, debet damnum incurrere de stultitia mutuantis.* Secus vero dicendum, si revera existeret titulus justus, tam mutuans quam mutuatarius in contractum consentirent, omni meliori modo quo possent, ut mox dicemus in quæstione IV. *n.* 773.

II. Conditio est, ut non plus exigatur, quam sit lucrum, quod speratur ex alio contractu licito, juxta æstimationem spei, et periculi, et deductis expensis. V. *Salm. n.* 84. An autem deducenda sit æstimatio laboris in tali lucro impendendi? Affirmant probabiliter *Caj. Tap. Villal.* Sed probabilius negandum censent *Less. n.* 89. et *Salm. d. num.* 84. *cum. Bon. Trull. Pal. Dic. Salas*, quia non tenetur mutuans detrahere æstimationem cessationis laboris, quem ipse libenter subiturus esset. Alias, si labor compensandus esset, raro a mercatoribus aliquid exigi posset pro lucro cessante. Verumtamen ex æquitate censeo aliquam detractionem faciendam esse casu, quo esset cessatio a magno labore, a quo mutuans ut se liberaret, probabiliter aliquid impenderet.

III. Conditio est, ut mutuum vere sit causa damni, vel lucri cessantis; nam, si mutuans aliam habet pecuniam, quam ad negotiandum substituit; vel si lucrum, quod amittit ob mutuum ex mercatura facienda, potest et vult sibi comparare ex alia via, aut arte, cui mercando non potuisset vacare; tunc nequit exigere ali-

quid, nisi esset pro majori molestia subeunda in illa alia lucrandi. Vide *Less. c.* 20. *n.* 89. *Salm. c.* 3. *n.* 85. *cum Pal. Trull. etc.*

An autem mutuans licite exigat interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, si mutuet non compulsus alterius precibus, sed ipse se offerat ad mutuandum? Negant *Conradus*, et alii quidam *apud Less. lib.* 2. *cap.* 2. *n.* 101. Quia cum mutuator non rogatus, sed sponte mutuum offert, lucrum non cessat causa mutui, vel mutuatarii, sed ipse mutuans lucrum sibi impedit. Sed probabilius affirmant idem *Less. Lugo D.* 25. *n.* 107. *cum Mol. Nav. Tol. Val. Bann. etc.* Ratio, quia mutuator tunc non offert mutuum absolute, sed sub conditione, ut ei compensetur lucrum cessans; et sic mutuatarius acceptando mutuum, est vera causa cessationis lucri, vereque impedit, quin mutuator ex sua pecunia juste lucretur: Prout si quis in gratiam alterius offerat omittere jactum retis, licite exigit pretium spei jactus illius, quia alter est vera causa, ut captio piscium sperata illi impediatur.

Sed hic plures quæstiones sunt enucleandæ.

770. Quæstio I. An liceat mutuatario pacisci ab initio de certa pecunia solvenda, quando damnum emergens, vel lucrum cessans est incertum, seu tantum probabiliter futurum? Distinguit *P. Conc. to.* 7. 4. 408. *n.* 5. *et p.* 438. *q.* 4., et dicit, quod, si est certum damnum eventurum, vel lucrum cessandum, nempe quia occasiones lucrandi sunt actu vel proxime præsentes, et dubitatur solum de ejus majori vel minori quantitate, tunc bene potest taxari arbitrio prudentum; et in pactum deduci quantitas solvenda. Secus vero, si damnum non est certe eventurum, vel si occasiones lucrandi tantum

probabiliter occurrere possent. Ratio, quia his casibus posset accidere, quod damnum non eveniat, vel occasiones non occurrant, et tunc mutuator ex solo mutuo lucretur. Sed verius censent *Salm. c. 3. num. 84. cum Malder. Vill. Gutt. Tap. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 8. §. 3. n. 4. et 14. cum Nav. et Salas*, item *Sylv. et Decoq. ap. Tournely. to. 1. pag. 506. v. Quæres*, licite posse mutuantem pacisci de aliqua certa quantitate solvenda, debita servata proportione juxta timorem damni, vel spem lucri futuri. Ratio, quia debita æqualitas jam bene servatur; nam sicut, damno non eveniente, lucraretur mutuans, ita contra, eveniente damno lucrabitur mutuatarius. Nec refert, quod damnum eventurum postmodum non accidat: quia pactum de auctario non fit pro damno futuro quod forte eveniet, sed pro periculo ejus probabili quod actu supponitur, et actu est pretio æstimabile: Prout si quis vendit jactum retis, non vendit quidem pisces, qui forte non capientur, sed vendit spem eorum probabilem, quæ jam de facto existit. Objicitur *l. Quemadmodum*, §. *Item Labeo*, *ff. Ad l. Aquil.* ubi statuitur, quod si quis frangit retia, nihil tenetur solvere Domino pro spe piscium capiendorum, sed solum damnum retium. Sed respondetur cum *Glossa* (ibi verbo *Fieri*) quod tunc Dominus præcise ex Lege Aquilia nullam habet actionem pro impedita spe captus piscium: sed bene habet aliunde actionem ex *l. Si jactum* 13. *ff. de Act. emt. et vend.* ubi sic dicitur: *Si jactum retis emero, et rete jactare piscator noluit, incertum hujus rei æstimandum est.* Subdit Glossa: *Æstimatur quantum est verisimile, quod esset captum.* Unde apparet licite posse compensari damnum probabiliter ex mutuo eventurum, quamvis incertum.

Ob eamdem rationem probabiliter ait *Bon. D.* 3. *p.* 4. *n.* 13. mutuatorem, qui non certo, sed tantum probabiliter erat destinaturus pecuniam ad negotiationem, posse aliquid exigere pro rata probabilitatis. Sed dices: si potest aliquid exigi pro probabilitate applicationis pecuniæ, ergo posset etiam aliquid exigi pro possibilitate applicandi. At respondeo negando paritatem; possibilitas est mera potentia, sed non repugnantia applicationis: unde mutuator ex ea nullum habet actuale, et positivum fundamentum lucri futuri, sed tantum negativum. E converso probabilitas futuri lucri habet quidem positivum fundamentum talis lucri, sive spei istius, et ideo est pretio æstimabilis. Quid si mutuator solum animi pendeat, velit an non negotiari? Adhuc affirmant *Tamb. l.* 9. *tr.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 3. *et Lugo D.* 20. *n.* 2. *cum Salas*, posse aliquid exigere, quia pariter est pretio æstimabile, privare se in gratiam mutuatarii hac potestate deliberandi, destinandique pecuniam ad negotium, cum non teneatur gratis ea spe et potestate privari: Prout si quis hæreat, an cras possit aut velit vel ne piscari, bene potest aliquid exigere, si in gratiam tui se obligat ad non piscandum. Et hoc neque improbabile videtur, cum hæc privatio obligatoria, cum teneatur mutuator non repetere mutuum per aliquod tempus, est aliquo pretio æstimabilis.

Quamvis autem sub initio liceret in pactum deducere, ut diximus, damnum eventurum, vel lucrum cessandum incertum; numquam tamen licebit ab initio per pactum exigere hujusmodi interesse, ut communiter docent *Lugo D.* 25. *n.* 106. *Azor.* 3. *p. l.* 5. *q.* 3. *Concina to.* 7. *p.* 446. *n.* 8. Ratio, quia si mutues centum, et pro lucro cessante accipias decem, non jam

mutuas centum, sed nonaginta: privare autem mutuatarium ex pacto ante tempus commoditate pecuniæ mutuatæ, onus est, et illud imponere est usura. Concedit tamen *Az. l. c.* posse exigi sub initio lucrum conventum in alia specie: Sed recte hoc etiam reprobat *Concina l. c.* quia privare mutuatarium illa re ante tempus, etiam onus est.

771. Quæstio II. An possis exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniæ destinatæ ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinatam, quam tamen negotiationi substituere posses? Et quidem, si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiæ, nimirum ad domum alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas, tunc licite exiges lucrum cessans, quia non teneris ratione mutui tuam providentiam negligere. Ita *Less. lib. 2. c. 20. n. 87. cum Nav. et Salm. c. 3. n. 86.* ut certum supponunt. Sed dubium est, quid si sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere? Negant probabiliter alii tunc posse aliquid exigere, quia tunc tibi non cessat lucrum ex causa mutui. Sed *Less. l. c. Pal. D. 4. p. 15. n. 7. Tamb. l. 9. tr. 1. c. 3. §. 4. num. 2. Spor. de 7. Pr. c. 4. num. 44. cum Mol. Laym. et Lugo, Croix l. 3. p. 2. n. 86.* item *Valent. Trull. Vill.* (et merito probabile putant *Salm. ib.*) affirmant, posito, quod statueris illam solam pecuniam negotiationi, et periculo exponere, licite posse petere lucrum cessans, quia vere mutuatio est causa, ut tibi cesset lucrum speratum ex illa pecunia; nec teneris in gratiam mutuatarii pecuniam non destinatam negotiationi exponere. Hoc tamen non admitterem, nisi, cum mutuum das,

vere habeas animum pecuniam illam reservatam negotiationi non substituere.

772. Quæstio III. Utrum, si pecuniam non destinaveris absolute, sed conditionate ad negotium, uti si dicas: *vellem negotiari*, *nisi multi peterent mutuum*, tunc possis exigere interesse? *Less. lib.* 2. *cap.* 20. *num.* 90. dicit probabile esse, quod possis, nam etsi ob multitudinem mutuum accipientium nulla mutuatio sit causa de se, sed omnes simul sint causa lucri cessantis, attamen verum est, quod tu, ut isti mutues, jam de facto lucro privaris, et ex alia parte mutuatarii in hoc non putant injuriam sibi fieri. Et idem sentiunt *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 16. *n.* 8. *Tamb. l.* 9. *c.* 3. §. 4. *num.* 4. *Spor. de* 7. *Pr. c.* 4. *n.* 44. Sed dices: iste usuram committit, quia efficaciter vult lucrari ex mutuo, et inefficaciter ex negotiatione. At responderi potest: iste quamvis habeat voluntatem inefficacem negotiandi, vult tamen efficaciter juste lucrari, et quia jam potest juste lucrari ex negotiatione, ideo juste lucratur ex mutuo, cum mutuum sit huic vera et efficax causa, ut lucrum ex negotiatione ipsi cesset. Recte vero advertit *Less num.* 95. non facile hoc admittendum ob periculum palliandi usuras; Nam (ut notat *Bus.* hic cum *Tol.*), ut quis ab usuræ labe sit immunis, malle debet lucrari negotiando, quam mutuando: et mutuare debet tantum in gratiam mutuatarii.

773. Quæstio IV. Utrum, si quis bona fide ineat contractum usurarium, et lucrum exigat; re postea cognita, possit illud retinere, si vere poterat contrahere ex justo aliquo titulo, nempe ratione periculi, lucri cessantis, etc.? *Prima sententia* affirmat, quia quisquis bona fide contrahit, semper intendit contrahere modo licito,

quo potest. Ideo enim hoc tali modo contraxit, quia licitum putavit: quare virtualiter intendit contrahere quocumque licito modo, quo contractus cohonestari poterat. Ita *Lugo Disp.* 25. *Sect.* 9. *et Sa*, *Dian. Tanner ap. Salm. c.* 3. *n.* 38. *et Tamb. l.* 8. *c.* 8. §. 3. *num.* 21. *Secunda* tamen verior sententia, quam tenent *Salm. c.* 3. *num.* 39. *Less. c.* 20. *num.* 104. *Conc. to.* 7. *p.* 465. *Contin. Tourn. to.* 1. *p.* 515. negat posse eo casu mutuatorem lucrum perceptum retinere. Ratio, quia minime dici potest ipsum voluntatem virtualem sive implicitam habuisse, cum non de alio contractu quam de usurario cogitaverit. Eo casu tantum habuisse voluntatem interpretativam, quæ non sufficit ad contrahendum, diximus supra *n.* 759. *v. Sed.* Nec obstat dicere, quod mutuator iste potest retinere lucrum, tamquam possessor bonæ fidei, qui tenetur tantum ad id in quo factus est ditior; nequit autem dici ditior factus ille, cui ratione mutui cessavit lucrum, quod juste percipere poterat. Nam respondetur, quod ad juste exigendum in mutuo aliquid ultra sortem, omnino requiritur, ut mutuatarius de justo titulo moneatur, ut diximus supra *l. c. n.* 769. *v. Sed.* Aut saltem, ut tam mutuator, quam mutuatarius expresse vel implicite consentiant in titulum justum, saltem explicite intendentes contrahere omni meliori modo quo possunt: quod e converso sat probabiliter sufficit ad exigendum id quod licite exigi poterat ex illo justo titulo, quamvis non expresso; ut dicunt *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 924. *et Salm. Tourn. l. c.* ac probabile putat *Less. num.* 105. Ceterum SS. noster Pontifex Bened. XIV. in sua bulla *de Usuris* (vide in calce *Tom. II. Epist. Encyl.*) ubi postquam dixit n. III. *Per hæc autem nequa-*

quam negatur posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios (ut ajunt) titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui minime intrinsecos, forte concurrere, ex quibus justa omnino causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi. Deinde ad significandum quales sint tituli justi aliquid exigendi ex mutuo, statim sic subdit: *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus recte collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive ad licitam mercaturam exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Tandem ait. *n. V.* falsum esse quod semper et ubique præsto sint justi tituli, vel contractus, unde sic monet: *Quisque igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquirat prius vere ne cum mutuo justus alius titulus, vere ne justus alter a mutuo contractus occurrat, quorum beneficio lucrum omnis labis expers, et immune reddatur.* Postea sapienter sic instruit: *Qui ab omni usuræ labe se immunes et integros præstare volunt..... admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, et conditiones inserendas explicent, et quem fructum ex eadem pecunia postulent.* Et hic sedulo animadvertendum est id de quo in eadem Bulla Pontifex monet Confessarios: *Ab extremis longe se abstineant; etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumtam accusent. Contra vero nonnulli indulgentes adeo sunt, ut quodcumque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures Scriptores examinent, qui magis inter ceteros prædicantur. Deinde eas partes su-*

scipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omnino contumeliæ in eos infligantur, qui contrariam sequuntur; Neque illam gravibus censuris notandam asserant, si præsertim ratione, et præstantium Virorum testimoniis minime careat. Hoc ut adverterent, cuperem, qui in scriptores non humilis notæ non dubitant plurimis conviciis sæpius insultare, eo quod eorum sententiis contradicunt.

774. Quæstio V. Quænam pacta licite apponi possint in mutuo? Præ omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita *a. S. Thom.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *quod* omne onus pretio æstimabile imposito in mutuo, tamquam debitum ex justitia, vera sit usura. Secus, si exigatur res, quæ pecunia non mensuratur, ut benevolentia, amicitia, et similia: ita S. Doctor. Item certum est, nec etiam esse usuram exigere ex mutuo rem alias ex justitia jam debitam; Hinc licite in mutuo potest exigi, ut alter cesset a vindicta privata, a vexatione injusta, etc. secundum dicta *de Simon. ex n.* 98. Ita *Less. l.* 2. *cap.* 20. *n.* 57. *Salm. cap.* 3. *num.* 54. *cum Pal. Trull. Caj. etc.*

775. Sed dubitatur 1. an in mutuo possit apponi pactum *Legis commissoriæ*, scil. quod, non facta solutione pro certo tempore, pignus acquiratur a mutuante? Communiter negant DD. *Pal. Navar. Bonac. etc. cum Salmant. num.* 47. Nisi pignus non valeat pluris, quam sors, vel nisi sit pactum (certe licitum) ut si tali tempore non fiat solutio, vendatur pignus, et de pretio mutuans retineat tantum suam sortem. Utrum autem valeat pactum, ut in pœnam non impletæ solutionis amittatur pignus, etsi pluris

valeat? Negant *Vasq. Palaus, et Covarruv.* Sed probabiliter affirmatur cum *Bonac. Trull. Azor. Reg. etc. apud Salm. num.* 48. juxta dicta *n.* 766. ubi pœna conventionalis licita jam fuit probata.

776. Notandum est autem, quod, si mutuator accipiat loco pignoris rem fructiferam, tenetur fructus ejus in sortem commutare; Et ideo pactum, quo creditor uti possit pignore, ejusque fructibus frui, donec debitum solvatur, dictum *Artichriseos* (vulgo *Contratto a godere*), communiter rejicitur de se, præciso alio titulo, tamquam usurarium: Est certum cum *S. Thom.* 2. 2. *q.* 78. *num.* 2. *et communi*, contra *Dianam*; quia, cum res adhuc remaneat in dominio mutuantis, illi soli fructificat, *ex cap.* 1. *et* 2. *de Usuris.* Imo tenetur mutuans reddere fructus illos, quos sua culpa negligit colligere. Vide *Salm. c.* 3. *n.* 46.

Excipitur tamen pignus pro dote promissa datum, cujus fructus non computantur in dotem, ad onera Matrimonii sustinenda, ut *Conc. p.* 467. *num.* 6. *Petroc. p.* 389. *q.* 7. *ex c. Salubriter, de Usuris*, ubi dicitur: *Generum ad fructus possessionem, quæ sibi a Socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, in sortem computandos, non esse obligandum.* Et hoc currit, esto fructus pignoris onera Matrimonii excedant, quando pignus conceditur absolute, et tempore, quo dos constituitur. Secus tamen, si detur tantum in dotis securitatem, aut dote jam constituta; Secus item, si gener onera Matrimonii non substineat V. *Salm. cap.* 3. *ex num.* 40.

777. Dubitatur 2. an possit in pactum deduci, ut reddantur a mutuatario, quæ ab eo sunt debita, non ex justitia, sed ex caritate,

aut Religione? nempe ut Medicus medeatur, si alius non est: Advocatus patrocinetur: Dives succurrat in necessitate gravi; Item, ut qui vovit eleemosinam, eam præstet: ut Missam præceptam audiat etc.? *Azorius* 3. *p. l.* 5. *cap.* 7. *qu.* 15. *Bonac. D.* 3. *q.* 3. *n.* 7. item *Covarr. Salas*, *Trull. Reg.* etc apud *Salm. cap.* 3. *n.* 55. negant id posse fieri sine labe usuræ, quia pactum addit onus justitiæ, quod prius non aderat; et hanc tenet *Viva prop.* 42. *Innoc. XI. num.* 15. dicens omne pactum, novum onus imponens mutuatario, usurarium esse. Contradicunt tamen *Lugo*, *d.* 25. *sect.* 5. *n.* 49. *Less. l.* 2. *cap.* 20. *d.* 8. *Concina tom.* 7. *p.* 468. *num.* 2. *Tourn. p.* 509. *Salmant. d. loc.* cum *Valent. Pal. etc.* quia, ut inquiunt, talis obligatio superaddita non meretur pretium cum sit in utilitatem tam mutuantis, quam mutuatarii, qui implendo exoneratur ab obligatione, quam jam habebat. Addunt, si ex sententia omnium potest deduci in pactum mutui, ut alter desistat ab injuria inferenda homini; tanto magis ab injuria inferenda Deo. His non obstantibus, huic secundæ sententiæ, pace tantorum Doctorum, numquam valui acquiescere, quia omne onus quod imponitur mutuatario ex pacto, tenetur ipse præstare ex justitia, et ideo evadit quidem pretio æstimabile; ita ut si post tale pactum Medicus ille non medeatur, Advocatus non patrocinetur, tenebitur utique ex justitia compensare damnum quod eveniet ex omissione medelæ, vel patrocinii præstandi, ad quod damnum resarciendum prius certe non erat obligatus. Quid ergo refert, quod pactum impositum cedat, vel non, in utilitatem mutuatarii, cum usura in hoc consistat, quod exigatur ex mutuo onus pretio æstimabile? Et miror, cur *Salmanticen-*

ses, qui loquentes de simonia *cap.* 1. *n.* 41. (et ut diximus *n.* 59.), tamquam certum asseruerunt ex *D. Thom.* simoniam committere qui dat aliquid alicui cum obligatione præstandi aliquod opus spirituale, licet illud non sit in commodum dantis, eo quod esset contractus onerosus; hinc vero tenent non esse usuram, similem imponere obligationem; cum ex communi axiomate dicatur: Quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura. Ceterum omnes recte docent non inferre usuram pactum solvendi id quod jam prius erat debitum ex justitia, vel tollendi injustas vexationes; quia tunc nihil exigitur pretio æstimabile, vel de quo mutuatarius pretium repetere potuisset; ita *Concina pag.* 468. *num.* 1. *Tournely tom.* 1. *pag.* 509. *et alii.*

778. Dubitatur 3. an possit deduci in pactum, ut mutuatarius faciat injuriæ condonationem, ad quam neque ex caritate tenebatur, sed poterat juste satisfactionem petere? Affirmant *Sot. Nav. et Sylv. apud Salm. c.* 3. *n.* 57. quia læsio tunc ratione amicitiæ naturaliter condonari solet. Longe tamen probabilius et verius negant *Lugo d.* 35. *s.* 8. *num.* 38. *Laym. Bon. Pal. apud Salm. ibid.* Qnia adderetur obligatio vere pretio æstimabilis. *Lessius* autem *l.* 2. *c.* 20. *d.* 7. *et Salm. l. c. cum Trull. Serra, Prado, etc.* adhærent secundæ sententiæ, quando esset pactum justitiæ; Secus vero, si esset fœdus amicitiæ, ut loquuntur, ex qua exigatur, ut alter libenter injuriam remittat; Sed bene advertunt, hoc palliatæ usuræ periculo non carere.

779. Dubitatur 4. an liceat pactum, ut mutuanti officium conferatur? Alii dicunt, quod, si hoc petatur ex justitia, esset quidem usura, et est communis cum *S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *a.*

2. *ad* 3. et alii contra paucos *ap. Salm. cap.* 2. *n.* 38. Secus vero si petatur ex amicitia, aut gratitudine; *Salm.* autem *ib.* dicunt hoc practice non posse admitti, nisi forte in aliquo casu raro. Sed ego absolute numquam admittendum esse dico *ex prop.* 42. *Innoc. XI. ut supra allata*, ubi ab usura excusabatur aliquid ultra sortem exigi, tamquam ex gratitudine debitum. Hinc officium sic recipiens, teneretur illud resignare ex justitia, vel pretium officii in sortem computare, nisi mutuatarius hoc nolle præsumatur. Vid. *Less. l.* 1. *cap.* 20. *n.* 62. *Lugo n.* 42. *Salm. n.* 59.

780. Dubitatur 5. an liceat obligare mutuatarium ad ea, quæ ex gratitudine tenebatur præstare, v. gr. ut emat sibi necessaria a mutuante, suam domum locet, agrum cum justa mercede colat etc.? Omnino negandum cum *Bus. n.* 12. non solum si hæc exigantur ut debita ex justitia, sed etiam ut debita ex gratitudine, juxta eamdem prop. 42. ut diximus: *Salm.* autem *c.* 3. *n.* 271. dicunt, quod simpliciter rogare mutuatarium hæc libere præstanda ex amicitia, de se non esset illicitum; Et in hoc videtur expresse consentire *S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *a.* 2. *ad* 3. ubi dicit: *Si vero munus non quasi ex obligatione exhibetur, sed ex benevolentia quæ sub æstimatione pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, exigere, et expectare.* Hæc autem doctrina currit speculative loquendo, sed in praxi recte dicunt *Salm. loc. cit.* esse valde periculosam. Nec admittendum id quod ait *Laym. lib.* 3. *tr.* 4. *c.* 16. *n.* 3. licitum esse obligare mutuatarium ad hæc præstanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio sine qua non daretur mutuum, quia, acceptata conditione, reipsa jam onus imponitur, et mutuatarius obligatur

ad illud: quod numquam licet ex *D. Th.*; vide *n. seq.*

781. Si pactum autem sit remutuandi, *S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 4. sic docet; *Licet simul mutuanti unum aliquid mutuum recipere: non autem licet obligare ad mutuum in posterum faciendum.* Licitum igitur est mutuatarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui: quia potes ab altero petere officium amicitiæ, quod ille a te postulat; modo illud non sit ipsi magis onerosum: et sic pariter posses petere, ut eodem tempore domum tibi locet, frumentum vendat, etc. Secus autem, si obligares in futurum; ita cum *S. Th. Less. lib.* 2. *c.* 20. *n.* 53. *et Salm. c.* 3. *n.* 62. *et* 74. *cum aliis*; *contra Bann. et Rodr. etc. n.* 63. qui excusant ab usura pactum adhuc in futurum remutuandi, sed improbabiliter.

782. Dubitatur 6. an liceat pactum, ut reddatur res mutuata in eadem specie, et quantitate, quando creditur pluris valitura?

In hoc certum est 1. quod licet, si æque dubium est, an valor rei sit augendus, vel minuendus: Vide *Less. lib.* 2. *cap.* 20. *n.* 145. Certum est 2. quod, si rem servaturus eras usque ad tempus, quo ejus valorem augendum esse certo credas, potes petere, ut reddatur res in eadem quantitate, vel ejus incrementum, deducta tamen æstimatione periculi, vel expensarum in reservanda. Ita *Habert to.* 4. *p.* 242. *in fin. Concina to.* 7. *p.* 471. *n.* 11. item *Bon. Dic. Reb. etc. cum Salm. c.* 3. *num.* 67. Certum est 3. quod licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum, quod non credatur pluris valiturum, nec melius vetere. Ita *Salm. ibid. cum Pal. Mol. Trull. etc. cum Bus. num.* 11.

Quæstio igitur est, an possis petere, ut tibi

reddatur res, quam non es servaturus, in eadem quantitate, eo tempore, quo credis eam pluris valituram? Affirmant *Sot. et Mol. apud Less. d. cap. 20. n. 154.* Et his adhæret *Bus. hic infr. num. 18.* quia ut dicunt, hæc est natura mutui, ut res in eadem quantitate reddatur, et quia per mutuatarium stat, ne res reddatur ante illud tempus. Sed docet *Less.* hanc sententiam tunc esse probabilem, cum fuisset dubium, an pretium foret augendum, vel an rem tu servasses (in quo casu etiam puto, rem valore jam auctam cum aliqua detractione reddendam esse, juxta prædicti dubii æstimationem, ne quid ex mutuo lucreris: posito quod non fuisses certo rem servaturus); nam alioqui recte dicit *Less.* non videre, quo jure possis æqualem mensuram recipere. *Salm.* autem *num. 70. cum. Bon. Azor. et Trull.* prædictam sententiam approbant, si ex vi pacti attendatur tantum ad rei substantiam præcisa consideratione valoris, et incrementi. Sed hæc præcisio non video quomodo licite posset fieri, quando res non foret servanda pro tempore redditionis, et certo, vel probabilius pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessario semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto e converso cum *Salm. num. 76.* quod, si certo, vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur minus valitura, poteris majorem mensuram petere, ut te serves indemnem.

Hæc dubia tamen locum habent, quando cogitatur, et creditur res pluris valitura. Si vero bona fide nulla habeatur consideratio de incremento, vel decremento rei; bene potes pacisci, ut res in eadem quantitate tibi reddatur. Ita *Less. c. 20. num. 149. P. Conc. l. c.* ac

Layman etc. cum Salm. n. 72. Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniæ, tenent *Salm. n.* 73. *cum Sa, Pal. Trull. Tol. etc.* quia in pecunia principaliter attenditur valor. Sed *Azorius, Nav. et alii apud eosd. Salm. n.* 72. *in fine cum Busemb. infra n.* 17. ajunt bene valere pactum, ut reddatur pecunia in eadem specie, et numero monetarum, quando nullum cogitatur, nec intenditur incrementum, et sic expresse sit conventum: Horumque sententia est mihi probabilior, saltem si commune sit periculum incrementi, vel decrementi, ut sentit *P. Concina tom. 7. pag.* 473. *num.* 14. Pactum autem reddendi pecuniam in alia specie, quam traditur, omnino usurarium est, quia imponitur onus pretio æstimabile, ut dicunt *Salm. c.* 3. *num.* 74. *Concin. l. c.* et alii communiter. Usque adhuc de pactis; circa quæ bene advèrtit *Anacl. de Us. q.* 4. *in fin.* cum aliis communiter, quod contractus in aliqua Regione usitatus, et a viris probis celebrari solitus, non est facile damnandus. Sed procedamus ad alias quæstiones, quæ supersunt.

783. Quæstio VI. utrum usurarius acquirat dominium lucri usurarii? Affirmant *Lugo D.* 25. *num.* 206. *ac Scot. Sa, Nav. etc. apud Salm. c.* 3. *n.* 106. quia mutuatarius, quamvis coacte det, et ideo usurarius teneatur ad restitutionem, dat tamen libera, et transfert dominium; sicut transfert qui metu coactus rem vendit. Sed oppositum tenendum cum *S. Thom.* 2. 2. *q.* 78. *ar.* 3. *et communi cum Salm. cap.* 3. *n.* 107. *Conc. tom.* 7. *pag.* 534. *num.* 4. *Tourn. tom.* 1. *pag.* 514. Et ratio est quia contractus usurarius est omni jure nullus; Nuda autem traditio rei dominium non transfert, ut

habetur in *l. Numquam ff. de Acquirendo rerum dominio.*

784. Circa fructus autem acquisitos per usuras acceptas, docet *ibid. S. Thom.* quod, si percepti sint ex re usu consumptibili, tunc restitui non debent, quia sunt fructus industriæ; Secus, si percept. sint ex re non usu consumptibili, puta ex domo, agro, *quia* (verba *D. Thomæ*) *sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, et ideo ei debetur.* Et hoc valet, etiamsi usurarius fructus non percipiat, si alias dominus percepisset. Quid de fructibus, quos dominus non fuisset percepturus, sed usurarius percepit? *Lugo d.* 25. *sess.* 11. *num.* 209. dicit non esse restituendos, quia ex sua sententia usurarius dominium usurarum acquirit, et tantum tenetur mutuatarium indemnem servare. Sed nos contrarium in nostra sententia ut supra dicendum putamus cum *Salm. n.* 113. *Tournely l. c. et Conc. n.* 5.

785. Quæstio VII. utrum dans consilium pro usuris, ut præbens pecuniam usurario, ut mutuet, teneatur ad restitutionem? Negant *Lugo D.* 25. *num.* 217. *et Sa, Tol. Sylv. Med. etc. apud Salm. cap.* 3. *num.* 115. quia hi non sunt causa efficax damni, cum possit postea debitor solutionem usurarum negare. Sed respectu hujus rationis longe probabilius (saltem, dico quoad suadentem usuras teneri) affirmat *Bus. hic cum Less. lib.* 2. *cap.* 20. *num.* 178. *Lugo D.* 25. *n.* 116. *Salm. ibid. cum Pal. Bon. Tr. etc.* quia vere ipse tunc est causa injusti contractus; et licet debitor posset non solvere, si tamen solvet ex causa sua injuste solvet. Commune autem est *ib.* quod non peccat, nec ad restitutionem tenetur, qui in gratiam mutuatarii illa faceret; Et ideo ex alia ratione prima sen-

tentia est satis probabilis, quia rationabiliter in illis mutuatarius præsumitur consentiens, ut ait *Lugo l. c.* Quoad eum autem qui tradit pecuniam usurario, ajunt *Concina tom.* 7. *p.* 534. *n.* 7. *Less. c.* 20. *n.* 178. *et Salm. l. c. cum Bon. Trull. etc.* peccare et teneri ad restitutionem; quia proxime cooperaretur ad damnum mutuatarii. Sed *Lugo eod. n.* 116. recte excipit ob eamdem rationem, nisi præstet pecuniam in gratiam mutuatarii. Vel nisi, addendum dico, non posset ipse pecuniam tradens eam negare sine damno superioris ordinis, quam esset mutuatarii damnum, juxta dicta *num.* 517. *v. Secunda.*

786. Quæstio VIII. an peccet, et teneatur ad restitutionem doponens pecuniam apud eum, quem scit abusurum ad usuras? Respondet *Less. l.* 2. *c.* 20. *D.* 21. *et Salm. c.* 3. *num.* 116. *cum Pal. Lug. Bonac. et Trull.* quod is peccaret utique contra caritatem, si usurarius non haberet alias, unde usuras exerceret: Sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatariis. Teneri tamen sentit *P. Concina to.* 7. *p.* 535. *n.* 8. *ex D. Th.* 2. 2. *q.* 78. *ar.* 4. *ad* 3. ubi dicit: *Quod si quis committeret pecuniam suam usurario non habenti alias unde usuras exerceret, vel hac intentione committeret, ut inde copiosius per usuram lucraretur, daret materiam peccandi, ut et ipse particeps culpæ.* Unde si talis deponens est particeps culpæ, non erit quidem particeps alterius culpæ quam injustitiæ, quam perpetrat mutuator. Sed hoc non obstante, verius mihi dicendum videtur, quod deponens non teneatur ad restitutionem: sua enim actio non est injuriosa, sed potius gratiosa mutuatario, cum hic potius gratam habeat, quam ægre ferat deposi-

tionem pecuniæ, ut in necessitate sibi providere possit. Posito ergo quod mutuatarius in hoc non sit invitus, deponens, licet sit particeps injustitiæ, quatenus lædit virtutem justitiæ in generali, juxta sententiam quam tenuimus in *Tract. de Carit. num. 45. v. Tertia*, ubi diximus præbentem occasionem peccandi, non solum lædere caritatem, sed etiam virtutem, ad quam lædendam proximum inducit; non tenetur tamen ad restitutionem, quia non lædit justitiam in particulari, nempe peculiare jus alterius, nec si injuriam irrogat, cum ille respectu deponentis non sit invitus. Et sic intelligi potest *S. Thom.*

787. Quæstio IX. an Principes, Judices, et Advocati, qui sunt causa, ut usuræ solvantur, teneantur ad restitutionem? Respondetur teneri: sicut tenentur etiam illi, qui non excludunt a suis locis usurarios: Imo excommunicantur ipso facto in *Clem. Ex gravi de Usuris*; nisi tamen ob bonum publicum hoc permittere expediret. Ita *Less. num.* 179. *Salm. c.* 3. *n.* 117. *cum Pal. etc.*

788. Quæstio X. an si usurarius sit tibi debitor, possis tu licite exigere usuras, quas ille tibi assignat exigendas a mutuatari? Negative: atque si exigis, teneris ad restitutionem; modo tamen tibi constet illud debitum esse pro usuris, *Sal. c.* 3. *n.* 118.

789. Quæstio XI. an peccent famuli cooperantes dominis usurariis? Certum est, quod famuli minus principales, qui tantum scribunt, enumerant pecunias, deferunt pignus, et similia, non tenentur ad restitutionem, nec peccant. Ita *Salm. c.* 3. *n.* 118. *Croix l.* 2. *n.* 268. *Tambur. Dec. l.* 5. *c.* 1. *§.* 4. *n.* 49. *et Bus. circa fin. huius dubii.* Dubium est de iis, qui

exigunt usuras, et ad solutionem cogunt, an teneantur ad restitutionem? *Sa*, *Silv. Tabien. Vega apud Salm. ibid.* licet dicant peccare, excusant tamen a restitutione, quia isti non sunt vere causa exactionis, vel tantum sunt materialis, et remota; *Salm.* autem *ib. cum Pal. Val. Med. Salm. etc.* putant teneri, cum vere sint causæ injustæ proxime cooperantes: Et hoc videtur probabilius cum *Tamb. eod. loc.* si ipsi cooperantur in re ingrata debitoribus, prout esset, si cogerent eos ad solutionem, subscriberent apodixas: Secus, si in re illis non ingrata, nempe si eos hortarentur simpliciter ad solutionem, vel exigerent usuras sine coactione; quia in hoc debitores non censentur inviti. Sed non excusarem exigentem a peccato cooperationis ratione solius famulatus.

790. Quæstio XII. an heredes Usurarii, vel alterius debitoris teneantur ad restitutionem in solidum? Distinguendum: Si debita sint hypothecaria ex contractu, communis est sententia, omnes in solidum teneri. Dubium est, si debita sint personalia defuncti ex delicto? Adhuc teneri in solidum docent Canonistæ cum *Sylv. Salas*, *Lopez*, *Major*, *etc. apud Continuat. Tournely to.* 1. *pag.* 518. Idque arguunt ex *c. Tua nos* 9. *de Usur.* ubi dicitur, *Filii ad restituendas usuras ea sunt districtione cogendi, qua Parentes sui.* Sed satis probabiliter *Tournely l. c. cum Azor. Cajet. Tol. Bon. Bann. Med. Habert*, *Pontas*, *Sambov. etc.* dicit hos heredes teneri solum pro rata, nisi ipsi delicto defuncti cooperati fuerint; Et probatur ex *l.* 1. *C. de delictis defunct. l.* 4. *tit.* 17. ubi dicitur: *Post litis contestationem, eo quia vim* (seu damnum) *fecit defuncto, successores ejus in solidum; alioquin in quantum ad eos perve-*

nit, conveniri juris absolutissimi est. Rationem dat *Cajetanus* respondens ad textum *Tua nos*, supra oppositum, et dicit « (Filii tenentur sicut et Pater obligatione scil. personali suorum bonorum: Sed in hoc est differentia, quod Pater est tota illa persona; ac per hoc habet totam obligationem; quilibet tamen heres (scil. filius) est pars illius personæ, et consequenter partem tantum obligationis subiit) ».

Quæstio XIII. Hic etiam pertineret quærere, an licitum sit petere mutuum ab usurario, et illas eis offerre? Sed de hac satis dictum est supra *De Caritate l. 2. n. 47. v. Secunda; et num. 77.*

791. » 11. Mutuare frumentum vetus cum » obligatione, ut restituatur novum (præsertim » certo tempore) est usura, si mutuans sciat » novum fore melius, et majoris pretii, *Sylv.* » *Nav. Trull. d.* 15. *n.* 11.

» 12. Est usura ex communi sententia, si » des mutuum ut postea mutuatarius ex debito » civili obligetur tibi rursus mutuare, aut ven» dere, vel apud te in tua officina emere mer» ces, aut operas suas locare: quia talis obli» gatio est res pretio æstimabilis, cum privet » mutuatarium potestate alibi emendi, et lo» candi operas, *Less. l.* 1. *c.* 20. *d.* 8. *Card.* » *Lugo d.* 25. *num.* 46. V. *Laym. l.* 3. *t.* 4. » *c.* 16. *n.* 3. *Bon. l. c. p.* 3.

» 13. Usura est, mutuare Principi, vel Reip. » eo pacto, ut interim, dum non solvitur, sis » liber a tributis vel oneribus justis solvendis, » *Salas*, *C. Lugo n.* 64. ex communi.

» 14. Item mutuare ea lege, ut mutuatarius » eam pecuniam exigat a debitore mutuantis, » a quo non facile extorquebit. Quod addo, » quia, si sponte onus illud suscipiat, eo quod

*

» facile possit obtinere, non erit usura. *ib. et*
» *Bon. l. c.*

» 15. Item, si frumentum, quod alibi ha-
» bes, des mutuum, obligando, ut tibi redda-
» tur hic, vel alibi (cum majoribus sumtibus,
» vel laboribus) plus valet, *ibid.*

» 16. Usura etiam est, obligare mutuatarium,
» ut partem mutui accipiat in mercibus, qui-
» bus non indiget, *ibid.*

» 17. In mutuo pecuniario, nisi aliter con-
» ventum sit, si quis det mutuo, v. gr. 100.
» florenos, non potest exigere plus quam eorum
» pretium, et valor tunc fuerit. Unde, si eo-
» rum valor tunc augeatur, non potest repetere
» 100. quia reciperet aliquid supra sortem. Quod
» si valor decrescat, debet mutuatarius reddere
» plus, quam 100. quia alias non restitueret ad
» æqualitatem. *Vid. Less. l. 2. c. 20. num.*
» 149. *Laym. l. 3. t. c. 16. Bon. l. c. p. 3.*
» * (*Vide n. 782. vers. Hæc dubia.*) *.

» 18. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vi-
» ni, tritici, etc. aliter se res habet, quia, si
» quis v. gr. mutuet alteri 10. modios tritici,
» sive pretium crescat, sive non, potest repe-
» tere 10. Ratio disparitatis est, quia in pecu-
» nia non spectatur ordinarie (nisi aliter con-
» ventum sit ob certas, et licitas causas) nisi
» valor, sive pretium. Unde non debet restitui
» nisi pretium æquale. At vero in frumentis,
» etc. spectatur ipsa materia, quia non petitur
» mutuum frumentum propter pretium frumen-
» ti, sed propter ipsum corpus, et substantiam:
» ergo, etsi crescat pretium illius, potest re-
» petere tot mensuras, quot dedit mutuo. In-
» terim tamen quidam de his rebus eodem mo-
» do loquuntur, quo de moneta. V. *Laym. l.*
» *c. n. 14. et Bon. l. c.* * (*Vide dict. num.*
» 782.) *.

» Quæres : Quæ obligatio, et pœna sit usu-
» rariorum, et cooperantium ?
792. » Resp. 1. Usurarius etiam manifestus,
» ac heres tenentur restituere; imo etiam om-
» nes ii, qui ex parte usurarii cooperantur ef-
» ficaciter : v. g. judices, domini temporales,
» notarii, famuli, advocati, qui quovis modo
» juvant, vel cogunt mutuatarios ad solutionem
» usurarum. Dixi (positive, seu efficaciter)
» quia habendo se negative, possunt permittere
» usurarios, ob justam causam, et necessitatem
» pauperum. Propterea in praxi, ex præsum-
» pta voluntate mutuatariorum, fere excusantur
» minus principales famuli. * (*Vide dicta su-*
» *pra n.* 789. *et l.* 2. *n.* 78.) *.
» 2. Usurarius publicus, sive notorius non
» debet admitti ad communionem Altaris, nec
» absolvi, donec restituat usuras, nec sepeliri
» in loco Sacro; et qui scienter sepelit, ipso
» facto est excommunicatus. 3. Addit *Laym. l.*
» *c. n.* 21. ejus testamentum ipso jure irritum
» esse, nisi ante mortem restituerit V. *Less.*
» *Bonac. Trull. cap.* 14. *d.* 22. * (*Item usu-*
» *rarii sunt infames. Salm. c.* 3. *n.* 125.) *.

DUBIUM VIII.

De Emptione, et Venditione.

ARTICULUS I.

Quid sit emptio, et Venditio?

793. *Quando venditio est justa?*
794. *An requiratur determinatio pretii? An, data* arrha, *liceat a contractu resilire?*
795. *An requiratur scriptura, et traditio?*
796. *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo?*
797. *Ad quem spectent fructus, cum completur conditio emptionis?*
798. *Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ?*
799. *Cujus sit res empta pecunia aliena?*
800. *An valeat contractus, si vendatur res aliena?*
801. *In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat?*
802. *Quid de merce ultronea?*
803. *An taxa obliget in conscientia?*
804. *Quotupliciter pretium varietur? Et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem?*
805. *An deceptio semper obliget ad restitutionem?*
806. *An liceat pluris vendere rem utilem emptori?*
807. *Quid si adsint alii justi tituli?*
808. *An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi? An communis æstimatio variet pretium? Et an venditio sub hasta, aut per venditrices?*
809. *Quid si res vendatur minutim?*
819. *An res possit carius vendi ob dilatam solu-*

828. *Si res pereat ante traditionem cui pereat? Quid si post traditionem?*
829. *An liceat vilius emere chirographa, seu credita?*
830. *Vide alia apud Busemb.*

793. » RESP. Est contractus, quo pretium » pro merce solvitur; completurque mercis tra- » ditione. Venditio contra. Justitia ejus in hoc » consistit, ut pretium sit justum, sive ex- » æquet valorem rei, et contra. Alias, si sine » legitimo titulo secus fiat, committetur inju- » stitia gravis, vel levis pro gravitate exces- » sus, qui proinde ad restitutionem in con- » scientia obligabit; etsi in foro externo ad re- » stitutionem fere non cogatur quis, nisi ultra » dimidium defraudaverit. V. *Laym. c.* 17. *Bon.* » *d.* 3. *q.* 2. *p.* 1. *et.* 4.

794. Notandum. I. Quod, ut contractus emptionis sit validus, requiritur determinatio pretii, quæ si remittatur ipsi emptori, nullus est contractus, *l. Quod sæpe ff. de Contrahenda emptione.* Secus, si remittatur tertio, *l. ult. C. eod. tit.* sive judicio Prudentum, ut recte ait *Dicast.* An autem valeat emptio facta pro justo pretio, sine determinatione? Affirmat *Palaus disp.* 5. *p.* 1. *n.* 2. *Salm.* autem *de Contr. c.* 2. *n.* 2. negant cum communi, nisi pretium sit jam a lege taxatum. Et sicut pretium, sic etiam (ut valeat contractus) res debet esse determinata, saltem in spe, ut quando venditur hic jactus retis. V. *Salm. ib. n.* 3.

Quæritur hic, an quando data sit arrha, liceat danti resilire a contractu cum jactura arrhæ? Respondeo cum. *P. Concina to.* 7. *p.* 267. *n.* 2. quod licite potest ex consuetudine, quæ

regulariter talis est. Excipitur, nisi arrha data sit pro majori securitate contractus jam initi. Utrum autem in dubio, an arrha data fuerit pro securitate, liceat danti resilire? Videtur negare *La Croix l. 6. p. 2. n. 134. ex Onnate de Contr. t. 2. D. 34. sect.* 1. quia natura hujus contractus arrhæ est, ut detur pignus ad statuendam obligationem ad non recedendum a contractu sub pœna pignus amittendi. Sed affirmat *Concina l. c.* Et hoc verum mihi videtur in iis contractibus, ubi regulariter talis est consuetudo; quisque enim præsumitur velle contrahere juxta consuetudinem, qua regulariter fiunt contractus?

795. Notandum II. Quod contractus emptionis solo consensu perficitur, nisi ante emptionem conveniant partes conficere scripturam, ex *§. un. Inst. de Oblig. ex cons. et §. Emptio. de Empt. et Vend.* Dominium autem rei non transit ad emptorem, nisi facta traditione, ut est commune, contra *Pal. Nav.* et videtur certum esse ex *§. Utique. Inst. de Empt. etc.* ubi: *Qui nondum emptori tradidit rem, adhuc ipse dominus est.*

796. Immo nec transfertur dominium rei, etiam emptori traditæ, donec ab emptore pretium solvatur, vel offeratur, aut saltem præstetur pignus, vel fidejussio, aut saltem fides de illo, *ex §. Venditæ. Inst. de Rerum divisione*, ubi dicitur: *Venditæ vero res, et Traditæ non aliter emptori acquirentur, quam si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit veluti ex promissione, vel pignore dato. Sed si is, qui vendit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est emptoris fieri.* Quæstio autem hic fit, an gabella debita pro venditione, solvenda sit Gabellario tempore contractus, vel tempore

traditionis? *Vasquez*, *P. Nav. etc.* apud *Salm.* *cap.* 2. *n.* 4. dicunt tempore traditionis. Et probabile putant *Salm.* Sed recte probabilius censent oppositum cum *Pal. Vill. Prado*, *Bon. Dic.* et idem tenent *Less. l.* 2. *c.* 21 *num.* 1. *Lugo D.* 26. *n.* 5. *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 338. Ratio, quia contractus emptionis solo consensu perficitur, ut habetur ex §. *un. Inst. de obl. ex consensu*, ubi dicitur: *Consensu fiunt obligationes in emptionibus, locationibus... Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura, neque præsentia omnino opus est; at nec dari quicquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio.*

797. Notandum III. Quod quando venditio est conditionata, impleta conditione, contractus retrotrahitur ad diem venditionis; ideoque fructus interim percepti pertinent ad emptorem. Hoc tamen est, quando conditio adjecta est casualis: secus, si protestativa, scil. cujus impletio sit in potestate emptoris. Ita *Less. Mald. etc.* cum *Salm. n.* 25.

798. Notandum IV. quod periculum, et commodum rei regulariter spectat ad dominum rei, sed in contractu venditionis, emptione perfecta, spectat ad emptorem, semper ac est vendita res determinata, etiamsi res non sit tradita, vel tradita sine habita fide de pretio (quibus casibus remanet res in dominio venditoris, ut dictum est mox supra n. 796.), nisi aliter conventum sit. Ita ex §. *Cum autem* 3. *Inst. de Empt. et vend. l. Id quod* 7. *ff. de Peric. et comm. et l. Post perfectam.* 1. *Cod. eod. tit.* Excipe tamen, si venditor sit in mora trahendi; tunc etiam ad ipsum pertinet periculum, ex *l.* 17. *ff. de Per. et comm.* Item, si cul-

pa venditoris res fuerit destructa, vel deteriorata, ex *l.* 2. *eod. tit.* Vide *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 605. Perfecta autem emptione, si aliter conventum non fuerit, fructus rei pendentes spectant ad emptorem, ut communiter docent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 100. *Spor. de* 7. *Præc. c.* 5. *n.* 93. *Cont. Tourn. t.* 1. *p.* 450. *Lugo D.* 26. *Sect.* 14. *Croix l. c. num.* 977. *cum Mol. Laym. etc.* Et hoc currit etiam pro foro conscientiæ, ut *Spor. cum Mol. et communi.* Dicit tamen *Tourn.*, *cum Lugo*, quod hoc valet quoad æstimationem, quam habent fructus tempore emptionis: Si vero fructus tempore venditionis erant immaturi, cum postea sunt maturi, certum est, quod, re non tradita, eorum incrementum debetur venditori, ut *Less. et Mol. apud Lugo D.* 26. *n.* 212. *ac Tourn. loc. cit.*

Ita quoad fructus pendentes; Quoad fructus vero futuros rei, dubitatur 1. Ad quem spectent ipsi, re non tradita, vel tradita sine pignore, aut data fide de pretio, ita ut dominium rei adhuc fuerit apud venditorem? *Prima* sententia, quam tenent *Tournely tom.* 1. *pag.* 451. *n.* 4. et *Bon. de Contr. D.* 3. *q.* 2. *p.* 7. §. 1. *n.* 4. *cum Cov.* dicit spectare ad venditorem, ex regula illa generali, quod res suo domino fructificat. *Secunda* tamen sententia communis et verior, quam tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 21. *n.* 109. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 978. *Salmanticens. de Contr. cap.* 2. *n.* 17. *cum Sylvest. Tap. Mald. Spor. de* 7. *Præc. cap.* 5. *num.* 94. *cum S. Antonin. Arm. P. Nav. et Laym.* docet, fructus spectare ad emptorem, nisi aliter conventum sit. Ratio, tum quia, cui debetur res, debentur etiam fructus tamquam accessorii; tum quia æquum est, ut ad eumdem em-

ptorem spectet commodum fructuum, ad quem spectat rei periculum, ut mox supra dictum est. Nec obstat regula enunciata, quod res domino fructificet; nam respondetur hoc intelligi de domino absoluto, non autem de domino rei, quæ debetur alteri, ad quem rei periculum spectat. Nec deinde obstat dicere, iniquum videri, quod emptor percipiat fructus, et venditor non possit pretio frui; Nam respondetur, hoc commodum emptoris bene compensari cum periculo rei ab ipso assumpto; Ceterum pretium solvendum per se æquale est pretio persoluto, nisi ex mora solvendi venditor patiatur aliquod interesse ratione damni emergentis, vel lucri cessantis; tunc enim emptor sane teneretur illud ei resarcire, ut omnes docent cum *Spor. n.* 96. Certum autem est, quod si venditor intenderet non ratam habere venditionem, nisi postquam pretium solvatur, eo casu tam periculum rei, quam commodum fructuum ad ipsum spectat, ut *Spor. l. c. cum P. Nav. et Laym.*

Diximus autem, *nisi aliter conventum sit*, nam si res non sit tradita, vel tradita sit sine pignore, aut fide de pretio; tunc dubitatur 2. an possit venditor pacisci, ut fructus ad ipsum spectent, donec pretium solvatur? *Prima* sententia negat cum *P. Concina tom.* 7. *pag.* 269. *n.* 11. *et S. Antonin. Sylvest. Major. Arm. Gabr. etc. apud Dian. p.* 4. *tr.* 4. *R.* 139. qui probabilem putat. Ratio, quia venditor, concedendo dilationem ad solvendum pretium, nequit per hoc tempus proventum exigere, compensato tamen interesse ab emptore, si tempore præfinito fuerit in mora solvendi. *Secunda* vero sententia communior, et probabilior affirmat, eamque tenent *Mol. D.* 368. *n.* 9. *Fill. tr.* 35. *c.* 8. *q.* 2. *n.* 177. *cap.* 7. *dub.* 21. *n.*

3. *cum Nav. Ang. Tab. Castr. etc. Bon. D. 3. q. 2. p. 7. §. 1. n. 5. cum Cov. Gom. et Reb.* et idem tuetur *Petrocor. tom. 2. pag. 393.* Ratio, quia venditor juste potest dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat, usquedum pretium solvatur; et tunc non exigit fructus ratione solutionis dilatæ, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initæ. Hoc tamen casu bene ait *Petrocorens. loci cit.* quod si prædium pereat, vel deterioretur, non posset venditor exigere id quod ratione præfatorum fructuum emptor promiserit ei correspondere.

799. Quæritur 1. cujusnam sit res empta pecunia aliena? Respondetur, emptoris, si emat nomine suo, *ex l. Si eo. C. de Rei vindicatione:* ubi dicitur: *Si ex ea pecunia, quam deposueras, is apud quem collata fuerat, sibi possessiones comparavit, ipsique traditæ sunt... ab eo invito in te transferri injuriosum est.* Excipe, si pecunia sit Ecclesiæ, minoris, et militis, ut *Bon. Rebel. Sylv. etc. cum Salm. c. 2. n. 29.* Quia tunc illis res acquiritur.

800. Quær. 2. an valeat contractus, si vendatur res aliena? Resp. ex *l. Rem. alienam, 28. ff. de Contr. empt.* validum esse quoad translationem dominii, non quidem rei, sed pretii: unde vendens mala fide acquirit dominium pecuniæ, sed tenetur emptori omnia damna restituere: qui autem vendit bona fide, non tenetur ad damna, neque ad evictionem, ut dicunt *Salm. de contr. c. 2. n. 31.* cum aliis, quibus consentit *Pal. tr. 33. D. 5. p. 28. §. 1. n. 1.* sed tenetur quidem pretium restituere emptori, etiamsi cum eo convenerit non teneri de evictione, ut exprimitur in *l. Emptorem §. Qui autem ff. de Action. empt.* ubi: *Idem esse di-*

cendum, etsi aperte in venditione comprehendatur nihil evictionis nomine præstitum iri, pretium quidem deberi re evicta. Æquum enim non est, ut venditor lucrum faciat cum jactura emptoris; vide *Palaum l. c.* §. 4. *n.* 2. Sed excipitur 1. nisi expresse fuerit conventum de non restituendo pretio, ut *Pal. ib.* Excipitur 2. nisi venditor in nihilo factus sit ditior, eo quod nimirum bona fide in largitiones forte, aut in lusum pretium insumpserit, ut ajunt *Salm. dict. num.* 31. Excipitur 3. nisi emptor scienter rem alienam vel alteri obligatam comparaverit, tunc enim ipse, nisi expresse de evictione convenerit, in pœnam sui criminis nec etiam pretium potest repetere, ut sancitur in *l. Si fundum. C. de Eviet.* Vide *Pal. l. c. n.* 16. qui deinde *n.* 18. bene advertit, ex hoc non inferendum, quod pretium eo casu possit a venditore retineri, nam in foro conscientiæ illud emptori restituendum est, in foro autem externo Fisco adjudicandum.

Refert autem hic aliqua adnotare de obligatione evictionis. Debetur evictio, non tantum in venditione, si res ab emptore evincatur ex *l. 1. et seq. ff. de Evict.* sed etiam in permutatione, datione in solutum pro debito, constitutione dotis æstimata, transactione, divisione hereditatis, et in quolibet alio contractu oneroso, ut fuse probat *Pal. tr.* 33. *D.* 5. *p.* 8. §. 1. Non vero in contractu lucrativo; unde donans non tenetur ad evictionem, nisi forte donatio incœperit a promissione rei indeterminatæ, et postea tradat rem quæ evincitur: vide *Pal. l. c. ex n.* 11. Ut autem emptor possit de evictione agere, tenetur litem motam, antequam tempus probationum elabatur, venditori denunciare ex *l. Emptor. C. de Evict.* et *l. Si rem*

§. *Eod.* A qua tamen denunciatione excusantur Minores, et Ecclesiæ: *Pal. l. c.* §. 3. *n.* 5. *et* 6. Facta autem denunciatione, tenetur venditor præstare emptori documenta pro defensione; sed non tenetur defendere, nisi id promiserit; *Pal. ibid. num.* 9. *et* 10. Tenetur tamen ad expensas litis, ut dicit *Pal.* cum aliis (contra aliquos) §. 5. *num.* 4. *et* 5. ex *l. Si plus*, §. *Nota ff. de Evict.* et *l. Qui absentem. ff. de Procurator.* Si vero malitia, aut culpa Judicis, aut vi alterius, aut negligentia emptoris res evincatur, venditor ad nihil tenetur; periculum enim fortuitum ad emptorem pertinet, ut recte ait *Pal.* §. 5. *ex n.* 11.

801. » Quod spectat ad emptorem, is potest » emere vilius, quam res valeat, si ei non sit » commoda, vel emat in gratiam venditoris, » ac similes sint circumstantiæ, quæ rem fa» ciant viliorem. Nec obstat, quod venditor ne» cessitate ductus vendat vilius; quia venditio » manet voluntaria, inquit *Cajet* Vid. *Bon. l.* » *c. n.* 21. *et* 23. Potest nihilominus graviter » peccari contra caritatem, si quando pauper» culi extrema inopia res suas vendere cogun» tur, nimis viliter ab eis emas, *Laym. l. c.* » *num.* 10.

Notandum est 1. quod res in manu mercatoris ratione sui laboris et operarum pluris æstimantur, quam in manu alterius. Propterea tamen non est illicitum alteri rem vendere tanti, quanti venditur a mercatore. *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 24. *Salm. c.* 2. *n.* 21. *cum Lug. Bon. etc.*

Notandum 2. quod concursus emptorum, et penuria mercium auget pretium rei; paucitas contra emptorum, et copia mercium minuit pretium, *Salm. cap.* 2. *n.* 102. *cum communi. P. Concina tom.* 7. *p.* 301. *n.* 101. *Tourn. tom.* 1. *p.* 442.

802. Notandum 3. quod pretium rei decrescit, quando res est parum utilis emptori, et hic in gratiam venditoris emit. Est communis sententia cum *Tourn. tom.* 1. *pag.* 443. *et Salm. c.* 2. *num.* 103. *et* 105. *in fine cum Bon. Dic. Reg. et aliis.* Hinc fit, quod merces ultroneæ licite possunt vilius emi, ut communiter docent *P. Cancina to.* 7. *pag.* 301. *n.* 18. *Tourn. l. c. Diana p.* 1. *tr.* 8. *n.* 36. *et Salm. n.* 105. cum aliis communiter, contra *Roncaglia de Contr. c.* 3. *q.* 5. *R.* 4. qui ait ex hoc solo capite quod res ultro a venditore offeratur, non esse causam, ut pretium rei decrescat, nisi accedat alia circumstantia, nempe paucitatis emptorum, vel pluralitatis offerentium. Sed verius alii DD. communiter, ut diximus, contrarium docent, quia regulariter in hujusmodi ultroneis venditionibus pauci inveniuntur emptores. At dubitatur. 1. Quanti vilescat res ultro oblata. *M. Serra* 2. 2. *q.* 77. *a.* 1. *dub.* 3. *cum Conrad. et Reb. Salas, Palac. Barth. a S. Fausto, et Megala ap. Dian. p.* 1. *tr.* 8. *R.* 78. sentiunt vilescere usque ad dimidium. Sed probabilius *Cajet.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *Bon. D.* 3. *q.* 2. *pun.* 4. *n.* 23. *Fill. tr.* 35. *c.* 4. *n.* 79. *Sporer de* 7. *Pr. n.* 22. *Diana l. c. R.* 36. *Mazzot. to.* 2. *p.* 111. *Tamb. l.* 8. *tr.* 3. *cap.* 7. § 4. *n.* 6. censent vilescere tantum pro tertia parte. Dubitatur 2. An idem currat, quando venduntur merces ob paupertatem? *Prima* sententia affirmat; eamque tenent cum *Busemb. Cajet. d. a.* 1. *Conrad. Res. cas. p.* 1. *q.* 157. *Bon. l. c. cum. Soto, Sa, Vasq. et aliis, Dian. d. R.* 78. *cum Nav. Terr. et Vill.* Ratio, quia res ultronea de se pretio decrescit juxta communem æstimationem; inopia autem venditoris non efficit, ut pretium mutetur. Ne-

gat autem *secunda* sententia, quam tenent *Tournely to. 1. pag. 442. et Salm. cap. 2. n. 105. cum P. Nav. Reg. Dic.* Ratio, quia hoc videtur adversari caritati, et justitiæ, emere vilius a paupere, qui necessitate coactus vendit. Excipitur *Salm. et Conc. ll. cc.* si res ematur tantum in gratiam venditoris, ita ut alias non emeretur. Hinc *secunda* sententia est quidem æquior, et omnino suadenda; sed spectata ratione, prima sententia non videtur improbabilis. Dummodo excipio, res emenda non sit de iis, quæ communiter emuntur, et offeruntur, ut frumentum, oleum, vinum: Secus de aliis, quæ non ita facile venduntur. Neque in eo casu officit, quod emptor re illa indigeret, quia id per accidens esset, et casus non mutat pretium rerum. Quando vero alter vendit coactus a necessitate, et tu non emis mere in gratiam sui, facile potes peccare contra caritatem, ut bene ait *Mazzotta l. c.* emendo tanto vili pretio, quanto emeres mere in gratiam venditoris. Qui autem venderet in gratiam emtoris, sentio non posse vendere plus pretio supremo, nisi concurreret aliqua extraordinaria circumstantia, nempe raritas rei, multitudo emptorum, incommodum venditoris, vel specialis ipsius venditoris affectus ad rem, ut dicemus infra: Alias si adesset tantum commodum, vel affectus emptoris ad rem, utique non liceret augere pretium, ut dicemus cum *S. Thom. n.* 806.

Notandum 4. quod si tam emptor, quam venditor ignorent pretium rei, tunc justum erit pretium illud quod convenitur, quia uterque tunc exponitur periculo jacturæ. Ita *Tournely tom. 1. p. 446. cum Bannez.* Item notandum cum eodem *Tourn. p. 447.* quod si aliqua res minoris valeret in uno loco, et majoris in alio, potest majoris vendi in loco minoris pretii,

dummodo venditor assumat in se periculum transvehendi rem ad locum pretii majoris.

» 2. Emtor potest emere minoris, ex eo quod » multa simul emat; quia tunc venditorem li» berat multis curis, et expeditum facit ad alia » nova comparanda, unde merito pretium de» crescit. *Bon. l. c. p. 4. num. 13. ex Less.* » *Regin* * (*Est commune cum Less. c. 21. n.* » 38. *Lugo etc. ap. Salm. n. 149.*) *.

803. » 3. Quoad venditorem, is communiter » debet vendere secundum pretium taxatum a » lege, vel magistratu; quod si nullum est, » id censebitur justum, quod morali hominum » æstimatione imponitur. Quod non consistit » in indivisibili, ut anxie scrupulari oporteat, » sed dividitur in infimum, medium, et sum» mum, sive, ut alii vocant, pium, modera» tum, et rigorosum, ita ut intra latitudinem » hujus pretii vendere, et emere liceat, nunc » summo, nunc infimo.

Notandum est 1. quod taxa facta pretii a Republica obligat in conscientia, ut *S. Th.* 1. 2. *q.* 96. *a.* 1. *ad* 3. *cum communi*, etiam Ecclesiasticos (licet sit probabile alias leges Ecclesiasticos non obligare), *Salm. c.* 2. *n.* 118. Intelligitur tamen, nisi notabiliter res mutentur, ut *Less. c.* 21. *d.* 2. *Salm. ib. cum Reg. Trull. Dic. etc.* Vel nisi taxa a majori parte Populi non servetur, sciente Principe, et non puniente, *Salm. n.* 116. *et* 135. vel si annus sit sterilis, ut mox subdetur. Utrum autem tunc res optima possit carius vendi, vel misceri cum alia, ita ut fiat sicut aliæ res communes? Affirmant probabiliter *Salm. c.* 2. *n.* 128. *et* 130. *P. Conc. t.* 7. *tr.* 306. *n.* 29. *et Tourn. t.* 1. *p.* 447. Ratio, quia Princeps, taxando pretium, respicit tantum valorem mercis ordinariæ. An vero

venditor possit cogere emtorem solvere in determinata specie pecuniæ? Probabile esse, quod possit, dicunt *Salm.* Negat vero *P. Conc. l. c. n.* 28. Ego censeo posse cogere ad solvendum pecunia usuali; nempe ænea pro rebus vilibus, argentea pro rebus magni valoris. Probabile autem est in annis valde sterilibus, taxam non obligare, ut *Nav. Bonac. Mol. Covarr. Pal. etc.* contra *Ledes. Ban. Tap. Azor. etc.* Vide *Salm. c.* 2. *ex n.* 132.

804. Notandum 2. quod pretium variari potest ratione temporis, et loci, debet enim attendi tempus, in quo res traditur, et locus, ubi est res quæ venditur, non autem ubi fit contractus, nisi venditor conveniat huc rem transferri, *Salm. c.* 2. *n.* 98. *et* 99. *cum Lugo, Dic. etc. ac Tourn. ut sup. n.* 802. *in fin.* Hinc res pretiosa potest parvi emi, ubi parvi æstimatur; et res vilis magni vendi, ubi magni æstimatur. Vide *dicenda n.* 88. E contrario venditor non potest alicubi rem vendere pluris, quam ibi æstimatur, licet emerit carius, et multum expenderit ad illam vehendam, ut docet *S. Th. Less. Bon. etc. cum Salm. n.* 100.

Notandum 3. quod pretium rerum vilium minorem latitudinem habet, quam pretiosarum; vinum enim, aut simile quod valet 5. potest vendi 6. vel 4. Aut si valet 10. potest vendi 12. vel 8. ut dicunt *Tournely tom.* 1. *pag.* 442. *et Caj. apud Salm num.* 79. *in fine*; Aut si valet 100. potest vendi 105. et 95. *Less. c.* 21. *num.* 10. *et Concina tom.* 7. *pag.* 294. *num.* 2. Domus autem, aut villa, quæ forte vendita est pro 20. mille, post annum emi poterit pro 12. mille. V. *Salm. ib. num.* 80. *cum. Less. Lugo, etc.*

805. Notandum 4. quod, licet in foro exter-

no non invalidetur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii: In foro tamen conscientiæ etiam deceptio infra dimidium obligat ad restitutionem. Et ita omnino dicendum (contra Juristas aliquos) cum *S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *a.* 1. *ad* 1. *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 21. *Lugo D.* 16. *n.* 81. *et Salm. c.* 2. *n.* 85. *cum communi.* Et hoc etiamsi contractus fuerit initus bona fide; tunc enim decipiens tenetur saltem ad id, in quo factus est ditior.

Quod si, ut supra notavimus cum *Tournely t.* 1. *pag.* 446. *et Salm.* 2. *n.* 88. tam emtor, quam venditor rei valorem ingnorent, et uterque sorti se committant, ut lucrum vel damnum spectet ad eum, cui sors contingeret, tunc valet contractus, etiamsi postea inveniatur deceptio in dimidio, quia tunc sibi invicem censentur cedere excessum, ut recte ajunt *AA. cit.*

Hic etiam advertendum, quod communiter non præstatur fides mendaciis vendentium, dum satis noscuntur hæc esse communia stratagemmata; unde ipsi regulariter non tenentur ob id ad restitutionem, ut *Salm. c.* 2. *n.* 84. *cum Trull. Bon. et Reb.* Dixi *regulariter*, quia si aliquando venditor certe animadverteret, emtorem mendaciis credere, et ideo majoris emere, tunc quidem ab injustitia is non est excusandus.

806. » 4. Si quid emtori valde utile sit, non » licet hoc solo nomine rem vendere ultra pre» tium justum: quia utilitas emtoris tota est » ipsius, non venditoris, *Bon. l. c. num.* 27. » *ex Less. l.* 2. *c.* 27. *d.* 4. *Fill. t.* 35. *n.* » 77. * (*Ut communiter Salm. c.* 2. *n.* 91. » *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *qui ait:* Si » aliquis multum juvetur ex re alterius, ille vero » qui vendit non damnificetur carendo illa, non » debet eam supervendere) *.

807. » 5. Licet autem vendere carius, quam » valet pretio currenti, si alii boni tituli adsint, » et simul de hoc emtorem moneas: quia tunc » illi non fit injuria. Tales autem sunt, v. g. » lucrum cessans, aut damnum emergens, aut » incommodum, vel molestia tibi obventura ex » rei venditione: aut affectus in eam singula- » ris, ut si acceperis a majoribus, a Principe. » Item si res sint novæ, raræ, et singulares; » ut v. g. peregrini flores, aves, feræ, monu- » menta antiqua, picturæ, numismata, *Laym.* » *l. 3. t. 4. c. 17. §. 5. n. 10. Con. l. cit.* » *n. 15. ex Less. Reg.*

Certum igitur est posse rem pluris vendi ratione damni emergentis, vel lucri cessantis causâ venditionis, ex *D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1.* Modo de his emtor moneatur, ut communiter docent cum *Busemb. ut supra, Less. l. 2. c. 21. n. 26. Lugo D. 26. n. 89. et Salm. c. 2. n. 89. cum Bon. Soto, Trull. Bann. Mald. etc.* Et hoc etiamsi pretium sit a principe taxatum; quia taxa respicit rem tantum secundum se, ut *Salm. l. c. cum Trull. et Salon.* An vero possit hujusmodi interesse exigi a venditore, si ipsemet se offerat ad vendendum? Negant *Tournel. t. 1. p. 444. in fine, et Bann. ac Trull. ap. Salm. l. c.* Quia tunc ipse venditor, non jam emtor, esset causa talis damni. Sed probabilius mihi est oppositum, juxta dicta *de Usuris n. 768. v. An autem, in fin.* Ratio, quia emptor, acceptando contractum, jam ipse est vera causa damni venditoris.

Quæritur I. An autem ratione specialis affectus, quem habet venditor ad rem, possit eam pluris vendere? Negat *Tapia ap. Salm. cap. 2. n. 90.* quia ob hoc res non fit magis æstimabilis, cum id nihil commodi afferat emptori. Sed

communiter, et verius affirmant *Less. Lugo*, ac *Salm. ll. cc. cum. Bon. Trull. Vill. et Mald.* Ratio, quia privatio rei, erga quam est quis specialiter affectus, vere est pretio æstimabilis. Si autem valeret ratio *Tapiæ*, nec etiam ob damnum emergens, aut lucrum cessans, posset res pluris vendi, quia neque illa afferunt emtori aliquid commodi.

Quæritur II. An res, quæ non sunt necessariæ ad communem convictum, ut gemmæ extraordinariæ, equi pretiosi, aves indicæ, picturæ singulares, et similia possint vendi quanti plurimi? Idem quæritur de cantu, saltatione, abusu mulieris? Affirmant *Diana p. 1. tr. 8. Res. 56. cum Sot. Tol. Ban. Reg. Serra, Val. Arag. etc.* Et *Salm. c. 2. n. 93.* recte probabile vocant. Ratio est, quia cum res non habeat pretium nec legitimum, idest a lege taxatum, nec vulgare, nempe juxta communem hominum æstimationem, illud putatur justum, quod convenitur. Attamen probabilius negandum puto, ut tenent *Lugo D. 26. n. 47. Less. c. 21. dub. 3. Tourn. t. 1. p. 441. et Salm. n. 93. cum. Pal Bon. etc.* Quia, tamtetsi pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, æquum vero est, quod habeat quamdam taxam, juxta arbitrium prudentum. Excipio tamen ex his mulieris honestæ usum, qui cum sit pretio inæstimabilis, sine injustitia poterit illa pro eo quamplurimi accipere.

808. Notandum autem 1. cum *Lug. n. 48. et Salm. n. 94. cum Pal. Bon. et Prado*, quod communis æstimatio rei in aliquo loco reddit justum qualecumque pretium, prout apud Japones magni æstimantur specula, cultelli, etc. Notandum 2. *cum Lugo D. 26. num. 45. Tournel. p. 446. Conc. p. 299. n. 13. Salm. n. 95. cum.*

Dicast. Trull. Bon. Bann. Dian. etc. quod res, quæ venduntur sub hasta, aut per venditrices, possunt quanti carius vendi, et quanti vilius emi, ex *l. 2. C. de Resc. vend.* Modo absit fraus, et pretium non sit a lege taxatum. Ratio, quia tunc Potestas publica approbat pro justo pretium illud, quod publice emptorum concursu probatur. Idem dicitur de radicibus beneficiorum, Commendarum, etc. quæ locantur sub hasta, quia tunc, si emptores concurrant, res fit æstimabilior, si non concurrant, fit vilior. Et non satis probabiliter videtur huic contradicere Auctor *Petrocor. t. 2. p.* 349. qui enixe conatur probare, quod si res adjudicetur offerenti pro pretio notabiliter minori, deberet ipse legitimum pretium adæquare. Nam si hoc esset, dico, quod casu quo emtor in licitatione offerret ultra pretium supremum, teneretur dominus rei excessum restituere; et hinc sequeretur, quod res non posset adjudicari ultimo offerenti, si primus offerens jam supremum pretium obtulisset, sed hoc nemo dicet. Ergo, si res adjudicatur offerenti ultra pretium summum, hoc certe evenit, quia leges decernunt illud esse justum rei pretium. Ergo, si dominus potest retinere excessum, etiam emptor potest rem pretio minori quam infimo emtam retinere.

Diximus, *modo absit fraus*, quæ vel potest intervenire ex parte venditoris, nempe si celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; vel ex parte emptoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediat, ne alii plus offerant. Hi enim peccant et tenentur ad restitutionem, donec ad justum pretium perveniatur; ita communiter *Tourn. tom. 1. p.* 446. *Lug. D.* 26. *n.* 45. *Dian. p.* 4. *tr.* 4. *R.* 17. *et Salm. c.* 2. *num.* 58. *et* 96. cum aliis

passim. Idemque recte docent de Proxenatis vel aliis quibus commissa sit venditio rei, qui merces vendendas, aut bona Hastæ exponunt eo tempore, quo sciunt paucos emtores esse adfuturos, ut res amicis suis adjudicetur.

Sed dubium 1. fit; utrum, exposita re ad licitationem, possit emtor alios rogare (precibus tamen non importunis), ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat? Negat *P. Magala* 2. 2. *lib.* 2. *c.* 6. *q.* 5. *n.* 146. cui adhæret *Cabass. Th. Jur. cap. de Emt. et vend.* Quid, dum alii parati erant plus offerre, venditor impeditur, ne majus pretium consequatur? Et huic opinioni favet *Lessius lib.* 2. *c.* 21. *n.* 46. *v. Dico Tertio*, ubi ait: *Pari modo emtores contra justitiam peccant, quando conspirant, vel rogant alios, ut non liceantur rem justo pretio, sed minori; ratio, quia venditores* (nota) *jus habent ad pretium majus.* Affirmant vero communissime *Tourn. dict. p.* 446. *Lugo D.* 26. *n.* 45. *Dian. p.* 1. *tr.* 8. *R.* 76. *cum Villal. Reg. Vega, Rodr. Arag. Conrad. et P. Nav. ac Salm. c.* 2. *num.* 58. *cum Pal. Trull. Tap. et Dic.* Ratio (ut ajunt), quia emtor licite hoc casu utitur sua diligentia, ut sibi consulat.

Dubium 2. fit, an liceat emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus, ne plus offerant? Videtur *Diana dicta Res.* 76. cum aliis citatis pariter, affirmare, adducendo verba *Petri Nav.* (*de Restit. lib.* 3. *c.* 2. *n.* 84. *et* 85.) qui sic tradit: *Non enim meo judicio quodcumque monopolium mercatorum, ut nonnisi certo pretio emant, est iniquum, si revera illud est justum. Atque idem est, si quis in publica licitatione roget amicos, ne plus dent, ut ipse justo pretio* (*infimo tamen, vel mediocri*) *rem habeat juxta illum forum; iste enim utitur industria, ut res*

justo pretio detur, timens in emendo augmentum magnum in pretio. Sed mihi, et aliis doctis Junioribus videtur oppositum dicendum, saltem casu quo per sententiam Judicis res ad subbastationem exponitur. Ratio, quia tunc Dominus rei tenetur omnino rem tradere plus offerenti; ideoque injuriam ei emptor irrogat, si solum pretium infimum, aut medium offerendo impedit venditorem a consecutione pretii supremi, ad quod jus habet, scilicet ne impediatur ab illo consequendo. Sicut igitur talis venditor constitutus est in periculo tradendi rem pretio parvo, si nullus alius emptor inveniatur plus offerens; ita jus habet, ne privetur spe obtinendi pretium majus, si plures interveniant oblatores, qui æmulatione ducti pretium augeant: Id enim videtur requirere jus, et natura licitationis, ut æqualitas servetur. Et idem videtur sentire *Lugo d.* 26. *n.* 45. *in fine*, ubi licet permittat rogare, non tamen admittit pactum inire.

809. » 6. Qui res minutim, et in parva quan» titate vendunt, possunt aliquanto carius ven» dere, quam qui in magna quantitate, quia » debent majores labores, expensas, etc. im» pendere ad eas conservandas; et sic quidem » excusant caupones, et stabularios, qui ave» nam, fœnum, paleas, etc. carius vendunt, » quam alii; dummodo pretium iis non sit ta» xatum. *Salas*, *Trull. d.* 15. *n.* 11. * (*Est » commune apud Salm. cap.* 2. *n.* 149. *cum » Less. n.* 38. *et Lugo*) *.

810. » 7. Non licet carius vendere præcise » ob dilatam solutionem, aut vilius emere, ob » præcise anticipatam solutionem: quia in ven» ditione, quæ fit credito, vel in anticipata » solutione est virtuale mutuum, ideoque usu-

» ra, si quid supra sortem exigatur. Quod in» telligo, ne interveniat alius titulus ex supra » enumeratis de usura: vel nisi aliunde crescat » pretium, v. gr. ex frequentia emtorum, etc. » *Bon. l. c. ex Less. Regin. Fill. etc.* V. *su*» *periore dub.*

Potest igitur de se res carius vendi ob dilatam solutionem, vel emi ob anticipatam, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, dummodo de his emtor moneatur. Notant tamen *Salm. c. 2. n. 241. cum Bonn. et Villal.* non excusari, qui tantam habent copiam mercium, quod opus eis sit partem earum ad creditum vendere; vel qui habent superabundantem copiam pecuniæ, ut semper servent aliquid in deposito. (Sed de hoc vide *dicta supra n. 771.*). Recte notant deinde, raro his venditoribus contingere hoc lucrum cessans, quia, si venderent pecunia numerata, tantas merces non distraherent; et sic jam lucrantur pecunia credita, quod lucrarentur numerata. Ex quo dicunt, eis satis esse vendere ad creditum pretio summo id, quod alias infimo venditori essent, sed non amplius.

Ratione autem periculi in exigendo pretio, etiam carius res licite vendi potest, eodem modo ut dictum est supra de usura *n.* 766. Sed in venditione certum est, de his titulis monendum esse emtorem, ut *Salm. ib. cum Serra.*

Certum est etiam, rem posse carius vendi, si pretium tradendum sit tempore, quo res pluris est valitura, modo a venditore usque ad illud tempus res esset servanda; sicut contra potest vilius emi, si res tradenda sit tempore, quo minoris valebit, *Salm. c. 2. num.* 146. *et* 147.

811. Quæritur, an juxta consuetudinem loci, præciso quocumque alio titulo, liceat carius ven-

dere rem ad creditum, quam venderetur pecunia numerata? *Prima* sententia negat, eamque tenent *Nav. Man. c.* 23. *n.* 82. item *Val. Medin. Garc. Cord. etc. ap. Salm. c.* 2. *n.* 150. quia quicquid exigitur ob dilatam solutionem, est usura. *Secunda* vero sententia probabilis, quam tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 21. *num.* 56. *Lugo D.* 26. *num.* 107. *cum Mol. Cano, Tolet. Vict. etc. Spor. de* 7. *Præc. num.* 24. *et Salmantic. cum Soto, Pal. Sanchez, Trull. Serra, Bann. Reb. Vill. etc.* asserit licitum esse. Ratio, quia communis æstimatio justum reddit pretium rerum, quæ communiter ad creditum venduntur, cum plures emtores ad sic emendum conveniant, et ideo res pretio augetur. Nec obstat, quod emptores cogantur ad sic emendum a sua necessitate; nam hoc per accidens se habet: ceterum verificatur, quod eo casu concurrit emtorum multitudo, quæ justam reddit talem adauctam æstimationem. Tanto magis, quia in multitudine emtorum impossibile est non subesse aliquod periculum amittendi. Nec valet dicere, quod tunc non multitudo emtorum, sed modus sic emendi augeret pretium, et hic modus est usurarius; Nam respondetur, quod revera non modus dat titulum augendi pretium, sed multitudo aliorum sic ementium, licet multitudo ex tali modo oriatur. Ex dictis pariter est probabile licitum esse rem vilius emere numerata pecunia ob anticipatam solutionem, si talis alicubi sit consuetudo. Ratio, quia tunc pauci sunt emtores qui emunt anticipata solutione; et contra multi sunt venditores tali modo vendentes, ex quo oritur, quod merces de se crescant. Ita *Less. c.* 21. *n.* 61. *Lugo D.* 26. *n.* 120. *cum Mol. Tol. Cano, Turr. Vict. Salon. Reb. etc.* item *Salm. c.* 2. *num.* 153.

154. *cum Sanch. Bon. Pal. etc.* contra *Bann. Az. Valent. etc.* Nec obstat id quod objicit *Habert t. 4. pag.* 277. nempe quod ad hoc, ut valeret ratio paucitatis emtorum, oporteret, ut hæc raritas adesset tempore traditionis rei, quando perficitur venditio; sed tempore traditionis non habetur hæc supposita paucitas emtorum. Nam respondetur, quod contractus emtionis non perficiuntur tempore traditionis, ut supponit *Habert*; sed tempore contractus initi, licet dominium rei non transferatur, nisi post traditionem, juxta dicta *n.* 704. An autem chirographa possint minoris emi ob anticipatam solutionem? Vide infra *n.* 829.

812. » 8. Licitum est vendere rem cum pa-
» cto de retrovendendo, id est, ut emptor te-
» neatur tibi statuto tempore, vel cum volue-
» ris, eam revendere; modo vera, et non ficta
» emtio fiat, nec palliata usura intercedat,
» *Mol. d.* 375. *Less. dub.* 14. *etc.* Qui addunt,
» juxta æstimationem illius operis, ac pacti,
» pretium esse imminuendum. V. *C. Lug. d.*
» 26. *n.* 189.

Plures conditiones requiruntur, ut venditio cum pacto retrovendendi sit justa. I. Ut pretium minuatur juxta æstimationem gravaminis, quod sic emtori imponitur. Hinc pretium rei venditæ cum pacto retrovendendi, alii dicunt decrescere usque ad quartam partem, et alii usque ad tertiam, alii ad arbitrium prudentum, ut *Salm. c.* 2. *n.* 59. *cum Less. Bon. et communi.* Sed *n.* 67. dicunt decrescere usque ad infimum pretium, non ultra: Sed parum probabiliter, nam hoc revera decrementum dici nequit, quia emptor ad pretium infimum, etiam sine tali pacto, jus habet. II. Conditio, ut non apponatur pactum, quod pluris, vel minoris retrovendatur; licitum autem est pa-

ctum, ut retrovendatur eodem pretio, licet res pretio augeatur, ut *Less. lib.* 2. *n.* 115. *Bon. et Vill. ap. Salm. n.* 64. Ideo enim minoris emitur, quia venditor libertatem habet reemendi rem eodem pretio, quando res pretio augetur. III. Conditio, quod non imponatur, ut periculum rei venditæ sit apud venditorem, cum illud per se spectet ad emtorem; Nisi augeatur pretium juxta æstimationem periculi. Ita *Salmanticens. num.* 65. Vid. *n.* 842. *et* 849. IV. Conditio, ut res retrovendatur, sicut traditur vacua, vel cum fructibus. *Salm. dict. n.* 65. Probabile autem est, quod ob pactum retrovendendi venditor habeat actionem in rem, etiamsi emtor alteri eam vendiderit. Vid. *Less. n.* 121. *et Salm. n.* 66.

Si in venditione apponatur *Retractus Gentilitius*, sive pactum, ut consanguineus proximior venditoris jus habeat infra certum tempus rem reemendi, non poterit is rem reemere, ut aliis tradat; cum hic *Retractus* tantum institutus sit, ut bona conserventur in Familia; ita *Tourn. t.* 1. *p.* 465. *Conc. t.* 7. *p.* 290. *n.* 7. *Spor. de* 7. *Præc. c.* 5. *n.* 100. *et Cabassut. lib.* 6. *c.* 9. *n.* 11. *cum aliis, ex l. Dubium* 14. *C. de Contrah. emt.* Si autem emptor velit rem vendere, tenetur monere consanguineos, qui si per duos menses noluerint emere, potest ille cuilibet vendere, ut *Spor. loc. cit.* Quando autem res venditur, consanguineo irrequisito, iste poterit rem retrahere intra annum, et diem; ita DD. *ib.* communiter, ex *L.* 2. *Feudorum ap. Laym.*

813. An sit licitum pactum reemendi ad arbitrium emtoris? *Prima* sententia negat, quam tenent *Habert t.* 4. *p.* 267. *Cont. Tourn. t.* 1. *pag.* 463. *Concl.* 2. Ratio, quia licet hujus-

modi contractus fiat sub nomine venditionis, revera tamen res non videtur vendi, sed tantum in pignus dari, ita ut emptor percipiat fructus ex sua pecunia, quam potest recuperare ad suum libitum. Eamdem sententiam sequuntur *Salm. c.* 2. *n.* 61. *cum. Vill. et Tap.* Modo tamen limitant, nisi de pretio tantum minuatur, quantum valent fructus; vel nisi sub initio contractus vendatur prædium cariori pretio, juxta spem fructuum per aliquod tempus designatum percipiendorum. *Secunda* vero sententia communissima affirmat, et hanc tenet *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 113. *Lugo D.* 26. *num.* 200. *Mol. D.* 377. *Pal. tr.* 33. *D.* 5. *p.* 13. §. 1. *ex n.* 1. *Spor. de* 7. *Præcept. cap.* 5. *n.* 101. *Viva de Contr. quæst.* 2. *art.* 3. *n.* 12. *Mazzotta t.* 2. *pag.* 124. *Bonac. D.* 3. *quæst.* 3. *p.* 3. *ex n.* 2. *cum Cov. Azor. Fill. et Garcia*; item *P. Nav. Malder. et Sylvest. apud Salm. n.* 60. Hanc secundam sententiam certe probabiliorem puto, cum his tamen conditionibus, I. Ut adsit verus animus emendi, et vendendi, non autem fœnerandi. II. Ut emptor majus pretium solvat, juxta æstimationem hujus oneris quod imponit venditori, reemendi rem quando ipsi emtori placuerit; in quo omnes conveniunt. Hoc autem onus putant aliqui apud *Viva loc. cit.* æstimari usque ad tertiam partem pretii. III. Ut non obligetur venditor reemere eodem pretio majori quod recipit, ut docet *Less. n.* 118. Quicquid postmodum subdat, scilicet hoc excusari posse ex communi usu et æstimatione hominum; quod mihi minime probatur. Hinc censeo non posse emtorem in tali contractu obligare venditorem, nisi ad solvendum solum pretium, juxta valorem rei tempore venditionis, et si res sit deteriorata, juxta valorem rei tempore reemtionis;

excessus enim justi pretii datus venditori, totus ad illum spectat, ratione oneris ipsi impositi reemendi ad arbitrium emtoris. His conditionibus servatis, nequaquam illicitum mihi videtur præfatum pactum reemendi: Sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium venditoris cum diminutione pretii, sic contra cum pretii augmento licitum dici debet pactum reemendi in beneficium emtoris, cum ita gravamina utrinque compensentur. Neque dicatur hoc esse mutuum virtuale, cum sit vera emptio et venditio, disparem quidem habens naturam a natura mutui, in mutuo enim res oppignorata perit mutuatario, sed hic, si res pereat, emtori perit, aut deterioratur.

Nota hic vetitum esse contractum *Mohatra*, scilicet quando quis emit a te mercem majori pretio credito, cum pacto explicito, vel implicito, ut tibi retrovendat minori pretio numerata pecunia. Adest de hoc *prop.* 40. *damn.* ab Innoc. XI. *Contractus mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retrovenditionis præviæ inito cum intentione lucri.* Ratio; quia patet esse palliatam usuram. Ceterum, si res sine ullo prævio pacto retrovendatur, etiam pretio infimo, eidem venditori, de se contractus licitus est, modo absit animus usurarius. Ita *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 130. *Tournely t.* 1. *pag.* 464. *Salm. c.* 2. *n.* 70. *cum Tol. Nav. Pal. Bon. et communi.* Addit imo *Lugo D.* 26. *n.* 208. non esse illicitum venditori, si creditor vendat mercem, et dicat emtori: *Si volueris eam viliori pretio vendere pecunia numerata, ego paratus sum emere.* Speculative loquendo, hoc neque videtur illicitum, sed practice puto difficillime hunc venditorem carere animo usurario.

814. » 9. Monopolia, idest, cum unus, » vel plures id efficiunt, ut ipsi soli aliquid ven» dant; vel cum mercatores conspirant, non » minoris vendere, non sunt contra justitiam; » modo non conspirent ultra justum pretium » vendere. Ita contra *Rebell. Navarr. etc.* do» cent *Mol. Less. etc.* Qui tamen concedunt, » esse contra caritatem. Vid. *C. Lugo d.* 26. » *sect.* 13. Porro Principum, vel Magistratus est, » cum uni, vel paucis tale privilegium conce» ditur, ut soli aliquid vendant; iis etiam pre» tium taxare, et sic providere, ne subditi gra» ventur. Vid. *Less. c.* 21. *d.* 20. *Card. Lu*» *go loc. cit. et Trull. cap.* 20. *d.* 18. ubi re» cte notat *ex Navarr. etc.* etsi alia monopolia » ex justa causa, auctoritate Principis, vel Rei» publicæ concessa taxato pretio sint licita, v. » gr. bibliopolis, ut nemo alius talem librum » vendat, vel ut tantum sit unus, aut duo ta» bernarii in aliquo loco; nihilominus quando » unus, vel pauci propria auctoritate ea consti» tuunt, v. gr. emendo merces certi generis, » ut frumentum, vinum, oleum, etc. ut ipsi » deinde arbitratu suo vendant carius, peccare » semper etiam contra justitiam cum obligatione » restituendi.

815. *Monopolium* idem sonat ac venditio unius, nam *Monopola* sonat unicus venditor. Quatuor igitur modis Monopolium contingere potest. I. Si Princeps alicui concedat privilegium, ut solus vendat aliquod genus mercium; et hoc certe licitum est. II. Si mercator impediat, ne aliæ merces advehantur, ut ipse merces suas vendat cum damno Reipublicæ; et hoc est certe illicitum, et tenetur ad damni restitutionem. Et idem dicendum de eo qui falsam notitiam spargit, naves esse submersas, aut similia men-

dacia. III. Si unus vel pauci omnes merces emant, ut deinde vendant quanti plurimi. IV. Si venditores conspirent inter se de pretio, ut non minoris vendant. Sed circa hos duos modos, hic ultimo loco adnotatos, duæ magnæ agitantur quæstiones.

Quær. I. An unus vel pauci Mercatores, qui tempore messis aut vindemiæ emunt omne triticum, aut vinum pretio vili tunc currente, ut postea carius vendant, peccent contra justitiam? Certum est 1. id licitum esse, si emantur merces non necessariæ ad vitæ sustentationem, vel ad communem Reipubl. statum, ut sunt gemmæ pretiosæ, equi generosi, ornatus mulierum, et similia. Certum est 2. licitum esse emere triticum, vinum, etc. ut postea vendantur Reipub. pretio communi, quo venderent alii negotiatores ea de longe asportantes, vel ut vendantur civibus moderato lucro, postquam cives jam emerint sibi necessaria, et convenientia. Ita *Bon. D. 3. q. 2. p. 2. n. 3. Salm. c. 2. n. 45. cum Trull. Tap. ac Vill. l.* et sic etiam docet *S. Antonin. p. 2. tit. 1. c. 23.* §. 15. ubi ait: *Licite potest Mercator annonas illas emere mercis tempore, carius postea venditurus, ut sic honestum per opera sua lucrum reportet.* Quæstio igitur est de ementibus omnes illas res necessarias ad sustentationem, ut postea vendant carius ad suum libitum, an isti teneantur ad restitutionem? *Prima* sententia negat, et hanc tenet *Less. lib. 2. c. 21. n. 151. et Mol. D. 145. in fin.* Ratio, quia hujusmodi emtores, quamvis peccent contra justitiam legalem, non tamen lædunt justitiam commutativam, cum emerint pretio currenti; Alias, ut dicunt, etiam eam læderent emtores, qui concurrendo simul caristiam inducerent, quia sic etiam ipsi essent causa, ut pre-

tium augeretur. Hæc tamen sententia minime mihi videtur probabilis, quia constitutio pretii non pendet a privato arbitrio venditorum, sed a communi æstimatione civium; Nec obstat paritas adducta emtorum currentium, quia tunc auctio pretii evenit per accidens; at hic pretium augetur ex sola venditorum voluntate. Unde recte *Sanctus Antonin. l. c.* sic docuit: *Si autem annonas temporis emit, et tantum congregat, ut postea compellantur homines emere ab uno ad placitum suum, et ideo vendit care ut vult, enormiter peccat contra proximum, et Communitatem. Secunda* igitur sententia communis, et vera quam tenet *Sotus l. 6. de Just. q. 2. art. 2. Sylvest. v. Emtio, q. 10. Contin. Tournely c. 1. pag. 477. Viva q. 2. art. 4. Croix lib. 3. p. 2. n. 946. Salm. c. 2. n. 44. cum Tr. Bann. Tap. et Vill.* docet hos emtores teneri ad restitutionem damni arbitrio prudentum ceteris emtoribus, et Reipubl. si merces vendant carius quam juxta fori æstimationem pretium curreret, si ipsi Monopolium non fecissent. Ratio, quia isti sunt causa, ut pretium injuste augeatur. Eamdem sententiam sequitur etiam *Lugo D. 26. n. 176.* modo tamen pretium augeatur supra summum, quo merces venderentur, si factum non fuisset Monopolium. Ceterum probabiliter censent idem *Lugo n. 177. Bon. D. 3. q. 2. p. 5. n. 4. Fill. tract. 35. c. 8. n. 214. Holzmann. de Contr. c. 4. n. 805. Croix l. c. n. 946. et apud Lugo d. n. 177. Bann. Arag. Eman. et Vega*, non peccare contra justitiam tales emtores si vendant pretio summo, quod curreret, si monopolium non præcessisset. Ratio, quia quisque jus habet ad rem suam vendendam pretio rigoroso. An autem hujusmodi venditor (si unus sit qui merces illas congregarit) pec-

cet tunc saltem contra caritatem? Affirmant plures, sed negant *Holzmann. c. 4. num. 805. et Lugo D. 26. n. 178. cum Mol. et Less. c. 20. n. 168.* Modo alios non inducat ad carius vendendum; nam alioquin nemo tenetur negligere commodum suum, ut damnum alienum evitet quando non tenetur avertere.

817. Quær. II. An Mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio cariori, teneantur ad restitutionem? Certum est teneri, si conveniant vendere pretio ultra supremum; sicut pariter peccant contra justitiam artifices illi, et similes, qui inter se conveniunt de non locando operas suas, nisi pretio summum excedenti, ut *Less. lib. 2. cap. 21. n. 147. Salm. de Contract. cap. 2. n. 58.* cum aliis communiter. Quæstio igitur est, quando conventio fit, ut merces non vendantur, nisi pretio summo, an peccetur contra justitiam? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Laymann. lib. 3. tr. 4. cap. 18. n. 43. Sot. lib. 6. quæst. 2. art. 3. Tournely t. 1. pag. 477. Spor. de 7. Præc. cap. 5. n. 103. Ronc. de Contract. cap. 8. q. 2. R. 3. et Reb. ac Dic. apud Salm.* Ratio, tum quia ex *l. un. C. de Monop.* hoc graviter prohibetur sub privatione omnium bonorum, et perpetuo exilio; tum quia hujusmodi Mercatores per medium iniquum cogunt alios emere pretio illo supremo. *Secunda* tamen sententia dicit hos non peccare contra justitiam, et hanc tenent *Less. lib. 2. cap. 21. num. 145. Lugo D. 26. n. 172. et 173. Viva de Contr. quæst. 2. art. 4. n. 2.* (qui vocat communem) *Fill. t. 35. c. 8. n. 232. Holzm. c. 4. n. 805. Tamb. Dec. lib. 8. c. 3. §. 12. num. 11. cum Mol. Bonac. et Salm. c. 2. n. 56. cum Tap. Ban. Reg.* et probabilem vocat *Laym. l. c. num. 42,*

cum P. Nav. Prima sententia est quidem probabilis. Sed hæc secunda non minus probabilis videtur, et forte probabilior, tum auctoritate DD. tum ratione; quia non apte dicitur, quod venditores convenientes vendere pretio summo cogant alios ad sic emendum, cum isti voluntarie emant; si coguntur, non coguntur a venditoribus, sed a sua propria necessitate, quæ non potest dici vera coactio ex parte venditorum emanans. Recte igitur loquendo, dicendum per talem conventionem emptores potius impediri ab emendo pretio minori. Cum autem sic impediuntur, non irrogatur eis injuria, nisi impediantur minis vel mendaciis, sicut accidit in omni alio contractu: Aliter etiamsi aliquis tantum suaderet venditori, ut venderet pretio summo, etiam peccaret contra justitiam, et teneretur ad restitutionem; quod iidem Contrarii negant. Hæc ratio sumitur ex regula generali, ut diximus *n.* 582. *et* 584. Sicut enim non infertur injuria alteri, cui sine vi vel fraude impedias, ut testator relinquat hæreditatem non debitam, etiamsi testator erat determinatus ad eam illi relinquendam; ita in casu nostro. Licet igitur talis conventio sit illicita, quia est prohibita jure positivo, non est tamen injuriosa jure naturali. Nec valet dicere, quod ipsa conventio venditorum, cum ipsi mutuo obligentur ad non vendendum nisi pretio summo, cogeret emtores ad sic emendum: Nam respondetur 1. quod hoc pactum, cum sit sponte initum, non est in illo nec vis, nec fraus. Respondetur 2. quod hujusmodi conventio, cum sit illicita, et contra caritatem, ut infra dicemus, nullam potest inducere obligationem, ex Regul. Jur. 69. in 6. ubi: *In malis promissis fidem non expedit servare*; juxta dicta *n.* 172. Hinc, posita probabilitate hujus secundæ sententiæ, probabilius est

hos venditores non teneri ad restitutionem, prout diximus *pag.* 179. *v. Ceterum*, *et n.* 669. Non dubitatur autem, quod Judex eo casu possit pretium supremum reducere ad medium, ut *Lugo n.* 177. Nec dubitandum quin præfati venditores sic conspirando graviter peccent contra caritatem, ut docent *Less. cap.* 21. *n.* 145. *Salm. dict. n.* 56. *et Lugo n.* 175. *cum Mol.* et communi, a qua ait *Lugo* non recedendum. Ratio, quia licet caritas non te obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen te obligare ad non dissuadendum aliis, ne mitiori pretio vendant: Sicut, esto caritas non te obliget ad dandam eleemosynam, videtur tamen te obligare ad non dissuadendos alios, qui eam largiri volunt.

Sed hic aliud dubium fit, an facto monopolio de pretio injusto a mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere? Negant *Tapia*, *Reb. et Dic. apud Salmanticens. cap.* 2. *n.* 57. quia pretium illud injustum est. Sed affirmant *Salmanticens. ibid. cum Bonac. Trull. Reg. Medina*, *et Diana.* Ratio quia illud pretium jam commune est, et currens; et per accidens habet, ut ex injustitia aliorum adauctum sit. At prima sententia mihi omnino melior videtur, semper ac (intelligo) pretium sit ultra supremum. Ratio, quia pretium illud per injustitiam adauctum, semper, et per se injustum est, et ad justitiam reducendum. Illa autem minime est dicenda justa æstimatio, quæ injusta deprehenditur, et ex injustitia est orta; imo neque æstimatio dici debet, sed potius deceptio et fraus. Ita recte *Concina t.* 7. *pag.* 286. *n.* 5.

818. » 10. Venditor debet emtorem præmo» nere de notabili vitio rei, quod ei obesse po» test, v. gr. si equus sit furiosus, domus rui» nosa, oves morbidæ, pannus adustus, etc.

« alioqui tenetur de fraude, et damno secuto: » saltem si defectus fuerit in substantia, vel » quantitate, v. gr. si deficiat in pondere, vel » mensura, aut vendiderit rem unam pro alia: » et sic peccat mortaliter cum obligatione resti- » tuendi, 1. Qui frumentum venditurus ponit » prius in loco humido, ut intumescat. 2. Qui » vino Rhenano miscet Francicum. 3. Qui car- » nes bubulas vendit pro vervecinis, etc. V. » *Less. Bon. Dian. p.* 1. *t.* 8. *R.* 51. *Trull.* » *d.* 11. Quando autem venditor possit juste ta- » cere vitia qualitatis rei, quæ venditur, sine » obligatione restituendi pretium, vel rescinden- » di contractum, vide *Card. Lugo d.* 26. *sect.* » 8. *n.* 128. *et Trull. t.* 20. *d.* 11. ubi notat » venditionem factam ab ignorante vitium rei » esse validam: rescindendam tamen, vel re- » ducendam ad æquitatem, nisi venditor contra » hoc exceperit.

Triplex igitur vitium potest esse in re venden- da; I. circa *Substantiam*, ut si vendatur stan- num pro argento. II. circa *Quantitatem*, si dentur 5. modia pro 10. III. circa *Qualitatem* ut si vendatur vinum corruptum, pannum u- dustum.

819. Et I. si vitium fuit circa *Substantiam*, certe contractus est nullus, et venditor tenetur vel contractum rescindere (si alter vitio mani- festato non emisset, ut docet *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 87.), vel saltem excessum pretii reddere. Item contra, si emtor emat gemmam pro vitro, tenetur supplere pretium, saltem infimum, si do- lum ipse non adhibuit, *Salm. c.* 2. *n.* 171. Ex- cipe, si uterque sorti se committant ob igno- rantiam valoris, ut diximus *n.* 802. *v. Not.* 4.

Sed hoc dubitatur, an licite quis emeret scien- ter argentum pro stanno, petendo a venditore

ignorante ; ut condonet , quod amplius valeat ? Omnino negandum , contra aliquos , quia talis donatio , cum procedat ex ignorantia , nulla est. Ita *Tamb. lib.* 8. *tr.* 3. *c.* 7. §. 11. *n.* 39. *cum Salas* , *et Salm. c.* 2. *n.* 172. *Less. n.* 84.

Item , si venditor ob ignorantiam rem venderet infimo pretio , etiamsi venditor non interrogaret emtorem de rei valore (nam , si interrogaret , certe tenetur emtor valorem manifestare. Ita *Salm. ibid. Lugo D.* 26. *n.* 137. *et Tamb. n.* 38. *in fin.* Ratio, quia venditor tunc ob ignorantiam facile pretium infimum acceptat. Excipit *Less.* nisi ignorantia esset communis in aliquo loco , per quam res vilius æstimatur). Sed huic sententiæ nescio acquiescere. Non nego , quod ratione illius donationis nihil emtor retinere possit , quia non est vera donatio , quicquid dicant *Cajet. et Arm. ap. Lugo* ; At nescio , cur non valeat hujusmodi contractus , ut vera venditio ? Ex una parte enim emtor juste emit , infimum pretium solvendo ; ex alia non valeo intelligere , unde ipse obligationem habeat certiorandi venditorem (sive interroget venditor, sive non) de rei valore ignorato , quando nullo modo eum positive decipit , aut cogit ad vendendum : Quod autem venditor ignoret pretium illud esse infimum , per accidens se habet , et ipsi imputandum est.

820. Si vero res mixta venditur ut pura, quando vere sit res perfectior aliis, et post mixtionem aliis non fit deterior , probabiliter vendi potest, vitio non manifestato , pretio communi , *Salm. n.* 173. *Less. n.* 83. et consentit *P. Conc. p.* 307. *n* 30. cum sententia fere communi , ut asserit ; modo , facta mixtione , merx vere adæquet alias , quæ communiter venduntur. Sed dubitatur 1. an idem possit dici de vino mixto cum

aqua? Negant *ibid. Salm.* sed fatentur graves DD. hoc admittere, ut revera admittit *Less. d. n. 83. cum Lop. et aliis, ut infra.* Et satis probabile videtur, nisi ex mixtione vinum acesceret, vel servari non posset ab emtore, qui ad servandum emeret, ut ajunt *Tamb. n. 27. Serra 2. 2. q. 77. art. 2. cum Soto, et Conrado, Jo. de la Crux, et Dian. ap. Moyam.* Saltem in hoc non videtur esse gravis injustitia. Id confirmat S. Antoninus dicens: *Cum aliqui sophisticant ea quæ vendunt, ut se servent indemnes, et cum aliquo lucro congruo, quia si venderent puras res, emptores non vellent dare justum pretium; quia alii vendunt alia sic mixta minori pretio; videntur posse excusari dummodo non fiant mixturæ quæ noceant corporibus in his, quæ venduntur in cibum, et potum, et præcipue in medicinalibus. P. 2. tit. 1. cap. 17. § 4.* Confirmatur id etiam ex S. Thoma, qui ait: *Cum usus rei est conveniens emptori, si venditor propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium. 2. 2. q. 77. art. 2.*

821. Dubitatur 2. an sit injustitia vendere quid pro quo, ut solent pharmacopolæ, si quod traditur, sit æque, vel fere æque utile? Negant probabiliter *Spor. c. 5. num. 74. Salm. cap. 2. n. 174. cum Lugo, Sot. Dic. Medin. Salas; et Tamb. lib. 6. n. 9.* dummodo exigatur justum pretium rei traditæ. Ratio, quia tunc non adest diversitas substantialis quoad finem emtoris. Recte tamen advertit *Tamb.* quod, ut venditor in hoc excusetur, debet esse certus, non dubius de tali æqualitate virtutis.

822. II. Si vitium est circa *Quantitatem*, quæritur, an excusetur qui utitur mensura diminuta, ut consequatur justum pretium, alias

non consecuturus ob injustam taxam, vel injustum monopolium ementium? Valde probabiliter affirmant *Lugo D. 26. n. 125. Laym. lib. 3. tr. 4. cap. 17. §. 2. n. 15. Pal. D. 5. p. 22. n. 5. Spor. de 7. Præc. c. 5. n 76. cum Sot. Val. Tol et Salm. c. 2. n. 175. cum Reb. Salas, et Dic.* Ratio, quia tunc iste vexationem suam juste redimit.

823. III. Si vitium denique est circa *Qualitatem*, quando est de se patens non tenetur venditor illud manifestare, ut *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 3. cum communi.* Notant bene tamen *Salmanticenses cap. 2. n. 176. cum Lugo Laym. Dic. et Pal.* quod si venditori constet ignorantia emptoris, tenetur in conscientia vitium manifestare, vel damnum compensare; quamvis ceterum (*ut dicit Tambur. ibid. n. 19. cum Less. et Mol.*) contractus sit validus; nisi, excipit *Less. lib. 1. cap. 17. n. 33.* res adhuc sit integra. Excipitur item, si qualitas transierit in substantiam, puta, si emtor expresse dixerit, *nolo vinum, si non est vetus*, *Tambur. n. 21. cum Dic.* qui etiam notat *n. 22.* quod venditor dolo decipiens emporem circa qualitatem, si res æque illi non sit, vel fere æque utilis, tenetur vel contractum rescindere, vel damnum resarcire ad arbitrium emtoris; et idem dicit *Habert t. 4. pag. 281. quæst. 3.* Quando autem vitium rei occultum, et nocivum sit emtori, ut si equus sit furiosus, domus ruinosa, recte dicit hic *Bus. cum Viva art. 5. num. 3.* teneri ex justitia venditorem illum de vitio monere. Notat etiam *Viva quæst. 2. art. 5. n. 3. cum Less.* quod, si emtor interroget, an res habeat certum defectum, tenetur venditor manifestare: alias venditio est nulla: Secus autem, si interroget in genere, tunc, si res est utilis

ad finem emtoris, venditio est valida. Deinde notat *Tambur. dict.* §. 11. *num.* 29. quod si venditor protestetur, se nolle rationem dare de quocumque defectu, sed vendere uti vulgo dicitur: *A sacco d' ossa rotte*; tunc ad nihil tenetur. Unde merito approbat *Tamb.* consuetudinem, quæ alicubi viget, præsertim in nundinis magnis, quod ita vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima. Ratio, quia ad tollendas lites ob commune bonum satis hoc cohonestari potest a consuetudine: Dummodo, intelligendum, non vendatur res ultra justum pretium, saltem supremum, quanti valet res, habita ratione illius vitii occulti.

824. » 11. Si scias occulte debitorem tuum » non esse solvendo, injustum videtur, iis, qui » id nesciunt, debitum illud vendere pretio or» dinario; tum quia est dolus, tum quia vi» tium intrinsecum crediti non revelatur, *Bon.* » *loc. cit. p.* 10. *Less. c.* 21. *d.* 10. *Fill. etc.*

» 12. Etsi venditor sciat pretium mercis mox » minuendum, licet tamen vendere pretio cur» rente, et non dicere emtori (secluso tamen » dolo, fraudibus, et mendaciis, quibus emto» rem allicere ad emendum ei non licet); quia » pretium currens simpliciter adhuc est justum, » *Bon. q.* 2. *p.* 5. *n.* 12. *ex Az. et Fill. etc.*

Sed de hoc dubitatur inter DD. Alii enim, *ut Rodr. Med. Gob. etc. c.* 2. *n.* 107. negant posse vendi pretio currenti rem, quæ scitur mox minoris valitura, quia tunc res illa ex tali circumstantia minus valet: Et hanc recte *Salm. cum Pal.* probabilem vocant. Alii tamen affirmant, ut *cum Bus. Less. c.* 21. *n.* 40. *Tournely t.* 1. *p.* 448. *Salm. num.* 108. *cum Caj. Bonac. Pal. Sot. Trull. ex S. Th.* qui 2. 2. *q.* 77. *art.* 3. *ad* 4. expresse hoc docet, in-

quitur: *Venditor qui vendit rem secundum pretium quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est non exponat.* Ratio quia non est respiciendus valor futurus, sed præsens, qui non variatur ex notitia particulari, sed ex communi æstimatione. Et hanc sententiam veriorem censeo, si vere notitia sit particularis, non autem si communis. Sic pariter contra, bene ajunt *P. Concina t. 7. pag. 302. n. 20. Tourn. pag. 447. cum Bann. Cajet. Mald. et Salm.* licere cuique emere merces pretio currenti, scienti pretium brevi augendum, quamvis hoc ignorent venditores, ut probatur exemplo Josephi *Gen. 41.* Item dicendum cum *Tournely p. 449. et Concina pag.* 303. *n.* 21. bene te posse emere pecunia, quam private scis brevi prohibendam; modo, semper intellige, absint mendacia, vis, aut fraus. Utrum autem emtor, aut venditor eo casu peccent contra caritatem, qui venderet rem illam alicui cum tanto ejus damno? Resp. *S. Thom. loc. cit. Abundantioris esse virtutis, si pretium minuat.* Sed, si non minuit, regulariter non peccat, ut dicunt *Tourn. dict. p. 449. et Salm. ibid.* quia sic ille consulit rebus suis, licet damnum per accidens alteri eveniat; Certum autem est non teneri cum suo damno rem manifestare, ut *Contin. Tourn. t. 1. p. 44. Ronc. de Contract. c. 5. q. 6. R. 2. et Salmantic. c. 2. num.* 108. *cum Less. Bon. Trull. etc.* Ratio, quia ex una parte non lædit caritatem, qui utitur jure suo juste consulens rebus suis, quamvis alter per accidens damnum ex eo patiatur; ex altera parte non tenetur notitiam illam manifestare cum suo incommodo, ut ajunt *Less. l. 2. c. 21. n. 40. et iidem Salm. ib. cum Sot. Caj. Bann. Pal. Bon. Nav. etc. communiter.* Dictum est re-

gulariter, nam excipiunt 1. *Tourn.*, et *Ronc.* si tali venditione emptor reduceretur ad extremam, vel gravem necessitatem; sicut enim caritas præcipit, ut subveniamus proximo graviter indigenti, sic vetat, ne in paupertatem ipse redigatur, ut nobis divitias comparemus. Excipit 2. *Ronc.* si ille caussa talis notitiæ venderet in majori quantitate, quam foret venditurus cum gravi damno emtoris; nisi iste adhuc eamdem quantitatem eodem pretio emturus fuisset ab aliis: At *Salm. l. c.* merito sentiunt hanc exceptionem regulariter non valere. Excipit 3. idem *Ronc.*, si is posset mercem suam pluribus vendere, et vendit uni, vel si posset vendere alicui, qui statim iterum venderet alteri rem servaturo usque ad tempus diminutionis pretii. An autem in his omnibus casibus venditor semper graviter caritatem læderet, dubito, si attendatur ratio ab iisdem auctoribus citatis, nempe quod caritas non vetat, ne sibi quis consulat utendo jure suo, licet alteri per accidens damnum obveniat.

825. » 13. Si cui datum est aliquid vendendum pretio, v. gr. infimo, vel moderato, » et is vendat rigoroso, probabile est, ut habet *Angel. v. Emtio*, non teneri restituere, » sed posse retinere excessum, cum sua industria acquisiverit. Aliud tamen est de famulis » mercatorum, quibus indeterminato pretio traditur meliori modo vendendum, quo possunt, » in utilitatem domini. V. *Less. d.* 18. *C. Lug. d.* 29. § 9.

Quæritur, an tradita tibi re ad vendendum, pretio designato, possis tibi retinere plus quod ex ea retrahes? Certum est nihil posse retinere, si sis famulus stipendiatus domini rei, sive pretio conductus ad vendendum. Alioquin, duo

adsunt sententiæ: *Prima*, quam tenet *Bus. mox supra cum Ang.* et probabilem putant *Viva de Contr. q. 2. art. 3. n. 4. ac Mazz. t. 2. p. 122. q. 4.* affirmat posse retinere, si ex tua industria vendas ultra pretium assignatum, quia excessus ille non rei, sed tuæ industriæ fructus est. *Secunda* tamen sententia vera, quam tenent *Less. lib. 2. cap. 21. n. 138. Lugo D. 26. n. 150. Sporer Complem. de 7. Præc. c. 5. n. 88. Ronc. de Contr. c. 9. q. 1. R. 2. Tamb. Dec. lib. 8. tract. 3. c. 7. §. 9. n. 10. Tourn. t. 1. p. 473. Conc. t. 7. p. 293. n. 13. Salm. c. 2. n. 72. cum Sylv. Pal. Vill. et Fagund.* (qui *apud Renzi de 7. Præc. cap. 6. q. 10.* primam sententiam putat improbabilem), negat te posse retinere illud pluris quod ex venditione retrahis. Ratio, quia assignatio illa facta est a domino, ne infra, non autem ne supra res vendatur. Excipiunt vero *Salm, n. 71. et Ronc. loc. cit.* consentitque *Croix lib 3. p. 2. n. 114.* si dominus commiserit vendere in uno loco, et tu, facta ibi diligentia, plus vendas in alio valde distanti. Sed merito id negant *Lugo l. c. v. Quarto, Spor. Tamb. et Tourn. ll. cc.* tunc enim tantum potes retinere pretium tui laboris, non autem totum excessum retractum ex re, quæ semper domino suo fructificat. Et idem dicendum sentio (quicquid dicant *Salm. n. 76.*), si tibi alter commiserit aliquid tanti emere, et tu minoris emas, adhibita diligentia extraordinaria; eo casu, præter valorem tui laboris, non poteris plus a domino exigere, quam impendisti, cum nomine suo, non tuo rem emisti.

Bene autem poteris excessum ex re vendita retractum tibi retinere in sequentibus casibus I. si res tua industria sit meliorata, et ideo pluris

vendas, ut concedunt *P. Conc.*, *et Tourn. ll. cc. cum Salm. n.* 71. Ratio, quia, ut communiter docent *Mol. Dic. et alii cum Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 213. fructus mixti, scilic. provenientes tam ex natura rei, quam ex industria, non debent restitui domino a possessore tam bonæ quam malæ fidei, nisi quantum respondent naturæ, non vero quantum respondent industriæ, fructus enim illi non sunt rei, sed hominis, occasione rei, vel per rem tamquam instrumentum sibi lucrantis. II. Si tacite cum domino conveneris, nihil ei dare ultra pretium designatum; ita *Lugo Disp.* 26. *n.* 150. *et Salm. cum Pal. Salas, Led. etc.* Quod utique intervenire asserunt, si dominus pro tuo labore nullum assignet stipendium. III. Si lucrum sit parvi momenti, ut *Spor. et Tamb. ll. cc.* quia tunc facile præsumitur dominus consentire, ut modicum illud lucrum tibi retineas. IV. Si tu, facta communi diligentia, et pretio majori non invento, rem tibi emas, et postea plurius vendas, solvasque domino solum assignatum. Ita *Lug. dict. n.* 150. *v. Quinto*, *Less. c.* 21. *n.* 139. *Tour. pag.* 174. *Viva l. c.* *et Salm. n.* 75. *cum Vill. et Muld.* Et idem ait *Lugo n.* 151. si alter tibi commiserit aliquid emere tali pretio, et tu invenias rem pretio minori; poteris tunc rem tibi emere, et postea eam vendere illi alteri pretio majori, dummodo postea, adhibita diligentia ordinaria, non invenisses occasionem rei emendæ, nisi illo majori pretio. Additque *Lugo n.* 152. tunc censeri, quod tu volueris rem tibi emere, aut vendere, quoties habueris animum retinendi tibi excessum, et simul assumendi periculum rei, si forte periisset. Id tamen bene advertit *Lugo*, non esse licitum Clericis, quibus interdicta est negotiatio, si ipsi ideo emant,

ut postea non mutatam carius vendant, ut in *Dub. seq.* fusius declarabimus.

Quid, si tu gratis te obtuleris ad vendendum, vel emendum? Nihil posse retinere dicunt *Mol. D.* 363. *et Less. c.* 21 *n.* 138. Sed *Ronc. l. c. Spor. n.* 41. *cum Fagund. Tamb. n.* 6. dicunt posse tibi retinere pretium tui laboris, si non habueris animum donandi; Sic enim fuisti quidem mendax, et non fidelis, sed non fuisti injustus, cum tuus labor jam pretio dignus erat. Et hoc probabilius mihi videtur, modo dominus jam prius statuisset vendere rem illam, et modo alter non fuisset, qui gratis rem domino venderet.

826. » 14. Quando Sartoribus ementibus pan» num pro iis, quibus vestes conficiunt, minoris » venditur, quam aliis, eo quod sint Parochia» ni mercatorum, vel sæpe ab iis emant, pos» sunt partem pretii remissam sibi retinere dum» modo alias fideliter agant, quia nullj fit in» juria: et cum mercatorum plurimum inter» sit, ut tales ad ipsorum potius, quam ad » aliorum officinas veniant, censetur in ipso» rum gratiam remittere, iisque donare eam » partem, *Filliuc. Dian. p.* 1. *t.* 8. *R.* 26. » Negat tamen *Salas*, eo quod mercatores falso » dicant se remittere, ut alliciant.

Caute igitur, ut bene advertit *Cont. Tourn. t.* 1. *p.* 464. *v. Colliges*, permittendum est Sartoribus ementibus pannos pro aliis, retinere aliquid de pretio; nam aliquando mercatores revera potius simulant ipsis donare, quam donent, ita ut si dominus ipse adiret, pro eodem pretio rem obtineret. Ceterum, si Sartor fideliter negotium domini gerat, et mercator ei aliquid donet vere gratis, quia suam officinam ille frequentet, vel ut eum alliciat ad suam officinam

frequentandam, licite Sartor posset retinere donatum, modo moralem diligentiam adhibuerit ad emendum ab aliis mercatoribus pretio minori, ita *Tourn. l. c. Spor. de 7. Præc. c. 5. n. 37. cum Bus. mox supra, et Salm. c. 2. num. 76. cum Fill. Trull. Dian. etc.* Præterea advertunt *Salm. ib.* nihil posse exigere Sartores ob lucrum, quod iis cessat, cessando ab opere, causa adeundi mercatores ad vestes emendas, quando ipsi ultro ad emendum se offerunt; Hoc intelligendum, si alioquin alter non deesset, qui gratis domino emeret, ut diximus mox supra *n. anteced. in fin.*

827. » 15. Cum res duobus in solidum est vendita, is dominium acquirit, cui tradita est, dummodo is pretium solverit. Si neutri tradita sit, debetur ei qui prius tempore emit, et alter habet actionem in venditorem. Si quid tamen vendatur, aut detur Ecclesiæ, vel aliis piis locis, acquiritur dominium ante traditionem. Vid. *Less. loc. cit. et Card. Lugo d. 26. sect. 9.*

Si res igitur sit vendita uni, et postea tradatur secundo emtori, istius sit. Excipe 1. nisi hic secundus emptor sit conscius prioris venditionis; Ita *Less. lib. 2. c. 19. num. 142. cum Gloss. in c. Si tibi de Præb. in 6. P. Conc. t. 7. p. 267. n. 4. Salm. tr. 14. n. 10. cum communi;* Et hoc etiamsi hic secundus emtor sit persona privilegiata, ut *Turn. t. 1. p. 456. Conc. loc. c. Salm. ibid. cum. Less.* et aliis communiter; Tunc enim iste tenetur rem tradere primo emtori: sed non ante sententiam, si forte ipse induxerit venditorem ad rem ei secundo vendendam, ut *Less. Salm. et Tourn. ll. cc.* Excipe 2. si primus emtor sit privilegiatus, nempe locus pius, aut Universitas; *Tourn. p. 455.*

Conc. p. 267. n. 4. et Salm. n. 9. Excipe 3. si res sit tradita secundo titulo gratioso, nam hic debet rem sibi traditam restituere emtori, qui jus habet ad rem, ex *l. Ignoti C. de Revoc. his quæ etc.* Hæc tamen restitutio non debetur, nisi alius emtor petat intra annum, ex *l. 1. D. Quæ in fraud.* Ita *Less. Tourn. et Salm. loc. cit.*

828. » 16. Si res pereat ante traditionem, et » sit certa, ac determinata, v. gr. hæc domus, » hoc dolium vini, perit emtori, nisi aliter ex- » presse conventum sit, aut venditoris culpa » pereat. Si autem res sit indeterminata (ut si » quis emerit 10. modios tritici ex granario, » oves ex grege) aut si emat rem determinatam » quidem, sed ad mensuram (ut acervum to- » tum tritici uno floreno in singulas mensuras), » tunc ante rei traditionem, aut mensurationem, » periculum spectat ad venditorem. Vid. *Less.* » *d. 12. loc. cit. Card. Lugo, d. sect. 14. n.* » 216. *Lay. l. 3. t. 4. c. 17. §. 2. Bonac. q.* » *2. p. 8.* * (*Excipe, si emtor sit in mora, ne* » *res sit dimensa, ex l. Lector D. de Peric.* » *Nota tamen, quod incrementum, et decre-* » *mentum rei etiam indeterminatæ spectat ad* » *emtorem. Salm. c. 2. n. 13. cum Less. Bon.* » *etc.*) *.

» 17. Si res vendita pereat, aut deterior fiat » post traditionem, perit emtori; licet pretium » nondum persolverit, quia res Domino perit, » *Laym. Bon. ll. cc.*

829. » Quæres 1. an, et quomodo licet emere » chirographa, seu credita alterius?

» Resp. Si credita imposterum exigenda (sive » jus, quod habet alter, ut ipsi in futurum ali- » quid solvatur) sint certa, ea minoris emere, » solutione anticipata, est usura, secluso tamen

» lucro cessante, et damno emergente, *Bon. d.*
» 3. *q.* 3. *p.* 10. *ex Mol. Less. Tol. Fill.* quia
» accipitur aliquid supra sortem ex mutuo; nam
» mutuat implicite minorem pecuniam pro exi-
» genda majore. Dixi *certa*, quia si credita sint
» incerta, periculosa, et litigiosa, at cum dif-
» ficultate exigenda, licite is, qui non est cau-
» sa istius difficultatis, minoris emit, prout diffi-
» cultas, vel incertitudo solutionis minor est,
» vel major; quia cum tali periculo, et diffi-
» cultate minus valent, *Bon. loc. cit. Trull.*
» *lib.* 7. *c.* 20. *d.* 8.

Creditum incertum, vel difficilis exactionis licite potest minoris emi, etsi ementi sit facile illud integre exigere: quia pretium sumitur a communi æstimatione, non ex circumstantia particularis ementis, ut dicunt ex *S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *Less. lib.* 2. *c.* 21. *n.* 78. *Lugo d.* 25. *n.* 84. *Salm. c.* 2. *n.* 156. *cum Mol. Bon. Trull.* contra alios. Sed in dubium revocatur, an creditum liquidum possit licite emi minori pretio quam infimo? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Caj. v. Usura*, *Arm. eod. v. n.* 33. *Nav. c.* 17. *n.* 231. *Sanch. Cons. lib.* 1. *c.* 7. *d.* 17. *Tol. lib.* 5. *c.* 31. *in fin. Auctor in Add. ad Anacl. de Vendit. q. VI. Tamb. Dec. lib.* 8. *tr.* 3. *c.* 7. §. 8. *n.* 3. *cum Dic.* et probabilem putant *Lug. D.* 26. *n.* 95. *adhæretque Az. t.* 3. *lib.* 7. *c.* 10. *q.* 5. *v. In hac*, *cum Abb. in c. Ex parte de Alien. mut. et S. Bern. Sen. p.* 2. *Serm.* 34. *Diana p.* 1. *tr.* 8. *Res.* 49. *cum Sa*, *Malder. Philiarcho*, *et Fab.* item *Innoc. Bannez*, *Trull. et Serra ap. Salm. c.* 2. *n.* 159. refert *Less. lib.* 2. *cap.* 21. *n.* 66. sic docuisse Lovanii Cardinalem Bellarminum. Ratio, quia hic contractus non est mu-

tui, sed emtionis, quia non emitur pecunia, sed actio ad illam; et ideo justum censeatur pretium, quod communiter negotiatores pro talibus chirographis solvere solent. *Secunda* vero sententia negat, eamque tenent. *S. Th. Opusc.* 68. *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 67. *Lugo D.* 26. *n.* 96. *Salm. n.* 160. *cum Pal. Sylv. etc. Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 984. *Laym. lib.* 3. *tr.* 4. *c.* 17. §. 5. *n.* 33. *Azor. loc. cit. Viva de Contr. q.* 2. *art.* 2. *n.* 8. *Spor. de* 7. *Præc. c.* 4. *n.* 49. et alii plures. Ratio, quia actio ad creditum liquidum revera, cum nullum adsit periculum, aut sumptus pro eo recuperando, tanti valet quanti ipsa pecunia debita; unde emere vilius actionem illam anticipata solutione, quando nullum intervenit incommodum, est virtualis usura. Hæc sententia est quidem suadenda, ut communior et tutior, sed primam, tum ob auctoritatem DD. tum ob rationem, sicut *Azor. et Laym.* reprobare non audent, ita nec ego, modo absit omnis animus usurarius; Res enim naturales, ut bene ait *Petrocor. tom.* 2. *pag.* 348. pretium non habent, sed tanti valent, quanti ab hominibus æstimantur, ex *l. Pretia* 62. *D. ad l. Falc. apud Cabass.* Constat autem (ait *Laym.*) quod, cum talia chirographa ad venditionem exponuntur, minoris communiter æstimantur, quam præsentes pecuniæ, et hæc diminutio æstimationis oritur ex difficili exactione, a qua communiter præfata chirographa solent non esse immunia. Unde iidem *Lugo loc. cit. n.* 99. *Croix*, *et Spor.* licet secundam sententiam sequantur, dicunt tamen, quod ea speculative loquendo est vera, seu non practice, nam in praxi communiter hujusmodi credita vix sunt libera a periculo exactionis, vel saltem a molestiis, et sumtibus. Cum autem in praxi communiter hæc

credita sunt obnoxia hujusmodi periculis, et incommodis; idcirco non improbabile videtur, pretio ipsa decrescere juxta communem hominum æstimationem, et ideo minoris emi posse. Alia autem est ratio mutui, alia emtionis; ex mutuo enim nihil præter sortem exigi potest, nisi titulus extrinsecus ipsi accedat; in emtione autem sola æstimatio hominum constituit justum pretium rerum, hicque præbet titulum minoris emendi.

830. » 1. Usuram committunt 1. Ministri » Regum, et Principum, etc. qui ut anticipatam faciant solutionem, aliquid accipiunt » a creditoribus, 2. Qui aliquid accipiunt a » debitoribus, concessa dilatione ad solvendum; » quia accipiunt aliquid ultra sortem pro mu» tuo virtuali, *Con. loc. cit. Nav. Mol.* » *Salm. etc.*

» 2. Minoris emi possunt regulariter credita, » et stipendia, sive salaria debita militibus, » aut famulis Nobilium, quia habent adjuncta » incommoda, pericula, et molestia in exigen» do, quam ob causam idem licet, etiamsi cre» dita illa tempore præsenti, vel etiam pæteri» to fuerint solvenda. *Bon. loc. cit ex Regin.* » *Mol. etc.*

» 3. Si ipse est causa difficilis solutionis, pec» cat contra justitiam emendo minoris, et te» netur ad restitutionem: tum quia ipse est » causa damni; cum ipsius culpa creditum va» leat minus; tum quia alioqui præmium ex » delicto suo reportaret. * (*Hoc certum est apud* » *omnes, v. Salm. c. 2. n. 157.*) *. *Mol. d.* » 313. *Fill. Bon. loc. cit.* Hinc Quæstores Prin» cipum, ad quos solutio pertinet, quando ipsi » sunt causa difficilis, et malignæ solutionis,

» non possunt chirographa, vel credita emere
» minoris, ut docent *Auct. cit.* Additque *Sa-*
» *las, et Mol. l. cit.* non esse liberum quæsto-
» ribus, etc. quibus incumbit solvere Magnatum
» debita, uni potius solvere, quam alteri (ni-
» si quis forte jus præ aliis habeat: Vid. su-
» pra de ordine restit.): sed teneri omnibus
» solvere pro rata, *Bon. l. c.* Vid. *Trull. l.*
» *c. d.* 10.

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, et quibus illicita?

831. *Quando Clericis negotiatio sit graviter illicita?*
832. *Quid si Clericus negotietur per alium?*
833. *Quid si negotietur nomine alieno? Et vide ibi sancitum ex Bulla Benedicti XIV.*
834. *An liceat Clerico, aut Religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis?*
835. *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis?*
836. *An liceat emere agrum cum fructibus? An vendere carius, ut ematur vilius? An emere lanas ad vendendum pannum?*
837. *An liceat Clerico absolute negotiari pro necessitate sui, vel familiæ?*
838. *An aliquando Laicis negotiatio sit illicita? An liceat Clericis gerere negotia, sive procurationes Secularium?*

831. » RESp. Ea est, cum quis rem sibi comparat eo animo, ut integram, et non mutatam * (*secus si in melius mutatam. S. Thom. 2. 2. q. 77. ar. 4. ad 1.*) * carius vendendo, vel permutando lucretur. Quod, quia obnoxium est periculo multorum peccatorum, et valde distractivum, ac indecens statui Clericali, sic lucris inhiare, severe prohibitum est Clericis constitutis in Sacris. * (*Constitutis in Sacris tantum, Salm. c. 2. n. 37. Lugo D. 26. n. 25. Less. c. 21. n. 4. et alii communiter, ex c. Secundum 6. Ne Cler. vel Mon.*

» *Id affirmat etiam de Novitiis Tur. ap. Lugo,*
» *sed Lugo merito de hoc dubitat , quia Novitii*
» *in odiosis non veniunt nomine Religiosorum)* * ;
« ita ut mortaliter peccent * (*Ut habet commu-*
» *nis (sed non contra justitiam). Et incurrunt*
» *suspensionem , et excommunicationem , ferendæ*
» *tamen sententiæ ; Salm. ib. De immunitate*
» *gabellarum autem , vide Salm. l. c.)* * , si
» multam negetiationi dent operam , ut ait *Less.*
» *quem v. l. c. d.* 1. *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 17.
» §. 7. *Bon. de. contr. d.* 3. *q.* 1. *p.* 5. *C.*
» *Lugo d.* 26. *f.* 3. *n.* 19.

Communis igitur est sententia , non prohiberi negotiationem Clericis in Minoribus. Ita *Contin. Tourn. t.* 1. *p.* 467. *n.* 1. *Habert. t.* 4. *p.* 288. *Conc. t.* 7. *p.* 279. *n.* 5. *Lugo. D.* 26. *n.* 25. *et Salm. tr.* 14. *c.* 4. *n.* 37. Dubitatur autem, an vetetur Beneficiatis in Minoribus ? Negant *Mol. D.* 342. *et Trull. ap. Salm. l. c.* qui id probabile putant cum *Fill. t.* 2. *tr.* 36. *c.* 1. *q.* 8. *n.* 20. Sed melius tenendum oppositum cum communi sententia , quam tenent *Lugo D.* 36. *num.* 26. *Salm. Tourn. Conc. Habert. ll. cc.* item *Sa , Tab. Reb. Salas ap. Lugo , ex c. Placuit* 3. *C.* 21. *q.* 3. ubi prohibetur negotiatio non solum presbyteris , et Diaconis , sed etiam *Clericis* : quod saltem de Beneficiariis in Minoribus intelligendum est ; nec intelligi potest de Subdiaconis , dum in tertio sæculo , quo peractum fuit Concilium Carthaginense III. cujus est præfatus Canon , nondum Subdiaconatus ordo inter sacros connumerabatur ; etenim adhuc tempore Urbani II. (qui vivebat anno 1031.) tantum Ordines Presbyteratus , et Diaconatus erant sacri ; ut patet ex Conc. Benevent. *Dist.* 60. *c.* 4. *ap. Tourn. t.* 10. *p.* 250. Ratio autem , cur Beneficiariis negotiatio sit interdicta , est tum

quia Beneficiaris ex officio debent Deo vacare, utpote addicti Ministerio ecclesiastico, tum quia ex Bullis Pontificum, ut asserit *Lugo*, Beneficiarii, non solum in Majoribus, sed etiam in Minoribus constituti expoliantur bonis acquisitis ex negotiatione; ergo etiam iis negotiatio est interdicta. Sententia autem contraria, nescio quo valido fundamento nitatur.

» Si Clericus semel, iterumque tantum ne-
» gotietur, in materia non gravi, v. g. libros,
» cruces, etc. emat, ut occulte iterum vendat
» carius, non est mortale. *Less. Mald. Fill.*
» *Dian. C. Lugo. l. c.*

Non peccat graviter Clericus bis, vel ter exercens negotiationem non turpem, nec in magna quantitate, quia Jura loquuntur de exercente. Ita *Less. l. 2. c. 21. n. 4. Lugo d. 26. n. 24. Salm. de Contr. c. 2. n. 38. cum Fill. Trull. Vill. etc. ex c. Multa* 1. *Ne Cler. vel Mon.* ubi prohibetur Clericis, *negotium injustum exercere.* Hinc, etiamsi semel in materia gravi negotietur, nec etiam peccare graviter, probabiliter tenet *Caj. Salas, Delbene ap. Croix l. 3. p. 2. n.* 1003. Immo *Caj. Michael de Palao et Rod. ap. Salm. ib.* dicunt non esse grave, etiam frequenter negotiari, quando fiat sine scandalo, et negotiatio non sit turpis, nisi præcedat monitio; Sed *Salman.* hoc recte inquiunt minime admittendum, cum jura ante monitionem graviter negotiationem prohibeant: monitio autem tantum requiritur ad pœnas incurrendas, non vero ut hujusmodi exercitium sit illicitum, cum illud a lege interdicatur, utpote statui Clericali per se indecens.

Notandum hic ex Bulla *Bened. XIV.* contra Clericorum negotiationem, edita Romæ 25. *Febr. an.* 1741. quæ incipit, *Apostolicæ*, statutum es-

se, quod Constitutiones, et pœnæ contra Clericos negotiantes intelligantur etiam pro Clerico, qui non suo, sed alieno nomine quomodolibet illicitam negotiationem exercet. Item quod negotia a Laicis incœpta, si ad Clericum quovis titulo deferantur, statim sint dimittenda; Quod si non possit dimitti sine detrimento, permittitur continuatio, sed tantum ad tempus, et per interpositam Laici personam, ac de licentia S. C. Concilii (aut Ordinarii, si sit extra Italiam); Alias incurret Clericus eamdem Spolii pœnam.

832. Plures autem AA. dicunt non peccare graviter Clericos, qui per alios negotiantur, dantibus ipsis pecuniam, aliis ponentibus industriam; nisi eorum superintendentia esset tanta, ut ipsimet negotiari viderentur; ita *Salm. de Contr. cap.* 2. *num.* 38. *Lugo Disp.* 26. *num.* 36. *in fin. cum Laymann et Castropal. apud. Croix lib.* 3. *p.* 2. *num* 1009. Sed hodie oppositum omnino tenendum ex Bulla Benedicti XIV. *Apostolicæ*, edita 25. Febr. ann. 1741. ubi statutum est pœnas inflictas adversus Clericos illicitos negotiatores, extendi etiam *ad Clericos* illicite (verba Bullæ) *sub alieno laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac per seipsos, ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent.* Quod intelligitur (ut ipse Benedictus clarius explicavit *de Synodo. t.* 2. *l.* 9. *c.* 6. *n.* 4. *et* 5.) de Clericis, qui per laicos negotiantur, lucrum pro seipsis acquirendo. Quod patet sic esse intelligendum etiam ex eadem Bulla, ubi Pontifex immediate post relata verba declarat, quod bona sic a Clericis alieno nomine sibi acquisita ad spolii pœnam subjiciantur. Præterea ex Bulla Regnantis Clementis XIII. *Cum primum*, data 27. Sept. ann. 1759. confirmatur Bulla Benedicti, et rursus expresse prohibetur Clericis,

ne negotientur per interpositam personam, et præsertim ne per alios *cambium activum* contrahant. Insuper in hac Bulla Clemens præcipit, quod etiamsi adsit necessitas Familiæ, Clericus nequeat negotiari sine Dispensatione Sedis Apostolicæ, si sit intra Italiam; Episcopi vero, si extra Italiam. Præterea addit, quod si aliquis contractus negotiationis dubitatur, an licite possit a Clerico iniri, vel ne, *expeditissimam ait esse viam scribendi ad S. C. Concilii, quæ dubium decernet.*

834. » Non est negotiatio Ecclesiasticis, vel » Religiosis prohibita, si emant pecora, quæ » pascuis suis saginata vendant, quia vendunt » fructus suorum prædiorum, vel agrorum, *Mol.* » *Less. C. Lugo sect.* 3. *n.* 29. Uti nec si greges » alant, ut fœtus, lac, lanam vendant, *C.* » *Lug. l. c.* Ubi tamen negant licere iis con- » ducere agros, ut fructus vendant, eo quod » (licet non sit negotiatio proprie dicta) spe- » cialiter illis sit prohibitum in *Concil. Car-* » *thag.* 2. *l. c.*

835. Certum est non esse licitum Clericis vel Religiosis conducere agros alienos ad vendendos fructus Ita cum *Bus.* ut supra *Lugo de Contr. D.* 26 *n.* 29. *Less. l.* 2. *c.* 21. *num.* 6. *Laym. de Contr. cap.* 13. §. 7. *n.* 40. *Ronc. de Contr. c.* 2. *q.* 4. *R.* 1. *etc.* Ratio, quia, (ut dixit *Bus*), quamvis hæc proprie non sit negotiatio, tamen vetitum est *a Conc. Chalced.* (non *Chartag.*) ut habetur in *c. Pervenit* 1. *caus.* 21. *q.* 3. ubi sic dicitur: *Pervenit in S. Synodum, quia de eis in Clero connumerantur, quidem propter turpis lucri gratiam alienarum possessionum conductiones, et causas seculares suscipiunt; et seipsos quidem a ministeriis sanctis per desidiam separant; ad domos autem secularium concur-*

runt, et substantiarum eorum gubernationes avaritiæ causa suscipiunt. Decrevit igitur S. Synodus neminem deinceps eorum sive Clericum, aut Monachum, conducere possessiones, aut misceri secularibus procurationibus. E converso licitum est Clerico emere agrum cum fructibus jam maturis, et illos vendere, quia tunc vendit fructus agri proprii. Ita *Salm. loc. cit.* cum *Mol. Fill. et Bus. ut mox infra.* Licitum esse etiam emere pullos equinos, ut postea domitos vendat, dicit *Pal. tr.* 16. *D.* 4. *p.* 13. §. 3. *n.* 3. *cum Gutt. et Lassarte.* Sed hoc parum mihi arridet.

An vero liceat Clerico emere pecora, vel porcos, ut vendat saginatos, vel ut fœtibus, lacte, lana lucrum faciat? Communiter id admittunt DD. si in propriis prædiis animalia saginentur, vel alantur, ut *Less. l. c. n.* 6. *Lugo n.* 29. *Pal. n.* 3. *Laym. n.* 40. *Salm. n.* 41. *Ronc. l. c. R.* 1. Sed dubitatur, an liceat ea alere ex prædiis alienis, ut postea vendantur? Si ad hoc conducantur prædia aliena, censeo omnino dicendum, quod non liceat, ex citato *Conc. Chalced.* (nisi alicubi contraria vigeret consuetudo). Ratio, quia, si ibi prohibetur conducere agros ad vendendos fructus, tanto magis videtur id vetitum ad animalia saginanda. An autem liceat Clerico emere fructus alienorum agrorum ad animalia saginanda, et saginata vendenda? Generaliter loquendo, id concedunt *Viva de Contr. q.* 2. *art.* 4. *n.* 7. *et Salm. n.* 34. modo absit scandalum. Sed negant *Laym. l. c. et Spor. tr.* 6. *c.* 5. *n.* 102. Verumtamen nequeo intelligere, cur hoc absolute sit illicitum, cum ex una parte hæc non sit negotiatio; emere enim rem, ut in melius mutata carius vendatur, certum est non esse nego-

tiari, *sed præmium sui laboris accipere*, ut docet *D. Th. q. 77. art. 4. ad 1. cum aliis.* Ex alia parte nullo Canone hoc vetitum invenitur. Et regula generalis est, licitum esse quodcumque non constat a Lege prohibitum, ut fuse probatum est *lib. 1. num.* 48. Dicit *Laym.* hoc prohiberi, quia dedecet statum Ecclesiasticum. Sed respondeo, vel dedecet per se, vel propter scandalum aliorum: Quod per se dedeceat, nequit dici; nam si hoc esset, etiam Clericum dedeceret animalia saginare in prædiis propriis, quod communiter DD. cum ipso *Laym.* permittunt. Si vero ob scandalum, ergo, escluso scandalo, non est illicitum.

836. » 3. Non peccat Clericus 1. Si emat » agrum cum fructibus jam maturis, illosque » vendat; quia vendit fructus agri sui, *Card.* » *de Lugo l. cit. ex Molin. Filliuc. etc.* 2. Si » id, quod ad proprios usus emerat, postea, » vel quia non indiget, vel mutato consilio, » carius vendat, *ibid.*

Notandum est deinde, quod, ut negotiatio Clericis vetita sit, requiritur animus vilius emendi, ut vendatur carius; unde licet eis vendere carius, ut emant vilius, *Salm. num.* 42. Sic pariter non est vetitum Clericis, vel Monachis aliquid emere ut consumant, et postea vendere, si pretium illius crescat, ut vilius simile emant, quia *hoc non est propria negotiatio* (ait *S. Th.* 2. 2. *q. 77. art. 4.*), *nec pertinet ad negotiatores, sed magis ad OEconomicos, et Politicos, qui habent providere vel domui vel Civitati de necessariis ad victum.* Item nec prohibetur iis emere plura pro securitate suæ provisionis, et quod semper est etiam carius vendere, quia emit ne provisio deficiat, ut ajunt *Lugo D.* 26. *num.* 32. *Mazzott. tom.* 2. *pag.* 128.

Licitum etiam est Clericis emere ferrum, ad vendendos gladios: colores, ad vendendas picturas: lanas, ad vendendum pannum; modo tamen ipsi pannum conficiant, non autem per operarios conductos, quia aliter hoc valde accederet ad negotiationem; ita *Lugo num.* 34. *Salm. cum Mol. et Malder.* Et hoc affirmant, etsi lanæ essent propriæ; de hoc tamen dubitat *Lugo.* An vero liceat conducere equos ad eos locandos? Negat adhuc *Mol.* sed concedunt *Lugo*, *et Salm. n.* 42.

» An vero, et quomodo Clericis liceat nego- » tiari per alios non famulos, præsertim in ne- » cessitate? V. *C. de Lugo d.* 26. *s.* 4. *num.* » 36. *Trull. l. c. d.* 19 *Barb. de jur. un. l.* » 1. *c.* 40. *art.* 1.

837. Commune est apud DD. licitum esse Clerico negotiari pro sua vel suorum necessaria sustentatione. Ita *Less. l.* 2. *cap.* 21. *n.* 6. *Lugo D.* 26. *n.* 37. *et Salm. c.* 2. *n.* 39. *cum Mol. Sa*, *Nav. etc. ex c. Multa* 1. *Ne Cler. vel Mon.* ubi dicitur; *Nec tamen justum negotium est contradicendum propter necessitates diversas etc.* Sed hic dubitatur, quænam necessitas requiratur, vitæ, an status? Nimis rigide *Laym. cap.* 13. §. 7. *n.* 39. requirit necessitatem ad vitam sustentandam. Sed communius et probabilius *Pal. tr.* 16. *D.* 4. *p.* 13. §. 3. *num.* 8. *Spor. tr.* 6. *c.* 5. *n.* 102. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1006. *et Mazzott. de Contr. cap.* 3. *p.* 127. *in fin.* dicunt sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempe si aliter Clericus cum sua Familia commode sustentari nequeat. Ratio, tum quia Lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo; tum quia prohibitio, cum facta sit ob decentiam status, non censetur prohiberi id quod necessarium est ad decentem statum servandum suum vel suorum.

838. Notandum est ultimo, quod negotiatio, licet tantum Clericis prohibita sit, adhuc tamen laicis aliquando illicita erit: nempe si unus, vel pauci mercatores emant in magna quantitate res necessarias ad victum, vestitum, vel ad usum communem civium, antequam hi sufficienter de illis sibi providerint, ut postea vendant pretio majori, quam juxta fori æstimationem venderentur. Ita *Salm. c. 2. n. 44. et 45. cum Trull. Soi. Sylv. etc.* Et addunt in hoc peccare eos contra justitiam, et teneri ad restitutionem. Sed oppositum non esse improbabile ait *Less. lib. 2. cap. 21. n. 151.* cui adhærent *Palaus Mol. Dic. et Dian. ap. Salm.* dicentes, quod isti potius peccant contra caritatem, et contra Justitiam legalem, non autem contra commutativam; quia non peccant emendo, non peccant non vendendo statim, cum nullus teneatur vendere res suas. Excipit tamen *Less. n. 152.* si pretium, spectato tempore venditionis, esset irrationabile; Sed vide dicta *n.* 815. Admittunt autem *Salm. d. num. 44. cum communi* posse mercatores vendere merces pretio majori, si emant eas, antequam in Urbem invehantur. Sicut etiam admittunt, quod dives in urgenti necessitate civium, possit emere frumenta, ut moderato lucro postea vendat, et sic eorum necessitati subveniat.

Valde refert hic ultimo loco quærere, an liceat Clericis gerere negotia, sive procurationes Secularium? Certum est illicitum esse Clericis exercere officium Tutoris, Curatoris, aut Procuratoris pupillorum, item Tabellionis, et qualecumque aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitia, vel de bonis administratis. Et ob hanc causam tales Clerici fiunt irregulares ex *c. un. de Obli-*

gatione ad Ratioc. Advertit tamen *Mazzott. de Irreg. t. 4. p. 463. cum Tamb. Ugolin. et aliis* quod si a Clerico suscipiatur administratio post Ordinationem, non incurritur Irregularitas, cum hæc non inveniatur expressa in jure. Deinde advertunt *Salm. de Censur. c. 9. num. 63. cum Pal. Bonac. Cornejo, et Sayro*, quod ut Clericus qui hujusmodi officia exercuerit, possit ordinari, sufficit, quod, deposita administratione, idoneam fidejussionem de gestis præbeat. Imo (ut addunt iidem *Salm. cum Pal. Suar. Bon. etc. ibid.*) sufficit, quod reddat rationes, et administrationem deponat, etiamsi debita non solverit. Communiter autem DD. cum *Salm. num. 64.* docent quod Administratores locorum piorum, aut viduæ, aut pupilli indigentis, quia causa pietatis tale onus susceperint, bene possunt ordinari etiam ante redditas rationes, argumento ex *c. 1. Ne Clerici, vel Mon. c. 6. q. 1.* et clarius ex *c. Pervenit, 1. Can. 21. q. 3. ac c. Indicatum 5. dist. 89.*

Ad quæsitum veniamus; communiter docent *Less. l. 2. c. 11. n. 6. Pal. de Censur D. 6. p. 13. n. 8. Bon. eod. tit. p. 4. n. 4. Salm. eod. tit. c. 9. n. 28. cum Suar. Laym. et aliis*, illicitum esse Clericis procurationem gerere personæ secularis privatæ non miserabilis, cum obligatione reddendi rationes, ut habetur ex *c. Sed nec 4. Ne Cler. vel Mon.* ubi sic dicitur: *Sed nec procurationes villarum, ut jurisdictiones etiam seculares.... Clericorum quisquam exercere præsumat. Si quis autem adversus hæc venire tentaverit, quia contra doctrinam Apostoli dicentis (ad Tit. 2.):* Nemo militans Deo implicet se secularibus negotiis; *ab ecclesiastico fiat Ministerio alienus, pro eo quod, officio Clericali neglecto, fluctibus seculi, ut Potestatibus*

placeat, se immergerit. Ex præfato autem textu infertur 1. talem Clericum incurrere suspensionem ab Officio, sed nonnisi ferendæ sententiæ, a qua excusabit ignorantia, etiamsi fuerit crassa: cum ibi appositum sit verbum *præsumat*, quod importat commodam contumaciam per scientiam censuræ, ut dicemus *l.* 7. *n.* 47. Infertur 2. cum *Ronc. de Contr. c.* 2. *Reg. in praxi* 5. illum Clericum serio increpandum esse in hac materia, qui ita se immergeret in hujusmodi procurationibus, ut sua ministeria cogeretur negligere, prout deducitur ex verbis textus allati, *officio clericali neglecto, fluctibus sæculi se immergit.* Hinc non auderem damnare de mortali Clericum, qui ob talem procurationem sua ministeria non negligeret: Maxime si id non faceret avaritiæ causa, sed ad decentius statum suum et familiæ conservandum.

DUBIUM IX.

Quid sit Contractus Census, et an liceat?

839. *Quando census est licitus?*
840. *An liceat census super personas?*
841. *An pereat census, pereunte re censuata?*
842. *An liceat apponere in censu pactum assecurationis?*
843. *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte?*
844. *An et quando liceat census vitalitius?*
845. *Quæ conditiones requirantur in Bulla Nicolai V.*
846. *Conditiones requisitæ in Bulla S. Pii V. Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, et designata. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipata. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.*
847. *Dub. hic 1. An, pereunte re, extinguatur census? Dub. 2. An re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio? Dub. 3. An, pereunte re specialiter designata, maneant obligata alia bona hypothecata? Conditio V. Ut censuarius non privetur rem alienare. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non soluta. VII. Ne census creetur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut censitor non possit pretium repetere; et ut censuarius possit redimere. IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio?*
848. *An Bulla S. Pii obliget in conscientia?*
849. *Et an obliget; ubi non est accepta?*

839. » RESP. Is est, cum certa summa pe-
» cuniæ, v. gr. 100. florenis, emo a te jus
» percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certa
» aliqua re tua utili, sive fructifera certam ali-
» quam pensionem, seu censum, v. gr. florenos
» 5. annuos, vel 6. prout consuetudine, vel le-
» ge taxatum erit: Ita ut hic non sit mutuum,
» et usura, si alias pravam intentionem non ha-
» beas, sed vera emptio, et venditio; quia emi-
» tur non præcisa ipsa pensio, sed jus eam per-
» cipiendi * (*Ita Salm. c. 4. n. 24.*) *, quod
» longe minus valet, ideoque minoris emitur;
» licet post multos annos pretium longe superet.
» *Mol. Less. Laym. l. 3. t. 4. c.* 18. et ceteri
» communiter. Rectius tamen *C. Lugo d.* 27.
» *s.* 2. *n.* 20. probat, ad excusandum censum
» ab usura, dicendum esse, non emi pensio-
» nes, neque jus ad illas, neque fructus, sed
» potius partem ususfructus talis predii, super
» quo census constituitur; ita ut dominium to-
» tum directum prædii maneat apud venditorem,
» dominium vero utile, seu jus ususfructus ex
» parte vendatur: *Unde solvuntur sequentes Ca-
» sus, qui etiam ex natura emtionis, et vendi-
» tionis solvi possunt.*

» 1. Hic contractus est injustus, si non ser-
» vetur pretium justum a Lege, vel consuetu-
» dine probatum, quomodo pro Germania con-
» stituit Carolus V. ut jus ad 5. tantum pro
» 100. ematur.

840. » 2. Non solum licitus est census realis,
» id est constitutus super re aliqua, ut supra
» dictum, ex cujus utilitate pensio extrahatur,
» ita ut ad quemcumque res transeat cum illa
» obligatione, et onere: sed etiam (saltem ex

» natura rei, et seclusa prohibitione legis posi-
» tivæ) personalis, et constitutus immediate
» super persona, quæ sua opera, et industria
» utilis sit, et fructum aliquem pariat, vel bo-
» na in spe, vel re habeat, unde pensio duci
» possit: alioqui enim jus, quod venderet, non
» esset pretio æstimabile, et sic contractus ficti-
» tius. Ita probabiliter *Cov. Less. Sal. dub.* 3.
» *n.* 2. *etc.* contra *Nav. Mol. C. Lugo d.* 27.
» *n.* 25. ubi censum mere personarum illicitum
» esse, docet esse probabilius, et prolixe probat.

An census personalis sit licitus de jure naturali? *Prima* sententia negat, et hanc tenent *Lugo D.* 27. *n.* 25. *cum Mol. Ang. Reb. Lop. etc. P. Concina t.* 7. *p.* 576. §. 3. *cum Panorm. Nav. Sylvest. etc.* Probant 1. quia persona non potest vendi, ex *l. Ob æs alienum. Et l. seq. C. de Action. et Obl. ac c.* 2. *de Pignor.* Probant 2. ex *Extrav.* 1. *et* 2. Martini V. et Callixti III. qui solos census reales approbarunt; et clarius ex Bulla S. Pii V. in sua *Extrav. de Censibus*, qui expresse statuit censum super re immobili, et non aliter, constitui posse. *Secunda* vero sententia communior et probabilior docet esse licitum. Ita *Less. lib.* 2. *cap.* 22. *dub.* 4. *Sot. lib.* 6. *quæst.* 5. *artic.* 1. *concl.* 4. *Pal. D.* 6. *pag.* 11. *n.* 2. *Abelly p.* 376. *num.* 2. *Merb. tom.* 1. *p.* 354. *q. un. Habert t.* 4. *p.* 324. *Cabass. l.* 6. *c.* 12. *n.* 5. *Continuat. Tournely t.* 1. *p.* 540. *Wigandt tr.* 9. *Ex* 8. *n.* 4. *R.* 1. *Ronc. de Contr. c.* 2. *q.* 4. *R.* 1. *Anacl. eod. tit. dist.* 3. *q.* 6. *n.* 68. *et Salm. c.* 4. *n.* 26. *cum Cov. Bann. Trull. Prad. Salas*, *etc.* Probatur 1. ex *Const.* Nicolai V. in sua *Extrav. de Censibus*, ubi videtur clare approbari Census super personis; ut notant *Pal. Tournely, Salm. et Wig. ll. cc.* Hæc sunt verba Bullæ:

Cum opportuna contrahentium sec[illegible]itate, ac potestate vendentis, personas earumque proprietates, reditus, jura etc. census et omnia, et singula mobilia et immobilia bona obligandi, et obligari faciendi etc. Idemque confirmasse Gregorium XIII. testantur *Palaus*, *et Wigandt*. Probatur 2. ratione, quia si quisque potest operas suas locare, potest etiam et vendere. In tali autem contractu proprie non emitur persona, sed improprie, nam proprie emitur jus super industriam personæ. Sicut enim in censu reali non emitur prædium, sed emitur jus super fructus percipiendos ex prædio; sic in censu personali non emitur persona, sed jus ad percipiendos fructus industriæ et laboris personæ. Nec valet dicere hujusmodi contractum esse quoddam mutuum virtuale; nam in mutuo cogitur mutuatarius reddere eamdem sortem, sed in censu capitale fit demortuum, et tantum reddi potest ad arbitrium venditoris. An autem sit licitus census personalis redimibilis ex utraque parte? Vide mox dicenda in *seq. n.* 843. Ad Bullas autem Martini V. et Callixti III. respondetur, quod ibi minime reprobatur census personalis, sed quia ibi tantum agebatur de censibus realibus, de quibus quæsitum fuerat, an liciti essent; ideo Pontifices eos tantum approbarunt. Hinc bene ajunt *Cabass. l. c. Less. n.* 47. *Salm. num.* 29. *et* 33. *cum Pal. Sot. Vill. Prado, etc.* præfatas Bullas non obligare, cum non sint præceptivæ, sed tantum approbativæ conditionum in iis expressarum. In Bulla autem S. Pii V. præcipitur quidem non constitui censum nisi super re stabili, non tamen declaratur census personalis illicitus de jure naturali. An vero hæc Bulla S. Pii sit ubique recepta? Infra videbimus *num.* 848.

» 3. Iniqui sunt venditores, seu censuarii,
» qui emptoribus, sive censualistis obligant rem
» valentem reddere fructus, saltem tot, quot
» pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jam
» aliis censibus venditos, *Bon. dub.* 3. *q.* 4. *p.*
» 1. *n.* 9. *et* 13.

841. » 4. Sicut in emtione res perit damno
» emptoris; sic etiam in censu reali, si res, su-
» per quam impositus est census, pereat, vel
» fructus ejus absque culpa venditoris, tunc
» enim perit census, ita ut emptor, sive cen-
» sualista non possit amplius recipere fructus,
» sive censum: quia qui emit, suo periculo
» emit, *Bon. l. c. Fill. c.* 35. *p.* 2. *n.* 225. *
» (V. *n.* 847.) *. Unde ad hoc incommodum
» cavendum inventus est sequens modus.

842. » 5. Licitum est, ut probat *Tol. l.* 5.
». *c.* 46. *et Less. c.* 21. *d.* 11. contractui cen-
» sus adjungere aliud pactum assecurationis, ut
» si res, super quam fundatus est census, pereat,
» id fiat damno venditoris, ideoque nihilominus
» obligatus sit vel super aliis bonis suis eum
» statuere, vel restituta sorte eodem pretio re-
» dimere. Debet tamen hoc pactum venditori
» compensari, augendo pretium census, vel
» quod eodem recidit, minorem pensionem de-
» signando, *Bonac. l. c. n.* 30. * (V. *infra*
» *n.* 847. *Dub.* 2.) *.

843. » 6. Ex natura rei licitus est non tan-
» tum census irredimibilis, sed etiam redimi-
» bilis, tum ex una parte, tum utriusque, ut
» patet ex terminorum explicatione: quia irre-
» dimibilis census dicitur, cum venditor non
» potest illum pro suo arbitrio redimere: redi-
» mibilis autem, cum potest, reddendo emtori
» eamdem summam, quam accipit, atque ita
» rursus sibi emendo, quod ante vendiderat.

» Utrinque redimibilis dicitur, cum ita conven-
» tum est, ut tam emtor, quam venditor possit
» emptionem factam resolvere, et summam,
» quam dedit, repetere. *Less. d.* 10. *Dian. p.*
» 2. *t.* 5. *m*, *R.* 76. * (*Vide dicta de pacto*
» *retrovendendi*, *et reemendi sup. num.* 812.
» *et* 813) *.

» 7. Nihilominus, quia contractus census re-
» dimibilis, ex parte emtoris, est res periculosa,
» suaderi non facile debet: nam in Constit. Mar-
» tini V. et Callixti III. PP. uti Caroli V.
» Imp. et usurarius contractus judicatur. Verum
» id intelligi debet secundum præsumtionem fori
» externi: præterquam quod illæ Constitutio-
» nes multis locis eatenus non sunt receptæ,
» quatenus prohibent ea, quæ juri naturali non
» adversantur, ut notat *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 18.

Quæritur, an sit licitus census redimibilis ex utraque parte? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* sententia negat, quam tenent, *Sot. l.* 6. *q.* 5. *a.* 3. *concl.* 1. *et Salm. c.* 4. *n.* 41. *cum Cov. Tap. Vill. ect.* Ratio, quia ubicumque traditur pecunia cum pacto eamdem rursus recipiendi, est mutuum virtuale, unde quicquid ex eo percipitur ultra sortem, est usura. *Secunda* vero sententia affirmat, et hanc tenent *Less. l.* 2 *c.* 22. *d.* 10. *Lay. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 18. *n.* 8. *Pal. t.* 6. *tr.* 32. *D.* 6. *p.* 24. § 4. *n.* 2. *Spor. de* 7. *Pr. c.* 7. *n.* 21. item *Val. Salas*, *Diana*, *et a S. Fausto ap. Salm. n.* 40. Hæc sententia, spectata rei natura, satis probabilis mihi videtur, modo observentur limitationes quas adnotavi circa pactum reemtionis *n.* 813. Nam revera non potest assignari ratio disparitatis in venditione prædiorum, et in hac venditione censuum. Gratis autem asseritur hoc esse mutuum virtuale; cum hic contractus omnino differat a mu-

tuo, in mutuo enim, si perit res oppignorata, mutuatario perit; hic autem, si perit res censuata, censitori perit. (Vide omnino quæ diximus dicto n. 813). Idque dicunt *Less. Laym. et Spor. ll. cc.* valere non tantum pro censu reali, sed etiam pro personali; quod non est improbabile, si debita proportio servetur. Ceterum, ut bene advertunt iidem *Lay. et Spor.* hujusmodi contractus non caret periculo usurariæ intentionis.

844. » 8. Census vitalitius, quia est virtua» lis sponsio, et nititur eventu fortuito, licitus » est. *Fill. Dia. p. 7. t. 9. R. 70.* * (*Et com» muniter Less. c. 22. D. 6. Salm. c. 4. n. 28.* » *cum S. Th. Pretium hujus census vitalitii con» stituitur juxta rationem ætatis et sanitatis:* » *Hinc dicunt Bon. D. 3. q. 4. p. un. n. 18.* » *et Cabass. l. 6. c. 12. n. 8. quod si censitor* » *possit ad annum 60. pertingere, poterit quo» tannis exigere aureos 10. pro 100. Sed Less.* » *l. 2. c. 22. n. 41. cui adhæret Croix l. 3.* » *p. 2. n. 123. et Mazz. t. 2. p. 142. dicunt* » *posse exigere unum pro septem vel octo, quod* » *importat in circa 12. vel. 14. per 100. Et alibi* » (*in Auctar. v. Societas Offic.*) *ait Less. posse* » *exigere aliquando usque ad 16. pro 100.*) *.

845. Hic videndum, quæ conditiones requirantur ad licitam censuum constitutionem. De jure naturali, ut ait *Less. l. 2. c. 22. n. 74.* duæ tantum conditiones desiderantur: prima, ut sit æqualitas inter censum et pretium; secunda, ut pacta præter naturam census adjecta, juste compensentur. De jure autem Canonico duæ habentur Bullæ, in quibus plures assignantur conditiones pro censibus instituendis. Prima est Nicolai V. incipiens *Solicitudo*, edita anno 1452. pro utraque Sicilia: In hac approbatur census

solitus institui in præfatis Regnis, etiam cum pactis et pœnis appositis pro securitate; modo serventur hæ conditiones, 1. Ut census constituatur specialiter super re certa, et generaliter super omnibus bonis censuarii. II. Ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio. III. Ut pensio solvenda non sit ultra decem pro centum. In hoc autem ait *Viv. q. 7. a. 3. n. 14.* standum esse consuetudini locorum.

846. Secunda Bulla posterior est S. Pii V. quæ incipit *Cum onus etc.* edita ann. 1568. In hac plures aliæ conditiones præscribuntur; Et I. Ut census constituatur super re stabili fructifera, et designata; Unde excluduntur census personales, etsi cum hypotheca celebrentur, et ut verius tenent *Viva de Contract. Q. 4. a. 3. n. 4. et Salm. comm. c. 4. n. 41. contra Nav. Lop. ap. Viva*, putantes in Bulla præscindi a censu personali. Res autem stabilis reputatur domus, ager, et etiam officium perpetuum, et census perpetuus irredemibilis, uno etiam redimibilis, ut contra *Mol. et Az.* probabiliter tenent *Pal. p. 14. num. 3. Bon. Reb. Hurt. ap. Viv. l. c.* Notat tamen *Viva*, quod, licet res debeat designari, hoc tamen non tollit, quin possint obligari alia bona ad securitatem pensionis, quæ tamen pensio utique periret, pereunte re specialiter hypothecata. Vide *n. seq.* 847.

II. Ut census ematur pecunia enumerata coram Notario, et testibus. Sed hic quæritur 1. an hæc conditio non obliget in foro interno, ita ut liceat in conscientia constituere Censum ex pecunia antecedenter debita? Affirmant *Less. l. 2. cap. 22. n. 80. Nav. de Usur. n. 88. Dian. p. 1. tract. 8. R. 44. cum Megala, Mald. Val. Jo. de la Crux, etc.* et probabile putat *Tamb. de Contr. lib. 9. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 4.* Ne-

gant vero *Pal. tr.* 33. *D.* 5. *p.* 16. *n.* 8. cum *Med. Lop. etc.* item *Mol. D.* 390. *Lugo D.* 27. *n.* 83. *cum Salon. Reb.* et aliis pluribus. Ratio, quia, cum Bulla sit juste constituta ad vitandas fraudes, si in aliquo casu particulari cesset fraus sive injustitia, non cessat tamen ejus periculum. Hæc quidem secunda sententia est probabilior, sed prima non videtur improbabilis, casu quo omnino absit in casu particulari fraus aut injustitia: Licet enim probabilius sit Legem non cessare, cessante fine legis in casu particulari, contraria tamen adhuc videtur probabilis cum *Caj. Sylv. Ang. Val. Carden. Sa. Viva, Salm.* et aliis pluribus, ut diximus *lib.* 1. *n.* 199. Si autem (loquendo in casu nostro) venditio rei frugiferæ per pecuniam creditam certe est valida et justa, cur injusta censenda est venditio census realis, quæ procul dubio vera venditio est, cum vendatur jus ad fructus fundi, in quo census constituitur, ut bene arguit *Lugo l. cit n.* 80. *cum Sot. Salas, etc.* ad probandum, quod jure naturali minime sit illicitus census constitutus ex pecunia credita? Quæritur hic 2. utrum venditor census, si sit læsus in pretio, possit minuere pensionem, aut ipsam integram teneatur solvere; et censitor teneatur supplere pretium? Utraque videtur probabilis. Vide *Viva ib. n.* 5.

III. Ut solutio pensionis non fiat anticipate, aut sic in pactum deducatur. Probabiliter tamen ait *Bon. de Contr. D.* 3. *q.* 4. *p. un. n.* 26. *cum Mol. D.* 390. *Fill. Reb. Salas, Less. Az. et Salon.* quod si censuarius sponte vellet solvere anticipate, hoc non prohiberi ex Bulla. Illicitum est autem obligare Censuarium ad solvendam pensionem suis expensis in domo Censitoris, quia hoc onus esset extra naturam contractus,

ut recte ajunt *Viva q. 4. art. 3. n. 6. et Bon. l. c. n. 35. cum Reb. Salas et aliis*, contra *Rod.* Intellige, nisi propter hoc onus pretium minuatur.

IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos; Hinc, si res hypothecata perit, nequit Censitor petere, ut alia substituatur, secus, si res reperiatur aliena; vel si reddatur infrugifera culpa censuarii, ut *Less. Nav. etc.*

847. Sed dubitatur 1. an, præcisa Bulla S. Pii, pereunte re, de jure naturali pereat etiam census? *Prima* sententia negat, et hanc tenent *Pal. tr. 33. D. 6. p. 31. n. 3. cum Sot. Cov. Palac.* item *Salm. c. 4. n. 48. cum Salas, Mercad. Rodr. Martin. etc.* Ratio istorum, quia in censu præcipue obligatio imponitur personæ, et accessorie rei, quæ tantum obligatur pro hypotheca, sive pro assecuratione pensionis solvendæ: Hinc asserunt, quod pereunte re hypothecata, non perit obligatio personalis censuarii. Sed venerando tot. DD. auctoritatem, mihi omnino tenenda videtur *secunda* sententia, quam tenent *Less. l. 2. c. 22. n. 34. Lugo D. 27. n. 103. Tol. lib. 5. qu. 39. n. 4. Mol. 383. et 394. dub. 3. Laym. l. 3. tr. 4. c. 15 n. 4. P. Conc. t. 7. p. 594. num. 4. Ronc. de Contr. c. 1. q. 4. R. 5. Anacl. n. 75.* item *Val. Reb. Med. Vill. etc. ap. Pal. n. 2. et ap. Salm. n. 47.* Ratio mihi potissima, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad cujus fructus jus venditur; Unde *Lessius* recte dicit falli *Sotum*, et *Covarr.* dicentes rem ibi obligari tantum pro hypotheca debiti personalis; Nam revera in censu non obligatur res pro assecuratione pensionis solvendæ, sed venditur jus percipiendi fructus ex re censita: Hinc sicut, pereunte re,

amittis jus servitutis quod super illa haberes, puta transeundi, colligendi glandes etc. Ita etiam amittis jus percipiendi fructus per contractum census tibi acquisitum, et eo casu venditor ab omni obligatione liberatur. Ita *Less.* Admittit tamen ipse *Less. ib.* et consentiunt *Spor. tr. 4. c. 6. n. 14. et Tamb. c. 4. § 3. n. 1.* pactum adjectum solvendi pensionem, adhuc re pereunte, sustineri posse, si contractui census adjiciatur alter contractus assecurationis, dummodo pensio illa proportionate moderetur. Sed neque opinioni illi acquiescere valeo; Licet enim probabilem censeam *Lugonis, et aliorum*, ut mox dicemus *v. seq. Dubitatur 2.* quod liceat pactum exigendi integram pensionem, etiamsi fundus per aliquot annos non det fructus, modo pretium minuatur, quia per pactum illud virtualiter compensantur pensiones minores solvendæ annis sterilibus, cum pensionibus, quæ solvendæ fuissent pro annis fertilibus, et hæ relaxantur; et sic jam adest æqualitas. Attamen in nostro casu: cum pactum apponitur solvendi pensiones, etiam re pereunte, nulla æqualitas esse potest, dum pensiones solvendæ remanent in perpetuum; fructus enim anteriores relaxati, quacumque relaxatione facta, non possunt adæquare pensiones quæ in perpetuum solvi debent.

Dubitatur 2. an si res per certos annos non det fructus, attenta Bulla, debeatur integra pensio? Negant *Less. l. 2. c. 22. n. 82 et Mol. t. 2. D. 390.* ex hac Bulla *S. Pii*, ubi prohibentur *conditiones directe vel indirecte obligantes ad pensionem in casibus fortuitis eum, qui alias ex natura contractus non tenetur.* Sed probabiliter affirmant *Lugo D. 27. n. 71. cum Sot. Sa, Val. Salas, etc.* item *Nav. Bon. et Reb. ap. Viva*

l. c. n. 7. modo compensetur pretio periculum hoc quod venditor in se suscipit. Ratio, quia licitum est contractui census realis adjicere alium contractum assecurationis, qui eo casu virtualiter censetur appositus. Pactum autem hoc assecurationis minime videtur reprobatum a Bulla, nam Pontifex ibi prohibet tantum pacta præter naturam contractus qui celebratur. Quamvis enim in tali contractu pactum solvendi pensionem, etiam casu quo res non fructificet, non sit juxta naturam contractus censualis, est tamen juxta naturam alterius contractus adjecti assecurationi, ut dicetur infra de Contractu Trino. Putat autem *Lugo n.* 103. quod, si pars prædii facta sit infructifera in perpetuum, tunc non debeatur integra pensio, etiamsi pars remanens reddat fructus sufficientes ad pensionem. Sed probabilius mihi videtur oppositum, quod decretum fuit in quadam Decisione Rotæ Romanæ (quam refert idem *Lugo num.* 105. idque non negat esse probabile), nempe deberi totam pensionem ex parte prædii remanente, nisi fructus ejus ad pensionem non sufficiant, et ita tenet *Ronc. de Contr. c.* 1. *q.* 4. *R.* 5. *cum Duard.*

Dubitatur 3. An, pereunte re specialiter designata, de jure naturali maneant obligata cetera bona venditoris in contractu generaliter hypothecata; Affirmat *Habert t.* 4. *p.* 324. *vers. Verum*, et videtur ei favere citata Bulla Nicolai V. ubi conceditur posse constitui censum super re certa, et generaliter super omnibus aliis bonis venditoris. Sed mihi videtur probabilius negandum cum *Azor. p.* 3. *l.* 12. *c.* 5. *q.* 5. *et P. Conc. t.* 7. *p.* 595. Quia, pereunte tota re, totus census perit, juxta mox supra dicta *Dub.* 1. Nec obstat, quod in hujusmodi contractu so-

leant substitui omnia venditoris bona: Nam cautio hæc solum valet ad reddendum fundum securum ab evictione, ut bene ait *Concĩna*, nempe si ille sit gravatus aliis censibus, vel fideicommisso, etc. Non autem, quod si fundus pereat, census permaneat super aliis bonis. Et sic etiam intelligi, ait *Az.*, Bullam Nicolai. Dicit autem *Ronc. de Contr. c.* 1. *q.* 4. *R.* 1. ad constituendum censum satis esse designationem fundi, vel plurium aliquot fundorum in aliqua via, aut villa, quin necessaria sit designatio alicujus fundi in individuo, et testatur ita pluries decisum fuisse a Rota Romana, *ex Clericato in Decision. Miscell. Dec.* 73. *n.* 8.

V. Ut non privetur censuarius rem vendere, aut donare. Debet tamen iste, si vendere vult, monere censitorem, num velit ipse emere eodem pretio? Et ideo debet expectare per mensem: Vide *Viva n.* 8. *et* 9. Præcisa vero Bulla, licitum esse pactum non alienandi rem, dicunt *Salm. cap.* 4. *n.* 49. *cum Sot. Cov. Pal. Sal. etc.* Sed, quando tale pactum non adest, prædictam monitionem semper faciendam esse asserunt cum *Val. Sal. et Pal. n.* 50. Imo semper æquum esse putant, ut censitor in emtione præferatur.

VI. Ne constituatur pro non soluta pensione alia pœna, aut interesse lucri cessantis scilicet extrinseci, puta, si præstandum erat triticum tempore quo valebat duobus aureis, et reddatur tempore quo valet uno, ut *Mol. et Hurt. ap. Viv. n.* 20. Sed jure naturali appositio pœnæ proportionatæ non est illicita, *Salm. n.* 38. Item de jure naturali ex dilatione solutionis bene potest exigi interesse; sed ex Bulla ob fraudem usurariam nequit illud in pactum deduci, ut docet *Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 85. In foro ta-

men conscientiæ ob dilationem culpabilem tenetur debitor ad interesse etiam extrinsecum, *Less. num.* 83.

VII. Ne ex pensionibus non solutis novus census creetur. An autem id sit illicitum de jure naturali? Benè ait *Lugo D.* 27. *n.* 98. hanc quæstionem pendere ex alia supra enunciata (vide dicta *n.* 846. *vers.* II. *Ut census*), nimirum an liceat constituere censum ex pecunia debita?

VIII. Ut censitor non possit pretium unquam repetere, et contra possit censuarius semper redimere censum, facta denunciatione per bimestre. Pactum autem quod census non possit unquam redimi a censuario, compensato pretio, per se non est illicitum, ita *Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 26. *et Salm. c.* 4. *num.* 43. qui ajunt hoc omnes docere: Sicut enim censuarius potest vendere fundum, vel servitutem super illo in perpetuum, sic etiam jus ad ipsius fructus; Et ob eamdem rationem licitum quoque est constituere censum cum pacto, ut non possit redimi; nisi infra certum tempus, ut communissime docent *Less. c.* 22. *dub.* 9. *Sot. lib.* 6. *q.* 5. *art.* 3. *Concl.* 3. *Pal. D.* 6. *p.* 24. §. 1. *num.* 4. *et Salm. d. num.* 43. cum *Salas*, *Arag. et Reb.* contra aliquos: Modo (intelligendum) pretium proportionate minuatur. Communiter etiam docent *P. Concina*, *et Salm. c.* 4. *n.* 44. cum *Lugo*, *Soto*, *Pal. Prado*, *etc.* (contra *Nav.*) licitum esse pactum, ut census non per partes redimatur, sed totum simul: Justum enim est, ut sicut emptor totam summam numeravit; ita etiam totam simul recipiat.

IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio, quam ab initio constitutus fuit. De jure autem naturali certum est, ut dicunt

Salm. c. 4. n. 35. censum non liquidum posse minori emi. Et etiam, attenta Bulla, probabilissimum videtur hoc fieri posse, ut ait *Viva q. 4. art.* 3. cum *Less. et Mol. et Bon.*

848. Quæritur I. An hæc Bulla S. Pii obliget in conscientia? Negat *Habert t. 4. p.* 324. (dicens Bullam obligare in solis locis Sedi Apostolicæ subjectis) *Sa v. Census, n.* 3. *Megala* 2. 2. *l.* 2. *c.* 7. *q.* 2. *n.* 57. item *Nav. Salm. Mol. ap. Bon. de Contr. D.* 3. *q.* 4. *p. un. n.* 45. et probabilem putant ipse *Bon. et Tamb. l.* 9. *tr.* 2. *cap.* 6. §. 2. *n.* 4. Ratio, quia in foro interno illæ tantum conditiones requiruntur, quæ jure naturæ ad constitutionem census sunt necessariæ; Bulla autem est constituta ad tollendas fraudes; unde ubi fraudes absunt, Bulla non obligat in conscientia contrahentes, sed tantum Judices, ne in foro externo contractum admittant. Probabilius tamen affirmant præfatam Bullam obligare etiam in foro interno *Salm. c.* 4. *n.* 31. *Lugo D.* 27. *n.* 83. *Bon. l. c. n.* 46. *Less. l.* 2. *c.* 22. *num.* 100. *et Viva de Contr. q.* 4. *n.* 3. cum *Salon. Trull. Hurt. et communi*, ut asserit. Ratio quia, licet contractus ex rei natura non sit usurarius, lex tamen positiva bene potuit illicitum eum reddere ob periculum usuræ. Vide dicta supra *n.* 846. *v.* 2. II. *Ut census.*

849. Quæritur II. an prædicta Bulla obliget, ubi non est recepta? Negant communiter *Less. c.* 2. *Dub.* 13. *Tournely l.* 1. *pag.* 540. *Mol. D.* 395. *Bon. p.* 4. *n.* 43. *Lugo D.* 27. *n.* 61. *cum Sot. Nav. Sulas, et aliis.* Et sic tenendum censeo, quicquid dicant *Salm. l.* 4. *n.* 32. Ratio, quia, licet verius sit leges Pontificias non indigere subditorum acceptatione, prout (contra *Less. l. c. et Cabass. Val. Bon. ac*

alios) tenuimus *l.* 1. *de Leg. n.* 97. *in fin. et* 138. *cum Suar. Laym. Pal. Croix*, *etc.* Attamen communis est sententia, quod ubi lex non est recepta, et per sufficientem desuetudinem est derogata, etsi primi legem non observantes peccaverint, præsentes vero ad eam non obligantur, ut tenent ipsi *Salmant. de Leg. c.* 1. *n.* 106. *cum Azor. Bonac. Granad.* item *Suar. l.* 4. *c.* 16. *n.* 9. *Pal. tract.* 3. *D.* 1. *n.* 13. *n.* 5. *et Less. l. cit.* ubi cum *Cov.* asserit certum esse, quod lex adhuc ecclesiastica desinit obligare, si per solum decennium non sit recepta, ut pariter diximus *d. l.* 1. *n.* 139. *cum Bus. Nav. et Az.* Bulla autem S. Pii non est recepta in duobus Regnis Siciliæ, ut testantur *Less. l. c. n.* 99. *Salas ap. Viva l. c.* item *Verde Inst. Civ. de Censib. l.* 3. *n.* 2389. *cum de Marinis*, *de Ponte*, *etc.* Nec est recepta in Hispania, ut dicunt *Salm. l. c. n.* 32. Nec in Belgio, ut *Spor. tr.* 6. *c.* 6. *n.* 11. *et Less. ib.* Nec in Germania, ut idem *Less. Habert*, *ac Tanner. Ills. Phir. et Platell. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1010. Neque in Gallia, ut *Less. et Platell. ap. Croix ib.* Nec etiam Romæ observatur, ait *Tour. p.* 541.

DUBIUM X.

Quid sit Cambium?

850. » REsp. Cambium, quod permutationem significat, hic accipitur pro sola permutatione pecuniæ. Et est contractus, quo Campsor aliquis Campsario volenti cambit pecunias, cum lucro aliquo præter sortem. Quod » si sine intentione usuraria fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, patet non esse malum. Unde cum quatuor sint cambiorum genera, nimirum 1. Cambium minutum; seu » manuale, 2. Cambium per litteras 3. Cambium reale, 4. Cambium siccum, seu fictum.

Circa ea resolvuntur.

851. » 1. Licitum est Cambium *minutum*, in » quo dantur pecuniæ minores pro majoribus, » vel contra: quia hic sunt justi tituli aliquid » lucrandi, nimirum labor Campsoris, in numeranda pecunia, item diligentia in pecunia » omnis generis conquirenda, ut Campsariis qui-

» busvis sit paratus, item puritas materiæ, et
» commoditas, ut cum aurum, vel alia moneta
» commoda datur pro minuta, et incommoda,
» *Laym. l. 3. t. 4. c. 19. n. 4.* * (*Idque li-*
» *cet etiam eis, qui officium cambiendi non ha-*
» *bent, Salm. c. 4. n. 8. cum Pal. Nav.*) *.
852. » 2. Licitum est item Cambium *per lit-*
» *teras*, cum scilicet Campsor hic, v. gr.,
» Monasterii Prior accipit pecunias, quas postea
» literis datis alibi, v. gr. Francofurti refundit
» per suos factores; quia hic etiam sunt justi
» tituli, scilicet virtualis trajectio pecuniæ, et
» ejus assecuratio. Tantundem enim facit, ac si
» Campsario pecuniam ejus Francofurtum trans-
» ferat sine periculo. Minus tamen Campsor exi-
» gere debet, quam si realiter transtulisset,
» *Laym. l. c. Bon. d. 3. q. 5. p. 1. Nav.*
» *Less., etc.* * (*S. Pius V. in Bulla de Cam-*
» *biis, ad usuras amovendas, statuit non pro-*
» *trahi tempus solutionis cambii, nisi ad pri-*
» *mas Nundinas; et solutiones esse faciendas ubi*
» *determinatæ sunt, ac juxta tempus commu-*
» *niter taxatum de uno alio loco. Vide Salm.*
» *c. 4. n. 12.*) *.
853. » 3. Item licitum est Cambium *reale*,
» cum Campsori hic Monasterii Prior dat pecu-
» nias, ut per suos alibi eas recipiat a Camp-
» sario qui alibi habet pecunias, sed eget nunc
» eis hic. Titulus hujus Cambii est item transla-
» tionis, et assecurationis: tantundem enim fe-
» cit Campsor, ac si pecunias Campsarii absen-
» tes sisteret hic præsentes, vel ut alii ajunt,
» ac si præsenti pecunia emeret absentem, quæ
» utique minus valet; *Laym. l. c. n. 6. et 7.*
» *Bonac. l. c.* * (*Probabiliter ait Croix lib.*
» *3. p. 2. num. 1031. cum Less. Laym. et*
» *Spor. quod licite potest Campsor accipere lu-*

» *crum cambii, esto translatio pecuniæ sit ipsi*
» *utilis, quia in communi æstimatione hæc tran-*
» *slatio est digna pretio, cum communiter in*
» *ea incommodum adsit, commodum autem Cam-*
» *psoris tunc per accidens se habet*) *.

» 4. Illicitum est Cambium *fictum*, seu *sic-*
» *cum*, quod nihil est, quam titulus lucrandi;
» ut v. gr. Titius indigens pecuniis petit a Cam-
» psore sibi dari 100. Campsor autem non ali-
» ter dat, nisi Francofurti, v. gr. vel alio loco
» distante solvendos, petitque ab eo pretium quod
» solet dari pro locis similibus. Titius ergo ac-
» cipit, et tamen vere non cogitat reddere in
» istis locis, imo forsan nec habet isthic corre-
» spondentem, idque constat Campsori: contra-
» ctus hic est Cambium fictum, ac revera mu-
» tuum, ideoque palliata usura. Excusabitur
» tamen Campsor, si lucrum illud exigat titu-
» lo lucri cessantis. Plura vide apud *Tolet. l.*
» 5. *c.* 52. *Bon. d.* 3. *q.* 5. *p.* 1.

854. Quæritur hic, an sit licitum cambium cum recambio, vulgo *Cambio colla ricorsa?* Casus est: Tu accipis Neapoli centum nummos a Campsore solvendos in Sicilia, sed quia non habes ibi nec pecuniam nec procuratorem, qui pro te solvat, rogas Campsorem, ut tibi concedat procuratorem suum in Sicilia residentem, ut nomine tuo solvat debitum ipsi Campsori cum lucro cambii, Campsor autem scribit ad suum procuratorem, ut tanquam procurator tuus solvat sibi Campsori cambium cum lucro, et tamquam procurator ipsius debitum recipiat: At quia tu non habes pecuniam in Sicilia, procurator ille rescribit Campsori, ut hic exigat tuum debitum Neapoli cum alio lucro recambii. *Tamb. l.* 9. *tr.* 3. *c.* 5. §. 3. dicit hunc contractum probabiliter esse licitum citatque *Nav. Sa, Less.*

et Lugo. Sed merito hujusmodi contractum reprobant *P. Conc. t. 7. p.* 549. *n.* 2. *Cabass. l.* 6. *c.* 10. *n.* 7. *et Spor. de* 7. *Pr. c.* 6. *n.* 44. qui ait saltem practice hoc esse cambium siccum duplicatum: Atque ego censeo etiam speculative, cum revera in eo casu neque tu intendis pecuniam acceptam restituere, nisi Neapoli ubi accepisti; neque contra Campsor intendit exigere pecuniam creditam, nisi Neapoli ubi tradidit, ut ita ex sua pecunia lucrum percipiat. Nescio quomodo a labe usuræ manifestæ id excusari possit.

» 5. Quod attinet ad Cambium *Francofurtense*, in quo mercatores dantes Cambium ad » proximas nundinas, quo magis eæ distant, » eo plus exigunt; si ideo psæcise plus exiga» tur, quia solutio diutius differtur, usura est: » si autem ratione alterius tituli justi, v. gr. » lucri cessantis, cum pecunia mercatorum sit » instrumentum lucrandi, quo si diutius carent, » carent lucro, et quo longius est tempus, eo plus » cambium petunt, ideoque crescit valor pecu» niæ, tunc lucrum est justum. *Laym. l. c. n.* » 9. *ex Mol. Less. etc.* * (*Hoc cambium pu» to licitum, dummodo Campsor vere patiatur » interesse. Sola autem dilatio solutionis non » erit certe causa justa augendi pretium, ut re» cte notat P. Conc. t.* 7. *p.* 557. *n.* 2.)*.

855. » 6. Qui cambiendo, vel aliter, pecu» niam adulterinam accepit, sive ex ignoran» tia, aut inadvertentia, non potest illam ex» pendere: quia res vitiosa non potest tradi al» teri, vitio non detecto, ut supra *de Vendit.* » Neque ex eo, quod ipse deceptus est, potest » decipere alios, cum actio, qua deceptus fuit, » nullum ad hoc jus tribuat, *Bonac. d.* 3. *q.* » 5. *p.* 1. *ex Azor. Sanch. etc.*

Sed alii distiguunt: Si moneta non sit materialiter falsa, nempe si impressa sit signo Principis, et materia sit bona, ejusdem ponderis, poteris eam expendere, cum nullum alteri inferas damnum; ita *Spor. de* 7. *Pr. c.* 5. *n.* 30. *et Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 960. Si vero moneta adulterina sit etiam materialiter falsa, tunc certe non poteris illa uti. Dubitatur autem, an si eam expenderis bona fide, tenearis ad restitutionem? Negant *Sylvest. et Ang. ap. Dian. p.* 3. *tr.* 6. *R.* 3. qui probabile censet. Sed verius affirmant *P. Nav. ap. eumdem Dian. et Croix l. c. Spor. ib.* qui ait in hoc omnes consentire. Ratio; quia tunc ad restitutionem teneris ex vi ipsius contractus, quo obligaris solvere justum pretium pro re emta; cum autem pecuniam stanneam pro argentea tradit, minime justum pretium solvis.

856. Utrum famulus recipiens pecuniam auream a domino, ut satifaciat creditoribus domini, possit lucrari, illam cum ænea commutando? Affirmatur, quia est fructus industriæ; nisi sit contra expressam, vel tacitam domini voluntatem, *Salm. c.* 4. *n.* 7. *cum Lug. Pal. etc.*

DUBIUM XI.

Quid sit Locatio, et Conductio?

857. » RESp. est contractus, quo quis per» sonam, vel rem aliquam mobilem, vel im» mobilem alteri ad tempus utendam, vel fruen» dam concedit, certo pretio, aut mercede, » seu pensione constituta. Utenda conceduntur, » v. gr. elocata domus, equus, servus, etc. » fruenda conceduntur, elocatæ vaccæ, capræ, » fundus, pomarium, etc.

Unde, considerata hujus contractus natura, et juris dispositione, resolvuntur sequentes Casus.

I. » Si res locata ante traditionem pereat, con» tractus dissolvitur, et conductor liberatur.

» 2. Si, absque culpa conductoris, usus, vel » fructus rei cesset, v. gr. quia domus ruinam » minatur, infestatur spectris, vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo sit contraria), aut belli, tutam habitationem non præstat, liberatur conductor a solvenda pensione pro tempore, quo non potest » inhabitare, vel alia re conducta uti, vel » frui, ut v. ap. *Laym. lib.* 3. *t.* 4. *c.* 23. » *Less. l.* 2. *c.* 24. *d.* 2. *etc.*

» 3. Servo, aut laboratori conducto non debetur stipendium temporis notabilis, quo æger » decubuit; nec ægro, nisi expensæ modicæ: » nisi tamen aliter sit conventum, aut consuetudo ferat. V. *Sa*, *v. Conductio.* * (*Vid.* » *n.* 864.) *.

» 4. Propter modicum damnum, vel infortunium, nihil remittitur colono de pensione: » secus, si magna sit clades. Quod si tamen » antecedentium, vel sequentium annorum fertilitate damnum compensetur, non remittitur, » *Laym. n.* 7. *Less. l.* 2. *c.* 24. *d.* 4. * (*Vid.* » *n.* 860.) *.

» 5. Si pluribus annis ob cœli clementiam » (secus si ob industriam colentis) uberiores » fructus ex fundo elocato proveniant, potest » colono pensio augeri. *Laym. n.* 8.

» 6. Expensas facere in rem conductam, quæ » duraturæ sunt, verb. gr. conservare sarta tecta, tributa, et onera publica præstare, ad » locatorem, seu dominum spectat; nisi aliter » conventum sit, aut consuetudo ferat, *Laym.* » *l. c. n.* 4.

» 7. Si conductor in rem conductam necessarias, sive utiles expensas fecerit, potest eas » de pensione detrahere, vel repetere a locatore, et dum non solvuntur, retinere rem conductam, *Laym. l. c. Mol. d.* 496.

» 8. Etsi incendium plerumque accidat culpa inhabitantium, et sic in dubio contra illos præsumtio fit, quia tamen, sæpe id fit » culpa famulorum, quam paterfamilias præstare non cogitur, hinc conductor absolvendus est, nisi locator ostendat culpam. Vid. » *Laym. supra n.* 6. *et Dian. p.* 9. *t.* 7. *R.* » 31. ubi ex *Haun. et Berl.* docet, si constet » accidisse culpa certi, et determinati alicujus » de familia, isque circa officium suum deliquerit, v. gr. stabularii, qui lumen male custodierit in stabulo, teneri patremfamilias (nisi famulus iste pro fideli, ac diligenti fuerit » habitus) de damno: secus, si culpa alterius, » vel si non constet, utrum casu, an culpa » cujusquam acciderit.

» 9. Si conductor domus, v. gr. ante tempus » velit emigrare, id quidem licet, potestque » alteri locare: ceteroqui autem de pensione » nihil ei remittitur.

858. » 10. Locator non potest ante tempus » præfinitum conductorem invitum privare re » conducta, nisi his casibus: 1. Si pensionem » non solvat; expectare tamen debet biennium, » si ultra biennium res sit conducta. 2. Si casus » improvisus accidat, ob quem domus v. gr. » ipsi domino sit necessaria. 3. Si rem locatam » reficere necesse est, nec possit fieri altero inhabitante. 4. Si conductor in re conducta male versetur, v. gr. destruat, vel abutatur, » ut alendo ibi meretrices, *Laym. n.* 9.

11. Successor universalis, sive hæres non » potest ante completum tempus conductorem » expellere: Partialis autem successor, ut emtor, » donatarius, legatarius, etc. non tenetur stare » contractui locationis, uti neque conductor; » nisi tamen aliter pactum sit, v. gr. ne res

» locata durante tempore locationis alienetur.
» Vid. *Less. l. 2. c. 24. et Laym. l. 3. t. 4.*
» *num.* 22.

859. Commune est, et certum cum *Bus*, ut supra, quod Successor universalis non potest expellere conductorem, ut communiter dicunt *Lugo D. 29. num. 16. et Sporer de 7. Præc. c. 7. n. 23. cum aliis, ex l. Viam decima. C. de Locat.* Certum est etiam et commune, quod possit eum expellere Successor particularis, uti emtor, legatarius, etc. ex *l. Emptorem. C. eod. tit.* Conductor autem habet eo casu actionem pro interesse contra locatorem, vel ejus hæredem, ex *l. Qui fundum 25, ff. de Locat.* Excipiunt tamen *Spor. n. 34. et Croix lib. 3. p. 2. num.* 1047. si ager jam esset a colono elaboratus, vel seminatus, quia (ut dicunt) non patitur æquitas, ut colonus jacturam illam patiatur. Sed dico hanc exceptionem esse contra expressam juris sanctionem, cum ex præfatis textibus Successor particularis habeat jus certum expellendi colonum; E converso non video, quomodo lædatur æquitas, cum colonus jam habeat actionem contra locatorem, vel ejus hæredem, repetendi damnum; expresse enim in *c. l. Qui fundum*, (ubi sermo fit de legatario expellente colonum fundi legati) dicitur: *Et hoc detrimentum* (idest ab expulsione proveniens) *ad hæredem pertinet.* Notandum autem hic, quod minor tenetur stare locationi sui Curatoris: Beneficiarius, sui prædecessoris: Et uxor stare locationi sui Mariti. Vid. *Croix lib. 3. p. 2. n.* 1047.

860. Quær. 1. an ob jacturam causa sterilitatis possit colonus petere remissionem pensionis? De jure naturæ jactura sterilitatis per se spectat ad conductorem: Ob æquitatem tamen juris introductum est, si ingens sit damnum, ut ali-

quid remittatur; nisi sterilitas compensetur cum ubertate aliorum annorum, ut ex *l.* 8. *C. de Loc. et ex cap. Propter sterilitatem, de eod. tit.* ubi Gregorius IX. in quadam sua *Extravag.* sic sancivit: *Propter sterilitatem efficiendo magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingente, colono Ecclesiæ pro rata pensionis remissio est facienda: Nisi cum ubertate præcedentis vel subsequentis valeat sterilitas compensari.* Hinc, si nulli fructus percipiantur, nulla debetur pensio, ut docet *Lug. D.* 29. *n.* 40. *ex l. Si merces. §. Vis major. ff. de Locat.* Si autem aliqui fructus percipiantur, ajunt *Less. lib.* 2. *c.* 24. *n.* 17. *et idem Lugo num.* 43. *cum Cov. Bartolo, et aliis*, tunc tantum remissionem esse faciendam, quando, deductis semine, et expensis, non supersit quod sufficiat saltem ad solvendam dimidiam pensionem. Verumtamen putant *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1049. *cum Laym.* et aliis, in hoc servandam esse consuetudinem locorum.

861. Quær. 2. an liceat pauperi elocare jus mendicandi. Affirmant *Sanch. Cons. lib.* 1. *c.* 7. *dub.* 2. *cum Henriq. et Spor. de* 7. *Præc. num.* 23. Quia ex una parte contractus est justus, cum utrinque æqualis sit sors lucrandi, et perdendi: et ex alia hoc idem esset, ac si pauper mediate per alium eleemosynam peteret. Sed merito negant *Lugo D.* 29. *num.* 9. *cum Rodr. et Cord. Conc. t.* 7. *p.* 629. *n.* 13. *ac Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1044. Ratio, quia, tametsi hic contractus sit justus inter locatorem et conductorem, est tamen injustus respectu ad fideles eleemosynam dantes, qui pauperi tantum volunt dare, non conductori, qui non est pauper, ut supponitur. Nec valet dicere, quod Fideles mediate dent pauperi; nam bene respon-

det *Croix*, quod vi juris emti ad petendum, conductor non jam petit nomine pauperis, sed nomine suo: Et ideo nec mediate, nec immediate eleemosynæ illæ pauperi dantur. Secus autem dicendum censerem, si pauper non posset petere per seipsum: quia hoc casu, licet eleemosynæ illæ hic et nunc non perveniant ad dominium pauperis, prosunt tamen, ut eorum subventio sic manuteneatur; alias non inveniretur, qui pro paupere illo loca circumiret, et sic pauper destitutus maneret.

862. Quær. 3. an Nuncius proficiscens ad eumdem locum, licite possit accipere a duobus duplicatam mercedem? De Aurigis ait *P. Conc. t. 7. p.* 632. nullam esse difficultatem, quod possint, quia talis est consuetudo: De Nuncio vero opinatur æquum esse, ut dimidiam tantum mercedem exigat a secundo conductore. Et hoc videtur satis probabile, cum eo casu opera illius pro itinere, quod non suscipit gratia illius secundi conductoris, non videtur valere, quanti valeret, si pro eo solo iter susciperet. Ceterum satis etiam probabile est, quod possit totam mercedem exigere, ut tenent *Less. l. 2. c. 24. n.* 28 cum communi sententia, ut asserit idem *Concina*, et probabilem putat *Croix l. 3. p. 2. cum Laym. et Pal.* Ratio; quia, per accidens se habet, ut opera sua sit utilis duobus; de se autem ab unoquoque mercedem justam exigit, cum unicuique se obliget ex justitia ad iter illud peragendum; quod si non peragit, peccat quidem injustitiæ contra jus utriusque. Vide dicta *de Cambio n.* 833. *in fine*.

863. Quær. 4. an conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis? Negant *Mol. et Velasq. ap. Lug. D.* 29. *n.* 69. Severius affirmat ipse *Lug. ib. cum Lop. et Croix*

lib. 3. *p.* 2. *n.* 1053. quia, cum quis se obligat ad aliquid faciendum, per se censetur obligatus ad id faciendum suis expensis: sicut si quis se obliget ad solvendam pensionem in domo locatoris, tenetur quidem ad sumtus, ut illuc pensio transmittatur. Intellige, dummodo in contractu locationis detrahatur aliquid de ordinaria pensione, cum hoc onus meliorationum alienum sit a natura conductionis. Ceterum expensæ modicæ, et ordinariæ in re conducta faciendæ, regulariter spectant ad conductorem: extraordinariæ vero ad locatorem, ut *Croix l. c. n.* 1052. *cum Spor.*, *et Tamb.*

864. Quær. 5. an debeatur pensio famulo conducto ad servitium annuum, si ægrotet per aliquos menses, puta per trimestre? Affirmant *S. Antonin. Graff. etc. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1050. Sed verius negat communis sententia, quam tenent *Lugo D.* 29. *n.* 58. *et Croix l. c. in fine cum Mol. Laym. et aliis.* Quia de justitia non debetur salarium pro obsequio non præstito. Putat autem *Azorius apud Lugo n.* 60. teneri saltem dominum ad præstanda famulo alimenta, et expensas necessarias pro curatione. Melius tamen dicunt *ib. Rebell. et alii cum Diana*, non teneri nisi ad sumtus leves pro brevi infirmitate: Quinimmo non immerito ait *Lugo*, neque ad id obligandum esse dominum, nisi forte aliquando ex caritate, casu scilicet quo infirmus esset in gravi necessitate. Bene tamen excipit *Ronc. quæst.* 3. *R.* 2. nisi alicubi esset consuetudo, ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus, ad annum conductus, per aliquot dies ægrotet.

DUBIUM XII.

De Contractu Emphyteusi, Feudi, et Libelli.

865. » RESP. 1. Emphyteusis est contractus » similis locationi, in quo res immobilis, quæ » cultura possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum; vel non brevius saltem, quam ad decennium; ita ut dominium » ejus directum, et possessio civilis maneat apud » dominum, qui tradidit in Emphyteusim; » dominium autem utile transferatur in Emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum canonem, ut vocant, seu pensionem domino solvat; quam si totam solvere negligat » 26. annis continuis in Emphyteusi Ecclesiastica (cum scilicet res est Ecclesiæ, vel pii » loci), vel in seculari 36. annis, incidit ipso » jure in pœnam commissi, ut dominus eum » expellere possit *(*Etiam auctoritate propria,* » *ut multi cum Pal. p.* 10. *n.* 1. *et* 6. *Sed Less.* » *dicit præcedere debere monitionem.* Vide *Croix* » *lib.* 3. *p.* 2. *n.* 10. 2. *)**, etsi de solutione » interpellatus non fuerit: Licet enim *Bart.* e » alii quidam *ap. Dian. p.* 8. *t.* 7. *R.* 36. dicant, si per 30. vel 40. annos non solverit, » eum præscribere immunitatem in futurum, id » tamen *Wesemb.* et alii 5. negant, V. *l. cit.*

» Porro, quid juris sit in hoc contractu, pen» det ex consuetudine locorum, quæ scripto in» strumento concipi debet, ut valeat. Vid *Laym.* » *lib.* 3. *t.* 4. *c.* 23. *Less.* *l.* 2, *c.* 24. *d.* 9.

866. Utrum Emphyteuta debeat pensionem, quando patitur gravem jacturam fructuum? Dicit *Pal. tr.* 33. *D.* 9. *p.* 7. *n.* 5. de juris rigore, et consuetudine, integram pensionem esse solvendam, ex *l.* 1. *C. de Jure emphyt.* ubi sancitur, quod, prædio manente in parte, solvenda est pensio: *Less.* tamen *lib.* 2. *cap.* 24. *n.* 49. *et* 50. *ac Lugo D.* 29. *n.* 88. recte sentiunt hanc legem esse intelligendam, quando pensio est modica respectu fructuum, et magis datur in recognitionem dominii directi, quam ad fructus compensandos. Secus vero, si sit magna et fere æqualis fructibus, nam tunc ex æquitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magna sterilitate adveniente. Utrum autem Emphyteuta gaudeat privilegiis, quæ dominus directus in re habebat? Affirmant *Bart. Jason. Tiraq. etc. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1064. Sed negant probabiliter *Less. Laym. Pal. etc. ibid.* Ratio, quia, cum transfertur in Emphyteutam utile dominium rei, res fit sua; unde, si nimirum ipse sit laicus, non potest gaudere privilegiis Ecclesiæ, ad quam spectet dominium directum.

867. » Resp. 2. Feudum est contractus simi» lis Emphyteusi, quo res immobilis alicui con» ceditur, cum translatione dominii utilis, pro» prietate retenta, sub onere non quidem ali» quid solvendi, sed exhibendi fidelitatem, et » obsequium personale directo domino. Quod si » tamen non faciat Vassallus (sic enim dicitur » feudi acceptor), perdit feudum. Interdum » etiam in feudo aliquid persolvi debet in re-

» cognitionem dominii directi, sed tunc ex ea
» parte deficit a puro feudo, et declinat ad Em-
» phyteusim: Porro, quid juris sit circa feuda,
» pendet item a locorum consuetudine: quæ juris
» communis sunt, v. *l. cit.*

868. » Resp. 3. Contractus Libellaticus, sive
» datio ad libellum dicitur, cum Emphyteuta,
» vel Feudatarium rem illam, quam in feudum,
» vel emphyteusim accipit, simili contractu tra-
» dit tertio, (ad quod tamen, si in decennium
» fiat, requiritur domini consensus): ita ut
» sit quasi subfeudum, subemphyteusis. Ita *Less.*
» *d.* 1. *n.* 6.

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio, et Ludus?

869. » RESP. Sponsio est contractus, in quo » duo de veritate, aut eventu alicujus rei certantes sibi invicem aliquid spondent, ut id » ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit: v. g. » certo tecum 10. imperialibus hanc vel istam » civitatem obsessam, captam etc. Ut licite » fiat, quær. 1. ut fiat super re dubia. 2. Ut

» sit æqualitas in re, quæ spondetur, cum æ-
» quali incertitudine. * (*Æqualitas tunc ad-*
» *est, quando res est proportionata probabilitati*
» *alterius partis*, *Lugo D.* 31. *n.* 77.) *. 3.
» Dubius eventus in utroque. 4. Ut uterque eo-
» dem sensu accipiat id, de quo certatur, *Mo-*
» *lin. Less. C. Lug. d.* 36. *sect.* 6.

Sed quæritur, an sint licitæ hæ sponsiones, vulgo dictæ *Scommesse?* Negant *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 25. §. 9. *Sylv. v. Negotium*, *q.* 4. *in fin. et Concina t.* 7. *pag.* 608. *num.* 21. *cum Gabr. etc.* Ratio, quia leges civiles has sponsiones reprobant, nisi forte fiant causa exercendæ virtutis, puta in palæstra luctando, etc. Affirmant vero communiter *Azor. p.* 3. *l.* 11. *c.* 19. *dub.* 1. *Sanch. Cons. lib.* 1. *c.* 8. *dub.* 32. *num.* 2. *Lug. D.* 31. *num.* 73. *Tourn. t.* 1. *pag.* 554. *Ronc. de Contr. c.* 3. *q.* 1. *Wigandt tract.* 8. *Ex.* 4. *q.* 20. *R.* 2. *Salmantic. cap.* 4. *n.* 74. cum aliis pluribus. Ratio, quia hic est contractus fortunæ, quo uterque spondens exponitur pari periculo jacturæ, et lucri. Neque verum est leges prohibere sponsiones, nisi fiant circa corporis certamina, causa odii, libidinis et similis: Aliæ vero sponsiones indifferentes potius approbantur, ut in *l. Si quis ff. de Verb. Obl. et l. Si Pater. C. de Inoff. Test.* Hanc sententiam per se veram puto, quia sponsio per se est res indifferens. Tamen in individuo (cum ex mea sententia non detur actio indifferens) regulariter censeo hujusmodi sponsiones non excusari a peccato veniali, quia in eis deest motivum cohonestans licitæ recreationis, sicut adest in ludo honesto. Et sic videtur intelligere *S. Antoninus loc. cit.* vocans tale lucrum *turpe*, utpote *nulli deservien̄s utilitati*, *sed vanitati, et prodigalitati.*

Nemo autem dubitat reprobandas esse sponsiones circa ingluviem, aut potum; vide *Lugo loc. cit.* Sic per bullam Pii V. *in Eligendis etc,* prohibentur sponsiones circa dubiam electionem Pontificis, sive super ejus vitam et mortem, ut refert *Azor. l. c. c.* 20. *dub.* 3. Item testatur *Ronc. l. c. q.* 2. *R.* 2. Gregorium XIV. per aliam Bullam, quæ incipit, *Cogit, nos*, ampliasse præfatam Bullam Pii etiam ad electiones Cardinalium, et adhuc extra Urbem sub excommunicatione latæ sententiæ, Papæ reservata respectu ad electionem Pontificis; et respectu aliarum sponsionum, ipsæ annullantur in utroque foro, adeo ut quisque teneatur ad restitutionem ante omnem sententiam. Sic etiam, ut testatur *Sanch. l. c. n.* 4. prohibentur sponsiones Scholasticorum Salmanticorum circa electiones ad cathedras.

870. Dubitatur 2. an sit licita sponsio circa peccatum committendum? Bene distinguit *Lug. D.* 31. *n.* 75. Si sponsio est de peccato patrando ab alio tertio, illicita est, si spondens optet peccatum, vel opem ferat ad peccatum committendum. Ita *Lugo l. c. et Sanch. n.* 6. Advertunt tamen iidem *Lugo*, *et Sanch. cum Alcoz.* quod eo casu optans peccatum, peccaret quidem, sed non tenetur ad restitutionem, quia læderet quidem virtutem quam lædi optat, sed non læderet justitiam. Si vero Sponsio est de peccato patrando ab uno ipsorum spondentium, licita erit, si tu v. gr. sponderes alterum commissurum fore peccatum, quia tunc sponsio eum avertit a peccato: Secus, si sponderes te commissurum peccatum, alterum non commissurum; quia tunc sponsio ad peccandum induceret.

Sed dubit. 2. an hoc casu, quod sic illicite sponderes, tenearis ad restitutionem? Recte negant *Lugo n.* 75. *Sanch. n.* 8. *Az. d. c.* 19.

dub. 7. et *Ronc.* *c.* 3. *q.* 2. *R.* 1. Ratio, quia, licet spondendo preces, non tamen lædis justitiam, cum tu non accipias tunc pretium pro peccato commisso, sed pro eventu jam successo juxta pactum sponsionis. Et in hoc consentit etiam *S. Antonin. loc. cit.* ubi ait: *Non tamen restituere oportet de necessitate; sed pauperibus erogandum, et hoc magis ex consilio, quam ex præcepto.*

871. » Ludus vero est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat, quod » uterque deposuit. Hi contractus jure naturæ » liciti sunt, modo debitæ conditiones adsint, » et aliunde non interveniat scandalum, aut » justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec » peccati sit occasio: quia, sicut quivis suæ rei » dominus potest alteri eam donare absolute, » sic etiam sub aliqua conditione, sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat, *Less.* *c.* » 26. *d.* 1. *Bon.* *d.* 2. *q.* 3. *p.* 1.

» 1. Qui rei dominus non est, aut alienare » eam non potest, non potest etiam de ea ludere, aut disponere. Et sic deberet restituere, qui lucratus esset a religioso, et filiofamilias non potente alienare, *Laym. l.* 3. *t.* 4. » *c.* 21. *n.* 5.

872. Quod lucratur quis ludo a filiof. debet ei restituere, nisi sit de bonis castrensibus, etc. vel nisi ludus sit moderatus juxta decentiam; vel adsit tacita licentia parentum, *Salm. de Contr. c.* 4. *n.* 54. idem dicendum de uxore, et Religioso, ut *Lug. Mol. Azor. cum Salm. de Rest. c.* 6. *n.* 34. Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis vetitis a jure, a Regula, vel a Prælato, uti sunt ludi alearum, et taxillorum, et consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parva quantitate, et in illis Religionibus, ubi

usu permittitur ad recreationem, ut *Salm. ibid. n. 95. cum Dic. Peyrin. etc.* At in Religionibus reformatis talis ludus esset peccatum grave propter specialem Regulæ prohibitionem, ut communiter dicunt *Salm. ibid. cum Lugo, Diana, Dic. etc.* Et tunc lucratum omnino restituendum ipsi Religioso, vel Monasterio. Vide fusius infra dicenda super hoc puncto *n.* 901. Ubi etiam agetur de quantitate, quam alii Religiosi possunt ludo exponere.

873. Hinc quæritur 1. si Religiosus, obtenta licentia generali a Prælato expendendi aliquam summam, expendat in usibus illicitis, puta in ludis vetitis, aut cum meretricibus, etc. utrum tunc peccet contra votum paupertatis, et tam ipse, quam accipiens teneantur ad restituendum Monasterio? *Prima sententia* cum *Salm. de Restit. c. 6. n. 85. cum Nav. Sanch. Less. Sylv. etc.* affirmat: Ratio, quia talis licentia a Superiore nec præsumitur data, nec dari poterat, cum ipse non sit dominus, sed simplex administrator bonorum Monasterii. *Secunda* tamen *sententia*, quam tenent plures Auctores graves, ut *Suár. Lug. Hurt. Med. Salas, Lop. Pelliz. Reb. etc.* apud *Salm. ib. n.* 84. quibus *Croix l. 4. n.* 114. adhærere videtur, censet nec Religiosum tunc peccare contra votum, nec restitutionem Monasterio deberi ab ipso, aut ab accipiente. Ratio istorum, tum quia (ut ait *Croix*) tunc licentia habetur, ut data, non a Prælato administratore, sed a Religione domina, quæ in tali casu, licet sit invita quoad modum, non est tamen quoad substantiam; et Religio præsumitur (ut ait *Rebell.*) sæpe in eam consentire, ne periclitetur fama Subditi, vel Superioris: Tum quia eo casu Superior aufert de se impedimentum, quantum potest; ed ideo, cum universa-

liter licentiam præbet, non est cur credatur eam limitasse ad usus tantum licitos, ut dicunt *Croix*, et *Lugo cum aliis*. Sed his non obstantibus, censeo primam sententiam absolute probabiliorem. Vide quæ fusius dicentur *l.* 4. *n.* 31.

874 Quær. 2. an Religiosus possit in ludo plus lucrari, quam perdere possit? Distingue: Potest, si eodem jactu (exponendo v. gr. quinque argenteos) totidem a quatuor personis lucretur; vel si ludus moraliter non interrumpatur; quia tunc, sicut posset amittere pecuniam jam lucratam; una cum sua exposita, ita bene potest plus lucrari, saltem duplum suæ pecuniæ expositæ; *Sanch loc. cit.* 19 *n.* 33. *et Valent. Reb. etc. cum Salm. de Rest. cap.* 6. *n.* 97. Si vero ludus moraliter interrumpatur, vel si lusores sunt omnino diversi, non potest pecuniam lucratam integre exponere, quia illa non est sua, sed Monasterii. Concedunt tamen *Salm. ibid. cum Lugo*, *et Villal.* non interrumpi ludum, si de pluribus lusoribus unus substituatur alteri in eodem genere ludi; Aut si in altera die, urbanitatis causa ludatur cum iisdem. Idem de filiisfamilias docet *Sanch. Cons. l.* 7. *c.* 8. *D.* 8. *n.* 2. et idem de similibus ait *Rebellius.*

875. Quær. 3. an Religiosus, qui sine licentia exponit ludo majorem summam, quam possit, teneatur restituere lusori summam lucratam uno jactu supra illam, quam perdere poterat? Negant *Nav. Gabr. Armill. Graff. Tol. et alii ap. Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 19. *n.* 85. Ratio istorum, quia contractus aliquando bene potest esse validus ex parte unius, et invalidus ex parte alterius, ut sunt contractus cum Pupillo, et Ecclesia sine solemnitate initi, ex *l. Julianus* §. *si quis. ff. de Act. emt. et cap. Si quis.* 12. *q.* 2. Hanc opinionem *Sanch. n.* 86. licet oppositam vocet

longe probabiliorem, putat tamen probabilem: Sed ratio allata nullo modo probabilis mihi videtur, in adducta enim paritate supponit lex adesse in contractu æqualitatem, et tantum respectu deficientiæ solemnitatum favet Ecclesiæ, et Pupillo; At in casu nostro deficit æqualitas, et justitia contractus, cui nescio quomodo lex favere possit, cum sit in substantia injustus. Hinc adhæreo secundæ sententiæ, quam tenent *Salm. de Rest. c.* 6. *n.* 98. *Sanch. cum Less. Villal. etc.* nimirum, quod eo casu omnino teneatur Religiosus ad restituendum; quia nequit lucrari tali contractu inæquali, et injusto. Et hoc congruit doctrinæ *Molinæ*, *Sanch. et Lugo ap. Croix lib.* 3. *part.* 3. *n.* 1079. qui recte dicunt, quod si quis lucratur exponendo ad ludum pecuniam furtivam, extra quam nil aliud habeat quod tradat, tunc tenetur restituere lucratum, quia contractus fuit nullus cum exposuerit pecuniam, quam collusor acquirere non poterat.

Dicunt tamen *Salm. n.* 98. *et Sayr. Henr. Salon. Sa, etc. apud Sanch. n.* 87. quod, si alter lusor sciat Religiosum, vel filiumfamilias non posse illam quantitatem exponere, tunc nihil repetere posse; quia volenti non fit injuria. Sed hoc verius negant *Salas apud Lugo D.* 31. *n.* 59. *et Sanch. dict. n.* 87. *cum Soto, Lop. Reb. etc.* Ratio, quia ille, etsi colludat cupiditate ludendi attractus, non tamen censetur ita cedere juri tuo, ut possit perdere, et non lucrari. Recte tamen id admittit *Sanch. cum Lop.* solo casu, quo ex conditione colludentis, et ex parva quantitate ludo exposita, probabiliter præsumatur animus donandi, Vel si ipse colludens non animo lucrandi, sed recreationis gratia ludit, nec esset res magni momenti, ut etiam subdit *Sanch. cum Reb.*

876. » 2. Si tamen filiusfamilias (et idem de » religioso ait *Nav. ap. Less. loc. cit. d.* 1.) » alatur in distanti loco a parentibus, poterit » ex alimentis moderate aliquid insumere in ho- » nestum lusum, v. gr. 5. ex 100. quia talis » communiter præsumitur voluntas parentum, » ut habet *Sot. l. cit. Laym. etc.* Ac præterea » potest etiam filius deponere quicquid lucratus » fuerit, cum ad hoc etiam parens censeatur » tacitam facultatem dare, *Laym. l. cit. Bon.* » *de Restit. d.* 1. *q.* 3. *p.* 2. *n.* 10. *et seq.*

Probabile tamen est, ut mecum senserunt Juniores valde docti, quod eo casu, si filiusfamilias nolit solvere amissum in ludo, licite potest exceptionem opponere, nec tenetur solvere, reservando aliquid ex alimentis. Utrum autem filiusfamilias possit una vice exponere, quod per totum annum perdere potest? Negant *aliqui*, sed probabilius affirmant *Sanch. et Diana.* Nec victor tunc tenetur inquirere, an filius poterit, necne, illam summam exponere, nisi sciat quod iste solet cum aliis ludere. Ita *Sanch. Lug. etc. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1073.

877. » 3. Tenetur restituere, qui vicit fa- » ciendo contra conditiones ludi, et decipiendo; » aut fraude, ac per injuriam alterum pertra- » xit ad ludendum; v. gr. si simularet se pla- » ne ignarum lusus, et sic alterum multo im- » peritiorem provocaret, qui alioqui ludere no- » luisset, aut si conviciis lacesseret, ad quæ » vitanda alter consensisset in lusum, alias non » consensurus, *Mol. d.* 517. *Laym. l. c. Bonac.* » *d.* 2. *q.* 3. *p.* 2. *n.* 3.

878. » 4. Si in re, quæ spondetur, sit inæ- » qualitas, et hoc alteri parti (v. gr. cujus pe- » cunia major est) sit nota, isque nihilominus » spondere velit, valet contractus probabiliter;

» quia scienti, et volenti non fit injuria, ut di-
» cit *Navarr. Medin. Sanch. Dian.* Contrarium
» tamen probabilius docet *C. Lugo d.* 31. *sect.*
» 6. *n.* 81. *ex Molin. Less. et Bon.* Si autem
» ignota sit, non potest alter lucrari; quia non
» est æqualis conditio utriusque, et alter nulli
» se exponit periculo. Vid. *Azor. p.* 3. *l.* 5.
» *c.* 25. *q.* 7. *Bon. d.* 5. *q.* 3. *p.* 2. *q.* 36.
» *n.* 3. *Salas de ludo, dub.* 13. *n.* 3. *Escob.*
» *et C. Lug. loc. cit.*

879. An valeat sponsio, si quis manifestet certo rem scire, et hoc non obstante alter perseveret in sponsione? *Prima sententia* cum *Viva, de Lugo art.* 4. *Salm. de Contr. cap.* 4. *num.* 64. *et ibid. Sanchez, Trull. Dian. Villal.* affirmat valere, quia alter suæ pertinaciæ detrimentum imputare debet. Sed *secunda sententia* mihi multo probabilior, quam sequuntur *Lugo D.* 31. *n.* 83. *et Croix lib.* 4. *n.* 1068. tenet contractum esse nullum; pari modo, ac si quis pertinaciter emere velit gemmam falsam pro vera. Tunc enim, quamvis venditor manifestet illi veritatem, si tamen ille pro vera emat, adhuc emtio est nulla; cum ibi non alius contractus interveniat, quam emtionis; nec emtor animum habet transferendi dominium suæ pecuniæ alio titulo, quam emtionis, quæ cum sit injusta quoad substantiam, nulla est. Excipitur 1. Si ille qui a principio certus videbatur de aliqua re, postea, altero contradicente, ac spondere volente, incipiat dubitare, advertens jam alias se deceptum deprehendisse, etiam in iis quæ sibi certa apparebant; tunc enim poterit lucrari. Ita *Lugo num.* 79. *Tourn. tom.* 1. *p.* 555. *Ronc. de Contr. c.* 3. *q.* 2. *R.* 2. *Anacl. de Spon. qu.* 9. *n.* 116. *cum Molin.* Præterea ego exciperem, si sponsor deceptus suam assertionem

haberet pro dubia, quia tunc sponte vult perdere: Quando enim credit certum quod ipse asserit, tunc spondet, non quia vult cedere juri suo, sed quia decipitur; unde non habet voluntatem perdendi; sed quando alter prodit suam assertionem ut certam, et ipse de assertione sua incipit dubitare, et tamen pertinaciter vult spondere, tunc cessat sua deceptio, et ipse vere vult perdere, casu quo res se habeat, ut alter asserit. Prout si venditor asserat gemmam esse falsam, et emtor jam dubitans vult pluris emere, etiamsi deinde detegatur falsa esse; bene poterit venditor pretium illud retinere.

» 5. Per se quidem, et jure naturæ licita est » etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum » proximi conjunctum habet, v. gr. Petrum in» tra annum moriturum (etsi enim detur occa» sio optandi, vel machinandi mortem Petro; » id est per accidens; potestque idem periculum » esse in censu vitalitio): jure tamen humano » se prohibetur, *C. Lug. l. c. n.* 74.

» 6. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. » gr. plus altero potaturum, sit illicita, quia » inducit ad peccatum; quod tamen ea lucra» tus es, non teneris restituere, *Sanch. Lug.* » *Diana p.* 7 *t.* 9. *R.* 69.

880. » 7. Probabile est, quod docent *Molin.* » *etc.* dum quis, minis, vel convitiis ad lusum » inductus est, et perdit, victorem non teneri » restituere, quia talis absolute voluntarie lu» sit, *Bon. l. cit. ex Mol. et Garc.* contra *Az.* » *Less. Regin. Fill. etc.* communiter.

Quæritur igitur an si quis cogat injuriose alterum ad ludendum, possit postea retinere quod lucratur? *Prima sententia* negat, quia damnum ex injuria secutum omnino est restituendum. Ita *Lessius lib.* 2. *c.* 26. *n.* 9. qui vocat commu-

nem cum *Malder. Steph. et aliis apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1080. *Secunda* vero sententia, quam tenent *Molin. D.* 516. cum *Trull. Hurt. Dic. et Dian. apud Croix loc. cit.* ac *Garc. apud Less. n.* 8. et probabilem putant ipse *Less.* et *Bus. ut supra*, affirmat posse retinere, quia tunc non coactio, aut ludus, sed potius casus, aut peritia cogentis fuit causa damni; si enim dicunt, iste cogens perderet, jam solvere utique teneretur, et alter posset retinere, ut communiter docent *ibid. S. Thom. S. Antonin. Less. etc.* Ergo vice versa, si vincit, potest retinere. Hæc sententia, per se loquendo, mihi probabilior est (nisi collusor qui coëgit superaret coactum in peritia ludendi, eo enim casu sentio teneri ad restituendam saltem partem lucrati, juxta mensuram peritiæ qua præcelleret alteri). Ratio, quia contractus ille, non obstante injuria metus incussi, fuit satis utrinque voluntarius, et validus, juxta communiorem sententiam relatam *n.* 717. Neque obstat dicere cum *Tourn. tom.* 1. *p.* 553. quod eo casu tenetur cogens ad restitutionem, quia esset causa damni, cum ex sua injuria alter damnum patitur. Nam respondetur, ex *D. Thom.* 2. 2. *qu.* 62. *art.* 7. cujus verba retulimus *n.* 562. *v. Secunda*, quod irrogans injuriam tunc tenetur ad restitutionem, quando injuria per se conjuncta est cum damno; sed in casu nostro damnum non est de se annexum injuriæ, cum metum passus, sicut perdidit, ita æque poterat lucrari; ergo damnum non provenit ex injuria, sive ex metu incusso, sed ex infortunio et casu. Dixi *per se loquendo*, nam si metum passus petat restitutionem pecuniæ amissæ, recte docet *Less. loc. cit. cap.* 26. *n.* 10. teneri incutientem metum, lucratum restituere, juxta dicta *dict. n.* 717. *Quæris.* 2.

Quid vero, si ille cogat tantum per preces importunas? *Sanch. Nav. Sylv. ap. Croix ibid.* adhuc tenent non posse retinere. Sed longe probabilius contradicunt *Less. loc. cit. et plurimi cum Dian.* quia preces non tollunt voluntarium, sicut nec minæ, ut ex communi asserit *Bus. hic cum Bann. et Mol.*

Quid, si victus cogat injuriose vincentem ad ulterius ludendum, et postea vincat aliud ultra amissum, an possit retinere? Negat *Croix l. 3. p. 2. n. 1080. in fin.* nisi victor ex more lusus haberet jus cogendi alterum ad ulterius ludendum. Sed alii DD. ut *Adrianus, Tol. Mol. Garc. etc. apud eumdem Croix loc. cit.* dicunt non teneri ad restitutionem; Et hos sequor juxta mox supra dicta, nam idem est cogere ad ludendum, quam ad ulterius ludendum. Potest tamen coactus, ut diximus, repetere quod post coactionem amittit.

881. » 8. Communior sententia est, teneri » restituere, qui lusit, vel certavit, certo præ» sciens se victurum esse. Contrarium tamen, » nempe non teneri, dummodo dolus abfuerit, » tenent, *Tol. et Sa*, V. *Contractus*, quia non » tenetur quis ex justitia suam peritiam, vel » scientiam adversario declarare: sed is suæ te» meritati imputet, quod ausus fuerit cum eo » deponere, cujus scientiam non norat. V. *Bon.* » *loc. cit. n. 4. Dian. p. 7. c. 9. R. 62.*

882. » 9. Non tenetur restituere, qui utitur » astutiis illis, quas regulæ lusus, et consuetu» do recepta patitur; cum uterque sciat, tales » astutias esse solitas, et sic tacite in illas libe» re consentiat, *Azor. Filliuc. Less. Bon. l. c.* » *p. 2. n. 2.* v. gr. 1. Si potiores chartas ha» bens, et securus de victoria augeat sponsio» nem, vel simulet metum, ut adversarius au-

» geat. 2. Si sciens se inferiores chartas habe-
» re, dissimulet, augeatque sponsionem, ut sic
» relinquatur sibi, quod erat appositum, *Car-*
» *den. Lugo, Salm. Sanch. Dian. part. 7. t.*
» *9. R.* 43. 3. Si inspiciat chartas alterius, ex
» sola ipsius negligentia, et absque fraude; se-
» cus, si ita se collocat, ut possit videre; vel
» si alium constituat, a quo admoneatur. 4. Si
» chartas a tergo discat nosse inter ludendum,
» quas ante non signarat, nec noverat, *Trull.*
» *Sanch. Lug. Dian. p. 4. t. 9. R.* 50. *et* 52.
» 10. Qui vero utitur fraudibus non adhiberi
» solitis, vel colludenti ignotis; v. gr. suffura-
» tur chartas, vel signis a tergo notat, vel
» utitur notatis, aut iis, quas ante novit, igno-
» rante socio, vel arte quadam eas componit,
» etc. tenetur restituere non tantum lucrum,
» sed etiam quantum alteri valebat spes lucran-
» di, imo etiam colludendi, *Reg. Amic. Trull.*
» *Dian. l. c. R.* 42. vid. etiam *p. 4. t. 3. R.*
» 25 *et Bon. de Rest. d. 2. q. 3. p. 2.*

Certum est, quod fraudator tenetur restituere non solum id quod lucratus est, sed etiam quod alter juste lucraturus erat, si fraus abfuisset: ita *Less. lib. 2. c. 29. et Salm. c. 4. n.* 58. *cum Bon. Vill. et Trull.* In dubio tamen, an alter fuisset lucraturus, non potest quidem fraudans retinere lucratum, quia saltem est dubius, an juste lucratus sit: sed non tenetur quantitatem expositam alteri dare, quia melior est conditio possidentis (cum alter non erat certo lucraturus, ut dicunt *Less. l. c. et Salm. ib. cum Sylv. Dian. Villal. et Trull.* Sed melius sentit *Contin. Tournely tom. 1. p. 552. cum aliis*, teneri ad dandum alteri quantum valebat spes victoriæ, quam colludens cessante fraude habuisset; Modo (intelligendum dico) in collu-

dente potior fuisset spes lucrandi, quam periculum perdendi; Ratio, quia eo casu spes illa, qua alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna erat.

Qui lusit, quia fraudulenter munitus fuit ab altero, qui vidit socii chartas, certe lucrum restituere tenetur, nisi ante monitionem jam illum jactum (vulgo *Posta*) ludere statuisset. In dubio tamen, an fuisset lusurus, si monitus non fuisset, alii dicunt teneri restituere totum lucratum; Sed probabilius teneri tantum pro rata dubii judicat communis sententia cum *Croix lib. 3. p. 2. et ib. Bon. Sanch. et Dian.* Quid, si post monitionem adhuc eventus ludi erat dubius? *Sanch. ib.* dicit non teneri ad restituendum aliquid: Alii dicunt teneri ad totum. Probabilius dico tunc teneri etiam pro rata dubii, cum dubia sit illatio damni; Sed quia adfuit certa injustitia ob illam majorem fraudulentam probabilitatem vincendi, ideo tenetur ad aliquid. Nota hic, non teneri lusorem monere alterum de suo errore, puta, si det manum, si numerat pro se minora puncta, *Croix ib. num.* 1043. *cum Sanch.* Quia sic fert communis mos lusorum.

» 11. Si ludens habeat animum non solvendi, vel si perdat, repetendi, non potest lucrari, atque adeo nec retinere, quod est lucratus, quia fraudulenter decipit, nec alter vellet cum eo ludere, si id sciret, *Less. l. c. d. 5. num.* 31. *Regin. num.* 388. *Bon. loc. cit.*

» 12. Peccant graviter, et communiter mortaliter, qui totos se lusibus tradunt, cum sciant in gravia se inde peccata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita, vel alendos liberos, et uxorem, etc. *Sanch. Trull. c. 27. dub. 1.*

» 13 Ludere pro Psalmo, vel Oratione Do» minica recitanda non est peccatum, nec ir» reverentia, *Nav. Reb. Sanch. Diana. p. 7.* » *t. 9. R. 1.*

Quæritur hic, an liceat ludere precibus sacris, applicandis pro victore? Negant *Habert*, *ac Lop. Vega*, *etc. apud Conc. tom. 7. p.* 662. *num.* 4. quia non licet miscere sacra profanis; imo dicunt esse simoniam, si vellent victos civiliter obligare. Sed merito affirmant licere idem *Conc. loc. cit. et Tourn. tom. 1. pag.* 553. *cum Henrico a S. Ignatio.* Ratio, quia malum quidem est, adhibere spiritualia propter profana; adhibere vero profana propter spiritualia, licitum et bonum est: Idque probat piorum usus. Sicut autem licitum est permutare spirituale cum spirituale, ut diximus *de Simon. pag.* 71. sic etiam licet, nec est simonia, invicem se obligare ad præstanda spiritualia. Si vero unus luderet pecunia, alter precibus, hæc certe esset simonia.

883. » 14. Peccat idem ludens, si lusus lege » positiva sit prohibitus, ut lusus alearum, et » similes, qui magis in fortuna, et casu, quam » in industria fundantur. At laicis ratione cir» cumstantiarum sub veniali, clericis sub mor» tali prohibetur, *Less. lib.* 1. *c.* 26. *n.* 6. In» tellige; si clericus crebro, perque longum » tempus luserit, non autem, si per breve tem» pus, et causa recreationis, et absit scanda» lum; quia Canones id prohibentes non viden» tur recepti, nisi quatenus id fieret cum pe» riculo scandali; ut *habet Less. l. 3. tract.* 4. » *c.* 21. *n.* 1. Notat autem *Diana part. 7. t.* » 9. *R.* 2. *et ex Lug. Dicast. Amic. Trull. etc.* » prædictis legibus per contrariam consuetudi» nem ita derogatum esse, ut non tantum lai-

» cus, sed etiam clericus non peccet, si prin-
» cipaliter pro recreatione, et simul pro lucro
» moderato ludat chartis, vel aleis: In Reli-
» giosis tamen (apud quos disciplina regularis
» viget), uti et Episcopis, e peccato gravi ex-
» cusari vix posse, *ibid. Res. 4. ex Molin. Dic.*
» *Lug. etc.* etsi *Sanch.* conetur excusare, si ur-
» geat necessitas, v. gr. excitandi, aut recrean-
» di infirmum, vel si parum ludat ob solam re-
» creationem.

» 15. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit,
» juxta sententiam probabiliorem non tenetur
» ad restitutionem ante judicis sententiam: quia
» jura non annullant contractum, nec impe-
» diunt acquisitionem dominii, sed tantum con-
» cedunt, ut possit repeti. An vero qui tali
» lusu perdidit, teneatur postea adhuc solvere?
» Alii negant; vide *Less. hic dub. 5. Molin.*
» *Reg. Fill. etc.* Alii affirmant, ut *Azor. Reb.*
» *Val. etc.* apud *Bon. loc. cit. p. 3. n. 2.* Vide
» *Diana p. 2. tr. 7. R. 8. et p. 7. t. 9.*
» *R. 21.*

884. Omnia hæc, operæ pretium est, singula fusius, et sedulius ad trutinam revocare. Ante omnia hic prænotandæ sunt leges, quæ tam de jure Canonico, quam Civili, prohibent ludos vetitos. De jure Canonico in *Can. 42. et 43. Apost.* qui refertur in *c. 1. Dist. 35.* sic habetur: *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aleæ, atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe damnetur. Subdiaconus, aut Lector, aut Cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur: Similiter etiam laicus.* Item in *c. Clerici de Vita et Hon. Cler.* dicitur: *Ad aleas etc. taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint:* Item in *c. Inter dilectos. De Excess. Præl.* Pontifex declaravit in-

dignum Beneficio quemdam Clericum *aleatorem manifestum*, et proinde consuetudinem talis lusus in Clericis penitus improbavit, eamque dixit *pravam*, *ac corruptelam*. Item Conc. Trid. *Sess.* 22. *c.* 1. quoad hanc materiam, et Clericos, antiquos Canones eorumque pœnas in usum revocari præcepit, non obstantibus quibuscumque consuetudinibus. De jure autem Civili in *l. Alearum C. de Rel. et Sumtib. fun.* generaliter prohibetur usus alearum, adeo ut *nulli liceat in publicis, aut privatis domibus vel locis ludere, aut inspicere; Et si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio* (id est victi ad solvendum), *sed solutum reddatur, et actionibus competentibus repetatur ab iis qui dederunt.* Idem sancitur in *l.* 1. *et* 3. *C. de Aleatoribus.* Idem statutum est jure Hispano pro ludentibus pecunia credita; Vid *Salm. de Contr. c.* 4. *n.* 63.

885. Hinc videndum, an et quomodo peccent Laici, Clerici, Religiosi, et Episcopi, aleis ludentes. Et 1. quoad *Laicos* pertinet, commune, et certum est inter DD. quod hujusmodi lusus non est eis vetitus sub gravi, ut cum *Bus.* tenent *Sanches Cons. l.* 1. *c.* 8. *dub.* 25. *n.* 5. *Lug. de Just. D.* 31. *num.* 9. *Mol. de Just. D.* 510. *Hurt. eod. tit. D.* 8. *diss. et Diana part.* 7. *tr.* 8. *Res.* 2. cum aliis communiter. Imo probabilissimum est cum *Bus.* quod, respectu ad leges supra relatas, Laici ne venialiter quidem peccant, ut dicunt *Less. l.* 2. *c.* 26. *num.* 6. *Spor. tract.* 6. *de* 7. *Præc. c.* 6. *et Sa, Val.* et alii communiter *ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 1086. Quia (ut dicunt AA. præfati) leges civiles prohibentes obligant laicos tantum ad pœnam, non vero ad culpam, datur enim ibi victis actio repetendi amissum, ut ex *d. l. Alearum*, ut supra. Canon autem citatus *Episcopus*,

quoad laicos est consuetudine derogatus, ut dicunt communiter DD. vide infra n. 895. Dixi, *respectu ad leges relatas*, nam, utrum peccent venialiter laici ludentes principaliter propter lucrum? Negant alii *ap. Lugo n. 4.* Quia non est peccatum ordinare medium ad finem utilem; si ergo lucrum honestum est utile, ludere propter illud, culpa caret. Sed probabilius, præcisis circumstantiis, puto cum *P. Conc. tom. 7. pag. 601. n. 3.* non excusari a culpa veniali, quia (ut docet *D. Th. 2. 2. q. 77. art. 4.*) omnis negotiatio propter lucrum cupiditati deserviens, quamdam turpitudinem habet. Idque clare probatur ex *cap. Quicumque, 14. Qu. 4.* ubi dicitur: *Quicumque tempore messis, vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam . . . . hoc turpe lucrum dicimus.*

886. Sed dubitatur 1. an peccet graviter ludens ludo vetito principaliter ob lucrum? Affirmant *Sylv. vers. Ludus q. 4. et Abul. Gabr. Ricch. ac Comit. apud Dian. loc. cit. R. 1. et Caj. S. Antonin. Gutt. etc. apud Sanch. l. cit. c. 8. n. 7.* Quia (ut dicunt), esto intentio lucri non sit mortalis, quando ludus est illicitus, mortalis tamen est, quando ludus est prohibitus: quia in illo ludens intendit expoliare proximum medio illicito. Sed communiter, et merito negant peccare graviter *Sanch. dict. n. 6. cum Alcoz. Mol. D. 510. Lugo D. 31. n. 5. Hurt. D. 8. diff. 2. et Diana l. c. R. 1. cum Val. Reb. et communi.* Ratio, quia intentio lucri non potest esse mortalis, quando ludus est talis, ut per ipsum valde transferatur dominium, eo quod tunc ludens licito medio intendit lucrum, licet ludus, sive modus lucrandi sit illicitus. Imo *Lugo*, et *Diana*, probabi-

liter dicunt nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur.

887. Dub. 2. an victor tali lusu teneatur restituere lucratum ante sententiam Judicis? Affirmant *Sylv. S. Antonin. Arm. Tab. etc. apud Sanch. Cons.* 1. *c.* 8. *d. l. n.* 2. *ex dict. l. Alearum*, ubi dicitur quod, si victus *solverit*, *solutum reddatur*, *et competentibus actionibus repetatur.* Sed negandum cum *Busemb.* et communi sententia, quam tenent *Laym. lib.* 3. *tr.* 4. *n.* 21. *n.* 3. *Lug. D.* 31. *n.* 60. *Salm. de Contr. c.* 4. *n.* 62. *Sporer. cap.* 6. *num.* 82. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1086. *Sanch. loc. cit. num.* 3. (qui merito dicit hanc sententiam omnino tenendam) *Less. cap.* 26. *num.* 17. qui vocat veram cum *Sot. Mol. Med. Covarr.* et aliis communiter. Ratio, quia (uti patet ex verbis Legis, ut supra) ibi non declaratur irritus contractus, sed tantum datur victo actio ad repetendum. Et idem dicunt *Salm. n.* 63. *et Lugo n.* 67. de lege Hispana vetante ludum ad creditum. Addunt tamen *Salm.* hoc valere solo casu quo victus libere solverit, sciens ad id non teneri; Sed *Lugo num.* 67. *Dian. loc. cit. R.* 24. *et Dic. ap. Croix loc. cit. num* 1087. probabiliter dicunt victorem posse retinere lucratum, etiamsi victus ignoraverit posse negare solutionem: quia recepit ex contractu valido, et victus jam habebat obligationem naturalem solvendi, licet ex jure positivo poterat exceptionem opponere.

888. Dub. 3. an si victor impediat, ne Judex eum obliget ad restitutionem, teneatur restituere? Respondetur affirmative, si impediat vi vel fraude; secus, si alio modo. Ita communiter *Lug. D.* 31. *n.* 62. *Less. cap.* 26. *n.* 21. *Sanch. dub.* 2. *n.* 2. *et Mol. Disp.* 514. Quia victor non tenetur restituere, nisi post sententiam. An

autem victor interrogatus a Judice teneatur fateri quidquid ludo vetito lucratum fuerit, et alias obligetur restiture? Negant *Mol. et Sanchez apud Lugo num.* 63. et alii cum *Diana p.* 7. *tract.* 9. *R.* 27. et probalile putat *Less. num.* 22. si id probatum non sit saltem semiplene. Ratio, quia, cum victor examinetur criminaliter, ut puniatur privatione lucri in pœnam criminis, non tenetur fateri, quando crimen est occultum. Sed probabilius *Lugo n.* 64. *Less. dict. num.* 21. *et Croix num.* 1090. affirmant. Ratio, quia hic non agitur de punitione, sed de restitutione concessa a lege, quæ est dispositiva in favorem eorum qui perdunt, non autem pœnalis; si enim esset pœnalis, restitutio non esset facienda victo, cum ipse etiam particeps fuerit delicti, sed Fisco, vel pauperibus. Regula autem, quod reus non tenetur fateri veritatem occultam Judici interroganti sine semiplena probatione, ut docent *Less. loc. cit. et c.* 31. *n.* 9. *et Lugo n.* 63. currit tantum in causis criminalibus, non in civilibus.

889. Dub. 4. an qui ludit ludo vetito cum animo repetendi in judicio, possit retinere lucratum? Negant *Less. cap.* 26. *n.* 13. *et Mol. Reg. ac Dic. apud Croix num.* 1088. quia tolleret æqualitatem contractus, cum eo casu possit lucrari, et non perdere. Sed probabilius affirmant *Lugo D.* 31. *n.* 53. *Sanch. lib.* 1. *cap.* 8. *dub.* 5. *num.* 1. *et Sporer num.* 84. Ratio, quia ex una parte contractus fuit validus, cum intentio non adimplendi minime irritet contractum; et ex alia parte contractus remansit æqualis, exceptio enim non solvendi utrique parti semper competebat. Hinc, si iste lucratur, retinet ex contractu valido: si vero perdit, negat solutionem, utens beneficio quod lex ipsi tribuit.

890. Dub. 5. an qui ludo vetito perdidit, teneatur solvere? *Prima* sententia valde probabilis affirmat, et hanc tenent *Sayr. lib. 9. cap. 22. num. 21.* item *Val. Bann. et Reb. apud Bon. de Ludo quæst. 3. pag. 3. num. 2.* et probabilem vocant *Lugo D. 22. num. 301 et Salm. c. 4. n. 62.* Ratio, quia jure naturali contractus fuit validus, et ideo victus illi tenetur stare donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem. *Secunda* vero sententia communior et probabilior negat, eamque tenent *Sanchez Dec. lib. 2. cap. 18. num. 144. Less. lib. 2. c. 26. num. 24. Lugo dict. D. 22. num. 300. et D. 31. num. 70. Viva de Ludo q. 9. art. 4. n. 1. Salm. cap. 4. num 62. et Sporer tract. 6. num. 7. Præc. cap. 6. num. 83. cum. Nav. Tol. Mol. et Laym.* Ratio, ut dicunt *Salm. loc. cit et cap. 1. n. 71. ac. Less. num. 24.* quia in citata *l. Alearum. C. de Relig. etc.* videtur ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dum in ea sancitur, *ut victus non cogatur solvere.* At frustra (ajunt) diceretur ludentem non posse cogi ad solvendum, si in foro conscientiæ alias cogeretur. Sed hæc ratio probaret nimis, probaret enim quod ex tali lusu vincens teneretur ante sententiam restituere lucratum, quia, si victus obligationem naturalem non haberet solvendi, injuste ille receperit; sed huic contradicit communis sententia, quam tenent ipsi *Salm. et Less.* ut vidimus supra in dub. 1. Ratio igitur potior est, quia lex, nisi obligationem naturalem non auferat, cum tamen sit lata non tantum in pœnam victoris, sed etiam in favorem victi, dando jus victo ad se defendendum exceptione vel repetitione soluti, dat etiam jus absolutum ad non solvendum; At quid enim is tenetur solvere, si potest solutum statim re-

petere? Hoc confirmatur ex *l. Creditori* 5. *de Pactis*, ubi dicitur: *Frustra solvitur, quod statim repetendum est*. Idque probabile putat *Lugo D.* 31. *n.* 302. (contra *Mol.*) etiamsi victus ob verecundiam non haberet animum excipiendi, vel repetendi in judicio.

891. Dub. 6. an, si uterque ludens renunciaverit beneficio legis, poterit victus negare solutionem? Recte affirmant *Less. c.* 22. *n.* 26. *et Lugo D.* 31. *n.* 65. si renunciaverint sine juramento, quia beneficium legis datum est in bonum commune, et ideo invalida est cessio ludentium. Bene tamen advertit *Lugo ib.*, quod si post solutionem fieret illa; cessio valida videtur et irrevocabilis, quia esset nova gratuita donatio idependens a ludo. Si vero lusores renunciaverint beneficio cum juramento, recte distinguit *Less. l. c.* et dicit, quod si juraverint tantum se soluturos, tenerentur quidem solvere, sed poterunt postea solutum repetere. Secus, si juraverint etiam non repetituros, quia, licet ludus sit vetitus, permissum tamen est et licitum solvere tali ludo amissum, illudque non repetere; ac ideo valet quidem tale juramentum, utpote de re licita, ut mox videbimus in quæstione sequenti, contra *Salmant.*

892. Quæritur enim, utrum eo casu poterit victus petere a Prælato relaxationem juramenti? Affirmant alii apud *Less. c.* 26. *n.* 27. prout dicitur de Juramento de solvendis usuris. Sed verius negat *Less. l. c. cum Mol.* quia hic intervenit contractus validus, qui non intervenit in pacto solvendi usuras. Dicunt autem *Salm. de Jur. c.* 3. *n.* 6. prædictum juramentum solvendi amissum in ludo vetito, revera non indigere relaxatione, quia est de re illicita contra bonum commune, cum ob commune bonum sint

vetiti tales lusus. Sed bene contradicit *Sporer de Jur. c. 1. n. 21.* dicens, verum esse, quod juramentum contra id quod leges prohibent, per se est irritum, ut probat *Palaus D. 2. p. 8. n.* 6. Sed in nostro casu advertendum, quod lex, quamvis prohibeat hunc lusum, non prohibet tamen, sed bene permittit solvere perditum: Hinc concluditur, quod juramentum ludendi lusu vetito esset quidem nullum, quia lusus est vetitus, et contra bonum commune; non autem est nullum juramentum solvendi amissum, quia hoc a lege non prohibetur.

893. Dub. 7. an victus, qui jam solverit, possit occulte sibi compensare solutum? Affirmat *Adrianus*, et probabile putat *Angles apud Sanch. l. 1. c. 8. dub. 2. num. 5.* Sed oppositum est omnino tenendum cum *eod. Sanch. Arag. Met. Lop. l. c. Sporer. tr. 6. n. 82. et Lugo D. 31. n. 71. cum Sot. Led. et communi.* Ratio, quia dominium pecuniæ solutæ jam valide translatum est, unde repeti non potest, nisi coram Judice: Sed quid si victus repetat solutum, petendo rescissionem contractus, et victor renuat restituere? Perpende dicta *n. 717.*

894. Dub. 8. et ultimo, utrum si victus ficte minitetur in judicio repetere solutum, possit titulo transactionis aliquid recipere a victore? Negant *Mol. d. 514. Bonac. de Ludo §. 3. n. 18. et Lugo D. 31. n. 72. cum Salas*, et *Insius D. 27. n. 167.* quia (ut dicunt) contractus ille contrahtionis factus est per dolum dantem causam contractui, scilicet per metum qui revera non aderat, deficiente animo repetendi; et ideo victus nihil potest accipere, et si accipit, tenetur restituere. Sed probabilius affirmant posse accipere *Less. l. 2. cap. 17. n. 42. Sanch. de Matr. l. 4. D. 9. n. 9. Pal. t. 1. tr. 2. D. 1. part. 10.*

n. 5. *Dian. p.* 3. *tr.* 4. *num.* 24. *et Trull. ac Dic ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1086. Ratio, quia, licet victus non habet animum, habet tamen potestatem repetendi; quia se privat imposterum per talem transactionem; et victor revera non dat, ut illa animum deponat, sed ut cedat juri suo repetendi, prout revera cedit.

895. II. Quoad *Clericos* vero pertinet, aliter res se habet, quam quoad Laicos. Sed prænotandum, quod Canones vetantes ipsis ludos alearum afficiunt solos Clericos in Majoribus constitutos, et Beneficiatos, ut dicunt communiter *Roncag. de Ludo c.* 1. *q.* 3. *Lugo de Just. D.* 31. *n.* 12. *cum Less. et Salas*, item *Sanch. Cons. l.* 1. *cap.* 8. *dub.* 28. *n.* 8. *cum Nav. et Lop.* contra *Alcoz.* Ratio, quia (ut ajunt) Canon *Episcopus*, in principio relatus, quoad alios Clericos saltem ex consuetudine derogatus est, sicut quoad Laicos. Quoad Beneficiatos autem vide dicta *n.* 831. *v. Communi.*

896. At dubitatur 1. an prædicti Clerici in Sacris, aut Beneficiati peccent graviter, aleis ludendo frequenter, et in magna quantitate? *Salm. de contract. cap.* 4. *n.* 60. quamvis probabilem putant sententiam affirmativam, negant tamen hos peccare mortaliter, cessante scandalo. Ratio eorum, quia præfatæ leges vel ab initio non obligarunt, nisi ad pœnam, vel ex consuetudine sunt abrogatæ; et citant pro sua sententia *Sanch. Less. ac alios, apud Dianam*; Sed *Sanchez Less.*, *et alii apud Dianam*, ut infra videbimus, expresse oppositum tenent. Unde omnino dicendum ipsos peccare mortaliter cum communi sententia, quam tenent *Sanch. d. dub.* 28. *n.* 7. *Less. l.* 2. *c.* 26. *n.* 6. *Spor. tr.* 7. *in* 7. *Præc. cap.* 6. *n.* 80. *Mol. D.* 512. et alii infra citandi: Ratio, tum quia juxta Ca-

nones (ut pro certo habet *Dian. p. 7. tom. 9. R. 3.*) damnantur de mortali Clerici publice et frequenter aleis ludentes ; tum quia , licet Canones probibentes hodie non sint in tota sua observantia (ut concedunt *Less. et Lugo ll. cc. ac Fill. tr. 37. c. 4. num. 59*) tamen non sunt omnino aboliti, cum lusus alearum de ipso jure naturali notabiliter dedeceat statum ecclesiasticum , ut mox dicemus dubio sequenti.

897. Dub. 2. an peccent graviter Clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parva quantitate? *Prima* sententia negat , quam tenent *Sylv. v. Ludus , q. 4. Nav. Summ. c. 19. num. 12.* item *Abb. S. Anton. Gutt. Lop. ap. Sanch. dub. 28. num. 6.* Ratio istorum , quia frequentia ludendi , licet aggravet peccatum , non tamen mutat speciem, ut de veniali reddat mortale. Affirmat vero *secunda* sententia communissima , quam sequimur , et tenent *Cajet. 2. 2. q. 168. art. 3. dub. 3. Ang. v. Ludus, n. 4. Arm. eod. verb. §. 4. Hurt. de Just. D. 8. diff. 3. Viva de Contr. q. 9. art. 4. num. 6. Sanch. l. c. num. 7. cum Alcoz , et Palao. Laym. l. 3. tr. 4. c. 21. n. 1. Mol. D. 512. Less. c. 26. num. 6. Roncag. de Ludo c. 1. q. 3. R. 2. Spor. l. c. n. 80. et Dian. cum aliis dict. Res. 3. et p. 4. tr. 4. R. 183.* ubi vocat hanc sententiam communem , aitque ab ea non discedendum. Idem sentit *Bus.* ut supra (modo tamen ludus non solum sit frequens, sed etiam per longum tempus, ut etiam loquuntur *Less. et Wigandt t. 8. Ex 4. num. 77.*). Ratio , quia , ut jam supra indicavimus, et ut docent *Sanch. num. 6. et Mol. ac Ronc. ll. cc.* frequentia talis lusus de jure naturæ dedecet valde Ecclesiæ Ministros. Neque consuetudo id excusare potest , quia , ut Pontifex declaravit in *c. Inter dilectos, de Vita et honest.*

Cler. talis consuetudo, tamquam vera corruptela, est omni tempore improbanda et removenda. Qualis autem sit hæc frequentia mortalis? *Bordon.* putat esse ludere semel in hebdomada, sed *Roncaglia* merito id putat nimis rigidum. Immo *Less. d. num.* 6. *et Wigandt l. c.* sentiunt non damnandos de mortali Clericos ludentes ad breve tempus, etsi crebro, recreationis causa, nisi propria statuta Diœcesis, vel Ordinis id prohibeant.

898. Dub. 3. an peccent graviter Clerici ludentes aleis in magna quantitate, etsi non frequenter? Affirmant *Sporer d. cap.* 1. *num.* 80. et adhærent *Mol. D.* 512. *ac alii apud Nav. Man. c.* 24. *num.* 9. Sed negat *Salas apud Lugo D.* 31. *num.* 11. et consentit *Laym. d. c.* 21. *num.* 1. citans *Less. et Reb.* nisi fiat publice, et cum scandalo: Dicit enim *Laym.* quod Canones (ut habetur in *cit. cap. Inter dilectos de Excus. Prœl*) loquuntur tantum de publico aleatore, et his lusibus dedito.

899. Ex his omnibus dico I. non peccare graviter Clericos, qui raro, moderate, et privatim sine scandalo aleis ludunt. Immo probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratia in loco ubi præfati Canones non rigide observantur, ut dicunt *Mol. D.* 512. *Laym. l. c. n.* 2. *Spor. n.* 80. *et Dian. pag.* 7. *tr.* 9. *R.* 3. *in fin. cum Dic. et Amic.*

900. Dico II. præfatas sententias, quæ damnant de mortali Clericos aleis ludentes, non procedere in ludis chartarum, qui non sunt meræ sortis seu fortunæ. Confundunt alii ludum alearum cum omni ludo chartarum: Sed immerito, non revera alea, ut Magistri Idiomatis latini docent, est nomen comprehendens solos ludos sortis, qui non ex arte, sed omnino a

casu pendent, et hujusmodi sunt ludi talorum, tesserarum, et similium. Hinc dico; quod lusibus illis chartarum, qui totaliter pendent a casu, ut sunt lusus vulgo vocati, *Bassetta*, *primiera*, et similes, puto his quidem valent sententiæ præfatæ. Non autem puto aliis, qui sunt tam industriæ, quam fortunæ, ut sunt illi qui dicuntur, *Ombre*, *tressette*, et similes. Pro his enim valde probabiliter pro cum Auctore Libelli cui titulus (*Istrus. per li Novelli Confess.*) *p.* 2. *c.* 17. *num.* 397. *cum Passerin.* valere sententiam *Salmanticensium*, *ut supra*, scilicet non peccare graviter Clericos iis ludentes; nisi alicubi esset specialis prohibitio, aut scandalum. Circa quod bene insuper advertit *Molin. dict. D.* 512. pensandam esse qualitatem personæ, an sit magnæ vel parvæ æstimationis; Clerici enim, qui vitam non tam exemplarem ducunt, revera grave scandalum non ingerunt, si etiam frequenter aspiciuntur in talibus ludis versari; modo propria ministeria non negligant; imo nec ullum præbent scandalum, si mere recreationis causa id faciant. Et hos vere dici potest excusari ab hodierna et universali consuetudine; quæ certe differt ab illa antiqua arcta primitivæ Ecclesiæ disciplina.

901. III. Quoad *Religiosos* autem pertinet, dicunt *Lugo D.* 31. *n.* 12. *Sanch. c.* 8. *dub.* 28. *num.* 9. *et Mol. D.* 512. *in fin.* ipsos propter eorum statum, et scandalum aliorum, facilius posse graviter peccare, aleis sive taxillis ludendo. Unde dicunt *Roncaglia d. c.* 1. *quæst.* 5. *R.* 2. *et Bann. apud Lugo d. n.* 12. quod Religiosi reformati, ut Cappuccini, Jesuitæ, Discalceati, et similes peccant, si semel his lusibus ludant. Et tanto magis id dicendum cum *Salm. de Rest. cap.* 6. *n.* 95. de eo, qui in

his Religionibus viam talibus ludis aperiet: *Roncaglia* autem *l. c. et Sanch. num.* 9. *cum Met.* dicunt adhuc Religiosos non tam arctæ observantiæ peccare graviter, si frequenter versentur in his lusibus, etsi sine scandalo; sed *Salm. l. c. cum Peyrin. Dic. et Ant. a Spir. S.* dicunt, quod, præciso scandalo, et præcepto in contrarium, hujusmodi Religiosi excusantur a mortali, si ludant in modica quantitate; et etiam a veniali, si faciant ob rationabilem causam; puta ad solandum infirmum, aut socium tristem; Et hoc probabile mihi videtur, loquendo de ludis chartarum non meræ sortis, juxta id quod supra diximus de Clericis. Addunt *Salmant.* id licitum esse etiam recreationis gratia, vel ubi consuetudine permittitur; sed huic non acquiesco, quia talis recreatio est per se indecens statui Religioso; nec consuetudo talem indecentiam cohonestare potest. Quantam vero summam possit Religiosus ludo exponere? Modo ludus non sit specialiter interdictus a Regula, *Spor. de 7. Præc. cap.* 6. *num.* 72. censet posse exponere tres florenos quotannis. Alii autem, ut *Lugo de Just. D.* 3. *num.* 144. *Elbel tom.* 2. *C.* 18, *num.* 655. *Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 19. *num.* 79. *cum Nav. Val. Graff. Salon. et Mol. D.* 520, *etc.* probabiliter opinantur, quod si Religiosus habet quotannis centum aureos, possit exponere quinque, dummodo tantumdem in eodem anno non impendisse in alios usus non necessarios. Alii tandem, ut *Salm. c.* 6. *n.* 94. *cum Lugo, Mol. Azor. etc.* dicunt posse exponere, quantum sibi subtraheret parce vivendo de iis quæ sibi ad usum sunt assignata.

902. IV. Et ultimo quoad *Episcopos* pertinet, isti si ludant aleis, cum hoc valde dedeceat statum episcopalem, vix possunt excusari

a mortali, ut dicunt *Solus*, *et Salzed. apud Sanchez*, *Cons. l.* 1. *c.* 8. *dub.* 28. *num.* 5. qui *num.* 9. *cum Alcoz.* absolute eos damnat de peccato gravi, nisi faciant ad recreandum infirmum. Extra tamen hanc, vel similem causam, *Alcoz. apud Lugo D.* 31. *num.* 12. ait peccare mortaliter Episcopum, qui semel ludat. Sed merito (præcisis circumstantiis) *Lugo* hoc putat nimis durum: *Sanchez* autem *ibid. cum Met. et Reb. apud Dian. pag.* 7. *tr.* 9. *R.* 4. excusat eum a mortali, si ludat semel ad recreationem; imo *Salas apud Lugo l. c.* eo casu excusat etiam a veniali. Ceterum Episcopum ludentem ludo meræ sortis, etiam semel, difficulter puto excusari posse a scandalo gravi; Sicut etiam censeo, si frequenter versetur in aliis ludis chartarum non omnino fortuitis.

903. An autem peccent mortaliter Clerici, aut Religiosi, qui assistendo inspiciunt ludentes aleis? Hoc quidem prohibetur, ut vidimus, in *c. Clerici, de Vita etc.* ubi eis præcipitur, *ne hujusmodi ludis intersint.* Communiter tamen negant DD. in hoc ipsos peccare mortaliter, nisi essent causa ludi mortalis, vel negligerent lusores corrigere, vel nisi de tali ludo, quatenus mortali, se complacerent; secus, si assisterent causa tantum se delectandi de industria vel fortuna ludentium. Ita *Sanch. Cons. lib.* 1. *c.* 8. *dub.* 29. *cum Cajet. Sylvest. et Ang. ac Diana p.* 7. *tract.* 9. *R.* 40. Qua de re improbabiliter sentit *Bartholom. de S. Fausto apud Dian. loc. cit.* quod Clerici et Religiosi assistentes ludis alearum non excusentur a mortali; eo quod in Bulla S. Pii hoc interdicitur iis sub pœna excommunicationis; Sed censeo præfatum Auctorem quoad hoc in magnum irrepsisse erro-

rem, nam *Sanch. loc. cit.* loquens de ludo alearum, nil penitus meminit de tali Bulla; meminit vero de ea paulo post *dub.* 31. *num.* 5. *et* 12. At ibi observatur Bullam S. Pii loqui tantum de Clericis et Religiosis assistentibus agitationibus taurorum, non autem lusibus alearum. Episcopi autem his lusibus ex proposito, et frequenter assistentes difficulter etiam excusari possunt a peccato scandali gravis.

DUBIUM XIV.

Quid sit contractus Societatis?

904. » RESp. Is est, cum aliqui inter se conveniunt, et contributis aliquibus rebus ad lu- » crandum idoneis, sive fructiferis, ut pecu- » nia, animalibus, industria, labore, etc. com- » mune aliquod lucrum faciunt, quod, uti et » damnum, pro ratione, et rata cujusque di-

» vidunt inter se, Vid. *Less. Laym. c. 20.*
» *Bon. q. 6. p. 1.*

Unde spectando id, quod ratio, et justitiæ natura hic requirit, resolvuntur hi Casus.

» 1. Plus lucrari debet, qui confert pecu-
» niam, et operam suam, quam qui vel pecu-
» niam, vel operam solam.
» 2. Capitale, seu sors, quam quivis contri-
» buit, si pereat casu, vel culpa sociorum le-
» vissima, contribuenti perit. Ubi discrimen
» est inter hunc contractum, et mutuum: quia
» in mutuo sors data alienatur, et dominium
» ejus transfertur in mutuatarium, cujus pro-
» inde solius periculum ac damnum est, si ca-
» su pereat; in Societate autem, qui sortem
» confert, eam non omnino alienat a se; et
» sicuti commodum, ac lucrum ad eum spe-
» ctat, sic etiam periculum, et damnum.
» *Bon. l. c.*

905. Tres igitur sunt præcipuæ conditiones licitæ societatis. I. Ut societas fiat in negotiatione honesta. II. Ut damnum sortis spectèt tantum ad dominum. III. Ut servetur æqualitas, nempe, ut æstimatio laboris unius æquiparet usum pecuniæ alterius. Vid. *Salm. tract. 14. cap. 3. n. 96. Viva de contr. q. 9. art. 3. n. 2.* et alios passim. IV. Conditio est, ut uterque socius subeat onus damnorum, et expensarum. Nomine autem *damnorum* veniunt tantum damna illa, quæ solo intuitu societatis obveniunt socio, puta si ipse causa custodiendi, vel transferendi, vel comparandi merces diripiatur a latronibus, ut habetur ex *l. cum duobus. §. Damna*, ubi dicitur: *Damni partem dimidiam*

(alterum) *agnoscere debere tam pecuniæ, quam rerum ceterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur.* Non tamen veniunt damna, quæ remote occasione societatis socius patitur, puta si occupatus in societate prætermittat acquirere legatum sibi relictum, negotiis domus suæ providere, etc. Ita *Bon. de Contr. D.* 3. *q.* 6. *p.* 4. *n.* 1. *Cont. Tourn. tom.* 1. *p.* 523. *et alii, ex l. Socium.* §. *Socius ff. eod. tit.* ubi id expresse sancitur. Nec veniunt damna, quæ non contemplatione societatis, sed intuitu ipsius propriæ personæ obveniunt socio, ut legitur in eodem §. *Socius*, mox citato. Si autem causa societatis vulneretur socius, vel ejus servus a latronibus, tunc solæ expensæ curationis debent esse communes, ex prædicta *l. Cum duobus.* §. *Damna.*

906. Nomine autem *expensarum*, veniunt sumptus itinerum, transvectionum, solutionis vectigalium, conservationis mercium, etc. Sed hic dubitatur, an socius itinerans causa societatis posset sibi deducere omnes expensas itineris? Negant *Sylv. v. Societas, quæst.* 12. *Ang. eod. v. n.* 12. item *P. Nav. Reb. apud Bon. de Contr. D.* 3. *q.* 6. *p.* 4. *n.* 4. et probabile putat *Less. l.* 2. *c.* 25. *n.* 35. Ratio, quia societas non tenetur subire sumptus, quos alter socius domi fecisset, sed solum illos in quibus is damnificatur causa societatis. Alii vero, ut *Roncaglia de Contr. cap.* 3. *quæst.* 2. *R.* 2. *Mol. D.* 418. *n.* 2. *Less. lib.* 2. *cap.* 25. *n.* 35. *Navarr. cap.* 17. *n.* 283. *et Bonac. lib.* 2. *cum Reg. et Salon.* concedunt posse integros deducere, modo aliter non sit conventum, et diversa non sit consuetudo; Et probant ex *l. Si frater* §. *Si quis ff. pro socio*, ubi dicitur, quod socius *via-*

tica , et stabulorum , jumentorum , carrulorum vecturas , vel suis , vel sarcinarum suarum gratia , (societati) *recte imputabit*. Unde , cum lex absolute concedat socio sibi recipere viatica cum ceteris expensis , non apparet ratio , cur ea non integre recipiat. Hæc secunda sententia videtur probabilior , utpote juri conformior. Sed quia primam non audeo dicere improbabilem , ideo censeo , quod si bona fide socius sibi expensas applicavit , poterit retinere ; secus , si mala fide ; quia , ut diximus *n.* 761. *v. Quær. II.* cum opinione probabili et non certa , non potest inchoari possessio.

907. Quær. I. Si in societatem unus confert pecuniam , alter laborem , an in fine societatis ante omnia restituendum sit capitale domino pecuniæ ? *Prima* sententia , quam tenent *Glossa in l.* 1. *C. pro socio*, *et Bart. Accur. Covarr. etc. ap. Pal. tr.* 33. *D.* 8. *p.* 3. *n.* 1. negat, et non solum lucrum , sed etiam sortem inter utrumque socium dicit esse dividendam. Ratio , quia in societate omnia debent communicari , unde sicut mercator facit communem operam suam , sic alter debet suam pecuniam communem facere. Alii dicunt , quod sicut ad dominum spectat capitale , et postea ejus lucrum ; sic ad mercatorem prius pretium suæ industriæ, et postea pars lucri , quod in idem coincidit. *Secunda* tamen vera sententia , quam tenent *Pal. l. cit. n.* 2. *Azor. lib.* 9. *c.* 3. *q.* 1. *cum Baldo , et S. Bern. Sen. Lugo D.* 30. *n.* 24. *Petroc. tom.* 2. *p.* 405. *Bon. de Contr. D.* 3. *p.* 3. *n.* 3. *Cabass. l.* 6. *c.* 13. *n.* 3. *Escob. l.* 41. *c.* 12. *dub.* 1. *n.* 82. *Ronc. de Contr. c.* 2. *q.* 3. *R.* 2. docet sortem semper primo loco domino deducendam , etiamsi nullum lucrum supersit. Probatur 1. Ex Bulla Sixti V. *Extrav.*

Detestabilis §. 2. ubi sic sancitur: *Si finita societate ipsum capitale extat, ei qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter contrahentes legitime conventum sit.* Probatur 2. ratione, quia pecunia collata in societatem minime fit communis inter socios quoad dominium, seu proprietatem, sed tantum quoad usum, seu commoditatem, ut habetur ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 78. *ar.* 2. *ad* 5. ubi S. Doctor ait: *Qui committit pecuniam suam mercatori per modum societatis, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur.* Sicut ergo, si pecunia perit, domino perit; ita si superest, eidem superest; Nec obstat dicere, quod in societate fiunt communia tam industria, quam pecunia; Nam respondetur; ut jam innuimus; quod in societate non communicatur pecuniæ proprietas, sed tantum usus, seu commoditas; unde sufficit, ut uno conferente industriam, alter conferat pecuniæ commoditatem. Et ideo, si finita societate solum remanet capitale, non erit injustitia, si totum domino restituatur; sicut enim socius amittit lucrum suæ industriæ, sic iste amittit lucrum commoditatis suæ pecuniæ, quæ cum sit negotiationi exposita, bene apta est fructum reddere. Et sic etiam neque verum est id quod alii supponunt, nempe quod unus conferat operam, et alter pecuniam; Nam revera ex una parte confertur opera, et ex altera non pecunia, sed pecuniæ commoditas præstatur; Unde non quidem debetur mercatori pretium sui laboris, et sui laboris lucrum; sed tantum dimidium lucri spectat ad eum, ut fructus suæ industriæ, et dimidium spectat ad dominum sortis, ut fructus commo-

ditatis suæ pecuniæ negotiationi expositæ, semper domino salvo suo capitali. Prout, si quis ad negotium confert navim, et alter operam, completo negotio, navis quidem integra debetur domino, cum tantum usus navis sit collatus; et lucrum deinde est dividendum.

Quær. II. Detracta sorte domino, quomodo dividendum est lucrum? In hoc valde obscure, et confuse DD. loquuntur. Alii, ut *Less. l.* 2. *c.* 25. *n.* 9. *Vica de Contr. q.* 9. *art.* 3. *n.* 5. (et probabile putat *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1101.) dicunt, quod, si unus confert centum aureos, et alter operam tantidem æstimatam, tunc æqualiter dividendum est lucrum, et capitale, juxta primam sententiam allatam in præcedenti quæstione. Alii vero, ut *Cabass. l.* 6. *c.* 13. *n.* 6. *cum Ang. Sylvest. Navarr. et P. Navarr. etc.* dicunt, quod deducto prius capitali in beneficium domini, reliquum æque dividendum, etsi valor operarum æquiparet valorem sortis. Pace tantorum Doctorum, censeo neutram prædictarum sententiarum æquitati conformem esse; prima enim plus æquo tribuit ponenti operam, ut jam diximus in *Qu. I.* secunda plus ponenti pecuniam. Hinc omnino mihi dicendum videtur cum *Roncagl. de Contr. c.* 2. *q.* 3. *R.* 2. *et. Pal. tr.* 33. *D.* 8. *p.* 3. *n.* 2. *et* 3. *cum Reb.* quod salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro rata, habita ratione valoris industriæ ex una parte, et ex altera commoditatis præstitæ ex pecunia, juxta communem æstimationem lucri quod communiter haberi solet ex pecunia applicata ad negotiationem. Hinc bene advertendum cum *eod. Ronc. l. c. R.* 1. *et Sporer de* 7. *Præc. c.* 6. *n.* 51. quod aliquando industria mercatoris plus valebit, quam usus pecuniæ, et tunc proportionaliter debet lucrum distribui: Ita

ut aliquando licitum poterit esse pactum, ut in fine etiam capitale dividatur, æque interim distributo lucro, prout fit ex consuetudine in pluribus locis in societate animalium, ut testatur *Cabass. l. c.* Insuper advertendum, quod aliquando valor industriæ decrescit, ob multitudinem operariorum societatem petentium; Qua ratione poterunt forte excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur injusti, eo quod operariorum industria in societatem collata juxta consuetudinem loci communiter non pluris ibi æstimatur.

E converso injustum omnino esset pactum, quod, empta merce, ante omnia durante societate restituatur domino suum capitale; et deinde quod superest æqualiter dividatur; nam, licet compensentur mercatori fructus, quos interim non percipit, cum medietate sortis, quam in fine societatis percipiet; tamen ponenti pecuniam minuitur periculum sui capitalis, dum in principio illud salvum facit, et mercator, si postea merx pereat, subjacet periculo sortis et lucri; ita optime *Ronc. loc. cit. R. 3. in praxi.*

Quær. III. An damnum sortis sit commune, quando, uno conferente pecuniam, altero operam, pecunia casu perit? *Prima* sententia, quam tenent *Major in 4. Dist. 15. q. 47. §. Tertius, Glossa in l. 1. C. Pro socio*, et alii *apud Azor. t. 3. lib. 9. c. 3. q. 3.* sic distinguit: Si sors perit, postquam socius suam operam posuit, tunc damnum totum spectat ad ponentem pecuniam; Si vero pecunia perit, antequam socius operam præstet, damnum debet esse commune. Ratio, ut dicunt, quia tunc, uno æqualiter conferente operam, et altero pecuniam, omnia fiunt communia lucra et damna. *Secunda* tamen et vera sententia, quam tenent *Glossa in l. Si*

non fuerint ff. Pro socio. Nav. c. 27. n. 252. Ang. v. Societas, n. 17. Sylvest. eod. v. n. 1. q. 6. Azor. l. c. cum Bartol. Baldo, S. Bern. Sen. et aliis, docet damnum sortis ad solum dominum pecuniæ pertinere. Ratio, quia non est verum, quod, collata pecunia, etiam sors conferatur; confertur enim tantum pecuniæ commoditas, ut supra diximus in quæst. I. Unde, cum, sorte pereunte in principio contractus, dominus illius nullam pecuniæ commoditatem conferat, sic etiam ad nihil tenetur alter, si nullam conferat operam. Et ideo diximus e converso, quod, finita societate, prius reddenda est sors domino pecuniæ, et postea lucrum, si remanet, inter socios dividendum.

Quær. IV. An liceat pactum, quod, sorte pereunte, commune sit damnum inter ponentem pecuniam, et mercatorem? Respondetur: Si pactum sit, ut sicut damnum, ita et sors sit communis, tunc licitum est; quia sicut ponens operam habet commodum, ut ipsi tradatur media pars sortis, quamvis sors de jure tota ad dominum spectet, sic æquum est, ut, sorte pereunte, ipse subeat mediam partem damni, licet damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ita *Roncaglia cap. 3. Reg. in praxi 3. et Azor. t. 3. l. 9. c. 3. q. 4. cum Ang. Sylvest. Rosell. et aliis.* Si vero pactum est, ut sors non sit communis, commune vero sit damnum, tunc certe illicitum est, et injustum, cum nulla hic detur justa recompensatio. Vid. *Azor. Roncag. l. c.*

Quær. V. Quandonam censetur inter Fratres contracta societas? et quid in ea servandum? Respondetur: non censetur facta societas, nisi expresse, vel tacite ex conjecturis id habeatur; Unde, non quia Fratres habent patrimonium indivisum, et de communi mensa vivunt, inter

ipsos contrahitur societas, nisi vero omnes in aliquo negotio se exerceant; vel nisi, uno negotiante, alii conferant bona sua. Ita *Azor. p.* 3. *lib.* 9. *c.* 19. *q.* 1. *Mol. D.* 421. *num.* 6. *Bonac. D.* 3. *q.* 6. *p.* 7. *n.* 2. *cum Fill. Ronc. de Contr. c.* 4. *q.* 1. Idque clarius presumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. Hoc tamen intelligitur, quando unusquisque confert etiam bona propria, præter communia; Secus, si tantum unus sua propria bona confert, puta lucra alicujus, officii, vel artis, et alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt *Azorius quæst.* 5. *cum Bart. et Baldo*, *ac Bonac. n.* 7. *cum Nav.* Et ita pariter, si unus maiorem laborem conferat (ait *Bonac. n.* 3. *contra Mol.*) potest ille plus accipere, juxta æstimationem sui laboris. Si autem aliquis Frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis, intelligitur habere societatem, usquedum admoneatur ab aliis Fratribus, velle ipsos divisionem facere, et tunc neque etiam desinit societas pro negotiis inceptis; ita *Ronc. loc. cit cum Giribald.* contra aliquos.

Quæritur VI. Quibus modis finiatur societas? Finitur I. completo tempore ad societatem constituto, aut finita negotiatione, ex *l. Actiones.* §. *Item ff. pro socio.* II. per mutuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempe si alter sociorum incipiat seorsim negotiari pro seipso, *l. Itaque ff. eod. tit.* Si vero quis, socio invito, renunciet ante tempus, tenetur ad interesse. Excipe 1. Si hoc est necessarium ad bonum publicum, ut si socius abesse debet causa Reipublicæ, nec alium commode subrogare possit. 2. Quando nulla subest spes obtinendi id, ob quod facta est societas. 3.

Quando alter non servet pacta. 4. Quando alter grave damnum infert societati. Hæc tamen debent esse certa, alias possessio stat pro observantia contractus. Vide *Bonac. de Contr. D.* 3. *q.* 6. *p. ult. n.* 2. III. Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad hæredes; Et hoc, etiamsi conventum sit, ut transeat societas ad æredes mercatoris, ex *l. Verum*, *§. In heredem ff. pro socio.* Ratio, quia in societate eligitur industria personæ, ignoratur autem qualis sit industria heredis. Excipit tamen *Bon. n.* 3. nisi pactum juramento sit firmatum: Sicut etiam non finitur societas circa negotia cœpta; neque circa vectigalia, seu alias res publicas conductas, ut *Mol. D.* 414. *et Bonac. ibid. cum Fill. etc.* communiter. IV. Finitur societas etiam per mortem civilem, idest per exilium, aut Professionem solemnem socii, ex *l. Verum. §. fin. ff. eod.* V. Finitur, si socius egestate vel infirmitate laborans, aut in carcerem conjectus non posset pecuniam, vel laborem promissum præstare. Item, si pereat pecunia collata, etiamsi socius habeat aliam, quam possit conferre. *Bonac. n.* 5. Item, si res ita sint mutatæ, ut societas non sit amplius idonea, ex *cit. l. Verum*, *§. fin.*

908. » 3. Potest tamen etiam fieri in hoc » contractu, ut quis juste servet sortem suam » indemnem, et insuper certum lucrum percipiat, si nimirum ad contractum societatis adjungantur duo alii, assecurationis, et venditionis, cujus tale exemplum ponit *Laym.* Inis » societatem cum mercatore, et contribuis ei » 1000 florenos, v. gr. spes est, quod is quotannis lucraturus sit 300. cujus lucri dimidium, v. gr. jure societatis tibi debetur una » cum sorte; sed quia ad te quoque pertinere

» deberet ejusdem sortis periculum, ut ipse id
» periculum in se suscipiat, et tibi sortem asse-
» curet, in hujus oneris compensationem, re-
» linquis ei majorem partem lucri sperati, ut
» scilicet duæ partes lucri ad ipsum, et tertia
» ad te pertineat. Et rusus, quia spes lucri hu-
» jus incerta est, ideo adhuc partem hanc lu-
» cri sperati, nempe 100. florenos in spe, ven-
» dis etiam eidem pro 50. vel 60. v. gr. annuis
» certis, et sic tandem id lucrum facis, et sor-
» tem servas indemnem. Vid. *Laym. et Bon.*
» *ll. cc.*

Hæc est celebris illa quæstio *Trium contra-ctuum*, an per eos possit lucrum certum exigi, salvo capitali? *Prima* sententia negat, quam tenent *Sotus. lib.* 6. *q.* 6. *art.* 2. *Merbes tom.* 1, *pag.* 348. *Hab. tom.* 4. *pag.* 317. *P. Conc. tom.* 7. *pag.* 489. *Contin. Tourn. tom.* 1. *pag.* 524. (qui tamen *pag.* 541. admittit contractum duplicem, ubi sola sors, vel solum lucrum assecuratur, in quo consentit etiam *Cabass. lib.* 6. *c.* 13. *n.* 1.) item *Bann. Reb. Prad. Tap. Led. et Mercad. apud Salm. tract.* 14. *c.* 3. *n.* 96. et videtur adhærere *Azor. p.* 3. *lib.* 9. *c.* 4. *q.* 5. Ratio, quia per hujusmodi contractus adjunctos contractui societatis, societas destruitur, cum de ejus natura sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri, et sortis, vel saltem alterutrius, juxta sententiam *Cabassutii, et Tournely*, ut supra: Destructo autem societatis contractu, deficit justus titulus, ex quo ille possit fructus exigere ex sua pecunia; et tunc exigeret lucrum ex mutuo, in quod transiret societas, dejecto toto periculo sortis et lucri in socium recipientem pecuniam. Nec obstat dicere, quod si contractus isti, societati adjecti fierent cum personis diversis, vel in diverso tempore cum

eodem socio, jam persisterent; sic etiam, si fiunt eodem tempore, et cum eodem socio: Nam respondent Fautores hujus primæ sententiæ, quod in iis casibus perseveraret societas; sed hic societas destruitur, et sic deficit fundamentum lucri ex ea percipiendi. Præterea tuentur præfati AA. oppositam sententiam reprobatam jam fuisse a Sixto V. qui per Bullam, *Detestabilis*, editam anno 1586. (*in Bullario pag.* 154.) ubi in §. 1. sic dicitur: *Damnamus, et reprobamus omnes contractus posthac ineundos, per quos cavebitur personis, pecunias, animalia, aut alias res societatis nomine tradentibus, ut etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit; sive ut de certa quantitate in singulos annos aut menses durante societate respondeatur.* Et ideo huic sententiæ videtur adhæsisse noster SS. Pontifex Benedict. XIV. in suo aureo Libro de *Synodo, lib.* 7. *cap.* 1. ubi dixit, quod licet quæstio hæc adhuc indecisa remaneat, cum *plures, et non obscuri nominis Theologi posteriores trinum contractum ab usura absolverint*, hanc tamen sententiam sentit præfatæ Bullæ magis congruere. Accedit alia Bulla S. Pii V. qui in sua *Extrav. onus* §. 4. *de Censib.* sic dixit: *Conventiones directe aut, indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus.*

Secunda vero sententia communior defendit licitum esse hunc trinum contractum, dummodo absit animus fœnerandi, et omnino obligetur socius pecuniam accipiens, ut illam ad negotium applicet; Hanc tenent *Nav. Man. c.* 17. *n.* 254. *Less. lib.* 2. *c.* 25. *n.* 13. *Tol. lib.* 5. *c.* 41. *n.* 3. *Lugo D.* 30. *n.* 40. *Laym. lib.* 3. *tract.* 4. *c.* 18. *n.* 11. *Pal. tom.* 7. *tract.*

32. *D.* 8. *p.* 5. *Bon. D.* 3. *q.* 3. *p.* 11. *n.* 2. *Escob.* 1. 41. *dub.* 3. *n.* 88. *Ronc. de Societ. c.* 3. *q.* 2. *Mazz. tom.* 2. *p.* 161. *Spor. de* 7. *Præc. c.* 6. *n.* 58. *Mol. D.* 416. *Salm. tract.* 14. *c.* 3. *n.* 100. *cum Jo. Major. D. Parigin. et Sylv. P. Nav. Arm. Med. Lop. Mald.* et valde probabilem vocat *Azor. loco supra cit.* saltem de jure naturali. Vide etiam libellum excusum Parisiis anno 1745. hoc titulo: *Examen Theologique sur la Societé du pret à rente*, in quo verbatim referuntur approbationes Trini contractus editæ ab Academiis, et Facultatibus Theologicis, Coloniensi, Trevirensi, Complutensi, Salmantina, Ingolstadiensi, Friburgo-Biscoica, et Moguntina. Ratio præcipua hujus sententiæ jam supra est tradita, nempe quod, si hi tres contractus disjuncti valent, etiam conjuncti valere debent. Nec subsistere dicunt Auctores hujus secundæ sententiæ duo illa precipua fundamenta Adversariorum, nempe quod cessante periculo destruitur societas; et quod de societate transit in mutuum. Nam, quoad primum, negant *Navarrus*, *et Lugo*, quod periculo in socium conjecto, societas destruatur; Sicut enim in contractu commodati, quamvis periculum rei fortuitum de sui natura spectet ad dominum, justa tamen compensatione facta, potest illi adjici pactum, ut periculum spectet ad commodatarium, prout habetur ex *cap. un. de commod.* neque tunc destruitur contractus commodati: Sic etiam in contractu societatis, de cujus essentia non est, ut sic commune periculum damni, prout asserunt Adversarii, sed id probare deberent, cum imo potius oppositum clare probetur ex *l. Si non fuerit. §. Ita ff. Pro socio*, ubi dicitur: *Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat*,

lucrum vero commune sit, *Cassius putat*. De essentia ideo societatis tantum esse dicunt, ut utraque pars aliquid conferat ad commune usum et lucrum, et æqualia sint commoda et incommoda. Ex quo fit, ut ex commodis æqualibus æqualia sint lucra, et ex æqualibus incommodis æqualia sint pericula. Unde quando quis assumit totum periculum, socium assecurando tum de sorte, tum de lucro, licet majus sentiat incommodum, illud tamen sibi compensat commodo majoris lucri; contra vero conferens pecuniam, quamvis nullum sentiat incommodum periculi, sentit tamen incommodum minoris lucri, et sic fit æqualitas, ex qua principaliter constituitur societas. Quantum autem lucrum possit exigi? *Mag. Serra apud Salm.* putat octo pro centum; *Bonacina* censet plus, si negotiatio esset lucrosior, et minus periculosa; *Salm.* autem dicunt, regulariter posse exigi quinque pro centum.

Ad secundum vero fundamentum, nempe quod societas eo casu transiret in mutuum, quia, conjecto in socium toto periculo sortis, tunc etiam in eum transferretur sortis dominium, ita ut sine alterius socii injuria posset ille pro libito de tali pecunia disponere. Diverse respondent Fautores secundæ sententiæ. *Lessius n.* 30. *et Azor. loc. cit.* (quamvis hic contrariæ sententiæ adhæreat) dicunt, quod hujusmodi contractus, licet non remaneret societas, non tamen transiret in mutuum, sed in aliam speciem contractus, nempe conductionis operarum socii, ut loquitur *Lessius*, vel contractus innominati, ut ait *Azorius*; qui pro certo habet tunc contractum non transire in mutuum. Alii vero, ut *Lugo*, *Palaus*, *Escob. et Roncaglia*, respondent, quod, non obstante peri-

cudo suscepto a socio, adhuc persistit societas: Sicut enim (inquiunt) in commodato, si commodatarius suscipit in se periculum rei commodatæ, non acquirit illius dominium, cum permaneat contractus commodati, ut habetur ex *cit. c. un. de Commodato*; Ita etiam in nostro casu socius ob periculum in se susceptum non acquirit dominium sortis in mutuo; etenim, quamvis ille solvendo in fine contractus valorem sortis, et lucri conventi, non irrogaret damnum domino sortis; faceret tamen ei injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, ita ut eo casu (ait *Lugo n. 43.*) posset juste cogi, ut pecuniam ad negotium applicet. Pariter addit *Lugo*, quod si socius ille esset gravatus debitis, etiam hypothecariis, non possent creditores ejus habere actionem super hanc pecuniam; et contra, posset eam dominus sibi vendicare tamquam suam. Sed quod hic contractus non transeat in mutuum, fortius probari dicunt ex textu supra relato in *l. Si non fuerit*, ubi dicitur bene posse coiri societatem, ut suscepto a socio periculo, alter nullam partem damni sentiat, et tamen lucrum communicetur.

Ad Bullam autem Sixti V. etiam multipliciter Auctores istius secundæ sententiæ respondent; *Less.*, *et Salm.* dicunt prohibitionem Bullæ intelligi de eo qui cogeret socium ad sic contrahendum ex vi ipsius contractus societatis; Sed *Lugo*, *et Roncag. c. 3. q. 2.* ajunt neque hoc illicitum esse, quia unusquisque potest uni contractui alterum unitum velle, quando nulla adsit injustitia. Hinc *Lugo num 37. et alii* dicunt Pontificem ibi nulla alia pacta reprobasse, nisi usuraria; et sic respondisse vivæ vocis oraculo eumdem Sixtum, refert *Lugo ex Filliucio*, *et*

Comitolo, qui Auctor insuper testatur sibi retulisse *P. Tucium*, quod Cardinales Toletus, et S. Severina, quibus commissa fuerat cura hanc Bullam faciendi, idem affirmassent. Item *Lugo* refert quamdam Decisionem Rotæ Romanæ sub die 3. Junii 1602. ex *Cherubino in Comp. Bull. Schol.* 1. ubi decretum fuit præfatam Bullam solos comprehendere contractus usurarios de jure naturali vetitos, additis tamen majoribus pœnis. Demum respondent *Salm. c.* 3. *num.* 104. *cum Less.* et *Malder.* Bullam vel receptam non fuisse, vel usu in hac parte abrogatam; testantur enim adesse consuetudinem immemorabilem tali modo contrahendi in Hispania, Gallia, et Italia, et fere per totam Ecclesiam. Ad Bullam autem S. Pii V. vide quæ alii AA. respondent *supra num.* 849. Hanc secundam sententiam tot auctoritatibus, et rationibus roboratam merito non reprobant *Lud. Abelly de* 7. *Pr.* §. 13. *num.* 6. *et auctor Petrocorens.* t. 2. *pag.* 411. quamvis contrariæ sententiæ adhæreant, et ego satis probabilem reputo. Ceterum, quia non potest negari hujusmodi contractum periculo non carere animi usurarii; hinc censeo expedire, ut prima sententia universe omnibus suadeatur.

909. » 4. Societas etiam in pecoribus valide, » et licite instituitur. Et interdum quidem ita, » ut tam pecora ipsa, quæ alteri pascenda, et » nutricanda traduntur, quam emolumenta, et » fructus, ipsaque detrimenta, et damna danti, » et accipienti communia sint: interdum vero » ita, ut pecorum dominium, ideoque etiam » periculum, sive casus fortuitus spectet ad so- » lum dantem; emolumenta autem fructuum; » nempe fœtus, lanæ, lactis, ad utrumque. » Vide *Less. hic*, et *Laym. l.* 3. *t.* 4. *cap.* 20.

Hic operæ pretium est aliqua valde utilia ad

praxim adnotare *de Societate Animalium.* Juxta naturam societatis, animalia quæ pereunt, domino tantum perire debent. Iis autem pereuntibus; ad custodem pertinet probare, quod illa sine sua culpa perierint; alias tenebitur restituere domino earum æstimationem, ut bene ajunt *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 535. *cum Sanbov. Pontas, et aliis.* Idque clare probatur ex *l. cum duobus* 52. *§. Damna ff. Pro socio*, ubi: *Quod si a furibus* (pecus) *subreptum sit, proprium ejus* (idest custodis) *detrimentum est, quia custodiam præstare debuit, qui æstimatum accepit.*

Quæritur 1. si rusticus petat a te pecuniam, ut par boum emat, et ad negotium applicet; revera tamen ille non emit boves, sed debitum suum extinguit, utrum possis tu lucrum exigere? Bene distinguit *Roncaglia de Contract. cap.* 3. *Reg. in praxi* 2. quod si tu mala fide pecuniam dedisti, sciens illum non empturum boves, nihil exigere potes; nisi (intelligendum) aliunde pecuniam applicasses alteri negotiationi, et de hoc illum monuisses. Si vero bona fide dedisti, tenetur ille reddere tibi lucrum cessans: et tunc ad illud tenetur, etiamsi tu eum de tali lucro cessante non monuisses.

Quær. 2. an sit licitum pactum, quod si ex grege aliquæ oves pereant, suppleri debeant ex fœtibus quæ nascuntur, et interim ceteri fœtus, lana et caseus æque dividantur? Negant *Tamb. Dec l.* 9. *c.* 11. *n.* 2. *et Sylv. Ang. Tabien. etc. ap. Azor. tom.* 3. *l.* 9. *c.* 8. *quæst.* 12. quia dicunt in hoc non servari æqualitatem, *Filliucius* autem *tract.* 38. *cap.* 6. *n.* 101. ait in hoc standum esse consuetudini locorum. Attamen dicunt iidem *Filliuc. Azor. loc. cit.* cum aliis, item *Pal. tract.* 33. *p.* 6. *n.* 2. *et Roncag.*

de Contr. c. 3. *Reg. in praxi* 2. hunc contractum satis licitum esse, quia talis substitutio ovium resultat tam in gratiam pastoris, quam ementis oves. Nec officit, quod interim pastor amittere debeat lucrum fœtuum substituendorum, quia etiam interim socius amittit partem sui lucri. His tamen non obstantibus, prima sententia omnino vera mihi videtur, quia, licet lucrum utrique prius diminuatur, et utrique postea compensetur; tamen fœtus, qui substituuntur, æque dividendi essent inter pastorem et dominum; at quando substituuntur, id certe magis cedit in utilitatem domini, quam pastoris, cum dominus jam sibi compenset deinde jacturam lucri, sicut et pastor, sed interim dominus semper salvam sibi servat sortem, quæ ipsi diminui deberet, et ideo in contractu non servaretur æqualitas.

Quæritur 3. an liceat contractus societatis vocatus *ad caput salvum*, scil. quando traduntur pastori animalia, cum pacto reddendi ea salva in eodem numero in fine societatis, et lucrum dividendi? Per se loquendo, hic contractus illicitus est, ut bene ajunt *Ronc. de Contr. c.* 3. *q.* 3. *Viva q.* 9. *art.* 3. *num.* 2. *Azor. tom.* 3. *lib.* 9. *c.* 8. *q.* 10. *cum Sylvest. et Reg.* quia sors debet stare periculo apponentis, res enim suo domino perit. Probabiliter tamen licitus fieri potest, si adjiciatur alius contractus assecurationis, compensando pastori per majorem partem fructuum onus talis periculi sortis in se suscepti: idem *Azor. l. c. cum Sylvest. et Ang. Roncag. l. cit. cum Pal. etc. Viva de Contr. q.* 9. *art.* 3. *num.* 8. *cum Nav. Less. Trull. Rebell. et aliis*, contra *Bonac. et Reg. ib.* qui videntur docere talem contractum esse usurarium, quia dum transfertur periculum anima-

lium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, ex qua non tenetur ille reddere nisi pretium; unde, si partem fructuum reddit, usurarie reddit. Sed *Less. cap.* 23. *dub.* 3. *et Viva cum Nav. et aliis*, respondent in eo casu non haberi contractum venditionis, sed permanere societatem, et lucrum licite exigi per aliud pactum assecurationis, prout dictum est supra *n.* 608. in quæstione trium contractuum. Quantum autem possit in hujusmodi contractibus accipi, ait *Viva l. c.* standum esse judicio peritorum, vel praxi timoratorum cujuscumque loci; recteque addit, consultius esse hos contractus seorsim ire. Ad Bullam autem Sixti V. *Detestabilis*, ubi reprobantur contractus societatis, per quos cavetur, ut capitale semper domino salvum sit, vide quæ respondent DD. citati dicto *num.* 908. *v. Ad Bullam supra.* Bene autem advertit *Roncaglia d. c.* 3. *Reg. in praxi*, certe injustum esse contractum, quo dominus dat boves æstimatos juxta præsentem valorem, cum pacto, ut si decrescant, finita societate, idem valor restitui debeat; quia deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliunde hoc damnum compensetur. Quod si tamen adesset pactum, ut in fine societatis non solum lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sint cum socio, tunc non quidem injustum erit pactum, ut si interim pereat capitale, pastor restituere teneatur domino medietatem sortis prout dictum est *pag.* 253. *vers. Quær. IV.*

910. Hic ultimo quæritur, an filius negotians cum Patre ponente pecuniam, et ipse industriam, possit accipere partem lucri suo labori et industriæ correspondentem? Affirmat *Roncaglia de Contr. c.* 1. *quæst.* 5. *R.* 2. casu quo filius nomine proprio negotietur; secus, si nomine

Patris; tunc enim tantum potest accipere id, quod Pater pro tali labore alteri daret; Et idem dixit *Bus. de Furto*, *num.* 544. *cum Laym. et Diana*. In eo tamen casu ait *Roncaglia ibid.* posse Patrem detrahere sibi valorem alimentorum, quæ non amplius debet filio, cum habeat unde se alat. Sed cum valde probabiliter neget *Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 1054. *cum Mol. Moya etc.* posse filiumfam. stipendium petere a Patre pro suis laboribus impensis in ejus domo, ut tenuimus *dict. num.* 544. hinc dicimus (contra *Roncaglia et Bus.*) nullo modo posse filium illud occulte accipere, dissentiente Patre.

DUBIUM XV.

Quid sit Assecuratio, et Fidejussio?

911. » Resp. 1. Contractus Assecurationis est, » quo quis alienæ rei periculum in se suscipit » obligando se, vel gratis, vel pro certo pre- » tio, ad eam compensandam, si perierit. Quod » si gratis fiat, est gratuita promissio: si pre- » tio, est quasi emptio, qua assecurans vendit » suam obligationem præstandi alteri rem ejus » indemnem. Ad ejus justitiam requiritur, ut » eventus rei sit incertus utrique, saltem quoad » notitiam, quam de eo habent; quia alioqui » non servaretur æqualitas, *Less. Bon. d.* 3. » *q.* 9. *p.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 28. *d.* 4. *n.* 24.

Unde resolves.

» 1. Si assecurans certus sit rem esse in tuto, » inique pretium petit, et tenetur restituere. » *Ibid. Bon. d.* 3. *qu.* 9 *p* 3. * (*Certum est* » *Ronc. Qu.* 9. *c.* 3. *q.* 22.) *.

» 2. Si res nondum est in tuto, etsi privata » scientia sciat non fore periculum, licere ni- » hilominus pretium ordinarium assecurationis » accipere, dicit *Less. l. c. n.* 27. Quia illa » obligatio ob pericula ordinaria magis æstima- » tur, et causæ occultæ, quæ periculum mi- » nuunt, non imminuunt communem æstima- » tionem. Verum id *Bon. d.* 3. *q.* 6. *p.* 3. *n.* » 3. *et Card. de Lugo d.* 31. *sect.* 7. rectius » negant.

» 3. Si cupiens rem suam assecurari, certo

» sciat, eam periisse, non potest pacisci de ejus » assecuratione. V. *Less. l. c. n.* 25.

912. » Resp. 2. Fidejussio est contractus, » quo quis alienam obligationem suscipit im- » plendam, si debitor principalis non solverit. » Ita commun. Doct.

Unde resolves.

» 1. Pro fidejussione licet accipere pretium, » etsi nullum periculum timeatur; quia ex se » pretio est æstimabilis. *Nav. Azor. p. 3. l.* 11. » *c.* 22. *d.* 5. *Fill. n.* 159. * (*Est commune* » *apud Viva n.* 3. *Etsi mihi omnino videtur te-* » *nendum quicquid dicant Covarr. Moya etc.* » *apud Croix num.* 1106. *quia assumptio talis* » *oneris proculdubio est pretio æstimabilis.*) *.

» 2. Mulieres ex fidejussione (saltem si ju- » ramentum absit, et instrumentum publicum) » non tenentur, ut nec clerici, nisi quatenus » solvere commode possunt, et non egeant. V. » *Layman Bonac. Quæst.* 9. *p.* 2. *Less. loc.* » *cit. cap.* 28.

» 3. Fidejussor non obligatur plus, quam » principalis; et hujus obligatio, si sit invali- » da, erit etiam fidejussoris; *Card. Lugo* etc. » commun.

» 4. Fidejussor regulariter non potest conve- » niri, nisi, facta excussione principalis debi- » toris, constet ipsum non esse solvendo. *Azor.* » *l. c. Fill. n.* 153.

» 5. Debitor tenetur de omni damno sua cul- » pa accedente fidejussori, etc. Vide *Azor. d.* » 10. *Bon.*

» 6. Ex fidejussione Religiosi propria aucto- » ritate facta, monasterium non obligatur, ni- » si quatenus in ejus utilitatem versum est. Vide » *Less. c.* 28. *et Laym. c.* 29. *n.* 7.

» 7. Qui fidejussit pro reo, cui periculum
» capitis impendebat, si is aufugit, non est
» ejus loco plectendus, quia non presumitur
» sic se obligare; imo nec potest, cum ne-
» mo sit dominus vitæ, *Sylv. Bon. Less. d.*
» *7. n.* 41.

» 8. Si debitor sua culpa non solvit, tenetur
» fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum
» ipsum debitum, sed etiam damna, et expen-
» sas omnes compensare. Si vero sine culpa, v.
» gr. ob impotentiam, non solvit, ad solum
» debitum videtur teneri, *Azor. Sylv. Sa, Bon.*
» *Trull. c.* 26. *d.* 2.

DUBIUM XVI.

Quid sit Pignus, et Hypotheca?

913. *Quid est contractus Pignoris?*
914. *Quid si quis utatur Pignore?*
915. *Quæ liceant pignorari?*
916. *De contractu Antichriseos?*

913. » RESp. Pignus est contractus, quo de» bitor dat creditori rem aliquam mobilem, vel » immobilem, ut sit pro debito obligata, ex » eaque solutio peti possit. Aliquando tamen » pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. Dif» fert autem ab hypotheca, quod pignus pro» prie sit rei mobilis, illa immobilis, *Mol. Fill.* » *Bon. q. 10. p. 1.* * (*Hypotheca specialis* » *impedit vendi bona, non autem generalis.* » *Viva n. 8.*) *.

Unde resolves.

914. » 1. Pignore non licet uti contra volun» tatem domini; quia est res aliena, ad secu» ritatem tantum, et non ad usum tradita, » *Bon. l. cit. ex Mol. Reg. etc.* Si tamen uta» tur, v. gr. equo, vel agro, debet valorem » usus sicut et fructus omnes, si sit res ex se » fructifera, computare in sortem, deductis ex» pensis, quia alioqui committet usuram, cum » res domino suo fructificet. *Nav. Bon. Trull.* » *c. 26. d. 2.* * (*Præsumitur autem Dominus* » *consentire, si nullum damnum ei sequatur,* » *puta si alter utatur libro, et simili, Viva* » *num. 9.*) *.

615. » 2. Non possunt pignorari, quæ non
» possunt vendi, v. gr. Ecclesiæ, *Molin. d.*
» 530. *Less. l. 2. t. 28. d. 3. Bon. l. c.*

» 3. Immobilia, uti et mobilia pretiosa, cul-
» tui divino dicata, v. gr. calices, casulæ,
» etc. non possunt oppignorari, nisi in neces-
» sitate, quia tunc etiam vendi possunt ut Ec-
» clesiæ, et indigentibus subveniatur. Vide *Nav.*
» *c. 17. Less. Bon. l. c.*

» 4. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit,
» potest illud alteri pignorare, sed non pro
» majore quantitate. Neque potest vendere, de-
» bitore non solvente, nisi post biennium, et
» eo prius monito. Quidam tamen dicunt, pos-
» se vendere post trinam monitionem. V. *Laym.*
» *l. 3. t. 4. c. 30. Bon. l. c. n. 9.*

» 5. Eamdem rem non licet oppignorare, seu
» in hypothecam dare pluribus, nisi sit suf-
» ficiens ad solvendum omnibus, vel posterio-
» res de priore hypotheca admoneantur, *Azor.*
» *Filliuc. Bonac. d. 3. q. 10. p. 1. Trull. c.*
» *26. d. 4.*

916. » Quæres. Quid sit contractus Antichri-
» seos, Germanice *ein Pfandschafft.* * (*Apud*
» *nos, A godere*) *.

» Resp. Is est, cum in contractu pignoris
» convenitur, ut creditor utatur pignore, v.
» gr. agro, ac fructus inde tamdiu lucretur,
» donec debitum ipsi restituatur.

Unde circa hunc ex supradictis resolves.

» 1. Contractus hic videtur juxta *Cajet. Sot.*
» *etc.* (contra quosdam Juristas) esse usura-
» rius: quia creditor ultra sortem aliquid lu-
» cratur, causa solius mutui, quæ est usura.
» V. *Laym. lib. 9. t. 4. c. 16. n. 17.* * (*Et*

» *certum est cum Pal. apud Croix num. 1115.*
» *Quare tenetur fructus etiam illos reddere, quos*
» *ex culpa levi neglexit percipere. Vasq. Pal.*
» *etc. ibid. Quid, si agrum incultum colaerit?*
» *Adhuc teneri fructus restituere, dicunt Mol.*
» *Bon. etc. contra Sa, Soto, etc. Vide Croix*
» *n. 1112.*).

» 2. Possunt tamen intervenire tituli justi lu-
» crandi fructus ex pignore, sine diminutione
» sortis: ut si v. gr. fructus ex hypotheca per-
» cepti non superent quantitatem pensionis, quæ
» jure census super eamdem constituti exigi po-
» test cum pacto redhibitionis, ut supra dictum
» est de censibus: aut si alioquin lucrum ces-
» set, aut damnum emergat, dum debitum dif-
» fertur. Unde non facile damnandi illi, qui a
» Principibus in locum debitorum agros, pa-
» scua, officia, etc. in antichrisim habent. V.
» *Laym. l. c. et Binfeld. de usuris, Mol. etc.*
» *Less. cap. 137. etc.*

CAPUT IV.

De Tutela, et Testamentis.

DUBIUM I.

Quid sit Tutela, et Curatela?

917. *Quibus detur Tutor, et quibus Curator?*
918. *Ad quæ teneantur Tutores, et Curatores? An pupilli, et Minores possint se naturaliter obligare, sine consensu Tutorum, etc.?*

Vide infra vers. 6. Pupillus.

917. » REsp. Sunt quasi-contractus, quibus » Tutor, et Curator ad procuranda bona, et » commoda minorem cujuscumque sexus, qui » vel parente carent, vel sub ejus potestate con» stituti non sunt, obligatur ex justitia, perin» de ac si ex contractu ea obligatio suscepta » fuisset; supplente nimirum lege, vel magi» stratu vim contractus. Differunt Tutor, et » Curator, quod Tutor solum datur impuberi» bus, etiam invitis; et principaliter datur » personis, ut curet earum educationem, et » institutionem: secundario vero datur etiam » bonis illarum respectu omnium negotiorum. » Curator vero datur minoribus, post annos » expletos pubertatis, usque ad annum 25. » completum; nec communi jure datur invi» tis, nisi in certis casibus, et datur principa» liter rebus Minorum, secundario personis. » Unde pro directione in foro conscientiæ, ex » jure tum naturali, tum positivo communi

» resolves ex *Laym. et Tan. t.* 3. *d.* 1. *q.* 7.
» *d.* 10. *Bon. d.* 3. *q.* 10.

918. » 1. Tutores, sive sint testamentarii, » hoc est relicti ex testamento, aut codicillo pa» tris; sive sint dativi, hoc est constituti a Ju» dice, aut Magistratu; sive sint legitimi, hoc » est præscripti a lege (qualis præ ceteris, » est mater, si velit, et promittat se non tran» situram ad alias nuptias, quin prius tutelam » abdicet, et rationem reddat: dein avia, et » consanguinei proximiores idonei) tenentur, » uti et curatores, jurare se fideliter officium » suum facturos, ac fidejussorem dare, rem » Minoris salvam, et integram restituendam: » et universim tacite omnia eorum bona sunt » hypothecata Minori; ita ut ad quemcumque » pervenerint, possit illa Minor sibi vendicare, » ut sibi satisfiat, si quid illorum culpa est pas» sus. V. *Tan. l. c. Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 9. » *Bon. l. c.*

» 2. Bona Minorum tenetur Tutor, vel Cu» rator administrare ea cura, quam diligens pa» terfamilias propriis suis rebus adhiberet, tam » impediendo, et præcavendo damna, quam » procurando commoda, et lucra Minoris; alio» qui damnum, et defectus congrui lucri ipsi » imputabitur, et tenebitur etiam in conscientia » ad restitutionem. Vide supra *l.* 2. *t.* 3. *cap.* » 2. *d.* 3. *R.* 6.

» 3. Bona immobilia Minorum, aut alia pre» tiosa, quæ possunt servari non possunt alie» nari, saltem sine Judicis decreto. * (*Sicut » neque mobilia, quæ servari possunt, etsi ad» sit consensus tutoris. Salm. c.* 1. *n.* 40.) *.

» 4. Tutori, aut Curatori, et personis ei » subjectis nihil licet emere, sive per se, sive » per alium, ex illis bonis Minoris, quamdiu

» illi tales sunt, nisi cum auctoritate Judicis,
» aut cum ejus decreto bona pupillorum publi-
» ce, per privatum venditorem omnibus vena-
» lia exponuntur.

» 5. Sine decreto Judicis non potest Minor re-
» mittere, vel renunciare hereditati, legatis,
» fideicommissis, aliisque juribus sibi acquisi-
» tis. Si tamen Religionem ingressus sit, pot-
» est bona alienare, quia moritur quasi.

» 6. Pupillus, dum infans est, hoc est mi-
» nor septennio, vel infantiæ proximus (ita ut
» si masculus est, non expleverit annum deci-
» mum cum dimidio; si fœmina, nonum cum
» dimidio) nihil per se efficere potest, quo
» ullo modo vel alteri obligetur, vel alium si-
» bi obliget; at pubertati proximus obligare
» quidem sibi potest alium, sed non se alteri,
» saltem civiliter, *Sanch. d.* 38. *Less. l. c. c.*
» 17. *n.* 61. *Laym. c.* 9. *n.* 7.

Certum est 1. quod Minor, aut Pupillus etiam sine consensu tutoris, vel curatoris possunt se obligare circa bona castrensia, vel quasi castrensia; quia de his liberam administrationem habent. Vide *Salm. de Contr. c.* 1. *n.* 39. Certum est 2. quod non possunt se obligare circa bona immobilia sine Judicis auctoritate, ex *l. Lex quæ* 22. *C. de Admin. tut.* quia jus omnino irritat ipsorum conventiones, ut habetur in *l. Si ad solvendum* 7. *C. de Prædiis Minor.* Circa autem mobilia nequeunt se obligare, saltem civiliter, sine consensu tutoris, vel curatoris. *Salm. n.* 41. Sed quæstio est, an Pupillus, vel Minor circa prædicta bona mobilia, si contrahant sine auctoritate tutoris, vel curatoris, remaneant naturaliter obligati? Certum est, quod si Pupillus, aut Minor contrahant cum tutore, vel curatore, minime obligantur, ex *l. Non licet C. de*

Contrah. empt. et l. Pupillus. 5. *De Auct. tut.* Pariter idem communiter traditur a DD. si Pupillus non sit pubertati proximus, ut docent *Sanch. de Matr. l.* 6. *D.* 38. *n.* 24. *Lugo D.* 22. *n.* 286. *et Salm. n.* 42. et patet ex *l. Pupillus.* 58. *ff. de Act. et oblig.* Si vero Pupillus sit pubertati proximus, et contrahat cum extraneis, hic quæritur, an maneat naturaliter obligatus? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent *Lugo D.* 22. *n.* 288. *Less. lib.* 2. *cap.* 17. *n.* 61. *Sanch. l. cit. n.* 31. *Laym. lib.* 3. *Ses.* 5. *tr.* 4. *c.* 9. *n.* 7. *Pal. D.* 1. *p.* 4. § 3. *n.* 9. *et Salm. n.* 5. *cum Nav. Reg. Fill. Reb. Tann. et Diana.* Ratio 1. istorum, quia fidejussor Pupilli remanet civiliter, et naturaliter obligatus, ex communi sententia, ut asserunt *Salm. d. n.* 45. *ex. l. fin. de Jurejur. et l. Marcellus.* 25. *ff. Fideiuss.* Ergo, si fidejussor (arguunt) jam obligatur, etiam Pupillus obligatus intelligi debet; nam, deficiente obligatione principalis, deficere debet etiam obligatio fidejussoris, ut docet communis sententia ex *l. Cum lex* 46. *de Fidejuss. et l. Naturaliter, ff. De Condit. indeb.* Sed hæc ratio non satis evincit, quia probat nimis; probat enim, quod Pupillus etiam civiliter teneatur. Ratio potior est, quia ex *l. Novatio, ff. de Novation.* habetur, Pupillum obligari naturaliter, si promittit sine auctoritate tutoris; cum in præfata lege dicantur creditores esse satisfaciendi, *dummodo obligatio aut civiliter teneat, aut naturaliter, ut puta si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit.*

Secunda vero sententia negat Pupillum, vel Minorem remanere naturaliter obligatum, et hanc tenent *Bonac. de Contr. D.* 3. *q.* 1. *p.* 5 *n.* 6. *in fin.* item *Cov. Bann. Rodr. Dic. etc. ap. Salm. n.* 44. et vocant probabilem *Sanch. l. c.*

n. 20. *et Diana p.* 2. *tr.* 5. *R.* 44. Ratio, quia ex *l. Pupillus.* 41. *ff. De Condit. ind. et ex l. Pupillus* 58. *ff. de Action. et obl.* expresse negatur, Pupillum naturaliter obligari, et præcise in *dict. l.* 58. sic dicitur: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur.* Sed hæc ratio non videtur firma, nam ibi casus est de pupillo infante, ut exponit *Glossa*; Unde alia *Glossa in dict. l. Notario*, ait tam relatam *l. Pupillus*, quam alias, tantum de Pupillo infante intelligendas esse. Hinc prima sententia verior mihi videtur. Ceterum, probabilissimum est, quod Pupillus non teneatur solvere quod promisit, ut tenet *Lugo D.* 22. *n.* 300. *cum Soto, Mol. Cov. etc.* et probabile putant *Salm. d. c.* 1. *n.* 47. *cum Sanch. Reg. etc.* Ratio quia, cui competit actio ad repetendum, competit etiam exceptio ad retinendum, ex *l.* 8. *ff. De Dol. mal. except. et ex reg jur. in* 6. ubi: *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum admittendum.* Vide dicta *n.* 890.

» 7. Eadem est ratio Minoris, si curatorem » habeat: quem, si semel susceperit, tenetur » illi subesse jure communi usque ad annum » 25. expletum; et si litem habeat, tenetur ad » eam sumere curatorem, exceptis tamen causis » spiritualibus. Quod si curatore careat, valent » acta per illos, ita tamen, ut, si læsi sint, » restituantur in integrum. Vide *Auth. cit. et* » *Bon. d.* 3. *q.* 5. *p. ult.*

» 8. Etsi Minores sine curatorum auctoritate » donare non possint, nisi quæ ejus conditionis » adolescentes donare solent (in iis enim præ» sumitur tacitus consensus curatoris); qui ta» men dona ab iis accepit, non tenetur resti» tuere, nisi repetantur legitime; quia probabile » est valere naturaliter, tametsi non civiliter,

» *Mol. Lugo*, *Trull. Dian. p. 8. t. 6. R. 4.*
» *et 7.*

» 9. Tenentur Curatores, et Tutores singulis
» annis administrationis rationem reddere; ubi,
» si quis deses, aut noxius reperiatur, amo-
» vendus est, imposita satisfactione; aliusque
» subrogandus.

» 10. Si Tutor, vel Curator, post rationes
» officii redditas, fidelis deprehensus fuerit,
» debetur ei premium; quod quibusdam locis est
» vigesima pars reddituum bonorum omnium
» Minoris, in aliis autem decima pars.

» 11. Porro, qui non possunt esse Tutores,
» et Curatores, et qui a tutela, et curatela
» excusentur, ne iis imponi possint, v. g. ha-
» bentes quinque filios superstites pauperes, etc.
» V. apud. *Tann. l. c. et Sa*, *v. Minor*, ubi
» sic habet: *Tutor non potest esse junior 25. an-*
» *nis, nisi forte mater; nec Religiosus, nec fe-*
» *mina (nisi mater aut avia, et uxor casu an-*
» *te dicto); nec Clericus in sacris, si non ve-*
» *lit, nec Episcopus, nisi miserabilium perso-*
» *narum. Horum vero tutelam suscipere tenentur*
» *et Episcopi, et Clerici, et Religiosi; quod*
» *ego*, inquit, *de Religiosis universim non ad-*
» *mitto.* V. *Laym. l. c.*

» 12. Si Tutor, et Curator, cum teneren-
» tur negotiari, omiserunt, possunt pupilli ab
» eis accipere 5. pro 100. *Sa*, *v. Curator.* Vid.
» etiam *Navar. c. 25. Plura vide supra lib. 3.*
» *tr. 3. c. 2. dub. 3.*

DUBIUM II.

Quid, et quotuplex sit Testamentum?

919. *Quid est Testamentum? De requisitis ad Codicillum, et quid importet* Clausula Codicillaris?
920. *Quotuplex est Testamentum?*
921. *Ex quibus capitibus Testamentum est nullum?*
922. *Quid, si desint solemnitates, et sit Testamentum ad pias causas?*
923. *Quid, si constet hæredi voluntas Testatoris?*
924. *Quid si non constet, an ipse teneatur credere uni testi? Et an testamentum nullum valeat quoad legata pia?*
925. *Quid, si Testamentum factum sit ab hominibus rusticanis?*
926. *Quid, si tempore pestis?*
927. *An Testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia?*
928. *Vide alios casus.*
929. *Quid de Testamento Clericorum, Novitiorum, et Militum?*
930. *Dub. 1. An legatum relictum virgini, ut nubat, possit ei dari, si fiat Religiosa? Dub. 2. An legatum relictum civibus loci possit dari extraneis? Dub. 3. An legatum relictum Orphanis possit dari eis, qui Parentes habent inutiles? Dub. 4. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis quæ sine dote jam nupserint? Dub. 5. An legatum relictum puellis nupturis, possit dari viduis, ut iterum nubant? Dub. 6. An legatum relictum*

virginibus nubendis, possit dari virgini corruptæ? Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat? Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus heredes, si ante nuptias moriatur? Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in alia Divino cultui necessaria? Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus?

931. *Quæstio I. An ultimæ voluntates possint commutari a Papa sine causa? Quæstio II. An ab Episcopis cum justa causa? Dub. 1. An tunc requiratur consensus heredis, et legatarii? Dub. 2. Quæ sint causæ justæ ad commutandum?*

919. » RESp. 1. Testamentum est voluntatis » justa sententia de eo, quod quis post mortem » suam fieri vult, cum directa heredis institu- » tione. Quod additur, ut distinguatur a reli- » quis ultimis voluntatibus, nam differt a le- » gato, seu fideicommisso partiali, quod hoc » sit donatio a defuncto relicta, et ab herede » præstanda: (*Legata accipienda sunt a manu » hæredis. Vide Salm. c. 5. n. 178.*)*; a codi- » cillo vero differt, quia codicillus est quasi » testamentum imperfectum, et non fit ad in- » stituendum heredem, nisi ex privilegio, v. » gr. militia, sed ad aliquid in testamento ex- » plicandum, mutandum, detrahendum, vel » ad legata instituenda. V. *Laym l. 3. t. 5. c.* » *1. et seq. Tann. t. 3. d. 4. q. 8. Less. lib. 2.* » *c. 19. Bon. d. 3. q. 17. p. 1.*

Ad Codicillum sive noncupativum, sive in scriptis, sufficiunt quinque testes, etiam non

rogati, et feminæ (quamvis ad Codicillum in scriptis requiritur testium subscriptio), ex *l. ult. C. de Codicill.* Ad Codicillum vero inter liberos, et milites, sufficiunt duo testes; Vide *Lugo D.* 23. *n.* 15. Hic notandum cum *eodem Lugo n.* 17. quod clausula in testamento apposita, scil. quod si illud non valeat ut testamentum, valeat ut Codicillus, importat, ut si testamentum sit nullum, sive ob defectum solemnitatis, sive ob præteritionem heredis necessarii, heres ab intestato debeat solvere legata, ex *Auth. Ex causa. C. de Fill. prat.* et insuper ipse teneatur hereditatem restituere heredi in illo testamento instituto, retenta sibi quarta trebellianica, ut colligitur ex *l. Posthumus. §. Si paganus ff. de Injusto rupto test.* et si est heres necessarius, retenta sibi portione debita.

920. » Resp. 2. Testamentum est duplex. I.
» *In scriptis, seu clausum:* quod testamentum
» testator, sive sua, sive alterius manu scriptum,
» septem testibus idoneis, non defectuosis, non
» cæcis, non surdis, mutis, nec furiosis, pro-
» digis, infantibus, religiosis, cognatis, qui
» in testatoris potestate sunt * (*Adde infames*
» *de jure, fratres, patrem Testatoris, qui sunt*
» *in ejus potestate. Viva Qu.* 10. *n.* 4. *Salm c.*
» 5. *n.* 10. *Adde heredem, sed non legatarios,*
» *non tutores, etc. Viva et Salm. Nec Religio-*
» *sos, etsi isti peccent, si testentur sine licen-*
» *tia. Viva ib.*) (quibus adde ipsum heredem,
» et qui in ejus sunt potestate) sed masculis,
» puberibus, liberis, ad id rogatis, et vocatis
» coram offert, profitendo id esse suum testa-
» mentum: tum, si possit, manu sua subscri-
» bit, alioqui octavus pro eo testis, dein omnes,
» et singuli septem testes eodem tempore subscri-
» bunt, si possint, per seipsos, proprioque,

» vel alieno, aut communi omnes sigillo consi-
» gnant, *Laym. l. c. Bon. dist.* 3. *q.* 12. *p.*
» 1. * (*Nullum est Testamentum scriptum ab*
» *ipso herede, saltem post sententiam. Salm. c.*
» 5. *num.* 155.) *. II. Nuncupativum, quod
» minorem solemnitatem requirit, scilicet tan-
» tum, ut septem testes idonei supradicti convo-
» cati audiant, et intelligant testatoris volutan-
» tem, coram eis scriptam, vel voce articulata
» prolatam. * (*Simul et eodem tempore, ut sint*
» *contestes, Salm. c.* 5. *n.* 11. *Per signa au-*
» *tem nequit heres institui. Quid, si Testator*
» *annuat? Probabile est posse sic institui. Lu-*
» *go, Vasq. etc. Vide Salm. c.* 5. *num.* 12.
» *Maxime ad causas pias, Salm. num.* 17. *in*
» *fine cum Villal. Gom. etc. Et Croix num.*
» 1130.) *. Etsi vero talis nuncupatio coram
» testibus a notario in scriptum communiter re-
» digi soleat, id fit non ad actus substantiam
» servandam, sed ad meliorem probationem,
» et securitatem, et testes decedant, vel idonei
» reddantur. Si autem testamentum careat so-
» lemnitate debita, dubiteturque, utrum testa-
» tor voluerit conficere clausum, an apertum,
» valet ut nuncupativum: hæc enim præsumi-
» tur testatoris voluntas, ne actus omnino cor-
» ruat, *Sanch. lib.* 4. *cons. Lugo t.* 2. *de just.*
» *d.* 24. *Bard. d.* 6. *q.* 10. §. 1.

» Porro præter has solemnitates jure commu-
» ni requisitas, aliæ sunt partialium locorum,
» quas in singulis locis norunt periti Notarii:
» qui proinde, ne impingatur, utiliter adhi-
» bentur.

Notandum 1. cum *Lugo D.* 24. *num.* 5. qui citat *Vasq. et Ronc. de Testam. c.* 1. *q.* 3. *R.* 2. cum communiori, contra aliquos, ex *l. Hæc consultissima, C. Qui testam. etc. et l. Hæres.*

12. *ff. eodem tit.* non sufficere ad valorem testamenti nuncupativi, quod Testator declaret, se in tali schedula, puta sigillo signata, vel tali loco clausa nominare heredem, et alias dispositiones; sed requiri, quod ipse coram testibus sufficientibus heredem nominet; et quoad alias, sufficere, quod se ad schedulam remittat.

921. Notandum 2. quod ex triplici capite Testamentum potest esse nullum: I. ob defectum *solemnitatum* substantialium, quæ ab Auctore explicantur. II. ob defectum *complementi*, nam, si Testator moriatur, vel loquelam amittat, antequam testamentum compleat, Testamentum est nullum, etsi heredem instituerit, ex *l. Si quis, ff. de Test.* Hoc tamen currit, si constet Testatorem voluisse instituere alios heredes, vel legata ordinare; In dubio autem Testamentum valet. Sicut etiam valet, si heres sit causa pia, vel si in eo sint scripta legata pia, *Salm. c.* 5. *cum Mol. Tap. Dic. etc.* III. Testamentum potest esse nullum ob defectum *libertatis*, eo quod, Testator non libere egit, vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus vi, aut precibus importunissimis, vel metu reverentiali; *Salm. num.* 30. Sicut, si Testator fuit inductus præcibus simplicibus; suasione etc. Vid. *Salm. l. c.*

922. » Quæres, an testamentum sit vali- » dum, cui desunt solemnitates a jure civili re- » quisitæ?

» Resp. 1. Si testamentum factum sit ad cau- » sas pias, etiam in foro externo eas non re- » quiri, sed sufficere eas, quæ sunt juris gen- » tium, scilicet duos testes; in foro autem con- » scientiæ, supposita potestate disponentis, suf- » ficere scripturam, nutum, vel aliud signum » testatoris, absque ullo teste. Quod si tamen

» manus testatoris non extet, requiruntur duo
» testes in foro externo, inter quos etiam fe-
» mina esse potest. *Covar.* et alii 22. *Dian. p.*
» *7. t.* 6. *R.* 16. * (*Cum Salm. c.* 5. *num.*
» 17.) *. Item confessarius, vel Parochus esse
» potest, licet legata sint pro sua Ecclesia, id-
» que ad hoc tantum, ut voluntas testatoris
» probari possit, et Judex pro ea sententiam
» ferat. V. *Less. et Card. Lugo tom.* 2. *d.*
» 22. *s.* 9. ubi etiam probat, in tali testamen-
» to ad pias causas non esse necessariam here-
» dis institutionem. At, licet morte intervenien-
» te non fuerit absolutum, valet tamen quoad
» legata pia in eo jam expressa, *Malder. Laym.*
» *Dian. part.* 5. *t.* 16. *R.* 126 An autem tale testa-
» mentum ad causas pias principaliter factum,
» si solemnitates desint, valeat quoad legata pro-
» fana, controvertitur, Negant *Bonac. et Lu-*
» *go.* Affirmant *Covar. Sa, Less. Fill. Sanch.*
» *Barbos. Trull. cap.* 18. *d.* 4. *Dian. p.* 7.
» *tr.* 6. *R.* 4. * (*Et hanc tenent Salm. num.*
» 19. *et Viva artic.* 2. *n.* 5. *cum communiori*
» *et Roncaglia cap.* 2. *q.* 6. *R.* 1. *vocat com-*
» *munem, quia accessorium sequitur naturam*
» *principalis. Attamen sententia Bonacinæ punct.*
» 3. *n.* 18. *et Lugonis D.* 22. *n.* 274. *cum*
» *Vasq. Jason. etc. est satis probabilis; quia*
» *respectu laicorum Papa nihil disponit. Nec*
» *semper valet regula, quod accessorium sequi-*
» *tur naturam sui principalis, nam ipsa non*
» *currit, ubi diversa est ratio accessorii a prin-*
» *cipali, ut hic accidit; et ideo, non obstante*
» *quod Testamentum principaliter sit profanum,*
» *debetur legatum in eum relictum, etiam de-*
» *ficientibus solemnitatibus Juris Civilis, ex di-*
» *cto cap. Relatum. Præterea Testamentum in*
» *favorem liberorum, licet valeat quoad liberos,*

» non tamen valet quoad alios, si solemnitates
» juris communis desint, ut habetur in l. Hac
» consultissima, et in l. Ex imperfecto. C. de
» Testam.) *. Denique testamentum ad pias
» causas non solemne revocat aliud solemne,
» etsi hujus mentionem non faciat. *Molin. etc.*
» *Dian. p. 6. t. 6. R. 25. et 26.* * (*Cum*
» *Viva n. 4.*) * idque, etiamsi prius etiam
» fuerit ad causas pias. *Molin.* et alii, licet
» hoc posterius quidam negent. V. *l. cit. R.*
» 26. 27.

923. Quoad dispositiones pias certum est, quod si constat heredi voluntas testatoris, sive per verba, sive per nutum, aut scripturam, tenetur heres in conscientia vel cedere hereditatem loco pio, vel legata solvere. Ita communiter *Lugo D. 22. n. 267. Concina t. 7. pag. 647. n. 9. Laym. c. 7. de Testam. n. 5. Roncagl. eod. tit. 2. q. 2. R. 1. et Salm. c. 5. n. 18. cum Less. Dic. Vill. etc.* Unde infertur, quod si testator dedisset tibi aliquid, ut tamquam pauper retineres, vel ut in pias causas distribueres, tute id faceres, etiam inscio, et invito herede, prout docent *Lugo n. 268. Mol. t. 1. D. 134. et Salm. l. c. cum Dic. Vill. Cov. Com. etc.*

924. Ceterum, si contra non constet heredi voluntas testatoris, docet *Laym. ibid. n. 4.* quod ex certa regula, omnium consensu recepta, non tenetur heres in suo præjudicio credere uni testi, quamvis probatissimo, dum *in c. Relatum 1. de Test.* expresse dicitur. *Tribus, aut duobus requisitis.* Et in *c. Licet, de Testib.* dicitur: *Licet quædam sint causæ, quæ plures exigant testes; nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut

fraudes evitentur, prout ajunt *Laym. ib. Holzm. de 6. Pr. c. 1. n. 657. et Croix l. 2. p. 3. n. 1130.* Hinc docet *Laym. n.* 5. quod heres non tenetur credere soli Parocho, nisi alius adsit contestans; et idem dicunt *Viva q.* 10. *art.* 2. *n.* 3. *et Croix ut sup.*

925. Resp. 2. Si testamentum factum est ad causas non pias, hominibus rusticanis quinque testes sufficiunt, si plures haberi nequeant, nec subscriptione opus erit, si litterati non sunt. *Laym. l. cit. cap.* 2. *n.* 16. *Bon. l. cit. part.* 1. *n.* 4.

Hic autem quæritur, an testamentum nullum quoad causas non pias, valeat quoad legata pia? Alii negant, quia corruente principali, corruit accessorium. Sed communior sententia affirmat, quia specialis ratio reperitur in accessorio, quæ non est in principali, nempe favor Religionis, et ideo ibi attenditur tantum jus Canonicum. Ita *Laym. lib.* 3. *tr.* 3 *c.* 2. *et Ronc. de Testam. c.* 2. *q.* 6. *R.* 2. *cum Cov.*

926. » Resp. 3. Tempore pestis non requi-
» runtur septem testes simul congregati ad te-
» stamenti subscriptionem, sed sufficit, si sin-
» guli separatim adhibeantur. Adde, æquitatem
» postulare, ut, quando testis, vel Notarius
» haberi non possunt, ultimæ voluntates validæ
» pronuntientur, si de voluntate defuncti liqui-
» do constet. Hinc in camera Imperiali valet
» testamentum, peste valde grassante, conditum
» coram duobus, vel tribus testibus, inter quos
» Confessarius esse potest. Atque hæc vera sunt
» secundum jus Commune Cæsareum, seclusis
» specialibus locorum statutis. Nam Venetiis v.
» gr. et Viennæ duo testes ad testamentum suf-
» ficiunt. Vide *Laym. l. c. cap.* 2. Imo abso-
» lute loquendo tempore pestis sufficere solem-

» nitates juris gentium, atque adeo tres, vel » duos testes, *Dian. p.* 7. *t.* 6. *R.* 34. ex *Sa*, » *Laym.* etc. atque inter eos esse posse feminam, et Notarium ipsum (tametsi non sit » immatricolatus); modo non sit consanguineus, vel affinis defuncti, *R.* 36. *ex Menoch.* etc. nec opus esse, ut sint rogati, vel » audiant vocem testantis (etsi hoc quidam re- » quirant), modo eum videant, *R.* 37. *et* 38. » neque invalidari, licet ægrotus convalescat, » *R.* 39. ex aliis 8. Denique, si Parochus scri- » bat coram unico teste, habere vim testamenti, » saltem nuncupativi, dicit *Molin. et March.* » cum *Dian. l. c. R.* 34. *et* 41. vide etiam *p.* » 5. *t.* 3. *R.* 123.

927. » Resp. 4. Etsi probabilis, et secura » sententia sit *Cov. Bon. d.* 3. *q.* 1. *p.* 4. et » aliorum, testamentum factum ad causas non » pias, sine solemnitatibus a jure requisitis, » invalidum esse in foro conscientiæ, præter- » quam quod legata pia, *Molin. Lugo*, *Vasq.* » *Sanch. Diana p.* 7. *t.* 6. *R.* 3. contra *Barbos.* ita ut heres per illud institutus, et le- » gatarius teneantur ad restitutionem heredibus » ab intestato. Contrarium tamen verius est, » ideoque licite retinetur, quod tali testamento » possidetur. Ratio est, quia illæ solemnitates » tantum requiruntur ad cavendam deceptio- » nem, et ad fidem in foro externo faciendam. » V. *Less. l.* 2. *c.* 19. *d.* 3. *C. Lugo disp.* » 22. *s.* 9. Unde secundum hanc posteriorem » sententiam resolves sequentes.

Triplex etiam sententia (prout diximus de contractibus *n.* 711.) est pro Testamentis conditis sine solemnitatibus. *Prima* sententia tenet ea valere in conscientia, et naturalem parere obligationem: Ita cum *Bus. Less. l.* 2. *c.* 19.

d. 3. *Mol. D.* 81. *Sa*, *et Sylvest. v. Testam. Roncag. de Testam. cap.* 1. *q.* 4. *R.* 2. item *Mald. Reg. etc. apud Cabass. T. J. lib.* 6. *cap.* 3. *n.* 4. Et probant ex §. *Per traditionem Inst. de rer. div.* ubi: *Nihil est tam conveniens naturali æquitati*, *quam voluntatem domini volentis rem suam in aliam transferri*, *ratam haberi.* Hinc *Less. Salas*, *Sayr. et Molf. ib.* dicunt heredem ab intestato, si certus sit de voluntate Testatoris, teneri eam exequi, et restituere hereditatem. *Secundam* vero sententiam omnino oppositam tenent *Suar. Bon. Cov. apud. Cab. l. c. et. Sal. tr.* 74. *c.* 1. *n.* 52. *cum Laym. etc.* quia lex solemnitatum non solum fundetur in præsumptione fraudis, sed etiam in ejus periculo. Eamdem sententiam sequitur *Lugo D.* 22. *n.* 256. *cum aliis*: sed excipit fidei commissa, ex §. *ult. Inst. de Fideic. Tertia* sententia, quam amplectitur *Cabas. l. c. cum Sot. Sanch. Bann. et Beja*, tenet præferri debere possessorem. Primam, et secundam sententiam probabilem censeo, sed hanc tertiam probabiliorem, et in praxi omnino sequendam; quia potius omni jure est jus possessionis; Unde omnino dicendum puto, quod heres non tenetur solvere; et contra, legatarii, si bona fide legatum acceperint, non tenentur restituere. Observa attente quæ diximus *dict. n.* 711. Id tamen intelligendum nisi accedat sententia Judicis, ut dicunt *Roncag. l. cit.* et *Cabas. l. c. cum aliis cit.* Nec obstat dicere, sententiam Judicis non obligare, si nitatur legi fundatæ in falsa præsumptione fraudis, quæ non adsit; nam, præterquamquod sententia tunc nititur legi quæ fundatur in periculo generali fraudum, ut respondet *Roncaglia*, quisque tenetur parere Judici præcipienti, semper ac ejus sententia non sit

evidenter injusta, ob bonum commune pacis, ut litibus, et jurgiis finis imponatur.

» 1. Heres ab intestato, si sciat voluntatem » defuncti, tenetur restituere hereditatem, et » solvere legata iis, quibus testamento minus » solemni, aut ex voluntate ejus debentur. *Mol.* » *Less.* (*contra Bonac. l. cit.*) * (*Secus vero dicendum juxta contrariam sententiam probabilem mox supra allatam*) *.

928. » 2. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere pro ratione » dubii: quia, cum nec ipse, nec alii cœperint adhuc possidere bona fide, in dubio par » est eorum conditio, *V. Bon. l. c.*

» 3. Si heres ab intestato retineat hereditatem, et legata, possunt illi, quibus aliquid » per tale testamentum erat relictum, uti occulta compensatione, quia revera res illæ erant ipsorum, V. *B n. l. c.* * (*Sed hoc negamus. Vide dicta l.* 1. *num.* 35. *v. Attamen*) *.

» 4. Si heres ab intestato fateatur, mentem » testatoris fuisse, ut hereditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod » solveret; aut si, oblato juramento, jurare » noluerit, cogendus est, etiam in foro externo, hereditatem tradere, et solvere legatum.

» 5. Ob eamdem causam idem dicendum est, » si fateatur voluntatem testatoris fuisse, ut hæreditas, non ut fideicommissum, sed immediate pervenire ad alium, quia non est recurrendum ad fidem testium, vel ad juris » subtilitatem, quando is, cujus interest, ipse » confitetur testatoris voluntatem. Vide *Less. et* » *C. de Lugo l. c.*

Ait *Lugo D.* 22. *n.* 257. *et* 258. quod, si

Testator voce committat heredi fideicommissum, et heres tacet, tenetur utique illud implere; secus, si Testator committat ei legatum; Dicit tamen, quod si heres solverit jam legatum, non potest repetere.

» Resp. 5. Etsi probabile sit clericorum, et » Novitiorum testamenta facta ad causas non pias » sine solemnitatibus juris non valere: *Molin.* » et alii 3. Cum tamen contrarium etiam sit » probabile, ex *Suar.* etc. potest heres ex tali » testamento hereditatem adire pro foro conscien» tiæ, *Dian. p. 9. t. 9. R.* 16.

929. » Resp. 6. Milites hujus temporis gau» dent iisdem privilegiis testandi, quibus olim, » dummodo in castris (vel in propinquo ex » causa legitima) versentur. *Dian. p. 7. tr.* » 15. *R. 24. et seq.* ex aliis 13. contra *Bald.* » etc. atque adeo sufficiunt duo testes (licet » probabiliter nec hi requirantur, *R.* 45.), » etiam non rogati, *R.* 46. et alii 4. contra » *Molin. Lugo*, etc. etiam alias inidonei, modo » non sint impuberes, nec cæci, vel servi, *R.* » 47. *Lugo*, *Vasq. etc.* Neque opus est eorum » subscriptione, vel signorum appositione, vel » ut sint in conspectu testatoris, *Ibid.* Imo mi» les jure militari (quo præsumitur esse testatus » in dubio) potest testari solo nutu, *R.* 19. » Potest etiam plura simul testamenta valida fa» cere, vel pro parte testatus, vel pro parte » intestatus decedere, *R.* 53. *et* 55. Valetque » ejus testamentum etiam post missionem hone» stam, sed non ultra annum, *Molin. Lugo* » *etc. R.* 61. Denique possunt milites supradi» cto modo testari, tametsi sint surdi, et muti » (saltem si in castris auditum, et vocem ami» serunt). *Dian.* 48. 49. *et* 50. ex aliis. * (*Te» stamentum inter Liberos valet, ut dispositio*

» *facta ad causam piam. Vide Salm. c.* 5.
» *n.* 20.) *.

930. Hic plura dubia oportet adnotare circa materiam Legatorum. Dub. 1. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ fiunt Religiosæ? Resp. Si legatum sit relictum personæ determinatæ, certum est posse dari, nisi aliter constet de mente Testatoris, ita ex *Auth. de Sanctiss. Episc.* §. *Et hoc.* Vide *Salm. cap.* 5. *n.* 148. Quid, si legatum relictum sit personis indeterminatis? *Prima* sententia negat deberi illud puellis Religionem ingredientibus; hanc tenet *Sanch. de Matr. lib.* 1. *D.* 33. *n.* 32. *Con. D.* 3. *q. ult. n.* 19. *Mol. D.* 207. *Barb. de Pot. Ep. Alleg.* 83. *n.* 27. *Ronc. de Test. c.* 7. *q.* 2. *R.* 3. *Conc. t.* 7 *p.* 679. *n.* 10. *et Lago Dist.* 24. *n.* 293. cum communi, ut asserit. Ratio, quia mens Testatoris servanda est in specifica forma, semper ac servari potest; nec recurrendum ad ejus voluntatem præsumtam, quando habetur voluntas contraria expressa: Tales enim Testatores et pie providere sic intendunt solis puellis nubere volentibus, ne exponantur periculo prostitutionis. Nec obstat præfata lex in *Auth. cit.* quia ibi sermo fit tantum de legato facto personæ determinatæ, unde nullum aliis damnum infertur, si ipsi ingredienti Religionem tradatur; sed in casu posito præjudicium irrogaretur aliis nubendis a Testatore nominatis.

Secunda vero sententia, quam tenent *Salm. c.* 5. *n.* 185. *Diana p.* 4. *tr.* 24. *Misc. R.* 35. *cum Pontio, Natta, Boerio, et Ochagav.* ac adhæret *Less. l.* 2. *c.* 18. *n.* 123. affirmat deberi legatum; quia in dicta *Authent.* assignatur ratio, cur legatum relictum certæ personæ ad nubendum, ei debeatur, si fiat Religiosa: *Quod*

vitam profitentur religiosam; scilicet ne puella relinquat statum religiosum, ut legatum consequatur. Cum autem in legato relicto puellis indeterminatis idem legis motivum urgeat, ideo Religiosæ non sunt illo privandæ: *Ubi enim* (ut dicitur *in l. Illud ff. ad l. Aquil.*) *eadem militat ratio, eadem militare debet juris dispositio.* Neque (ait *Lessius*) præfata lex Justiniani innititur præsumptæ menti Testatoris, sed absolute vult favere pietati, etiam contra expressam Testatoris voluntatem; ita ut, si Testator expresserit excludendas esse puellas Religionem ingredientes, talis dispositio rejicitur tamquam turpis. Hanc sententiam reprobare non audeo, sed prima mihi videtur certe probabilior; quia dispositio *Authenticæ* continet jus novum, quod, cum exorbitet a jure communi, non est extendendum de casu ad casum; Maxime quia talis extensio redundaret in præjudicium aliarum. Probabiliter autem dicit *Conc, tom.* 7. *pag.* 680. *n.* 11. quod, si non extarent puellæ, quæ nubere vellent, tradendum esset legatum Religionem ingredientibus; nisi ex mente Testatoris expresse oppositum colligeretur. Præterea addit *Barb. d. All.* 83. *n.* 28. *cum aliis*, quod si Testator relinquat alicui puellæ mille si nubat, et centum, si ingrediatur Monasterium, debentur Monasterio omnia mille, si hoc sit factum in odium Religionis, quia tunc sic decernendum est in pœnam Testatoris: Secus, si id factum sit, eo quod dotes Religiosarum sunt minores nubentium.

Dub. 2. An legatum relictum civibus loci, possit dari extraneis? Negandum, nisi isti animum habeant ibi perpetuo manendi, tunc enim ab initio pro naturalibus habentur; vel nisi sine tali animo ibi per decennium manserint. Ita

Salm. cap. 5. *n.* 186 *cum Lugo*, *Sanch. etc.* ac *Conc. tom.* 7. *pag.* 681. *n.* 14. *ex l.* 1. *C. de Incolis.* Hic addendum id quod tradunt *Sanchez*, *Trullench. et Barbosa apud P. Ferraris* (*Bibl. v. Civitas n.* 71.) nempe quod legatum relictum puellis originariis non est dandum eis, quæ casualiter natæ fuerint in eo loco.

Dub. 3. An legatum relictum Orphanis possit dari pauperibus habentibus Parentes inutiles? Non concurrentibus vere orbatis parentibus, videtur receptum apud omnes, quod dari possit. Ratio, quia sic etiam impletur voluntas Testatoris, qui vult opitulari filiis non habentibus, a quo alantur, et tales sunt qui habentes parentes inutiles, ex celebri illo dicto apud *Glossam in c. Admove. caus.* 33. *q.* 2. *ver.* Dixi. *Si re priveris, nec nomen habere mereris.* Et ex *Glossa v. Inutilem in c. Inter cetera de Trans. Episc.* ubi dicitur, inutilem reputari ut mortuum. Huic adhæret id quod dicunt *Covarr. Bald. Pal. Perez*, *etc. apud Sanch. l. cit.* nempe quod Pater dicitur orbatus filio, si filius est inutilis, ex *Glossa in l. Plagiarii. C. ad L. Flaviam de Plag.* Et ex eadem *Glossa* dicitur vidua, quæ virum inutilem habet. Sic a pari dicendus Orphanus, qui parentes habet inutiles; Ita *Ronc. de Testam. c.* 7. *q.* 5. *R.* 1. *Conc. tom.* 7. *p.* 681. *n.* 15. *Dian. p.* 1. *tr.* 2. *R.* 52. *Salm. c.* 5. *n.* 187. *cum Trull. etc.* ac adhæret *Lugo D.* 24. *n.* 303. An autem, concurrentibus vere orbatis parentibus, hi sint præferendi? Affirmant omnes præfati Auctores cum *Sanchez Cons. lib.* 4. *c.* 2. *dub.* 13. qui vocat commune; Ratio, quia, cum voluntas Testatoris possit impleri in sensu proprio, non debet impleri in improprio, *ex Clement. Quia contingit de Rel. domib. et ex Trident. sess.* 25. *c.* 8. Sicut enim

proprie vidua non est, quæ virum habet inutilem, sed quæ viro caret, ut dicunt *Sylv. Tab. et Ang. apud Sanch.* Ita in casu nostro. Attamen videtur non omnino improbabiliter negare *Bonac. D. 3. q. ult. n. 9. et Rancag. l. cit. R. 2.* Ratio, quia id, licet non congruat literis dispositionis, congruit tamen, imo magis accedit ad finem Testatoris, subveniendi paupertati filiorum, qui cum parentes habent inutiles, egentiores sunt vere orphanis, dum non solum debent tunc propriæ, sed etiam parentum indigentiæ providere.

Dub. 4. An legatum relictum puellis ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint? Resp. affirmative, si sit relictum puellis determinatis, quia præsumitur Testator voluisse ipsis omnino providere ob peculiarem erga illas affectum, vel ut nubant, vel ut nuptæ decenter vivant. Secus, si indeterminatis, quia tunc censetur potius Testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent. Quando vero legatum est relictum pro dotandis puellis pauperibus, bene potest dari nuptis; nam tunc perseverat finis Testatoris, nempe sublevandi ipsarum indigentiam. Ita communiter *Sanch. l. 7. de Matr. D. 91. num. 63. Ronc. de Testam. c. 7. q. 3. R. 1. Salm. c. 5. num. 188. cum Trull. et Dian. Conc. tom. 7. pag. 680. n. 12.*

Dub. 5. An legatum relictum feminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterum nupturis? Resp. affirmative, si non sint aliæ feminæ ætate nubiles: secus, si adsint, quia nomine mulieris in matrimonium collocandæ, proprie intelligitur ea, quæ numquam nupsit, vel si nupsit, invalide nupsit, aut matrimonium non consummavit, ex *l. Hoc sermone ff. de*

Verb. signif. Ita communiter *Sanchez lib. 7. de Matrim. D. 95. n. 65. Roncag. d. c. 7. q. 3. R. 4. Conc. tom. 7. p. 681. n. 13. et Salm. t. 5. n. 189. cum Bon. Trull. etc.* Qui tamen recte addunt cum *Roncaglia*, quod si legatum sit relictum pro nubendis feminis pauperibus, viduis etiam dari potest, quia verbi significatio utrisque convenit tam virginibus, quam viduis.

Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis possit dari virgini etiam corruptæ? Distinguendum, si publice constet de ejus corruptione, non potest tradi: quia non adimpleretur finis Testatoris, volentis tantum subvenire iis, quæ vere virgines sunt. Secus, si clam sit corrupta, quia in communi æstimatione hæc pro virgine reputatur, ut colligitur ex *l. Liber. §. Quod autem ff. de Legat.* Nec censetur Testator voluisse, quod puella manifestet suam turpitudinem: Ita communiter *Conc. tom. 7. pag. 681. n. 16. Moncag. de Testam. d. c. q. 4. R. 1. Salm. c. 5. n. 190. cum Trull. Dian. Martin. a S. Jos. etc.* An autem puella corrupta possit tale legatum petere; Affirmant *Salm. loc. cit.* quia in favorabilibus verba sunt large interpretanda, ut probant *in tr. de Leg. c. 4. n. 19.* Sed probabilius negant *Concina l. c. et Martin. a S. Jos. ap. Salm.* tum quia verba Testatoris servanda sunt in rigore, quantum fieri potest; tum quia talis interpretatio fieret in præjudicium aliarum. Et idem videtur sentire *Roncag. loc. cit.* dicens illum, cui data est facultas a Testatore eligendi virgines pro legato, non posse eligere eam, quam certo scit corruptam, si absit scandalum. Conveniunt tamen *Concina*, *Ronc.* ad dicendum, posse illam petere, et eligi, si desint aliæ vere virgines.

Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat? Affirma? sic enim statutum est in *l. Quoties*, 22. *ff. de Condit. et demonstr.* Quia, ut habetur ex alia *l.* 2. *C. de Induct. viduit.* multum interest Reipubl. ut proles augeantur. Secus dicendum, si legatum relinquatur viduæ, ad viduitatem servandam, *Auth. Cui relictum C. tit. cit.* Quia honestum est a secundis nuptiis abstinere; Ita *Sal. de Matr. c.* 1. *n.* 109. *et* 110. *et Conc. pag.* 678. *n.* 7.

Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus heredem, si ante nuptias illa moriatur? Recte distinguit *Lugo D.* 24. *n.* 209. *cum Sanchez et Mol.* Si legatum relictum sit puellæ intuitu subventionis illius personæ, ut possit nubere, tunc transit ad ejus heredem; Secus, si nullo habito respectu ad personam, sed tantum ad operam piam peragendam; quia tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem; Vel si legatum sit relictum sub conditione necessaria, ut puella nubat, sine intentione faciendi operam piam, quia tunc legatum erit profanum, et fiet caducum, ac ideo transibit ad hæredem Testatoris.

Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in ornamenta, et alia Divino cultui necessaria? Negant *Panormitanus*, *et Lopez apud Sanchez Cons. l.* 4. *c.* 2. *dub.* 14. Sed probabiliter affirmant idem *Sanch. et Lugo D.* 24. *n.* 304. quia nomine fabricæ intelliguntur omnia necessaria ad servitium Ecclesiæ, nisi aliter constet de mente Testatoris.

Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus? Resp. si legati executio relicta sit ad electionem heredis, potest ipse dare cuicumque vere pauperi. Si vero non est

heredi electio commissa, tunc præferendi sunt I. Conjuncti Testatoris, ut communiter DD. cum *Barbosa de Pot. Ep. All.* 83. *n.* 17. *et Roncaglia de Testam. cap.* 7. *q.* 6. *R.* 2. Et inter eos præferendi sunt proximiores, ut docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 9. Id enim exposcit ordo charitatis: Atque hoc (addit *Roncaglia*) etiamsi adsint alii pauperiores. II. Pauperes concives Testatoris præferendi sunt ceteris extraneis, ut *Glossa in c. Pauperes, de Testam. et Ronc. l. c. cum Men.* utque colligitur ex *l. Præses. C. de Serv.* III. Magis indigentes, ut *S. Th. l. c. art.* 3. *ad* 1. *Ronc. l. c.* Et etiam nubiles, ut addit *Barb. cum Surdo n.* 18. IV. Pauperes probatioris vitæ, *S. Th. ib. art.* 9. Hinc dicunt *Laym. l.* 3. *tr.* 5. *c.* 11. *n.* 6. *Ronc. cum Men.* præferendos esse Religiosos, qui ex eleemosynis vivunt; Recte vero censet *Roncag.* contra aliquos, non venire nomine pauperum Religiosos, qui habent reditus sufficientes, unde vivant. V. In æquali paupertate præferendæ sunt feminæ, quatenus istæ majori periculo peccandi sunt expositæ, idem *Roncaglia.* Cum autem testator dixerit, legatum inter pauperes distribuendum, non potest uni tradi; ita *Ronc. et Barb. n.* 19. *cum Men. Bart. etc.* communiter. An vero eo casu possit executor etiam sibi aliquid applicare? Affirmant *Laym. l. c. n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 11. *n.* 34. *et Barb. l. c. vide n.* 22. et 54. *cum Palac. Men. Gonzal. et aliis* communiter. Excipiuntur tamen *Laym. et Sanch.* si Testator noverit ejus paupertatem, quia tunc censetur, quod si voluisset illi subvenire, aliquid expresse reliquisset. Sed non improbabiliter *Roncag. l. c.* hanc exceptionem non admittit, quia non præsumitur Testator eum voluisse inferioris conditionis facere, quam alios

pauperes: et si aliquid ei non reliquerit, id evenire potius censendum vel ex oblivione, vel inadvertentia, vel quod noluisset Testator ruborem executori inferre, si inter pauperes eum numerasset.

931. Quæritur hic I. An summus Pontifex possit sine justa causa valide commutare ultimas voluntates Testatorum? Nulli dubium, quod Papa potest cum causa ultimas voluntates commutare, ut patet ex *Clem. Quia contingit de Domib. relig.* ubi dicitur: *Ea quæ ad certum usum largitione sunt destinata Fidelium, ad illum debeant, non ad alia* (*salva Sedis Apostolicæ auctoritate*) *converti.* Sed dubitatur, an id possit Papa sine causa? Tres sunt sententiæ apud *Sanch. Consil. l. 4. c. 2. dub. 1. n. 1. Prima* sententia affirmat, quam tenent *Armil. v. Legatum n. 55. Ang. eod. verb. l. c.* Ratio, quia omnia legata intelliguntur implicite relicta ad arbitrium Papæ, vel principis. *Secunda* sententia, quam tenent *Angles, Rosell. Covarr. etc. apud Sanch. n. 2.* et cui adhæret *Croix l. 4. n. 482.* id admittit de potestate absoluta, non autem ordinaria. *Tertia* sententia verior et communis, quam tenent *Bus. infr. num. 939. Sanch. n. 4. cum Bart. Socin. Laym. l. 3. tr. 5. c. 11. n. 11. Salm. c. 5. num. 194.* cum communi; *Mol. l. 4. de Primog. c. 3. n. 19. et Lugo D. 24. n. 312.* (qui præfatas duas sententias falsas vocat), omnino negat posse Pontificem, aut principem sine justa causa commutare Testatorum voluntates. Probatur 1. ex Trid. *Sess. 22. c. 6.* ubi (ut sentit *Laym. l. c. cum. Mol. D. 249.*) supponitur, tales commutationes non posse fieri a Sede Apostolica, *nonnisi ex justa et necessaria causa.* Probatur 2. ratione, quia licet dispositiones Testatorum

censeantur commissæ Papæ (vel principi), non tamen ut domino, sed ut boni communis, aut piarum causarum dispensatori committuntur, unde, cum Pontifex non sit dominus talium bonorum, non potest neque ex potestate ordinaria, neque extraordinaria convertere sine causa has dispositiones ad alium usum, quam a Testatoribus sunt destinatæ. Si igitur legatum est profanum, poterit princeps ob necessitatem publicam; vel aliam justam causam, in aliud legatum profanum, vel pium commutare. Si vero legatum est pium, poterit Papa tantum, justa causa interveniente, in aliud pium convertere.

Quæritur II. An Episcopi cum justa causa possint commutare pias dispositiones? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent *Angel. v. Legatum. 2. n. 12. et 14. Sylvest. eodem v. q. 12. Arm. num.* 55. *Cas.* 56. *et Rosell. Tap. apud Sanch. Cons. l.* 4. *c.* 2. *dub.* 2. *n.* 3. *et Beja* cum aliis *ap. Croix l.* 4. *num.* 849. qui huic sententiæ adhæret. Ratio 1. quia communis sententia (ut asserit *Cr. ib.*) tenet, apud Episcopos esse hujusmodi facultatem ordinariam commutandi; quia talis commutatio est quædam dispensatio in lege præscribente exactam impletionem ultimarum voluntatum; unde, quando dicitur fieri posse dispensationes, et non exprimitur a quo in Tridentino, satis intelligitur fieri posse ab Episcopis; uti cum pluribus docent *Suar. de Leg. l.* 6. *c.* 14. *n.* 8. *et Sanch. de Matr. l.* 8. *D.* 5. Hinc inferunt idem *Sanch. l. c. dub.* 7. et *Lugo D.* 24. *n.* 310. quod, si Testator reliquit alicui Ecclesiæ Legatum pro festo anniversario, potest Episcopus illud ad tempus commutare in reparationem Ecclesiæ, quæ aliter non posset reparari. Ratio 2. quia, licet Episcopus nequiret hoc facere ex potestate

ordinaria, potest tamen ut Sedis Apostolicæ delegatus, modo adsit justa causa judicio Episcopi: Idque probant ex Trid. *Sess.* 23. *c.* 6. ubi dicitur: *In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ nonnisi ex justa, et necessaria causa fieri debent, Episcopi, tamquam Delegati Sedis Apostolicæ, summarie et extrajudicialiter cognoscant, nihil in precibus, tacita veritate, vel suggesta falsitate, fuisse narratum, priusquam commutationes prædictæ executioni demandentur.* Ita *Barbosa de Pot. Episc. Alleg.* 83. *n.* 5. *cum Sylv. v. Legatum* 4. *q.* 12. *Menca, Beja, Graff. Mendoza*, citatque etiam Rotam Rom. Dec. 1122. Et ita etiam *Salm. de Leg. cap.* 5. *n.* 67.

Secunda vero sententia probabilior, quam tenent *Mol. de Just. D.* 249. *Laym. l.* 3. *tr.* 8. *c.* 11. *n.* 10. *et Sanch. l. c. dub.* 2. cum aliis negat posse Episcopos, etiam cum justa causa, commutare ultimas voluntates. Ratio, quia ex *cap. Tua de Testam.* et ex Trident. *Sess.* 22. *c.* 8. imponitur Episcopis exequi exacte ultimas voluntates; Et hoc, etiamsi commutatio fieret in melius, ut dicunt *Barb. l. c. num.* 3. *cum Imola, et Bonif. Laym. ibid.* ac adhæret *Lugo D.* 24. *n.* 307. *ex c. Conquestus de Foro comp. et cap. Quia nos de Testam.* contra *Dian. p.* 2. *R.* 26. *ac Sylv. Beja, Graff. Comit. Vasq. etc. apud Croix l.* 4. *n.* 847. qui admittunt commutationem in melius. Nec probari dicunt primam sententiam a Trid. in *cit. c.* 6. Nam ibi tantum committitur Episcopis, ut, quando commutationes ultimæ voluntatis a Sede Apostolica eis committuntur, ipsi, antequam illæ executioni demandentur, examinent, an sint veræ causæ expositæ? Concilium enim in *cap.* 5. immediate præcedenti loqutum erat

de executionibus dispensationum a sola Sede Apostolica obtentarum. Et hoc ajunt esse conform. *Clementinæ quia contingit citatæ in I. Quæst.* Valde tamen probabiliter censet *Laym. cit. n.* 11. et consentiunt *Salm. c.* 5. *n.* 194. *cum Bon. et Trull.* quod, si aliqua causa superveniat, vel si fuerit Testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset, tunc Episcopus cum herede potest ex epicheja interpretari voluntatem Testatoris, et legatum in alium usum convertere, puta si legatum sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus Ecclesia non eget, sed potius casulis. Quando autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum a Testatore intentum, illa non sunt caduca, sed applicanda sunt in alium pium usum, arbitrio Episcopi, et executoris, ut docent idem *Laym. ib. cum Abb. et Lugo D.* 24. *n.* 305. *ex c. Nos quidem de Testam.*

Sed dubitatur 1. An in commutationibus ab Episcopis faciendis, requiratur etiam consensus heredis, et Legatarii? *Abbas, et Petr. de Ubaldis ap Barbos. de Pot. Ep. All.* 83. *n.* 6. dicunt requiri consensum heredis, ex *c. Nos. quidem de Testam.* Sed si heres nollet consentire, Episcopus solus potest commutationem exequi ut ait *Roch. cum Felin. ap. Barb. loc. cit.* Dicit autem prædictus *Petr. de Ubald. ib. ex Barth.* quod insuper requiritur consensus Ecclesiæ, cui factum est legatum; sed si neque Ecclesia vellet consentire, Episcopus solus commutare potest.

Dubitatur 2. Quæ sint causæ, ob quas Episcopus ultimas voluntates commutare valeat? Causa I. est, quando pecunia legata ad aliquem usum, non sufficit, *Barbos. de Pot. Ep All.* 83. *n.* 7. *etc.* II. Quando usus legati non potest

adimpleri, idem *Barb. n.* 8. *cum Riccio*; Vel si res legata nequeat deservire pro usu destinato, ob impeditum facti, vel juris? ita *Barb. n.* 9. *cum Imola, Bonif. Abb. Innoc. Ubald. Socin. etc.* Hinc, si non potest monasterium monialium construi, ubi voluit Testator, puta in loco campestri, contra præscriptum a Concilio Tridentino *Sess.* 25. *c.* 5. potest Episcopus alium locum destinare, ut *Farinac. Alexandr. Riccius cum eod. Barb. num.* 10. Qui tamen notat cum *Ubald. et Genuens.* quod, si impedimentum est facti, et non est perpetuum, debet expectari tempus opportunum, ex *c. non est etc. Quod super his, de Voto.* Si vero impedimentum est juris, distinguit idem *Petrus de Ubald.* quod, si legatum est ad usus pios, tunc fit commutatio; secus, si ad usus inhonestos, puta, ut in Ecclesia fiant ludi theatrales, qui prohibentur in *c. cum decorem. de Vita et hon. Cler.* tunc legatum est nullum, tamquam inutile, et fit caducum. III. Causa est, si legatum est factum ad usum non ita necessarium; tunc enim poterit Episcopus commutare in alium pium usum magis eidem Ecclesiæ necessarium, ita *Barb. n.* 12. *cum Riccio, et Genuen.* Vide mox dicta in *Qu. II.* Imo etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, et ita præsumatur mens Testatoris, ut addit *ib. Genuensis ap. Barb. n.* 13. Sic pariter dicit idem *Barb. n.* 14. *cum Riccio*, quod redditus alicujus Capellæ deputati pro Missis, Episcopus potest commutare in paramentorum emtione pro una vice tantum.

DUBIUM III.

De Renunciatione hæreditatum.

932. *Quando valeat renunciatio hæreditatis?*
933. *An hæc stricte interpretanda? Vide ibi resolutiones.*
934. *An sint irrita pacta de hæreditate viventium? Vide exceptiones.*
935. *De Constitutione Tridentini irritante renunciationes ingredientium Religionem.*

932. » RESP. 1. Renunciatio futuræ hæreditatis, nisi juramento firmetur, nullius roboris est. Ratio est, quia ita jure cautum est propter bonum publicum. Excipe 1. Nisi quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis, vel post testamentum conditum, in quo præteritus est, præteritionem sui approbet. 2. Nisi heres necessarius, post debitam sibi portionem integram a patre acceptam, reliquæ hereditati renuntiet; qui tamen, si bona patris postea augeantur, legitimam eorum portionem poterit exigere.

933. » Resp. 2. Renunciatio hereditatis, cum odiosa sit, et contra jus commune, strictæ interpretationis esse debet.

Unde resolves casus seq.

» 1. Non obstat renunciatio hereditatis, etiam jurata a filio facta, quominus ab eodem patre, mutata iterum voluntate, possit institui heres, *Mlin. Sanch. l. 7. c. 7*

» 2. Si filius renuntiavit in favorem fratris,

» eo mortuo ante patrem, is, qui renuntiavit » in prima hereditate, succedere potest; imo » etiam institui debet, quia causa renunciatio» nis cessavit. *Mol. d.* 579. *n.* 19.

» 3. Filius post juratam renunciationem ni» hilominus succedere potest in iis bonis, quæ » pater ad secundas nuptias transiens, liberis ex » priore matrimonio susceptis relinquere cogitur. » Ratio est, quia in his filius non succedit jure » sanguinis, cui renunciavit, sed propter civiles » Constitutiones, et favores. *Mol. n.* 21.

» 4. Etsi filia accipiens dotem a patre dicat » se ea contentam, et renuntiare paternæ hæ» reditati; pactum tamen illud est invalidum, » eoque non obstante, potest petere complemen» tum legitimæ portionis suæ. *Ex l. pactum* » *dotale*, *C. de Collat. L. si quando C. de* » *pact. etc. Quamvis pactum*, *de pact. in* 6. » *Mol. Sanch. l.* 6. *cons. Lugo respon. mor.* » *l.* 6. *dist.* 24.

5. Si parentes dent filiæ dotem infra portio» nem legitimæ debitæ, inducantque eam » coactione, vel fraude, seu dolo ad renun» tiandum legitimæ, non sunt in conscientia » tuti, sed tenentur illi restituere libertatem, » *Sanch. l.* 4. *de Matrim. d.* 9. *Lugo loc. cit.* » Ac licet filia, si renunciationem juramento » firmaverit, eam servare teneatur; si tamen » dolus, vel metus intervenerit, licebit relaxa» tionem juramenti injuste extorti petere: eaque » obtenta, non tenebitur pacto, quod ex inju» sta coactione processit. Vid. *Sanch. l.* 2. *mor.* » *cap.* 13. *Lugo t.* 2. *d.* 22. *sect.* 8. *et resp.* » *mor. l.* 6. *d.* 24.

» 934. Resp. 3. Omne pactum, vel donatio » de alterius viventis hereditate ipso jure irrita » est v. gr. irritum est pactum quo Titius he-

» reditatem, quam sperat a Sempronio, pro-
» mittit, aut obligat *Cajo*. Ratio est, quia ta-
» les pactiones odiosæ sunt, et plenæ periculis,
» ob insidias, quæ parantur ejus vitæ, super
» cujus bonis fit pactio. *Laym. c. 7. n. 3.*
» Excipe 1. Nisi consentiat is, de cujus he-
» reditate agitur, et in eo consensu usque ad
» mortem perseveret. 2. Nisi renuntiatio fiat in
» favorem Communitatis, seu Collegii; hic enim
» cessat præsumtio, vel periculum insidiarum.
» 3. Nisi quis ob Constitutiones Ordinis, de
» omnibus bonis, et juribus acquisitis, et acqui-
» rendis disponere debeat, idque in favorem
» Communitatis piæ, vel etiam certæ personæ
» pauperis, *Sanch. c. 2. n. 54. Laym. l. c. n. 3.*
» 4. Nisi fiat pactum circa hereditatem perso-
» næ incertæ, v. g. si quæ mihi hereditas ob-
» venerit, dum vixero, tua esto: cessat enim
» periculum, *Mol. Sanch. l. 7. c. 2.*
935. » Quæres, quousque se extendat constitu-
» tio *Trid. sect. 25. c. 16.* irritans donationes,
» et renunciationes, etiam juratas, quæ fiunt
» ab ingredientibus religionem, nisi fiant cum
» licentia Episcopi, sive Vicarii, intra duos
» menses proximos ante professionem, et pro-
» fessio postea subsequatur?
» Resp. 1. Hanc constitutionem non habere
» locum in codicillis, testamentis, aut dona-
» tionibus mortis causa: quia hujus constitutio-
» nis ratio est, ne per renunciationem heredi-
» tatis novitiis imponatur necessitas profitendi;
» hæc enim ratio cessat in his ultimis volunta-
» tibus, quippe quæ usque ad professionem re-
» vocabiles sunt. Quare valet adhuc hodie testa-
» mentum a novitio conditum, neque rumpitur,
» secuta professione, etsi Monasterium in eo præ-

» teritum fuerit, *Sanch. l. 7. c.* 6 Qui autem » licite a religione recedit, recuperat omnia » bona cuicumque ante donata, intuitu ingres- » sus in Religionem.

» Resp. 2. Ea constitutione non prohiberi do- » nationem modicam, quia cessat ratio, *Sanch.* » *num.* 23.

» Resp. 3. Ea comprehendi renunciationem » Beneficii Ecclesiastici. Ratio est, quia hæc » est amissio magni juris ob quam libertas egre- » diendi a religione impeditur, *Sanc. n.* 37.

» Resp. 4. Per eamdem etiam irritantur re- » nunciationes, quæ fiunt ante ingressum reli- » gionis, intuitu, vel causa impulsiva ingre- » diendi; qualis intentio in dubio præsumitur, » si non multo ante ingressum factæ sint. Ra- » tio est, tum quia Concilium absolute loqui- » tur; tum quia alias non sufficienter consu- » luisset libertati novitiorum, *Nav. Less. l.* 2. » *c.* 41. *n.* 40. contra *Sanch.* cujus tamen sen- » tentia est probabilis. Undè sic donatum tuto » retineri potest, donec per sententiam Judicis » rescindatur.

» Resp. 5. Irritam etiam esse donationem, » seu renunciationem bonorum, sub conditione » professionis edendæ factam, ita ut, ea non » secuta, corruat, *Nav. Sanch. n.* 17. *Mol.* etc. » Ratio est, quia donantes, seu renunciantes » ægre contristant donatarios, ut eos de posses- » sione semel capta dejiciant: et Monasteria, » quæ tales donationes acceperunt, omnes mo- » dos adhibent, ut tales ad professionem indu- » cantur, *Laym. cap.* 7. *n.* 8.

» Resp. 6. Non obstante hac constitutione, » validas esse renunciationes, ante, vel post » ingressum Soc. JESU factas, juxta ejus con-

» stitutiones. Ratio est, quia Tridentinum So-
» cietatem diserte excipit. Dixi (juxta consti-
» tutiones) quia in iis donationibus, quæ con-
» tra constitutiones fiunt, non videtur habere
» locum, quia Tridentinum id voluit in fa-
» vorem Societatis. Quod autem ob gratiam
» alterius conceditur, non est in ejus dispen-
» dium retorquendum, *Mol. Sanch. Laym.*
» *loc. c.*

DUBIUM IV.

Qui possint, et debeant esse Exsecutores Testamenti?

936. *Qui possint esse Exsecutores? Et qui sint de jure? Et an possint officio fungi per alios?*
937. *An Religiosus Exsecutor possit applicare suo Monasterio legata relicta ad pias causas?*
938. *Quomodo relicta incerta sint exequenda?*
939. *An legata ad pias causas possint commutari?*
940. *Vide resolutiones.*
941. *Quomodo exequenda voluntas Testatoris?*

936. » RESp. 1. Illi a Testatore nominati » possunt, unus, vel plures ex heredibus, vel » non heredibus; nec tantum masculus, sed » etiam femina, *Sanch. Wad. Dian. p. 8. t.* » *5. R. 4.* non tantum laicus, sed etiam cle» ricus, et religiosus. Hic tamen non sine sui » Prælati licentia; At Fratres de Observantia » nullo modo. Quod si tamen religiosus contra » Canonum decreta, executor testamenti sit, » acta ejus valent. Ita *Laym. c. 11.* Et ratio » est, quia, spectato jure naturali, sufficit vo» luntas Testatoris executoris; nec Canones exe» cutionem religiosi infirmant, sed prohibent » tantum. V. *Bon. de contr. d. 3. q. 18. Dian.* » *p. 8. t. 5. R. 9. 10.* Et, licet impubes exe» cutor esse non possit, *potest tamen minor, » si explevit annum 17. *Sanch. Lugo, Wa-* » *ding. Dian. p. 8. t. 5. R. 6.* Nullus autem

» cogi potest, ut sit executor, *Dian. l. c. R.* » 27. Detrectans tamen hoc ipso perdit legatum » (saltem quod in præmium muneris ei reli» ctum fuit) ceditque hoc aliis executoribus, » *Molin. Lugo*, *Dian. p.* 8. *t.* 5. *R.* 27. con» tra *Wald.*

» Resp. 2. Si nullus a testatore nominatus est » executor, executio pertinet ad heredem, et» iam quoad legata pia; quo tamen casu Epi» scopus jure communi ad se pertrahere potest, » *Laym. l. c.*

» Resp. 3. Executor non potest officio fungi » per alium, nisi testator id ei permiserit, aut » nisi committatur executio nudi facti jam de» clarati, *Sanch. C. de Lugo*, *Dia. pun.* 8. » *t.* 5. *R.* 26.

937. » Quæres 1. An religiosus executor le» gatum in pias causas monasterio suo applicare » possit?

» Resp. posse. Ratio est, quia, si quid ob» staret, esset ex eo, quod executor etiam in» digens eleemosynam sibi ex testamento appli» care nequeat; nisi testator indigentiam ejus » ignoraverit, aut ea postmodum supervenerit, » cum, si eam cognovisset, certum quid ei le» gaturus fuisse videatur. Sed hæc ratio non » ligat, quia causa Monasterii distincta est a » causa, seu persona professi, sicut causa Ec» clesiæ a causa beneficiati. Unde etiam quivis » jussus aliquid dare pauperibus, potest id tri» buere cognatis, vel filiis suis, quia evidens » est distinctio inter donantem, et accipientem, » *Sylv. Sanch. l.* 6. *c.* 11. *n.* 56. V. *Dian.* » *p.* 8. *t.* 5. *R.* 46. Porro ad pias causas le» gata dicuntur, quæ intuitu pietatis relicta sunt, » nimirum 1. Loco, vel personæ Sacræ. 2. » Hospitali. 3. Confraternitatibus. 4. Pupillis

» et Orphanis. 5. Quod causa alimentorum iis, » qui indigent. 6. Quod causa studii, saltem » Theologici. 7. Ad constructionem monumen» ti. 8. Ad utilitatem publicam, v. gr. pro » munienda urbe in necessitate, vel viis refi» ciendis, *Dian. p. 7. d. 6. R. 29. et 30. ex* » *Bald. et* ceteris multis.

» Quæres 2. Quomodo relicta incerta execu» tioni sint mandanda ?

938. » Resp. 1. Si incertitudo sit ex parte » legatarii jure civili corruit legatum: v. gr. » quia sunt duo ejusdem nominis, et amicitiæ » erga testatorem, jure civili corruit legatum: » in foro conscientiæ tamen tenetur executor » inter eos dividere æqualiter, si in id con» sentiant, *Mol. etc. Dian. p. 3. t. 5. R. 58.* » *Trull. d. 12.* 2. Legata ad causas pias ob » incertitudinem loci, vel Ecclesiæ, non fiunt » caduca, sed plerumque pauperiori Ecclesiæ, » vel Xenodochio danda erunt. 3. Si incerti» tudo sit ex parte rei legatæ, videndum, an » terminos a natura habeat, ut v. gr. bos, et » equus; vel ab arte, et industria: ut domus » vestis, etc. Si a natura habeat, danda est » una ex mediocribus; si ab arte, electio ad » heredem pertinet, qui rem in eo genere mi» nimam dando satisfacit. Idemque dicendum » est de legatis, in numero pondere et mensu» ra consistentibus. Vide *Laym. l. c. num. 7.* » *8. et 9.*

» Resp. 2. Si acceperint summam pecuniæ » distribuendam pauperibus, non tenentur dare » pauperibus; possuntque etiam dare hospitali» bus, Ecclesiis (quæ ornamentis, vel fabri» ca indigent) monasteriis; vel iis, qui secun» dum suum statum non possunt vivere, sive » ii sint opifices, sive altioris conditionis, et-

» iam Nobiles, *Vasq. Mol.* et alii 8. dummo-
» do tamen non constet, vel ex signis colliga-
» tur, aliam fuisse intentionem testatoris, quæ
» semper attendenda est, *Dian. p.* 2. *tit.* 15.
» *R.* 8. Si vero designaverint semel certos pau-
» peres, non posse eos variare, docet *Wad.*
» sed affirmat *Lugo V. Dian. p.* 8. *t.* 5. *R.*
» 50, *et p.* 2. *t.* 16 *R.* 19. Possunt etiam sibi
» ipsis, vel suis cognatis, si vere pauperes sint
» et præsertim si testator id ignoraverit, eam
» applicare, *Wading. Dicastill. Dian. p.* 8.
» *tr.* 5. *R.* 46. *et* 47.

939. » Quæres 3. An legata ad certas pias
» causas possint ab Executore, vel Episcopo
» commutari in alium pium usum?

» Resp. 1. Si voluntas testatoris impleri po-
» test juste, et honeste, non licet eam commu-
» tare in opus quantumcumque melius nisi ex
» dispensatione Pontificis, et justa de causa,
» *Mol. Wading. Dian. p.* 1. *t.* 17. *R.* 28. *et*
» *p.* 8. *t.* 5. *R.* 63. *etc.* communiter contra
» *Vasq.* et aliquos, qui docent, Episcopum
» posse commutare in æquale, vel melius. In-
» terdum tamen ad Episcopum, heredes, et
» executores pertinet, secundum epikejam inter-
» pretari, non alienum esse a defuncti volun-
» tate, si mutatio fiat; v. gr. si testator pe-
» cuniam Ecclesiæ leget ad calices comparan-
» dos, et Ecclesia non egeat calicibus, sed
» casulis, *Mol. Laym. l. c. num.* 10. Vid. *Vasq.*
» *opusc. de test. cap.* 8. §. 5. *d.* 3. *num.* 104.
» *Trull. c.* 18. *d.* 12. *Barbos. de off. et potest*
» *Episc.* * (*Vide dicta n.* 931. *Qu. II.*)*.

» Resp. 2. Si ad usum a testatore destinatum
» applicari nequeunt, non ideo fiunt caduca,
» sed arbitrio Episcopi, et executoris ad aliam
» piam causam applicanda sunt: ita tamen,

» ut, quod fieri potest, defuncti voluntas im-
» pleatur. Ratio est, quia is principaliter in-
» tendit ea in salutem animæ suæ ad Dei hono-
» rem relinquere, *Molin. disp.* 294. *Bon. disp.*
» 3. *de cont. qu. ult. p. ult. Barb. de Offic.*
» *Episc.* * (*Ex Trid. sess.* 25. *c.* 8. *Vide*
» *Salm. c.* 5. *num.* 193. *et vide dicta n.* 931,
» *vers. Quær. II.*) *.

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.

940. » 1. Si testator pauperi determinato ali-
» quid legarit, hic autem ante solutionem mo-
» riatur, heres illud alteri tenetur pauperi da-
» re, quia præsumitur legatum pium factum in
» beneficium animæ testatoris, adeoque designa-
» tio pauperis demonstrative, non taxative,
» facta fuisse: nisi tamen aliud constet, vel ex
» circumstantiis colligatur de testatoris intentio-
» ne, de qua si maneat dubium, manet data
» resolutio. *Mol. Sanch. Bard. D.* 6, *c.* 10. §. 7.
» 2. Si legata pia inveniantur inducta, et non
» constet de testatoris intentione, tenetur heres
» ea solvere; quia præsumitur id fortuito, ac
» casualiter, et non ex testatoris voluntate ac-
» cidisse, *Bard. d.* 6. *c.* 10. §. 17.
» Si Testator legaverit summam pecuniæ pro
» certo numero Sacrorum? heres autem eam
» summam Sacerdoti cuipiam bono tradiderit,
» ac postea ob mortem dicti Sacerdotis, aliamve
» ob causam dubitet prudenter, an sacrificia il-
» la sint peracta, non tenetur curare ea iterum
» celebranda; quia satisfecit testatoris volunta-
» ti, *Bard. d.* 6. *q.* 10, §. 22.

941. » Quæres 4. Intra quod tempus, quo
» ordine, et modo heredes, et executores de-
» functi voluntatem exequi debeant, et quis co-
» gere possit?

» Resp. 1. Teneri statim post aditam heredi-
» tatem, confectumque inventarium, etiam in-
» tra annum, nisi justo impedimento excusen-
» tur. Imo in legatis piis intra sex menses, *Mol.*
» *Vasq. Dian. p.* 8. *t.* 5. *R.* 53. idque, et-
» iamsi hereditas non sit adita, eo quod heres
» vel ante fuerit mortuus, vel eam repudiarit,
» *Covar.* et alii tres, *Dian. p.* 7. *t.* 6. *R.* 25.
» Unde si differant notabiliter (præsertim so-
» lutionem piorum legatorum), aut negligant
» exequi, graviter peccant; tenenturque dam-
» num, quod alii ipsorum culpa acceperunt,
» compensare, *Bon. d.* 3. *q.* 18. *p.* 4. *Nav.*
» *cap.* 25. *Lugo*, *Dian. p.* 8. *tr.* 5. *R.* 52.
» * (*In foro igitur conscientiæ heredes, et exe-*
» *quutores tenentur sub gravi statim implere le-*
» *gata* (*maxime pia*), *cum possunt. Ita com-*
» *muniter Salm. c.* 5. *num.* 155. *cum Lugo*,
» *Dian. S. Anton. Trull. etc.*) *.

» Resp. 2. Ab utroque Judice, Ecclesiastico,
» et seculari compelli possunt (si tamen laici
» sunt). Quod si post annum a monitione ju-
» dicis, vel Episcopi exequi negligant, omni
» commodo (excepta tota legitima, si heredes
» necessarii sunt) ex testamento ipsis provenien-
» te privantur. Vid. *Laym. l. c. tr.* 5. *c.* 11.
» *C. de Lugo d.* 26. *de just. Dian. p.* 3. *t.*
» 3. *R.* 59. *Valer. Trull. d.* 11. immo, si in-
» tra annum negligant exequi, jus executionis
» devolvitur ad Episcopum, *Molin.* et alii 8.
» *Dian. p.* 8. t. 5. *R.* 40. nec admittitur pur-
» gatio moræ, *Sanch. Dian. l. c. R.* 33. *et*
» 54. Sed tenetur Episcopus exequi, removen-
» do illos ab executione, et emolumentis spo-
» liando; atque in defectum Episcopi idem po-
» test Metropolitanus, *Molin. Merol. Dian.*
» *R.* 57.

» Resp. 3. Executor tenetur omnia exequi se-
» cundum mentem testatoris; ad hoc tamen exe-
» cutor particularis non potest vendere bona
» defuncti, nisi hic ita statuerit: universalis au-
» tem potest, *Lugo D.* 24. *sect.* 16. *Dian. p.*
» 8. *t.* 5. *R.* 32. Neque potest unquam, in-
» vito herede, rem legatam dare legatario: quia
» non potest, nisi per Judicem, spoliare here-
» dem sua possessione, licet teneatur monere E-
» piscopum, ut heredem cogat, *Sanch. Lugo*
» *Dian. p.* 8. *t.* 5. *R.* 39. quod si bona non
» sufficiant ad legata omnia solvenda, distribuen-
» da sunt omnibus æqualiter pro rata (etiamsi
» sint pia, et licet uni res certa, et in dividuo
» sit legata) nec licet uni præ aliis gratificari:
» quia par omnium est ratio, et jus, *Sylv.*
» *Sanch. Bon. Dian. Trull. l.* 7. *c.* 18. *d.* 12.

» Resp. 4. Tenentur Executores reddere ratio-
» nem executionis (idque probabiliter, etiamsi
» testator eos hoc onere liberasset) exceptis iis
» quæ restator jussit erogari secreto, *Diana p.*
» 8. *t.* 5. *R.* 34. et alii 35. Possuntque ad hoc,
» cogi ab Episcopo, vel Capitulo, sede vacan-
» te, *R.* 36. *et* 37. *et* 62. nisi sint Regulares
» plene exemti, quos cogi posse alii negant, af-
» firmant alii, ut vide *l. c.* Denique non debe-
» tur iis salarium, cum sit officium voluntarium
» amicitiæ: si tamen damnum ex eo patiantur,
» vel sint etiam administratores bonorum, de-
» bet assignari a Judice, *Lugo d.* 24. *sect.* 16.
» *n.* 335. V. *Dian. R.* 39. Plura de executio-
» ne piarum, et ultimarum voluntatum; V. apud
» *Trull. et Dian. ll. cc. et Barb. l.* 3. *de jure*
» *univ. c.* 27. * (*Nemo tenetur munus exequu-*
» *toris exercere, nisi jam acceptavit, aut lega-*
» *tum accepit, alias legatum amittit. Salm. c.*
» 5. *n.* 164. *cum Dicast. etc.*).

DUBIUM V.

De iis, qui testari, et heredes institui possunt.

942. » RESP. 1. Omnes homines liberam de » suis bonis testandi facultatem habent, nisi na» turali, aut positivo jure prohibeantur. Natu» rali autem jure testari vetautur infantes, fu» riosi, amentes, nisi tamen lucida intervalla » habeant, vel in una tantum materia delirent, » et aliis non, ut *Nav. Sanch. l. 1. de Matrim.* » *d.* 8. Quid autem sentiendum de eo, qui ex » morbo aliquandiu delirat? V. *C. Lugo d.* 14. » *sect.* 4. Positivo autem, surdus simul, et mu» tus a natura, prodigus, servus, usurarius pu» blicus, filiusfamilias de bonis adventitiis * » (*etiam de consensu Patris, nisi ad causas* » *pias, ex l. Qui in potestate.* 6. *D. Qui te-* » *stamenta, etc. et ex c. Licet de Sep. in* 6.) » * (si quidem ante Clericatum advenerint, ut » v. *C. de Lugo de just. d.* 24. *num.* 67.), » impubes, captivus apud hostem damnatus ad » mortem, si bona ejus confiscantur, *C. Lugo* » *l. c. n.* 72. professus religionem.

» Dico, *professus*, quia novitius, cum adhuc » sui juris sit, absque superioris licentia valide » testari potest, etiam non servata juris solemni» tate, ut habet *Trull. c.* 18. *d.* 5. *ex Sa, et* » *Bon.* et si quidem intestatus decedat, proximi » consanguinei in bonis succedunt. Similiter Re» ligiosus Societatis, post emissa vota simpli» cia, etsi non licite, valide tamen potest te» stari; quia dominium bonorum suorum reti» net impeditum quasi voto paupertatis, quoad » dispositionem sine licentia superioris, non ta» men ulla constitutione Canonica dispositio irri» ritatur. Ita *Mol. Sanch. Laym.* qui addit; po» testatem testandi, seu jure, seu consuetudine, » etiam Religiosis ordinum militarium conces-

» sam, frequenterque a Pontifice concedi iis so-
» lere, qui extra claustrum Beneficium, vel Epi-
» scopatum habent.

943. » Resp. 2. Omnes homines etiam amen-
» tes, surdi, muti, servi, imo et communitas,
» heredes institui possunt; nisi specialiter pro-
» hibeatur. Ita *Bon. de cont. d. 4. q. ult.* Quia
» ad hoc tantum requiritur plena potestas in dis-
» ponente, et capacitas in herede. Incapaces au-
» tem secundum jura sunt 1. Apostatæ, et He-
» retici, eorumque receptores, defensores, fau-
» tores: licet probabile sit, eos ante sententiam
» judicis ad restitutionem non teneri, eo quod
» hoc jus in eo rigore non sit receptum, *Less.*
» *l. 2. c. 19. dub. 5. Sanch. l. 2. c. 14. n.*
» 31. 2. Civitas hostium, et communitas Ju-
» dæorum. 3. Damnatus ad metalla; persecuto-
» res, et percussores Cardinalium, et qui ob
» crimen active intestabiles sunt, *Less. l. cit.*
» Adde casus, in quibus aliqui excluduntur a
» bonis defuncti; ut 1. Heres (uti et legatarius)
» qui testatorem occidit, *l. ult. §. ult. ff. de*
» *bonis damnatorum.* 2. Idem si testatori pro-
» hibuit testari, aut testamentum revocare, aut
» si ad uxorem testatoris accedat. 3. Si dum te-
» stator mente captus fuit, heres illius curam
» non habuit, aut si captivum redimere negle-
» xit. V. *Mol. d. 168. et 202. C. de Lugo d.*
» *24. num. 75.*

Unde resolves.

944. » 1. Heredes institui possunt professi Or-
» dinum, quibus permissum est bona immobi-
» lia in communi possidere, eorumque nomine
» monasterium succedit. Tales autem sunt omnes
» fere religiones excepto Ordine Minorum de

» Observantia, et Cappuccinorum. Ratio est, » quia illi sunt incapaces, secundum *Trid. sess.* » 25. *cap.* 3. V. *Sanch. l.* 6. *c.* 18. *Bonac. l.* » *c. Laym. l.* 3. *t.* 5. *c.* 15. licet contrarium » probabilius esse putet *Wading. tr. de cont.* » *lib.* 4. *dub.* 1. §. 5. Vide *Diana. p.* 9. *t.* 9. » *R.* 16.

» 2. Testator potest quemvis extraneum insti- » tuere heredem nulla facta mentione consan- » guineorum collateralium, etiam fratris pau- » peris, dummodo absit scandalum, et gravis » necessitas illorum: quia nullo jure prohibe- » tur, et bona sunt ipsius, de quibus disponit » libere, *Bonac.* et alii 5. *Dian. p.* 1. *t.* 8. » *R.* 83. *et* 85. Item *p.* 5. *t.* 3. *R.* 114.

» Quæres 1. Quæ sit divisio heredum?

945. » Resp. Heres alius est ex testamento, » alius ab intestato. Heres ex testamento, vel » est universalis, sive ex asse; vel partialis, » seu ex parte tantum, v. gr. ex triente, vel » dodrante, vel quadrante. Uterque horum vel » est heres necessarius, vel necessario institui » debet, ut sunt omnes in recta linea descen- » dentes, et post hos ascendentes, nisi sit causa » justa exhæredandi; vel non necessarius, quem » testator potest instituere, et non tamen cogi- » tur. *Laym. c.* 5. *n.* 9.

946. An testator teneatur sub gravi obligatione relinquere bona cognatis, qui non sunt heredes necessarii, si ipsi graviter indigeant? Loquendo de fratribus, aut sororibus, negant *Sal. c.* 5. *num.* 87. et dicunt esse obligationem tantum sub levi, nisi illi sint in extrema paupertate, et citant *Lugo de Just. D.* 24. *n.* 175. *et Dian. p.* 1. *tr.* 8. *R.* 85. Sed ipsorum pace nec *Lugo*, nec *Diana* hoc dicunt, sed isti cum *Sylvest. Sa*, *Bon.* et *Beja* asserunt absolute esse obligationem

relinquendi bona fratribus graviter egentibus, saltem quantum sufficiat ad sublevandam ipsorum indigentiam, juxta præceptum charitatis; Et cum hæc sit materia gravis, non videmus qua ratione possit negari, quod charitas ad hoc graviter obliget. Confirmatur ex eo, quod communiter docent *Laym. de Just. tr. 4. c. 13. n. 5. cum Ang. Abb. Sylv. Sa*, *etc.* et iidem *Salm. de 4. Præc. c. un. n.* 69. cum communi, scilicet quod unusquisque tenetur fratribus alimenta præstare; adeo ut Clerici beneficiati teneantur ex fructibus Beneficii præferre fratres graviter indigentes aliis pauperibus, prout dicunt *Salm. l. c. cum Azor. Sylv. Fag. Ang. etc.* Eadem igitur obligatio, quæ urget in vita, urget etiam in morte. Et hoc non tantum ex generali præcepto charitatis, sed ex obligatione speciali pietatis, quam habemus erga fratres, et propter quam certum est, læsionem in fratres habere specialem malitiam, in Confessione explicandam, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo de Pœnit. D.* 16. *n.* 305. *et Salm. eod. tit. c.* 8. *n.* 82. *et* 87. Hinc censemus omnino dicendum cum *Spor. de 4. Præc. c. 5. num.* 66. *et Ronc. de Contr. c. 4. Reg. 1. in praxi* (qui citat etiam *Lugo loco supra cit.*), quod idem vinculum pietatis, graviter obligans ad fratres non lædendos, obligat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gravi necessitate præ omnibus aliis pauperibus, sive operibus piis ... Addit *Ronc. ib.* quod, si fratres sint pauperes, etiamsi gravem indigentiam non habeant, adhuc est saltem veniale eos præterire.

Erga vero alios consanguineos remotiores, putat *Spor. l. c.* adesse eamdem obligationem gravem eis succurrendi, si gravi vel adhuc ordinaria paupertate laborent; quia censet offensam

adversus eos diversam etiam speciem afferre. Attamen cum hæc opinio sit singularis hujus Auctoris, et communis sit sententia opposita, nempe quod peccata contra ipsos speciem non mutent, ut docent *Lugo de Pœnit. D.* 16. *num.* 308. *Bon. eod. tit. q.* 5. *sect.* 2. *p.* 2. §. 3. *diff.* 3. *n.* 15. *Salm. de Pœnit. c.* 8. *n.* 89. *Croix l.* 6. *p.* 2. *num.* 1009. *cum Dic. etc.* Hinc non videtur adesse gravem obligationem ipsos præferendi aliis pauperibus. E converso, quia (ut dicunt *Lugo*, *et Salm. ll. cc. cum Tamb. Exp. Conf. c.* 5. §. 2. *n.* 9.) offensa cognatorum, extra fratres, saltem aggravat culpam, esto speciem non mutet, ideo puto non excusari a veniali præteritio ipsorum; si graviter indigeant, cum erga ipsos etiam adsit aliqua, licet non ita stricta, obligatio pietatis.

947. » Quæres 2. Quantum heredibus necessariis debeatur ?

» Resp. Jure novo legitimam portionem descendentium esse trientem hereditatis, si non sint » plures, quam quatuor liberi; si plures, semissem. Similiter ascendentium portio, etsi » unus tantum sit, est triens hereditatis. * (*Sive tertia pars, ex communi DD. ut Salm. t.* » 6. *n.* 83.) * idque absque ullo gravamine, » modo, et conditione; alioqui pro non appositis habentur. Quod si autem alicui ascendentium, vel descendentium portio legitima non » relinquatur, competit ei actio ad petendum » complementum, vel ad rescindendum testamentum, ut ipso jure nullum, maxime si » causa idonea exheredationis non sit inserta, » et probata, *Laym. cap.* 8. *n.* 10.

948. Justæ causæ exheredandi filium sunt ex *Salm. c.* 2. *n.* 90. 1. Si filius, cum peccato gravi, manus injiciat in parentem, aut contu-

meliam dicat, aut conetur occidere. 2. Si accuset parentem, aut sit testis vel procurator contra eum in causis criminalibus mortis, exilii perpetui, vel infamiæ, aut damni gravis; nisi crimen sit hæresis, vel læsæ Majestatis. 3. Si rem habeat cum uxore, vel unica concubina patris. 4. Si nolit fidejubere ad liberandum patrem a carcere. 5. Si prohibuit patrem testari. 6. Si filia, recusato justo Matrimonio, luxuriose ut meretrix vivat; non vero, si nubat contra parentum voluntatem.

949. Quæritur hic autem, an Parentes possint exheredare filios nubentes cum indignis? Affirmant *Baldus*, *Goffred. et alii apud Sanch. de Matrim. l. 4. D. 24. num. 2. ex Authent. Ut cum, de Appell. §. Aliud quoque*; ubi dicitur filium exheredari posse ob gravem injuriam Patri illatam; et talem hanc esse dicunt. Sed omnino negandum cum *Sanch. n. 3. ac Suar. Sot. Mol. Palud. Tamb. etc.* apud ipsum, ac *Bonac. de 4. Præc. p. 5. §. 3. n. 3.* Ratio, quia in præfata Authentica expresse declaratur eo solo casu posse filiam exheredari, quo filia minor 25. annis, rejectis nuptiis a Patre oblatis, luxuriose vixerit. Utrum autem adhuc in hoc casu possit Pater filiam exheredare? Negant pariter *Conc. l. c. et Sanch. l. 4. D. 25. n. 2. cum Abb. Nav. Suar. Sylv. Ang. Henr. et aliis plurimis.* Ratio, quia jus Civile in hoc correptum est a Canonico, argumento *cap. Gemma de Despons.* ubi, ad servandam libertatem in Matrimonio, irrita declaratur quæcumque pœna in sponsalibus apposita: Cum autem in Matrimonio ratio Sacramenti sit dignior ratione contractus, ideo ad Potestatem ecclesiasticam principaliter pertinet de Matrimoniis disponere, et refellere statuta illa civilia, quæ omnimodam libertatem

in Matrimoniis diminuunt. Contradicunt tamen *Sotus*, *Mol. Salm. Led. Vega*, *Viguer.* et *alii apud Sanch. l. c. n.* 1. horumque sententiam *Bonac.* vocat probabilem, et *Sanch.* probabilissimam. Ratio, quia in dicto c. *Gemma*, sermo est de pœna, cui sponsi ultro se subjiciunt, et quam nullo modo obstringebantur, nisi per pactum, quod quidem adversatur Matrimonii libertati; sed in nostro casu agitur de pœna, quæ filiis juste infligitur, juste enim ex omni jure filii privantur legitima, quando grave crimen contra Parentes committunt; quale autem majus crimen, quam rejiciendo honestas nuptias velle filiam se prostituere? Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior juxta dicta *num.* 137. Tanto magis, quia etiam pœna apposita in sponsalibus parti injuste resilienti, valet ex probabiliori sententia, ut dicemus *de Matr. lib.* 6. *n.* 852. *vers. Notandum autem.* Alia vide *apud Salm. cap.* 2. *num.* 90. Filii e contrario Parentes exheredare possunt ob similes causas, quas videre poteris apud *Salm. num.* 91.

Sed dubitatur 1. an in casibus enumeratis possint Parentes filiis etiam alimenta denegare? Affirmant *Vasq. et Sylv.* Sed communius, et longe probabilius negant *Salm. num.* 92. *cum Trullench. et Villal.* si filii aliunde alimenta non habeant ad vitam necessaria; ista enim semper debentur, saltem ex jure Canonico, et naturali; et etiam dico de jure civili, ex quo tamen exheredare filium conceditur Parentibus, non autem alimenta denegare.

Dubit. 2. Si pater justam causam habens, de facto tamen non exheredet filios, possint isti privari hereditate? Respondendum negative cum communi; ita *Mol. Lugo*, *Dicast. Trull.* et

Salm. num. 93. Ratio, quia exheredatio non ex jure naturali, sed vim habet ex jure civili; quo insuper sancitur, ut causa exheredationis, non solum in testamento inseratur, sed etiam legitime probetur; ita in *Auth. C. de Liberis etc.*

Dubit. 3. An pater possit exheredare filium ob causas similes enumeratis? Affirmant *Tap. Vasq. Villal. etc.* Sed negant probabilius *Salm. c. 2. n. 94. cum Lugo, Mol. Lop. etc.* Cum in pœnalibus non fiat extensio de casu ad casum, maxime quia in Jure prohibetur exheredatio ob alias causas, quam expressas, ex *Authent. Ut cum de Appell. §. Aliud.*

Dub. 4. an Pater recipiens filium in suam gratiam, et injuriam remittens, possit adhuc exheredare? Negandum cum *Salm. n. 59. Trull. Lugo, Mol. Villal. etc.* communiter: quia remissa injuria, Pater non habet amplius justam causam exheredandi.

Dubit 5. An, si filius pœnitentiam agat de crimine patrato contra patrem ante ejus mortem, possit pater eum exheredare? Negant *Trullench. Sylv. etc.* Sed probabilius affirmant *Lugo D. 15. num. 108. et Salm. n. 96. cum Vasq. et Mol.* quia pœnitentia in foro humano a pœna delinquentem non liberat.

950. » His adde I. Rumpi testamentum ob
» posthumi præteritionem. II. Peccare parentes,
» si absque justa causa ex inordinato affectu er-
» ga liberos successionis inæqualitatem inter eos
» instituant. Justæ autem causæ hujus æqualita-
» tis erunt merita, et obsequia majora, si pu-
» silli magno sumtu in studiis ali debeant: si-
» qui plus egere videantur, *Dian. p. 1. t. 8.*
» *R. 83.* Si quis in studiis substentatus sit Do-
» ctor; possitque lucrari, et alii secus: imo pa-

» ter id, quod habet supra partes legitimas fi-
» liis debitas, potest de rigore relinquere extra-
» neo, *Trull. c.* 18. *d.* 19. *Bonac. Dian. p.*
» 1. *t.* 8. *R.* 83. III. Liberos naturales, nisi
» legitimati sint, respectu patris non esse here-
» des necessarios, respectu tamen matris esse;
» idque æquali jure cum legitimis. Quod si ta-
» men pater liberis caret, naturales potest in-
» stituere heredes, modo parentes superstites le-
» gitima portione non priventur. IV. Fratrem,
» et sororem tunc tantum posse infirmare te-
» stamentum, si persona Infamis instituta sit.
» *Laym. loc. cit. num.* 12. 13. V. *Bonac. d.*
» 3. *de contr. qu. ult. p.* 3. V. Patrem non
» posse expensas factas pro filio in studiis lite-
» rarum repetere, siquidem eas liberaliter fe-
» cit, vel donavit; secus si habuit animum re-
» petendi, et computandi in legitimam. Quod
» si pater non repetiit, quando potuit, non te-
» netur filius eo mortuo in divisione conferre in
» commune, quia præsumi potest liberaliter fa-
» ctas, vel condonatas, nisi aliunde constet con-
» trarium, *Azor. Villal. Trull. t.* 1. *l.* 4. *c.*
» 1. *d.* 3. V. supra, *cap.* 3. *d.* 2. *de dona-*
» *tione.*

951. Hic quæritur I. An filii illegitimi possint succedere Parentibus? Ante omnia advertendum, filios illegitimos alios dici *naturales*, alios *spurios*. *Naturales* dicuntur ii, qui nascuntur ex Parentibus solutis, inter quos matrimonium bene contrahi poterat, vel tempore conceptionis, vel tempore nativitatis. Omnes alii dicuntur *spurii*, nempe si nascantur ex Parentibus incestuosis, vel adulteris, vel voto solemni ligatis. Istorum autem aliqui dicuntur geniti ex damnato concubitu, nimirum quando ob copulam est imposita Matri pœna mortis, puta si ipsa coierit

cum ascendente, vel descendente, vel si cum adulterio intercesserit incestus, et in aliis casibus apud *Salmant. c. 5. ex n. 48.*

Certum est autem, quod Parentes tenentur alimenta præstare filiis, etiam spuriis, et adhuc ex damnato coitu natis, si isti nequeant aliunde sustentari. Et in hoc merito jus Canonicum in *c. Cum haberet de Eo qui duxit etc.* correxit jus Civile in *Authent. Ex complexu C. de Incest. Nupt.* ubi vetitum erat spuriis etiam alimenta præbere. Quoad successionem vero, filii *naturales*, si Pater careat filiis legitimis, de jure novo communi (*Auth. Licet. C. de Natur. Lib.*) possunt succedere Patri in omnibus bonis; V. *Lugo D. 24. num. 88. et Less. c. 19. n. 71.* Si autem Pater habeat filios legitimos, potest ipse relinquere naturalibus duodecimam partem bonorum, *Lugo ib.* Et deficientibus filiis legitimis, naturales succedunt ab intestato Patri (non reliquenti tamen uxorem) in sextam partem hæreditatis, dividendam cum Matre, *Lugo n. 90.* Ipsi vero filii naturales succedunt Matri æque ac legitimi, non solum ex testamento, sed etiam ab intestato, *Lugo n. 91.* Filii autem *spurii* præter alimentia nihil penitus ex quocumque titulo possunt recipere a Patre, neque inter vivos, neque ex testamento, aut ab intestato; et si quid acceperint, tenentur in conscientia restituere heredibus Patris. Ita communiter *Salm. c. 5. n. 62. Croix l. 3. p. 2. num. 1164. Less. c. 19. n. 58. Lug. D. 24. num. 92. et Sanch. Cons. l. 4. c. 3. dub. 3. n. 4.* et vocant prædicti *Less. Lugo et Sanch.* omnino improbabilem opinionem *Soti, Led. et Angles* dicentium posse in conscientia spurios accipere inter vivos aliquid a Patre, modo non sint filii Clerici, vel Religiosi. Ratio, quia isti

spurii effecti sunt per legem omnino incapaces in odium Genitorum, ut habetur ex *Novella* 74. (*mihi* 89.) *c.* 6. *tit. Quib. mod. nat. fil.* ubi dicitur: *Nulla eis participanda clementia est, sed sit supplicium etiam hoc Patrum, ut agnoscant eos nihil habituros.*

An autem spurius possit succedere Matri? Negant *Covar. et Mol. ap. Less. l. c. n.* 64. qui hanc veriorem sententiam putat; sed dicit contrariam non esse improbabilem (et merito, cum textus cit. loquatur de solis Parentibus): Sicut neque probabilem censet sententiam, quam tenent *Sa*, *Henr.* scil. quod possit spurius retinere ea quæ Mater ipsi reliquit, donec a Judice per sententiam illis privetur.

952. » Quæritur II. Si Pater instituat heredem amicum, cum pacto, ut bona reddat spurio, et heres acceptet, an iste teneatur reddere in conscientia? Adsunt tres sententiæ probabiles, ut ajunt *Salm. cap.* 5. *ex n.* 69. *Prima* dicit, talem heredem posse retinere, et pro suo arbitrio potest dare spurio, ex sua gratuita donatione, et contra potest negare, si velit: Quia ex una parte promissio illa contra leges eum non obligat; et vice versa vere est heres, et dominium acquirit hereditatis. Ita *Sanch. d. c.* 3. *dub.* 20. *num.* 9. *Mol. D.* 169. *Less. c.* 19. *num.* 60. *et Lugo D.* 24. *num.* 95. qui vocat hanc veriorem, et communem cum *Vasq. Dian. etc. Secunda* sententia, mihi probabilior, dicit heredem teneri bona restituere heredi ab intestato, qui ex una parte non tenetur illa tradere spurio, cum non teneatur gravamen illud observare, utpote appositum contra legem: ex altera non potest hereditatem retinere contra voluntatem Testatoris, qui nunquam intentionem habuit, ut apud eum bona remaneant. Ita *So-*

tus l. 4 de Just. q. 5. art. 1. ad 4. item *Salon. Led. Trull. apud Salm. l. c. num.* 70. et valde probabilem hanc vocat *Sanch. Tertia* vero sententia, quam ut non minus probabilem enixe tuentur *Salm. num.* 73. et non immerito, tenet heredem bene acquirere hereditatem, sed ex justitia pacti initi teneri eam reddere spurio. Ratio, quia promissio illa facta in pretium hereditatis promissæ, satis obligat heredem ex justitia, postquam hereditas est tradita; maxime, si ideo heres aliquam partem bonorum sibi acquisiverit. Ad objectionem autem, quod illa promissio non obliget, tum quia facta est contra legem, et in ejus fraudem; tum quia gravamen illud, sive conditio est turpis; et ideo rejicitur a lege: Respondent, aliud esse quod promissio sit contra legem, aliud quod materia sive res fuerit promissa contra legem; Promissio enim facta ad obtinendam rem turpem, illicita quidem est, ac invalida ante traditionem rei turpis; postquam vero res turpis jam est tradita, promissio pretii valet et obligat, ejusque impletio licita est. Sicut enim qui promittit pretium meretrici, illicite promittit, et ante copulam non tenetur promissionem implere, et copula secuta, licite pretium tradit, et ex justitia tradere tenetur, ut diximus *num.* 712. Ita a pari, quamvis heres illicite promittat tradere spurio hereditatem, et peccet promittendo, quia fraudat legem; Licite tamen potest, et debet ipsi tradere hereditatem ex pacto inito, postquam Testator ipsi hereditatem reliquit.

953. » Quæres 3. Qui heredes succedant ab » intestato, aut testamento rupto, vel irrito?

» Resp. I. Ante omnes alios patri succedere » legitimos liberos, et in demortuorum locum » nepotes. II. Deficientibus descendentibus, pa-

» trem, et matrem defuncti, et in eorum lo-
» cum avos, et avas. III. His quoque deficien-
» tibus, fratres, et sorores ex utraque parte
» conjunctos; Idque æquis portionibus, exclu-
» sis iis, qui ex solo patre, vel matre conjun-
» cti sunt. IV. Si ex fratribus vel sororibus
» utrimque conjunctis unus mortuus liberos re-
» liquerit, succedunt hi loco parentis sui cum
» patruis, non in capita, sed in stirpes. Si ta-
» men fratres, et sorores utrimque conjuncti omnes
» mortui sunt, tunc eorum liberi, exclusis pa-
» truis ex una tantum parte conjunctis, non in
» stirpes, sed capita, adeoque æquis proportio-
» nibus succedunt; quia duorum fratrum filii,
» non suorum parentum loco, sed jure propriæ
» conjunctionis succedunt. Cum ergo æqualiter
» juncti sint, æquales etiam in portione here-
» ditatis esse debent. * (*Ita Salm. num.* 106.
» *cum Lugo Mol. etc. contra alios*) *. V. De-
» ficientibus fratribus, et sororibus utrimque
» conjunctis eorumque liberis, succedunt fra-
» tres, et sorores, ex una tantum parte con-
» juncti, hoc tamen discrimine, ut, qui ex par-
» te patris sunt juncti succedant in bona a patre
» provenientia, in reliquis æqualiter omnes.
» VI. Si fratres, et sorores, eorumque filii de-
» ficiant, succedunt propinquiores collaterales,
» usque ad decimum gradum: et fit talis successio
» in capita; nulla habita ratione, an ex altera
» parte, an ex utraque sint conjuncti. * (*Au-
» thent. post Fratres. Cod. de Legat. Hered.*) *.
» VII. In horum defectu succedit uxor, et de-
» nique illius morte fiscus secularis in bonis
» omnibus laici ab intestato defuncti: fiscus au-
» tem Ecclesiasticus in bonis Clerici, *Laym. c.*
» 6. *n.* 1. 2. 3. *et* 4.

954. Hinc quæritur 1. quomodo facienda sit inter fratres collatio bonorum a Parente defuncto

provenientium? Hæc collatio, licet de jure antiquo locum haberet tantum, quando filii ab intestato Patri succedebant, de jure tamen novo, ex *Auth. de Trient. et Sem. §. Illud*, tenentur semper filii conferre bona a Patre obtenta, nisi Pater expresse eos a collatione exemerit, vel nisi aliquis eorum nolit habere cum aliis portionem, contentus iis, quæ in vita de bonis defuncti habuit. Poterit tamen petere, si aliquid a Patre in dotem, vel causa Matrimonii aut simile ei fuerat promissum, nisi promissione illa aliorum legitima læsa fuerit, *leg. penult. et ult. ff. de Coll. dot. Salm. de 4. Pr. c. un. num. 75. cum communi.*

955. Quæritur 2. an sumtus a Patre pro filii studio, libris, Doctoratus gradu facti, debeant in collationem, et portionem bonorum afferri? Resp. negative cum communi, quia hæc cedunt in bonum commune, *Salm. ibid. n. 76. cum Nav. Mol.* Nisi (dicunt *Nav. Sylv. etc. ib.*) in manu Patris aderant bona propria filii, v. g. castrensia, vel quasi castrensia, tunc enim censetur de illis filium in studiis sustentasse.

Extendunt 1. hanc doctrinam ad expensas factas, pro aliqua dignitate, tunc enim præsumitur Pater potius eas donasse; nisi aliud expresserit, aut sumtus scripserit in libro rationum cum filio, quia ex hoc contrarium judicatur. Extendunt 2. ad expensas factas, ut filius militiam ingrediatur, vel obtineat Beneficium, vel ut liberetur a vinculis, aut a pœna criminis. Ita *Salm. ib. n. 77. cum Mol. etc.* Extendunt 3. ad expensas factas pro filii honesta recreatione, *Nav. Sylv. cum Salm. ib.*

956. Quær. 3. an conferri debeat Patrimonium a Patre filio donatum ad sacros Ordines susci-

piendos, si donatio lædat aliorum filiorum legitimam? Negant *Gomez*, *Pereira*, *et alii ap. Salm. ib. num.* 78. *Conc. Trid. sess.* 21. *c.* 2. ubi prohibetur omnis alienatio Patrimonii. Affirmant vero probabilius *Lugo D.* 5. *num.* 37. *Salm. num.* 79. *cum Vasq. Mol. Led. Bon. etc.* quia donatio, quæ lædit aliorum jus, est jure naturali illicita. Concilium autem (respondetur) non absolute prohibet Patrimonii alienationem, sed tantum quando Clericus aliter decenter vivere nequit: Hinc licite Clericus potest sponte Patrimonium conferre, spe majorem portionem consequendi. *Salm. n.* 81.

957. Quær. 4. an filius conferre teneatur, quæ de bonis paternis male expendit in ludis, meretricibus, etc.? Affirmant *Nav. Sylv. Bon. Vasq. etc. ap. Salm. ib. num.* 82. modo expensæ fuerint in magna quantitate; et Pater eas non remiserit. Negant vero *Salm. n.* 83. *et tr.* 13. *c.* 5. *num.* 44. *cum Mol. Sot. Fag.* modo filius plus non consumserit male, quam Pater contentus fuit, ut in suam sustentationem, et honestas recreationes expenderet: Secus, si expensæ excessissent. His autem limitationibus utrimque positis facile hæ duæ sententiæ conciliantur.

958. Quær. 5. an expensæ factæ a Patre in die nuptiarum sint in collationem adducendæ? Resp. negative cum communi, etiamsi filius habeat bona propria, nisi aliud expresse constet de voluntate Patris, *Nav. Mol. Bon. etc. cum Salm. de* 4. *Præc. num.* 85.

959. Quær. 6. an mobilia, vestes pretiosæ, et similia data a Parentibus sint in collationem afferenda? Affirma, nisi Parentes expresse aliud disposuerint ex *l. Ut a litteris*, *et l. Illud. C.*

de Collat. Et idem de arrhis, et muneribus, *Salm. ibid. num.* 86. *cum comm. Sanch. Bon. etc.* Idemque dicunt de vestibus pretiosis datis a viris uxoribus, constante matrimonio. Secus vero dicendum de vestibus ordinariis.

960. » His adde 1. Si uxor, susceptis ex » priori marito liberis, ad secundas nuptias tran» sit, quicquid, e priore marito, donatione, » aut testamento acquisivit, ejusdem matrimonii » liberis cedere. Similiter, si maritus alteram » uxorem ducat.

961. » Adde 2. Heredem adeundo heredita» tem, non commoda tantum, et jura, sed » etiam debita, et onera realia defuncti in se » transferre. Interim tamen duplici beneficio » gaudere. 1. Ut supra vires hereditatis non » obligetur. 2. Quod deductis expensis funeris, » et solutis debitis, quartam partem * (*Quæ » vocatur* Falcidia *in legatis, sive donationibus » causa mortis, non vero in legatis piis ; ut » Salm. c.* 5. *num.* 196. Trebellianica *autem » in fideicommissis*), * hereditatis obtinere de» beat heres, vel heredes ; et si eam non ha» bent, legatis, non tamen piis, ut notat » *Trull. l.* 7. *c.* 18. *d.* 12. *ex Authent.* simi» liter *C. ad legem Falc.* detrahere possunt, » beneficio legis *Fal. Laym. l.* 3. *tr.* 5. *c.* 6. » *num.* 7. *Sanch. l.* 4. *c.* 15. Ut autem hoc » beneficio frui possit heres, conficere tenetur » inventarium * (*Intra* 30. *dies, et per alios » 60. concludere §. Si autem. D. Jur. Del. » l.* 6. *Tit.* 6. *p.* 6. *Nisi adsit legitimum im» pedimentum*) * ; tametsi hanc obligationem » testator possit remittere, respectu legatario» rum, fideicommissariorum, quibus ex me» ra liberalitate aliquid relinquit, non tamen

» respectu creditorum, quibus præjudicare non
» potest. Universim enim ab onere inventarii,
» et a rationibus reddendis eos, quibus potest
» relinquere bona, sine onere dandi partem
» aliis, potest liberare, iisque concedere, ut
» eorum dictis, vel juramento stetur; *Mol. C.*
» *de Lug. d.* 34. *s.* 8. *num.* 236.

TRACTATUS VI.

DE PRÆCEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO, ET PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

CAPUT I.

De præcepto Octavo.

» PRohibetur hic omnis injusta læsio famæ, » et honoris proximi : ac præcipue omnis falsitas, et mendacium : ac læsio verbalis, quæ » fit tum in judicio falso accusando, vel verum » celando, de quo supra : tum etiam extra perniciose mentiendo, secreta revelando, de quo » V. *Bon. de rest. d.* 2. *p ult. Laym. l.* 3. » *p.* 2. *q.* 5. ac denique detrahendo.

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, judicium temerarium, et declinatio, ac quale peccatum?

962. *De Judicio temerario, et quando est mortale.*
963. *De suspicione, et Dubitatione temeraria.*
964. *An hæc pertingere possit ad mortale?*
965. *Quomodo discernatur Judicium a Suspicione?*

962. » SUppono hæc tria differre inter se, » quod Judicium sit firma animi sententia, seu » assensus indubitatus: Suspicio, assensus inchoa» tus, quo quis inclinat in unam partem, ju-

» dicans probabiliter, latere aliquod fundamen-
» tum opinandi. Dubitatio autem non est affe-
» ctus (nisi causaliter), sed quasi suspensio ani-
» mi, in neutram partem inclinando. Quæritur
» ergo hic non de suspicione, et judicio pruden-
» ti, quod sufficientibus indiciis nititur, sed de
» imprudenti, et temerario quod iis destituitur.
» Majora autem indicia requiruntur ad judicium,
» quam ad suspicionem; et ad hanc, quam ad
» dubitationem.

» Resp. 1. Judicium temerarium, cum plena
» advertentia, de gravi malo proximi, commu-
» niter est mortale, contra justitiam. Ita *Fill.*
» *Less. c. 29. l. 2. Lay. l. c. t. 3. c. 2.* Ra-
» tio est, quia proximo fit gravis injuria, dum
» sine causa improbus habetur, cum habeat jus
» ad bonum nomen, et famam; præterquam-
» quod ex his judiciis plerumque gravia mala
» sequantur. In Confessione tamen non opus est
» explicare speciem mali judicati, cum omnia
» uni justitiæ commutativæ in specie infima ad-
» versentur. *Esc. E. 10. c. 4.*

» Dixi, *communiter*, quia, si judicium ha-
» beat magnam probabilitatem, etsi non omnino
» sufficientem ad certitudinem, erit veniale; quia
» moralis certitudo, et magna probabilitas non
» adeo distant, ut censeatur gravis injuria, judi-
» care certum, quod est valde probabile, v. g.
» si judices juvenem solum cum puella inventum
» in cubiculo illicita tractasse. Ex quibus resol-
» vitur, peccari tantum venialiter remote judi-
» cando sequentibus casibus. V. *Tann. 2. 2. q.*
» *3. d. 2.*

» 1. Si non sit grave malum, quod proximo
» temere impingis: et sic eum, qui judicat alium
» esse spurium, vel filium Judæi, a mortali
» excusant *Nav. Azor. et Less.* contra alios
» apud *Dian. p. 5. R. 69.*

» 2. Si sit grave quidem, sed non perfecte » advertas.

» 3. Si advertas quidem te male judicare, » non tamen advertas signa esse insufficientia, » nec de iis dubites.

» 4. Si signa sint sufficientia ad opinionem » saltem probabilem.

» 5. Mortale etiam non est (per se loquen- » do), si de indeterminato tantum judices: » quia nulli fit gravis injuria, *Esc. l. c. ex* » *Fagund.*

963. » Resp. 3. Suspicio, et Dubitatio teme- » raria ex genere suo videntur esse peccata tan- » tum venialia, maxime si procedant ex er- » rore intellectus, quo indicia, ut sufficientia, » apprehenduntur. Ita *Laym. ex S. Th. Nav.* » *Mol. Fill. tr.* 4. *c.* 1. *q.* 5. *Less. l.* 2. *c.* 29. » *d.* 3. *etc.* contra multos, qui putant esse mor- » tale. Ratio est quia communiter suspicio tan- » tum est concitatio quædam ad assensum: ma- » net enim in mente suspicantis aliquo modo » bona existimatio proximi: ergo non fit illi » gravis injuria, cum non totaliter deturbatur » de possessione bonæ famæ; fit tamen aliqua, » quia temere dubitatur.

» Dixi, *maxime, si ex errore:* quia talis; » cum non sit per se voluntaria, nec pertinax, » meretur excusationem; si vero ex malevolentia » in suspicione gravi persistas, erit mortale, ut » docent *Less. Fill. etc.* ob injuriæ gravitatem. » Atque idem est de dubitatione positiva, orta » ex malevolentia absque causa: procedit enim » ex contemtu alterius, proindeque gravis inju- » ria reputatur.

964. Quæritur, an suspicio, sive dubitatio temeraria possit pertingere ad peccatum grave? *Prima sententia* negat, et tenent *Caj. et P.*

Nav. quibus adhæret *Lay. l.* 3. *Tr.* 3. *p.* 2. *c.* 2. *n.* 6. *cum Dian. Sa*, *Armill. etc. ap. Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 102. Ratio istorum, quia suspicio, quantumvis temeraria, numquam graviter famam alterius lædere videtur. *Secunda* vero probabilior *sententia* affirmat, si suspicio, sive dubitatio sine indiciis fieret de peccatis gravissimis, ut esset de pio Religioso suspicari, quod hæreticus, vel quod cum Matre incestarit; vel de viro communiter habito ut Catholico, quod sit Judæus, vel Atheus. Ratio, quia forte major injuria iis irrogatur talia suspicando, quam si certum indicium haberetur illorum de delictis gravibus ordinariis. Ita *Lugo*, *Mol. Dic. etc. ap. Croix l.* 4. *p.* 2. *n.* 1177. *et Salm. ibid. n.* 103. qui tenent hanc ut communem, et veram.

965. » Quæres, quomodo discerni possit su-
» spicio a judicio firmo, quando formido de op-
» posito expresse non est conjuncta?

» Resp. Cajetanus censet eum judicare, qui
» rogatus, an habeat rem pro certo, respondet
» sibi certam, aut fere certam videri; eum ve-
» ro suspicari, qui respondet se non esse mora-
» liter certum, sed facile posse falli. V. *Bon.*
» *de rest. d.* 2. *q.* 7. *p.* 1.

DUBIUM II.

Quid sit, et quam grave peccatum Detractio?

966. *Quid sit Detractio, et quid Contumelia?*
967. *An excusetur a mortali, revelare defectus naturales alicujus, etc?*
968. *Quando liceat crimina prodere?*
969. *An id liceat ad vitandum damnum proprium, vel aliorum?*
970. *Quando* Secretum *sit servandum?*
971. *Et quando possit manifestari? Et an ad vitandum damnum proprium? Quomodo autem peccent alienas literas legentes? Remissive, vide l. 5. n. 70.*
972. *An liceat famam suam tueri, infamando?*
973. *An alterum infamare apud amicum?*
974. *An excusetur a mortali, propalare crimen, publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium?*
975. *Quando crimen possit dici publicum?*
976. *An infamatus de uno crimine possit infamari de alio?*
977. *Quid, si detrahis ex loquacitate? Et quid, si referas audita?*
978. *Vide alias resolutiones ap. Bus.*
979. *Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur?*
980. *Quid, si sit Superior?*
981. *Quid, si sit particularis, et cum possit, non avertit?*
982. *An liceat alium infamare ad tormenta vitanda?*
983. *An liceat seipsum infamare?*
984. *Quomodo restituendus sit honor ablatus?*
985. *Quid, si dehonoratio fuerit secreta?*

986. *Quæ satisfactio præstanda?*
987. *An semper sufficiat petitio veniæ?*
988. *Quibus casibus expediat, Confessarium omittere monitionem de hac satisfactione præbenda?*
989. *An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia?*
990. *Quid, si offensor puniatur a Judice, vel damnetur ad satisfaciendum?*

» RESp. Detractio est alienæ famæ injusta » violatio, vel denigratio. Differt a contume» lia, quæ est injusta honoris diminutio. 1. Ob» jecto: quia contumelia honor, detractione » autem fama læditur, quæ est opinio, seu æsti» matio de alterius excellentia; honor autem » est testificatio alienæ excellentiæ animo con» ceptæ. 2. Differt modo: quia contumelia in» star rapinæ fit aperte contra præsentem: de» tractio ut plurimum instar furti occulte, et » contra absentem. Unde licet contumelia de» tractione gravior sit, est tamen detractio pec» catum mortale ex genere suo, etsi ex parvi» tate materiæ, aut indeliberatione fieri possit » veniale. Ratio est, quia est gravius furto, » quod est mortale, cum lædat proximi famam, » quæ est majus bonum, quam opes.

» Hic quæritur, quando contumelia est pec» catum mortale? Apud *Matth. c.* 5. habetur: » *Qui dixerit fratri suo*, raca, *reus erit Con» cilio*, *qui autem dixerit*, fatue, *reus erit Ge» hennæ*. Explicant interpretes apud *Corn. a » Lap.* verbum *Raca*, significare hominem vi» tuperabilem, sive sputo dignum, illudque » proferentem dici *reum Concilio*; quia in Con» cilio tantum gravia crimina deferebantur. Sub

» verbo autem *Fatue* intelliguntur cuncta con» vicia gravem injuriam irrogantia. Hæc igitur » verba contumeliosa per se sunt mortalia, nisi » excuset circumstantia personæ, vel inadver» tentiæ, vel animi nolentis graviter lædere. Ita » præfatus *Corn. à Lap. et Conc. t. 4. p.* 604. » *num.* 3. Hic vero *S. Th.* 2. 2. *q.* 72. *ar.* 2. » *ad* 2. sic recte advertit: *Dicendum, quod si*» *cut licitum est aliquem verberare causa disci*» *plinæ* (puta Patri, Prælato, Domino, aut » Magistro); *ita etiam potest aliquis alteri*, » *quem debet corrigere, verbum aliquid convi*» *ciosum dicere.*

Omnes autem tenemur contumelias tolerare animum vindictæ abjiciendo: Quandoque tamen expediens erit contumelias repellere, nempe cum tolerantia prævidetur adscribi, obsistendi impotentiæ, aut stultitiæ: vel si obesse possit bono communi, prout si Prælatus tolerando redderetur contemtibilis, et sic petulantia subditorum augeretur, ut *Conc. p.* 606. *num.* 5.

» Detractio alia est directa, et formalis, quæ » fit ex intentione famam lædendi; alia indi» recta, et materialis tantum, quæ fit ex levi» tate, et loquacitate aliqua.

967. » 1. Regulariter non est mortale (etsi » per accidens ratione damni sequentis tale esse » possit) revelare naturales defectus animi, cor» poris, vel natalium; quia tales non sunt mo» rales; nec infamia apud prudentes reputatur, » quod quis, v. g. sit stupidus, spurius, luscus, » *Bon. t.* 2. *d.* 2. *q.* 4. *p.* 2. * (*Ita Less. c.* » 11. *n.* 14. *Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 45. *cum* » *Nav. Dic. etc. Si vero dicantur in faciem*, » *aliquando possunt esse mortalia*, *Salm. ibid.* » *Idem dicunt de defectus natalium propalatio*» *ne, quæ aliquando etiam potest esse mortalis,*

» *ut dicere de viro honorabili, exercuisse vilissimum officium, vel fuisse mancipium: Sed omnia hæc maxime pendent a circumstantiis*) *.

» 2. Plerumque etiam legis detractio habetur » si alium infames generalibus nominibus peccatorum mortalium, v. g. esse iracundum, » superbum, etc. (etsi aliquando gravis esse » possit) quia audientes plerumque interpretan» tur de naturali propensione, et defectu invo» luntario: nec oritur grave damnum famæ: » *S. Ant.* 1. *p. t.* 8. *c.* 4. *Sylv. Less. d.* 3, » *n.* 18. *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. *c.* 3. *n.* 3,

» 3. Similiter non erit mortale communiter » referre peccata mortalia, quæ ob conditionem » personæ non notabiliter famam lædant, v. g. » si dicas militem habere concubinam, pugnasse » in duello, cogitare vindictam, adolescentem » esse prodigum, deditum amoribus, etc. *Laym.* » *l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. *c.* 3.

» 4. Fieri tamen potest, ut narrando defectus » etiam naturales, spectata conditione, et statu » illius, graviter noceas, et sic graviter pec» ces: ut si gravem, et optimi nominis Prælatum, aut Religiosum, mendaciis assuetum es» se, virum gravem, ac consularem, illegitime » natum, Judæum, etc. dicas. * (Item *Salm. ib. n.* 43. *cum Less. Navarr. Dic. etc.*) *. » Idem est, etsi de altero nihil in particulari, » sed tantum in genere dicas; v. g. te scire » aliquid de illo, quod si dicas, magno illum » rubore sis affecturus. *Card. Lugo d.* 14. *n.* 49.

968. » 5. Crimen, aut defectum alicujus, » modo verum, sæpe licet prodere ob justas cau» sas: v. g. 1. Cum expedit Superiorem scire » suorum defectus, ut emendentur, de quo v. » supra, *de Corr. frat.* et sic eos, qui crimen

» occultum filiorum parentibus, vel famularum
» heris (*vel Religiosorum Prælato ut Patri,*
» *vide dicenda l. 4. n. 243.*) *, in ordine ad
» correctionem (cavendo tamen, ne ex revela-
» tione majus damnum sequatur) significant;
» communiter excusari docet *Trull. l. 7. c. 10.*
» *d. 11. ex Bonac. etc.* uti et uxorem loquen-
» tem cum marito (vel contra) de criminibus
» occultis filiorum, vel famulorum. 2. Causa
» consilii, vel auxilii capiendi; in quo tamen
» videndum, ut cum minimo damno tertii fiat.
» 3. Causa cavendi alterius damni; ut si alicujus
» æstimatio falso concepta de ejus doctrina, pro-
» bitate, est aliis perniciosa. Unde, cum agitur
» de conferendo officio, de contrahendo matri-
» monio, de suscipienda religione, assumendo
» medico, præceptore, famulo, famula, etc.
» licet manifestare (imo aliquando oportet) oc-
» culta alterius impedimenta, inhabilitatem,
» crimina, unde notabile aliquod incommodum
» merito timeretur: dummodo nulla alia sit ra-
» tio commodior impediendi, et damnum, quod
» proximo timeretur, sit majus, aut saltem
» æquale damno, quod ex manifestatione defe-
» ctus, aut criminis alterius ei obvenerit, *Less.*
» *l. 2. c. 11. d. 12.*

Maxime hic advertenda doctrina *S. Th.* 2. 2. *q.* 73. *art.* 2. ubi docet, illum proprie detrahere, qui male loquitur de altero, intendens ejus famam denigrare, secus autem, si hoc non intendat, sed aliquid aliud. Ratio, quia (ut addit idem *S. Thom. l. cit.*): *Hoc non est detrahere per se, et formaliter loquendo, sed solum materialiter, et quasi per accidens*, Unde infert Sanctus Doctor, quod *si verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circum-*

stantiis observatis, non est peccatum, neque potest dici detractio. Hinc dicendum cum *P. Conc. p.* 626. *n.* 17. *Tourn. t.* 1. *p.* 372. posse revelari crimen alterius I. ut proximus emendetur, deferendo illud Judici, aut Prælato, Domino, aut Parenti. II. ad damnum publicum vitandum. III. ad tuendum innocentem, puta, si innocens accusetur de homicidio, potes manifestare auctorem; vel si scis furem habitare cum alio ignorante, potes eum certiorare, ut sibi caveat, ita *Conc. loc. cit. Tourn. p.* 373. *Lugo D.* 14. *n.* 95. *et Salm. tr.* 13. *c.* 4. *n.* 64. cum *Soto, Bann. et. Tap.* ex S. Basilio, qui in *Regul. brev. interr.* 25. ait, bene posse crimen revelari, quando necessitas poscit, ut periculo consulatur aliquorum. IV. Addunt *Lugo l. c. n.* 112. *Tourn. l. c. Bonac. p.* 8. *n.* 1. *et Salm. l. c. cum aliis cit.* quod unusquisque ad evitandum gravem damnum sui, vel aliorum, etiam in bonis fortunæ, licite potest detegere grave crimen alterius; modo non intendat illum infamare, sed damnum proprium, vel alienum vitare: Sufficit autem, ut damnum vitandum sit grave, quamvis majus damnum immineat diffamato. Secus vero, si damnum vitandum sit leve, vel longe minus. Ita *Salm. ibid. n.* 65. *cum Vill. Dic. Tap.* item *Elbel Conf.* 12. *n.* 353. *Mazzott. t.* 2. *p.* 442. *q.* 5. et hoc satis probabile puto cum *Lugo d. D.* 14. *n.* 97. *et* 112. qui dicit eo casu te non teneri neque ex justitia, neque ex charitate proximi crimen occultare cum gravi tuo damno. Non ex justitia, quia proximus ad famam suam non habet jus ita strictum, ut obligentur alii ad tegendam veritatem, quando oportet eam patefacere ad proprium damnum effugiendum: Si enim spectat ad bonum commune, quod sine sufficienti cau-

sa non manifestentur crimina occulta, magis ad commune bonum pertinet illa revelare; quando hoc est necessarium ne alii errent cum notabili suo dispendio. Neque tenetur ex charitate, quia charitas non obligat cum tanto detrimento: Sicut enim non teneris impedire damnum proximi, etsi majus, cum gravi damno tuo; ita nec etiam teneris eo casu occultum crimen proximi celare; ita *Lugo* Et hoc etiam in dubio de gravitate tui damni, quia in tali dubio favendum est innocenti, uti dicunt *Salm. ib. cum AA. cit.* Hæc autem omnia intelligenda, modo non possit damnum aliter averti: Et modo non amplius, nec pluribus crimen manifestetur, quam oportebit ad reparandum damnum quod timetur.

969. Sed hic magna quæstio occurrit, an ad vitandum grave tuum damnum, possis crimen occultum alterius revelare, si notitiam acceperis injuste per vim, aut fraudem, puta aperiendo literas etc.? In hac plures sunt sententiæ: *Sotus l. 5. de Just. q. 10. ar. 2.* dicit non posse, etiamsi mortem subire deberes, et ferre consentit *Sanch. Cons. l. 6. c. 6. dub. 2. num. 6. Navarr.* autem *Man. c. 18. num. 54.* dicit non posse, si damnum irreparabile alteri immineat ex illa infamatione; secus, reparabile, *Molin. D. 37. num. 13.* censet tunc tantum posse revelare, quando longe majus detrimentum tibi times. *Lessius lib. 2. cap. 11. n. 55. P. Navarr. l. 2. de Rest. cap. 4. num. 131. Mazzott. tom. 2. pag. 443. Con. tom. 4. pag. 627. n. 18.* (et probabile putant *Salm. cap. 5. num. 65.*) dicunt posse te revelare ad quodcumque tuum grave damnum vitandum, quia licet peccaveris notitiam accipiendo, in gravi tamen necessitate poteris illa uti, prout, quamvis inju-

ste furatus sis equum, potes tamen adveniente necessitate illo uti, etiam cum damno domini. Inter has tam varias sententias, mihi magis arridet sententia *Lugonis D.* 14. *n.* 101. (quem sequuntur *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1233. *Tourn. pag.* 373. *et Sporer de* 8. *Præc. c.* 4. *n.* 46). Docet hic magnus Theologus; te non posse, generaliter loquendo, uti notitia illa injuste accepta cum alterius damno, ob quodcumque damnum tuum effugiendum. Ratio, quia actio injusta, qua tu secretum accepisti, obligat te ad restituenda omnia damna propter illam proximo obventura. Prout casu quo debitor est in extrema vel gravi necessitate non tenetur restituere, etiamsi creditor eadem necessitate laboret: ut diximus *p.* 399. ex *n.* 701. Sed omnes (vide *ib.*) *cum eod. Less.* dicunt quod teneris restituere, si præcise propter illam subtractionem proximum in eamdem necessitatem injeceris. Sic a pari in casu nostro, si tu secretum revelando, damnum infers alteri, teneris ad restitutionem, cum per illam fraudulentam secreti extorsionem, proximum conjecisti in necessitatem tale damnum patiendi. Et hanc sententiam tenet etiam *Laym. lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 2. *cap.* 5. *num.* 3. Tunc tantum recte admittunt *Lugo ex num.* 130. *Spor. et Croix ll. cc.* te posse crimen manifestare, quando esset tibi permissum etiam per vim aut fraudem illud exquirere, et literas aperire: Et casus esset 1. Si revelatio esset necessaria ad commune bonum Reip. 2. Si alter teneretur ex justitia secretum revelare, ad damnum tuum reparandum. 3. Si ille injuste te vexaret. Alias, non licet tibi alterius literas aperire, ad bonum tuum procurandum, vel ad malum aliquod vitandum, quia hoc esset contra commune bonum humani commercii; tantum enim id

permittunt Auctores, ad se tuendum ab injusta vexatione inimici, ut *Less. l. 2. c. 12. n. 133. Laym. l. 3. tr. 2. c. 4. num. 2. Bon. D. 2. q. 3. p. un. n. 5. et Salm. c. 4. n. 85. cum aliis* communiter. An autem possis defectum alterius detegere, ut ille excludatur ab amicitia alicujus, et tu ad illam admittaris? Vide *infra lib. 5. de Pecc. num. 72. vers. An citra*, ubi dicemus id illicitum esse.

970. Quandonam autem *Secretum* sit servandum? Prænotare oportet, quod Secretum triplex esse potest, scilicet ex sua natura, Promissum, et Commissum. I. Secretum *ex sua natura*, puta, si casu aliquid scias, servare debes ex justitia, dum ex manifestatione graviter alter læderetur in fama, vel bonis; Nemo tamen tenetur illud servare cum periculo mortis, nisi damnum alias imminens sit commune, et grave. Ita *Sanch. Cons. Tr. 2. c. 6. D. 2. Salm. de Restit. c. 4. num. 76. cum Bon. Dian. etc. Trull.* Sed vide mox dicenda *num. seq.*

II. Secretum *Promissum* regulariter obligat graviter, vel leviter juxta intentionem promittentis. Ita *Salm. n. 77. cum Sanch. et Lugo.* In dubio autem dicendum puto, neminem censeri gravi obligatione obstrictum, nisi de illa constet. Notandum autem est, quod promissio secreti, etiam jurata, non obligat, quando tu revelare teneris: Unde judici legitime interroganti debes testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere. At, si secretum sit tibi commissum, et alias non est publicatum, teneris servare etiam legitime interrogatus, et potes respondere, te nihil scire, scilicet ad revelandum: quia Judex nequit abrogare jus naturæ, ex quo servandum est secretum commissum, nisi ex alia via res sit jam cognita, aut sit justa

causa illam revelandi, ut infra. Ita *Lugo D.* 14. *n.* 141. *Bon. Dic. Pal. Nav. cum Salm. ib. n.* 78.

III. Secretum autem *Commissum*, quod alias, dicitur rigorosum, et absolute naturale, potest committi expresse, vel tacite, prout Medicis, Advocatis, Obstetricibus, Theologis consultis. Et hoc secretum strictius obligat, vide *Salm. d. c.* 4. *n.* 75. *et* 79.

971. Ex quatruplici autem capite potest manifestari secretum commissum, saltem sine peccato gravi, I. Ex præsumto consensu principalis, ut *Salm. d. num.* 79. *in fin. cum Lugo Sanch. Valent.* etc. II. ex parvitate rei sub secreto commissæ; vel si aliunde res sit cognita, vel publicata, *Salm. n.* 80. An autem sit mortale, rem gravem sub secreto commissam uni, vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare? Probabiliter negatur cum *Lugo D.* 14. *n.* 147. *Bon. Trull. Az. Salm. ib. num.* 80. Dummodo non denegatur personæ, cui creditur, quod secretum committens specialiter voluerit celari; et ita etiam *Ronc. de* 7. *Pr. c.* 4. *q.* 4. *et Mazzott. q.* 10. *V. n.* 973. III. Ex inadvertentia, vel indeliberatione; sive ex suppositione, quod res non sit gravis. Notant tamen *Salm. n.* 81. *cum Sanch.* quod, ut revelans excusetur a mortali, debet certo credere rem non esse gravem? IV. Ex justa causa, nempe si servare secretum verteret in damnum commune, vel alterius innocentis, sed etiam ipsius committentis, quia tunc ordo charitatis postulat, ut reveletur; Unde, etiamsi jurasses, tunc detegere posses. Ita communiter *Salm. num.* 82. *cum Mol. Dic. Valen. Bann. Nav. Bon. Trull. Reg. etc.*

An autem quis possit revelare secretum commissum ad proprium damnum grave effugien-

dum ? Loquendo de secreto commisso , sive rigoroso , negat *de Alexandro Conf. Monial. p.* 124. *q.* 9. *cum Scoto* , *Sylv. et Regin.* Ratio , quia secretum servandum est semper ac sine peccato servari valeat : Et huic sententiæ adhæret *D Th. Quodlib.* 1. *art.* 15. ubi dicit secretum commissum servari debet , *quando de se celari potest sine peccato. Secunda* sententia , quam tenet *Mol. D.* 24. *num.* 2. censet , tunc posse tantum revelari secretum , quando ejus observantia vergeret in multo gravius damnum ipsius manifestantis. *Tertia* vero sententia communior , et probabilior quam tuentur *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *t.* 5. *n.* 2. *Sot. de Just. q.* 10. *ar.* 2. *Less. l.* 2. *c.* 52. *n.* 53. *et* 54. *Nav. c.* 18. *n.* 54. *Lugo D.* 14. *n.* 102. *Ronc. de* 7. *Pr. c.* 4. *q.* 3. *R.* 2. *Sporer de* 8. *Pr. t.* 1. *p.* 156. *n.* 46. *Elbel t.* 2. *p.* 383. *num.* 390. *Bon. de Restit. D.* 2. *q.* 2. *p. un. n.* 8. tenet te posse aperire secretum ad vitandum tuum grave damnum , etiamsi inde alteri immineret periculum mortis , modo illud sine vi aut fraude exceperis. Ratio , quia non teneris cum tanto tuo incommodo damnum proximi vitare : Et non præsumitur quis ad tale onus se obligasse , nisi ex circumstantiis id certe appareat , ut addunt *Lugo d. D.* 14. *n.* 116. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1232. Nec obstat dicere , quod spectet ad bonum commune secreta commissa servare , ne humanum perturbetur commercium. Nam respondet *Lugo* , ut diximus supra , hoc verum esse , nisi ex observantia secreti damnum alterius interveniat , eo enim casu magis ad bonum commune pertinet , ut unusquisque noscatur qualis est , ne alii ex ignorantia graviter errent , et perniciose decipiantur cum damno innocentium. Præterea , si potest ille cui secretum est com-

missum illud revelare ad vitandum damnum innocentis, ex communi DD. ut supra vidimus: cur debet ipse inferioris esse conditionis aliorum, ne posset revelare ad damnum proprium effugiendum? Excipe tamen, ut communiter DD. docent, nisi ex tali revelatione immineat damnum commune grave. Dicimus *grave*, nam si esset leve, probabiliter etiam posses secretum revelare, ut grave damnum proprium vitares, ut dicunt *Sanchez Cons. cap.* 6. *d.* 2. *n.* 5. *et Ronc. l. cit. cum Trullench.* Quia non videtur obligatio vitandi leve damnum commune te obstringere ad grave damnum tuum patiendum.

Hoc quoad secretum commissum: quid si sit promissum? quando non promiseris cum obligatione servandi secretum etiam cum tuo damno, certum est te posse manifestare, cum nemo censeatur ad secretum se obligare cum incommodo gravi. Ita *Laym. Ronc. Spor. et Holzm. locis supra cit.* Quid vero dicendum, si expresse promiseris secretum non revelare, etiam cum dispendio vitæ, an revelare posses in periculo mortis? Affirmat satis probabiliter *Spor. de* 8. *Pr. c.* 4. *n.* 46. dicens tunc posse, et teneri, quia nulli est licitum propriam vitam prodere: Et huic sententiæ se adjungit *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 2. *c.* 5. *n.* 4. juxta aliam sententiam ab ipso propugnatam *l.* 3. *c.* 3. *num.* 4. ubi tenet cum *P. Nav.* (et idem tenent *Sot. Rodr. et Vega apud Salm de Rest. c.* 4. *num.* 34.) non esse licitum alterius vitæ propriam postponere, puta cedendo cibum in penuria, aut tabulam in naufragio; quia ex præcepto charitatis quisque tenetur propriam vitam præferre alienæ. Sed, cum sit etiam valde probabilis, et communior sententia opposita, quod liceat ob honestum fi-

nem, conservationem propriæ vitæ omittere, ob alterius vitam servandam, ut tenent *Lugo D. 10. num. 48. Less. l. 2. c. 9. num. 29. et 31. et Salm. de Rest. c. 2. n. 34. cum Victor. Prado, Dian. ac Trull.* quia hoc non est directe sibi mortem inferre, sed vitam non tueri, quod licitum est ob justam causam: Ideo valde probabiliter DD. cum *Lugo D. 14. num. 115. Mol. D. 37. num. 10. et Croix l. 3. p. 2. n. 1232. cum Haun.* dicunt in casu proprio te satis obligari ad servandum secretum etiam cum discrimine vitæ, si id promiseris; aliud enim est prodigere vitam, aliud omittere (ut dictum est) ejus conservationem, ut promissum serves.

972. Quomodo autem peccent aperientes et legentes literas alienas? Vide *l. 5. n. 70.*

» 6. Hinc quoque, si quis injuste lædit famam tuam, nec potes eam tueri, nec recuperare alia via, quam imminuendo quoque famam illius; id licet (dummodo falsa non dicas) in tantum, quantum ad tuam famam conservandam necesse est, nec magis lædas, quam lædaris, collata tua, et alterius persona. Vide *Card. de Lugo num. 50.* * (*Ita Carden. ap. Croix l. 3. p. 2. num. 1217. et consentit Tourn. t. 1. p. 381. Secus tamen, si agatur in judicio et tu nullo modo possis probare illius crimen; quia tunc infamatio illius nihil tibi prodest. Omnino etiam peccas, si falsa dicas, ex Prop. 44. damnata ab Innoc. XI. quæ dicebat:* Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, et honorem defendat, etc.) *.

973. » 7. Si quis solatii tantum causa, et » non intentione detrahendi, alicui amico nar-

» ret injuriam ab alio sibi factam, non videtur » esse mortale, etsi inde aliqua infamia proveniat auctori; ea enim ipsi imputanda est. * » (*Est communissima ap. Salm. ib. num. 46.* » *Et communis cum Mazz. t. 2. p. 444. cum* » *Nav. Bon. Sayr. Led. etc. Hinc probabiliter ait* » *Mazz. cum aliis, excusari posse saltem a mor-* » *tali, famulos detegentes injurias illatas a do-* » *minis, uxores a viris, filios a Patre, Reli-* » *giosos a Prælato*) *. Cavendum tamen, ne » dicatur pluribus, vel apertius nominetur per- » sona, quam necesse sit ad consilium, vel so- » latium, *Less. Laym. Tann.* 2. 2. *q.* 8. *d.* » 2. *d.* 4. *Card. Lugo d.* 14. et sic excusari » posse famulos (saltem a mortali), quia in- » jurias sibi ab heris suis, uxores, quæ a ma- » ritis, filios qui a patre, Religiosis, qui a » Prælato illatas, doloris tantum mitigandi cau- » sa, referunt, docet *Trull. l.* 7. *c.* 10. *p.* 11. » *ex Less. Laym. Tann. Nav. Dian. p.* 2. *R.* » 39. Item putat *Caj.* dicendum, si crimen » occultum reveles uni alicui viro prudenti, et » taciturno, cui dicere perinde sit, ac si nulli » diceretur; eo quod damnum illud censetur le- » ve: et sic *Trull. l.* 7. *cap.* 10. *d.* 11. *cum* » *Dian. p.* 1. *t.* 3. *m. R.* 22. *et p.* 2. *t.* 5. » *R.* 33. excusat Pœnitentem, qui in confes- » sione manifestat complicem: dicuntque eum » *Tann. Bon. Escob. E.* 9. eam sententiam esse » probabilem. Verum hoc universim non vide- » tur satis tuum, quia læsio famæ apud unam » etiam personam censetur gravis, ut patet ex » judicio temerario: imo sæpe quidam ægrius » ferunt, se lædi apud unam personam gravem, » quam tres, vel quatuor alias. Unde *Suar.* » *Fill. Less. Azor. et Laym.* putant communi- » ter esse mortale. *V. C. Lugo l. c.*

Sed opposita sententia, nempe quod revelare crimen alterius uni vel alteri viro probo, non sit mortale, satis est probabilis, ut dicunt *Less. lib.* 2. *c.* 11. *n.* 70. *Cajet.* 2. 2. *q.* 73. *art.* 2. item *Nav. Trull. Covar. P. Navar. Reg. Bon. Tamb.* et alii. Ratio, quia, cum fama consistat in communi æstimatione hominum, non censetur absolute diffamatus, qui apud unum vel alterum tantum suam famam amiserit. Et huic sententiæ aperte adhæret *D. Th. Quodlib.* 11. *art.* 13. *ad* 3. ubi dicit: *Ad* 3. *dicendum, quod si aliquis referat Prælato culpam proximi, intendens vel cautelam in futurum, vel aliquid hujusmodi; quod ad emendam proximi videret expedire, non peccat. Si autem hoc sive Prælato, sive alicui amico suo ex malitia referet, tunc peccat mortaliter. Quod si ex incautela alicui dixerit hoc* (idest crimen alterius) *ita tamen quod non proveniat inde aliud, vel infamia vel vituperium proximo delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licet incaute agat.* Ergo S. Doctor putat non provenire illi infamiam, cujus crimen uni tantum reveletur, nisi aliunde infamia ei proveniat, nempe si alter sit aliis manifestaturis. Secus autem ait *S. Thom.* si tu peccatum proximi amico revelares *ex malitia*, nempe ex pravo animo nocendi, tunc non poteris a mortali excusari. Nec dicas verbum illud *ex incautela*, intelligi pro inadvertentia, ex hac enim nunquam peccatur mortaliter; sed omnino intelligitur imprudentia, sive levitas animi, quæ tantum est venialis; et tunc tantum erit mortalis, cum ex ea *inde provenit delinquenti infamia aut vituperium.* Nec obstat paritas judicii temerarii a *Busemb.* allata; nam bene respondet *Less. loc. cit.* quod ibi peccatum mortale non committitur ob damnum famæ, sed ob

gravem injuriam quæ alteri irrogatur, cum quisque habeat jus ne falsum crimen ei imputetur, et ideo judicium temerarium est mortale, ut docet *D. Thom.* 2. 2. *q.* 69. *art.* 3. *ad* 2. dicens: *Hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio, sine causa sufficienti; indebite cotemnit ipsum, et ideo injuriatur ei.* Idque patet ratione, quia, si judicium temerarium esset mortale ob damnum famæ alteri proveniens, etiamsi tu ex justis indiciis, tibi tantum notis, judicares de occulto illius crimine, adhuc graviter peccares, quod nemo dicet; ergo malitia judicii temerarii non sumitur ex damno infamiæ, sed ex contemtu, sive injuria, quæ proximo infertur.

974. » 8. Crimen simpliciter publicum, sive » ut notorium jure, sive facto, manifestare aliis, » qui nesciunt, non est peccatum mortale in» justitiæ: quia hoc ipso auctor amisit jus ad » famam, cum ratio justi judicii, et evidentia » facti faciat, ne de injuria juste quæri possit. » Quod confirmat consuetudo, mandans histo» riæ pubblica crimina.

» Dixi: *non est mortale injustitiæ:* quia de» tegere eo loco, quo fama non erat perlatura, » vel nonnisi post longum tempus, vel aliter » cum gravi mœrore ejus, qui commisit, sæpe » potest esse mortale contra charitatem, ut » *Less. Val. Tol. lib.* 5. *c.* 65. contra *Nav. et* » *Cajet. V. C. Lugo d.* 14. *n.* 59. *Fag. p.* 2. » *l.* 5. *c.* 3.

Quæritur, an peccet mortaliter, qui crimen in aliquo loco publicum manifestat in alio loco, ubi ejus notitia nondum pervenerit, nec perventura erit intra breve tempus? Circa dubium hoc tres sunt sententiæ. *Prima cum Dicastill. Vill. Antoine, Cont. Tournely, Cuniliati, etc.* tenet

peccare graviter contra justitiam, quia peccator ille in eo loco adhuc est in suæ famæ possessione. *Secunda* sententia cum *Less.*, *Bon. et Sylv.* tenet peccare graviter, sed tantum contra caritatem. Ratio, quia licet Reus jam amiserit jus ad famam, graviter tamen ille tristaretur, si sciret crimen suum patefactum fuisse ubi erat occultum. *Tertia* sententia communior, quam tenent *Card. de Lugo de Rest. D.* 14. *n.* 59. (et hic vocat communem, et veram) cum *S. Antonino*, *Cajetano*, *Ledesma*, et *Jo. Majori*, ac *Salm. eod. tit. c.* 14. *n.* 61. *cum Navar. Bannez*, *Serra*, *Filliuc.*, *Fagund. Macado*, et aliis, dicit non peccare graviter neque contra justitiam, neque contra caritatem. Plures adducunt rationes præfati Auctores pro hac sententia. Ratio mihi probabilior videtur esse, quod publico bono conducit facinorosos non ignorari, ut ab eis caveant omnes; publicum enim bonum sane præferendum est famæ privati hominis. Hæc tamen ratio valet tantum respectu illorum criminum, quæ reddunt hominem perniciosum, et ab aliis vitandum, ut sunt crimina homicidii proditorii, lenocinii, scandalosæ impudicitiæ, et similium. Nec obstat dicere, Reum in eo loco suam famam possidere, et ideo non posse illa expoliari cum sola opinione probabili. Nam respondetur, quod eodem tempore quo suum crimen fit publicum, ex una parte jam probabiliter amittit ipse jus ad suam famam, et ex alia Communitas aliorum acquirit jus ad eum agnoscendum, ut vitet; et cum suum jus tunc evadit incertum, redditur etiam incerta possessio illius. *P. Concina* (*Compend. Theol. tom.* 1. *pag.* 239. *n.* 10.) in hac quæstione distinguit, et ait, quod cum delictum est publicum *notorietate facti*, idest si publice est

patratum, tunc in omni loco manifestari potest; cum autem esset publicum tantum *notorietate famæ* respectu ad illius manifestationem sic concludit: *Cauti omnes sint oportet, quia facile fingitur hæc publica fama.*

» 9. Similiter non est peccatum contra justi» tiam, saltem mortale, quærere causam capti» vitatis alicujus, vel de ea loqui; sicut enim » captivitas est publica, sic etiam causa vide» tur esse facta publica, *Suyr. Bon. Trull. t.* » 7. *cap.* 10. *d.* 11. Ubi eodem modo excusat » eum, qui refert delictum alicujus publicum, » referendo simul pœnitentiam, et emendatio» nem; secus, si taceatur pœnitentia, quam » fecit: sic ait peccare historiographum, de» scribendo peccata mortuorum publica, et non » referendo pœnitentiam, vel emendationem, si » resipuerint.

» 10. Similiter manifestare crimen, quod non» dum est publicum; moraliter tamen certum » est, brevi fore publicum (sive per facti evi» dentiam, sive per sententiam Judicis) non » est mortale, quia parum nocet, nisi tamen » ex ista anticipatione sequerentur gravia da» mna, v. gr. in officio, etc. *Card. Lugo l. c.* » *num.* 92.

975. Ut autem aliquod crimen possit dici publicum, censent *Mol. Lugo et Haun. ap. Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1219. *et Elbel Cons.* 13. *num.* 379. *cum aliis* sufficere, si in aliqua Communitare octo personarum, quatuor illud sciant, vel si centum personarum, sciant quindecim; vel si mille, sciant viginti in circa diversarum familiarum plusquam duarum: Publicum autem esse in aliqua Vicinia 40. personarum, si sciant 8. ex diversis familiis: Item, si in Oppidis 5000. civium sciant 40. per illud dispersi: Addit *Ste-*

phan. cum aliis, crimen dici famosum, si illius fama pervagatur per majorem partem Oppidi, Communitatis, Viciniæ, vel Parochiæ. Item dicunt *Mol. et Lugo* dici infamatum in Regno, qui jam infamatus est in Curia, vel in alio illustri loco, ex quo facile in Regnum fama dimanet.

976. » 11. Infamem in uno crimine de altero valde affini infamare, est tamen veniale: » ut v. gr. si de adultero, dicas, quod miserit » literas amatorias: quia tunc non notabiliter » augetur infamia. * (*Nec si de publico fure dicas esse perjurum; nec si de famulo lusore* » *dicas omisisse Missam, non curare familiam.* » *Ita Salm. n. 52. cum Less. Lug. Bon. Tap.* » *etc. Vel si dicas de milite fornicationem, vel* » *duellum patrasse*) *. De disparato tamen, et » non connexo crimine infamare, est mortale: » quia infamis in uno genere vitii non amisit » jus famæ in aliis virtutibus. *Tan. d. 4. de* » *just. q. 8. d. 7. num. 141. ex Nav. et Less.* » * (*Sic etiam dicunt Salm. ibid. cum Less.* » *Lugo, Bon. etc. esse grave de femina diffamata de uno adulterio narrare aliud occultum*), » contra *Sylv. V. detractio Palud. etc.*

977. » 12. Detractio materialis ex loquacitate » orta est mortale, si gravem proximi læsionem » importet, idque advertatur: quia etsi non » intendatur directe læsio alterius: ea tamen » indirecte, et implicite est volita, et æquivalet formali. Veniale autem tantum erit, si » non sequatur læsio gravis, quia scilicet communiter non serio accipitur, nec creditur. » Similiter erit veniale tantum, audita referre, » ut audita tantum, hoc est, nihil affirmando » de rei veritate, sed dubitationem potius suam » de ea significando; ita ut nulla inde secutu-

» ra putetur infamia, nec auditores rationabili-
» ter sint credituri. Ita contra *Azor. n.* 3. *lib.*
» 13, *c.* 6. docet *Tann.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 8. *dub.*
» 7. *num.* 121. *Esc. E.* 10. *c.* 4. *n.* 40. eo
» quod diffamatio, si forte sequatur, imputetur
» audienti, si credat. Idem docet *C. de Lugo*
» *l. c.* recte limitans, nisi grave damnum ex
» modo narrandi, vel ex levitate audientium
» (qui temere credituri sint, et vulgaturi) se-
» cuturum possis prævidere. Hinc peccas gravi-
» ter contra justitiam, si referens grave crimen
» addas, id tibi dictum esse a viro fide digno,
» quia præbes sufficiens fundamentum credendi.
» V. *Dian. t.* 5. *m. R.* 18.

978. Quæritur, an referre tantum peccata occulta alterius ut ab aliis audita, sit mortale? dicendum I. Non peccas mortaliter, si ita referas, ut tibi probabile non sit ullam inde infamiam orituram, eo quod alii non sint credituri. Dicendum II. Si audita referas coram iis, qui probabiliter sint credituri ex sola sua levitate, vel malitia, non peccas contra justitiam, quia non es causa efficax damni, sed mere per accidens, at peccas contra charitatem, quia quisque tenetur impedire grave damnum proximi, quantum commode potest. Dicendum III. Si tandem ita referas, ut audientes probabiliter, et merito sint credituri, puta si asseras audivisse a persona fide digna, tunc peccas etiam contra justitiam, quia das sufficientem causam credendi malum. Ita *Less. l.* 2. *c.* 11. *d.* 5. *Lugo D.* 14. *n.* 56. *et* 57. *Spor. de* 8. *Præc. c.* 4. *n.* 62. *cum S. Anton. Caj. Sylvest. Laym. Tamb. et communi*, *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1207. *Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 51. *cum Soto*, *Trull. Vill. Sylvio*, *etc.* Addit *Less. l. c. n.* 24. (et hoc *Salm. num.* 49. habent ut certum cum *Bonn.*

Lugo, et Bon.) quod si referas crimen alicujus valde enorme, puta hæresis, rebellionis, aut sodomiæ, tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas, quia hæc sola suspicio horum valde infamat, juxta dicta *n.* 964. E converso, si referas crimen tamquam auditum a personis fide indignis, v. g. ab inimicis infamati, et tunc non peccas mortaliter respectu infamati, ut *Salm. ib.*

» 13. Mortuum infamare, minus grave est, » quam vivum: mortale tamen, et ad restitu» tionem obligans; *Less. lib.* 2. *c.* 11. *d* 21. » *Bon. d.* 1. *q.* 3. *p.* 2.

979. » 14. Non esse mortale de aliquo igno» to, vel indeterminato male loqui, v. g. in » tali loco esse multos improbos, in tali Colle» gio unum Canonicum commisisse grave cri» men, v. g. simoniam, docet *Escob, E.* 10. » *c.* 4. *Fag.* quod *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 4. *ex* » *Bonac. Az. etc.* limitat, si non sit tale, quod » in alios redundet.

» 15. Gravissime autem peccat, qui Ordini » seu statui alicui Religiosorum in communi, » vel Monasterio detrahunt, dicendo v. g. quod » in eo male vivatur, non servetur observantia » regularis, etc. *nisi id sit plane notorium;* » quia gravissime nocet, tenenturque sub mor» tali ad restitutionem toti communitati, a qua » Superioris remissio excusat, *Sol. Nav. Trull.* » *c.* 10. *d.* 14. Talem autem sufficienter confi» teri, si dicat, detraxi cuidam Religioni, » Ordini, vel Monasterio, et sive sit commu» nitas numerosa, sive non, docet *Lugo et Tamb,* » *de exped. conf. l.* 2. *c.* 1.

» 16. Similiter mortale est, tacita persona, » nominare Monasterium, vel Ordinem religio» sum, ex quo aliquis grave peccatum occul-

» tum, v. g. adulterii, vel fornicationis com-
» miserit. *Nav. Trull. c. 10. d. 14.*

» 17. Explicandum est in Confessione, an apud
» multos, et quot circiter; an vero apud unum
» tantum alicui detraxerit. Ita probabiliter *Bon.*
» *de sacr. d. 5. q. 5. p. 2. § 3. diff. 3. n.*
» 16. *et 21. ex Sanch.*, *Sylv. Andr. n.* 135.
» Sed *C. Lugo d. 16. n.* 125. 130. *et* 149. *ex*
» *Nav. Salas*, *Con.* etc. negat, dicitque con-
» trarium esse probabilius. Nec omittendum, si
» quem infamaveris libello famoso; cum id sit
» genus detrahendi gravissimum, et ad plurimos
» pertinens. Non tamen necessario dicendum,
» in quo genere infamaveris: quia fama semper
» est ejusdem speciei in genere moris, *Card.*
» *Lug. d. 16. n.* 265.

980. » 18. Peccat mortaliter contra justitiam,
» et tenetur ad restitutionem, ratione coopera-
» tionis, qui audit detractorem, excitando, vel
» animando efficaciter: qui vero lætatur tantum
» detractione audita, aut, licet non lætetur,
» qui non impedit, cum commode possit, pec-
» cat pro ratione damni mortaliter, vel venia-
» liter contra charitatem; non tamen tenetur ad
» restitutionem; nisi sit superior, pater, vel
» dominus: is enim ex officio tenetur impedire
» subditum, ne alteri injuste noceat. Dixi, *si*
» *commode possit*: quia non peccat, qui putat
» monitionem suam nihil profuturam: vel ex
» eo magnum incommodum metuit, vel qui ra-
» tionabili verecundia prohibetur, ob auctorita-
» tem detrahentis. Debet tamen tunc discedere,
» si commode potest, faciem tristiorem ostende-
» re, vel alio sermonem avertere, *Less. et Bon.*
» *l. c.* Hinc æqualis raro, inferior rarissime te-
» netur corrigere detractorem. 1. Quia audiens
» plerumque nescit, an quod dicitur, sit noto-

» rium, tametsi ipse ignoraverit; et in dubio » non est, cur damnet detractorem: in quo » multi falluntur, existimantes, simul ac aliquid audiunt dici contra proximum, id sibi » mox refutandum. * (*Excipe, si detrahens* » *sit homo perditus, ut recte ait Ronc. de 7.* » *Pr. p. 2. q. 11. R. 4.*) *. Quia, cœpta de» tractione, sæpe melius consulitur proximo, » si sinatur absolvi, quam si abrumpatur. Nam » si distincte explicetur, sæpe non tam graviter » apprehenditur, quam initio conceptum erat. » 3. Quia sæpe sine gravi offensione non potes » corrigere. 4. Quia sæpe alter habet justam » causam manifestandi, præsertim uni solo, *C.* » *Lugo l. c. n. 128. V. Dian. t. 3. m. R. 24.* » *et t. 5. m. R. 25.*

Sed melius hæc sunt explicanda. Quæritur, quomodo peccet audiens detrahentem? Resp. I. Qui inducit alterum ad murmurandum, certe peccat graviter, et contra justitiam. Resp. II. Qui autem non inducit, sed tantum gaudet de detractione gravi, peccat graviter, non contra justitiam, sed contra charitatem, cum delectetur de gravi damno proximi; ita cum aliis *S. Th. 2. 2. q. 73. n. 4.* Excipiunt *Less. et Bon. ap. Salm. c. 4. de Rest. num. 69.* si ille non gauderet de infamia proximi, nec de detractione, sed de auditione rei novæ, seu de cognitione curiosa alienorum criminum. Imo *Elbel n. 263. Ronc. de 7. Pr. c. 2. q. 11. R. 2. Spor. de 8. Præc. c. 4. num. 106. cum Mol. Less. ac Laym. Bon. p. 21. num. 5. et Salmant. cum Tol. Dian. et Reg. ibid.* dicunt non peccare graviter, etiamsi de ipsa detractione delectetur, non causa odii, vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vanitate; idque deducunt ex *S. Th.* qui *loc. cit.* tunc tantum docet esse

grave, quando *placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur.* Resp. III. Superior tam detrahentis, quam detracti peccat graviter audiendo detractionem, si eam non avertat, cum commode possit; quia ipsi specialis obligatio incumbit corrigendi detrahentem, aut damno infamati obviandi, *S. Th. eod. l. c. Lugo, D. 14. n.* 133. *Spor. num.* 107. *cum comm.*

An autem Superior tunc peccet contra justitiam, et teneatur ad restitutionem? *Prima* sententia cum *Bus.* hic affirmat, si Prælatus sit Superior detrahentis; quia, dicit, ipse tenetur ex officio obstare, ne subditus alteri noceat. *Secunda* sententia cum *Salm. d. c. 4. num.* 70. *Bann. et Tap. ib.* affirmant, si sit Superior infamati, quia ex officio tenetur ad obviandum infamiæ subditi, quæ officit illi ab bonum spirituale in alios promovendum. *Tertia* tamen forte probabilior sententia negat peccare contra justitiam, neque Superiorem detrahentis, cum ipse non teneatur invigilare bono alterius non subditi (sed non excusatur a culpa gravi contra Caritatem, et etiam contra justitiam, si sit Episcopus, vel Parochus; et non corrigat, quia hi tenentur ex justitia ad corrigendos subditos, juxta dicta *n.* 360. *v. Sed dubitatur*); neque Superiorem infamati, cum ipsi non incubat ex justitia bono temporali subditi attendere. Quod autem infamatus impediatur sic promovere spiritualem profectum aliorum, videtur esse per accidens. Ita *Sotus, Rebell. et Dicast. ap. Salm. ibid.*, et consentit *Lugo D. 14. ex num.* 130. Bene autem advertit *Lugo n.* 133. quod si infamatus, et infamans sint subditi, et infamatus imploret Prælati auctoritatem, ut fama ei restituatur; tunc ille ex justitia ad id tenetur, modo possit sine timore gravioris mali.

981. Dubium majus est, an persona particularis peccet graviter, si detractionem, cum commode possit, non avertit? Affirmat *Bus. hic cum Lugo, Less. Bon. Dic. etc. ap. Salm. ib. n. 72.* Sed quia Auctores relatæ sententiæ plures addunt limitationes, quia asserunt *Bus. Lug. etc. num. 978. ut supra;* censent absolute *Salm.* dicendum esse cum communi Thomistarum, privatam personam nonnisi venialiter peccare, si ex verecundia, timore, vel negligentia detractioni non resistat, etiam cum commode possit: modo præter infamiam aliud damnum ex detractione non accedat. Ita *Ronc. de 7. Pr. c. 2. Reg. in pra. 7. Less. l. 2. cap. 11. num. 22. Spor. num. 109. Mazz. t. 2. pag. 448. Elbel Conf. 12. num. 373. Salm. n. 74. cum Sot. Bann. Tap. Reb. Tann. Dian. etc. ex S. Th.* qui 2. 2. *q. 73. a. 4.* sic docet: *Si vero non placet ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multo minus, quam detrahens; et plerumque venialiter.* Addit autem S. Doctor *plerumque* (ut notant *Salm.*), quia dicit postea in tribus casibus peccare graviter, nempe 1. Si esset Superior. 2. Si aliud damnum proximo immineret. 3. Si ipse ob timorem ultimum finem in creatura constitueret. Præterea, præcisis his casibus, memoranda est alia doctrina *S. Th. 2. 2. q. 33. a. 1. ad 3.* relata per extensum *l. 2. n. 36.* ubi docet excusari a mortali, qui ob timorem omittit facere correptionem, modo ei non constet, quod correptio sit profutura. At quia in hac materia detractionis difficillime constare potest correptionem proficere, et aliunde facillime offenduntur detrahentes coram aliis correpti, imo periculum est quod potius augeant vel confirment detra-

ctionem: Ex omnibus his motivis simul congestis rationabiliter substineri potest præfata communissima sententia excusans universe audientes a mortali, si correptionem omittant. Excusantur autem apud omnes etiam a veniali, qui, advertendo detractionem, vel discedunt, vel sermonem divertunt, vel faciem avertunt, aut tristem ostendunt ex *Prov.* 25. *Dissipat facies tristis linguam detrahentem.* Ratio, quia istæ actiones sunt veræ correptiones. Vid *Salm. n.* 72. *Elbel num.* 373. *Mazzott. loc. cit. et alios* communiter.

982. » Quæres 1. an liceat alium infamare » ad tormenta gravia vitanda?

» Resp. 1. Licet, si crimen sit verum: quia » nullum alteri facit injuriam, cum habeat jus » illud in necessitate revelandi.

» Resp. 2. Si crimen sit falsum, non licet; » quia esset mendacium perniciosum. *Sylv.* ta» men, et *Nav.* putant, veniale tantum esse, » si sola infamia sequatur, et post torturam » revocetur, eo quod non sit infamia efficax » (*Vid. inf. l.* 4. *n.* 277.) *.

» Quæres 2. an liceat seipsum infamare?

983. » Resp. Id non esse saltem mortale re» gulariter. Ita *Less. Fill. et Laym. l.* 3. *t.* 3. » *p.* 2. *c.* 3. *n.* 14 quia non est contra justi» tiam, cum sit famæ suæ dominus; nec con» tra charitatem, quia hæc non obligat ad bona » externa conservanda, nisi in quantum id exi» gat salus propria, vel proximi.

» Dixi, *regulariter:* quia per accidens potest » esse mortale, ut v. g. si tua fama sit necessa» ria muneri, vel si tibi damnum vitæ, vel » aliis infamiæ ex eadem sequeretur.

» Non est mortale, ad vitanda gravia tor» menta, falsum crimen sibi imponere, ex quo » etiam mors sequatur: quia non tenetur homo

» cum tantis cruciatibus vitam suam tueri, nec » talis dicitur se interficere, sed tantum ex » justa causa vitam morti exponere. *Less. Ang.* » *Silv. Fil. Tann.* * (V. inf. *Lib.* 4. *num.* » 275.) *.

984. Notandum autem est hic, quomodo restituendus sit honor injuste ablatus? Certum est, quod, si honor publice sit ablatus per contumeliam, publice etiam restitui debet coram illis, qui dehonorationi præsentes fuerunt, vel saltem per modum, quo satisfactio de facili ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem, ut satisfactio fiat per aliam personam, quæ nomine dehonorantis veniam petat, etc. Ita *Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 110. *cum Trul. et Pal. et Nav.*

985. Sed quæritur I. An, si contumelia fuit occulta, debeatur satisfactio? Negant *Mol. D.* 46. *ex n.* 5. *et Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 2. *c.* 7. *n.* 6. Sed isti Auctores diversa ratione ducuntur; Ratio *Laym.* est, quia in eo casu adest injuria sine damno, quo secluso, nullam ait esse obligationem restitutionis. Ratio autem *Molinæ* est, quia, licet damnum adfuerit, illud tamen transit, et amplius non perseverat, cum, deinde offensor jam solutam debitamque honoris testificationem nunc offenso exhibeat, ut supponitur. Sed affirmandum reor omnino cum communi et vera sententia, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 11. *n.* 144. *Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 112. *cum Reb. Trull. Vill. Prado*, *et Serra*, *Spor. de* 8. *Pr. c.* 4. *n.* 135. *Roncag. de* 7. *Pr. q.* 4. *c.* 1.° *q.* 2. *R.* 3. *cum S. Anton. Lugo D.* 15. *n* 54. qui dicit omnino tenendam, referens ex *Rebel.* contrariam reprobatam fuisse Romæ a Censoribus Societatis JESU. Ratio, quia contra rationes primæ sententiæ probatur in tali casu, quod bene adest damnum, et damnum perseverat.

*

Quod adsit damnum non videtur posse negari: nam, ut pro certo habet *S. Th.* 2. 2. *q.* 72. *a.* 1. *ad* 1. in omni contumelia, adhuc occulta, præter injuriam adest damnum honoris injuste læsi, cum quisque habeat jus, ut debitus honor ei servetur. Quod autem damnum hoc perseveret, pariter non est dubitandum, cum honor offensi remanet læsus, usquedum per debitam satisfactionem reparetur: Non reparatur vero per signa communia postea exhibita, ut supponit *Mol.*, postquam injuria est illata, quia, ut bene arguit *Lugo*, qui alteri injuriam irrogavit, in æstimatione hominum non videtur eum honorare sicut debet, imo potius videtur contemnere, si honore solito ipsum revereatur, quin veniam ei petat contumeliæ irrogatæ. Ceterum ipsi *Molin.* et *Laym.* non negant, quod offensor teneatur petere veniam ab offenso, saltem ad reconciliandum animum illius exasperatum, juxta præceptum Salvatoris *Matth.* 5. *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, vade prius reconciliari fratri tuo.*

986. Quær. II. Quomodo facienda sit honoris restitutio? Resp. illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandam æstimationem, juxta conditionem personæ offensæ. Si enim dehonorans fuerit Superior, sufficiet si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, etc. Secus si fuerit æqualis, vel inferior, tunc major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptior est ad contumeliam compensandam: Ceterum talis petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat,

Ita *Less. l. 2. cap. 11. num. 244. Salm. d. cap. 4. num. 113. et 114. cum Caj. Trull. Bon. Dian. etc.* Ideo addunt numquam teneri Prælatum veniam petere a subdito, herum a famulo, virum ab uxore; nobilem a plebejo.

987. Quær. III. An veniæ petitio sit semper sufficiens satisfactio? Affirmant *Less. ib. num. 145. cum Bon. Trull. etc. ap. Salm. d. cap. num. 115.* Sed negant *Salm. n. 116. cum Soto, Serra, Lug. Led. et Ronc. l. c. cum S. Anton. Laym. et Ant. a Sp. S.* Quando enim injuria est gravissima, puta, si subditus inhonoret Superiorem, vel plebejus nobilem alapa percutiat, ultra petitionem veniæ, tenetur petere illam flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere: Quæ quidem sententia probabilior est.

988. Ceterum, quoad praxim diligenter advertendum puto, quod multoties expedire continget, ut Confessarius omittat mouere pœnitentem in bona fide existentem, qui alium inhonoravit, de satisfatione præstanda, in pluribus casibus: Et I. Si prævideat monitionem non profuturam, imo potius obfuturam, juxta regulam infra dicendam de *Sacram. Pœnit. l. 6. num.* 610. dum experientia constat, quod pœnitentes facile tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent, ob ruborem quem postea in hoc sentiunt, vel apprehendunt. II. Si probabiliter putet, dehonoratum magis recusare, quam cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur, ut *Lug. D. 15. num. 58. cum Mol.* Tunc vero bene advertit *Lug. ibid.* aliam

esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptius contineatur petitio veniæ. III. Idem dicendum si probabile periculum sit, quod in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur. IV. Si ex signis manifeste appareat remissio facta ab offenso, nempe si iste sponte ad offensorem accedat, atque valde familiariter, et jocose cum eo tractet, et similia. Notant autem hic *Sal. ib. n.* 126. *cum Bon. Dic. Trull. etc.* non sufficere, ad præsumendam remissionem, simplicem familiarem conservationem offensi: Multi enim odium deponunt, et dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam, vel aliud damnum; sed satisfactionem vere non condonant.

989. Quær. IV. Utrum, si tu offensus vindictam sumseris; liberetur offensor ab honere satisfactionis pro contumelia illata? Videtur quod non, quia non videris recuperare honorem tuum læsum per læsionem honoris offensoris tui. Sed affirmandum cum *Lugo D.* 15. *num.* 58. et communi sententia. Ratio, tum quia per vindictam jam censeris tibi satisfieri, tum quia offensor tuus, tolerando posteriorem injuriam, videtur suam culpam recognoscere, et satisfacere pro offensa prius tibi illata; Recte vero censet *Lugo num.* 60. quod si injuria a te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, teneris tu saltem secundum excessum satisfacere.

990. Quær. V. Utrum, si offensor a Judice publice puniatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibere? Probabilissime negant *Lugo d. D.* 15. *num.* 61. cum communi. Ratio, quia ipsa pœna in-

flicta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ita etiam, si offensor a Judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim licet coacte, jam vere testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis. Dixi *debitam*, nam si satisfactio imposita a Judice non fuit sufficiens ad reparandum tuum honorem ablatum, adhuc remanet ei obligatio illum ad æqualitatem resarciendi.

DUBIUM III.

An, et quomodo fama restituenda?

991. » RESP. Nisi sit causa excusans, patet » ex natura justitiæ, et ex dictis de restitut. » famam injuste ablatam restitui debere. Et qui- » dem, si verum crimen quis narravit, debet » opinionem conceptam, quantum potest, apud

» audientes abolere, dicendo v. gr. se male di-
» xisse, injuriam intulisse, deceptum esse, etc.
» Vel, si hac ratione parum proficiatur, eum
» laudando in aliis rebus, crimen extenuando,
» honores ejus in re alia procurando etc. sic
» enim sensim tantumdem fama ejus illustratur
» ex una parte, quantum ex altera obscurata
» fuit. Quod si autem crimen falsum impegisti,
» teneris id aperte retractare (adhibito etiam,
» si opus est, juramento). * (*Sufficit autem*
» *juramentum*, *quin adhibeantur etiam testes*;
» *ut tenent Nav. Trull. Dicast. Salm. de Rest.*
» *c. 4. n. 129, contra Lug. Bonac. etc. qui*
» *etiam testes requirunt*) *. apud eos, quibus
» dixisti, et (per se loquendo) ad quos in-
» famia pervenit, sive apud auditores mediatos:
» ut contra *Less. et Tann.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 6.
» *d.* 6. *n.* 146. docet *Card. Lugo*, quia to-
» tum damnum famæ, cujus causa es, teneris
» reparare.

» Licet aliquando sufficiat dicere, te penitus
» deceptum, rem aliter se habere, male te in-
» formatum fuisse. V. *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2.
» *c.* 7. *Less. c.* 11. *d.* 30.

» Dixi, *per se*; plerumque enim per acci-
» dens ab hac obligatione talis excusatur respe-
» ctu auditorum mediatorum: tum ob moralem
» impotentiam, tum quia eo ipso, quod apud
» immediatos retractavit, implicite illis commi-
» sit ut hanc retractationem ipsi indicent aliis,
» si quibus forte revelaverint. Idque confirmat
» praxis Confessariorum, qui tantum obligant,
» ut retractent apud eos, quibus ipsi revela-
» runt. Vide *Card. Lugo loc. cit.*

Quæritur, an infamator teneatur famam re-
stituere, non solum coram auditoribus imme-
diatis, sed etiam mediatis, *Prima* sententia

quam tenet *Lugo D. 15. n. 15. cum Navarr. Less. et Turr. Spor. de 8. Præc. cap. 4. n. 100. Croix lib. 3. p. 2. n. 1242. Salmanticens. c. 4. n. 122. Roncagl. de 7. Præcept. cap. 3. quæst. 1. Concina t. 4. pag. 670. n. 5. Contin. Tournely pag.* 378. distinguit: Si famam abstulisti apud auditores, quos putabas non revelaturos, non teneris restitutionem facere apud auditores mediatos, quia, cum non prævideris damnum, non teneris illud reparare, tale enim damnum, si evenit, per accidens evenit: Secus, si prævideris alios facile evulgaturos. *Secunda* vero sententia, quam (practice loquendo) probabilem putant cum *Bus. Lugo num. 16. cum Fabr. Holzm. de Restit. cap. 3. n. 301. Croix loc. cit. Spor. n. 102. et Salmantic. d. n. 122.* tenet sufficere ut plurimum restitutionem facere apud immediatos, tum quia restitutio apud omnes mediatos, sæpe est moraliter impossibilis: tum quia per illam retractationem coram immediatis jam imponitur iis obligatio se retractandi apud alios. Sed, his non obstantibus, prima sententia est mihi verior, quamvis enim ad nihil tenearis, si auditores tui jam se retractent apud alios; quando tamen illi hoc facere negligunt, teneris damnum reparare, quantum est moraliter possibile: Prout, si incendisti segetem tui inimici, prævidens ignem facile extensurum ad segetes finitimas, teneris utique totum damnum resarcire: cum quisque teneatur restituere omne damnum, quod alteri provenit ex sua injuria, semper ac illud fuerit prævisum.

992. Notandum autem hic, quod, cum fama sit restituenda ab eo, qui verum crimen propalavit, tres modi a DD. assignantur: I. Modus, ut docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 62, art. 2. ad 2.* est, si diffamator dicat, *Se male dixisse*,

vel quod injuste diffamavit. Sed hic modus, ut dicunt *Cajetan. Less. ap. Salm. de Restit. cap. 4. n.* 130. vix hodie sufficiens est apud rusticos, et simplices. II. Modus, qui communiter aptissimus æxistimetur, est, quod si restitutio famæ alio modo facta potius noceat, quam prosit, tunc melior est indirecte occasione oblata, seria et pluries honorabiliter loqui de læso, vel illum honorifice tractare. Ita *Salm. cum Cajet. d. n.* 130. III. Modus esset asserere: *Se falsum dixisse, errasse, se deceptum, vel mentitum fuisse.* Et licet hunc modum adhiberi posse negant *Sotus, Cajetan. Bann. Sylv. etc. apud Salm. n.* 131. putantes hæc esse vera mendacia; Probabiliter tamen *Lugo d.* 15. *num.* 30. *Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 6. *n.* 14. *Wigandt d.* 333. *n.* 104. *Less. cap.* 11. *n.* 110. *Roncagl. cap.* 3. *qu.* 2. *R.* 2. *Mazzott. t.* 1. *pag.* 451. *cum communi*, ut asserit, *et Salmanticens. ibid. num.* 233. *cum Villal. Trull. Led. Serr. Tap. Prad. Sayr. P. Nav.* censent prædicta verba non esse mendacia, sed veras amphibologias; nam, ut *S. Th.* 1. *p. quœst.* 17. *art.* 1. ait: *Ipsa peccata falsitates dicuntur in Scripturis; secundum Psal.* 4. *Ut quid diligitis vanitatem, et quœritis mendacium?* Et idem habetur in *Jerem.* 8. *A Propheta usque ad Sacerdotes omnes faciunt mendacium*, idest peccatum. Pariter igitur qui peccavit, bene potest dicere, *se mentitum fuisse, sive errorem fecisse.* Hinc in nostro casu bene possumus, imo, si opus sit, tenemur talibus verbis ambiguis uti; dum *S. Thom. in* 4. *D.* 15. *quœst.* 1. *art.* 4. *q.* 2. *ad* 1. docet famam proximi omni modo possibili reparandam esse. Ita *Salm. d. n.* 133.

» 1. Confessarii est, uti et Concionatorum,
» bene instruere suos, et monere de restitutione,
» ac fuga vitii tam communis.

993. » 2. Is, qui bona fide, vel probabili » errore ductus, sine formali mendacio falsum » de alio dixit, tenetur (intellecta postea ma- » teriali injustitia) ad restitutionem, licet non » tam stricte, quam qui infamavit per injuriam » formalem: hic enim tenetur restituere cum » detrimento famæ suæ, etiam æquali; alter non » item, sed tantum, quatenus sine suo notabi- » li incommodo potest. *Mol. Less. C. Lug. d.* » 15. *num.* 4. Similiter qui crimen narravit de » uno, quod auditores ex errore intellexerunt » de alio, licet non ex justitia (siquidem non » ejus actio, sed error audientium causa fuit » damni injusti), tamen ex charitate tenetur » ad restitutionem, cum possit grave damnum » proximi sine suo detrimento præcavere. *Bon.* » *d.* 44.

994. Notandum tamen, quod talis materialis detractor, si commode possit, tenetur statim ac advertit, famam restituere ex justitia; pari modo, quo incendens alterius domum sine culpa, tenetur ex justitia ignem extinguere; alias damnum, quod inde sequitur, ipsi imputatur. Ita communiter *Less. l. 2. c. 11. D. 22. Lugo D.* 15. *n.* 4. *Laym. Trull. Bon. Dic. etc. cum Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 120. *et* 121.

An autem, qui injuste alium diffamavit, crimen ejus verum manifestando, teneatur integre damnum, quod inde sequutum est, restituere? Negant *Sotus*, dicens teneri tantum ad partem, cum damnum proveniat non solum ex manifestatione, sed ex ipso crimine commisso; et hoc probabile putant *Bon. et Trullench. apud Salm.* *n.* 125. Sed omnino oppositum tenendum cum *Croix lib. 3. p. 2. n.* 1240. *et Salm. n.* 125. *cum Laym. Lugo, Mol. Dicastil. etc.* quia hic et nunc sua injusta revelatio est causa vera et

unica damni, dum sine ipsa damnum omnino abfuisset.

995. » 3. Qui detraxit alteri libello famoso, » tenetur, ut efficax sit restitutio, eam facere » contrariis scriptis, vel publica revocatione. » *Sa*, *Bon. d.* 2. *de rest. quæst.* 4. *p.* 9.

Notandum I. quod *libellus infamatorius* tunc conficitur, quando profertur scriptura, etsi brevissima, continens infamiam occultam alicujus, ut publica fiat. Unde non esset talis, si confectus esset ad ingenium ostentandum, non autem malum publicandum; vel si infamia jam esset facta publica; vel si quis ob bonum publicum proferret defectum grassantem in communem perniciem; vel si quis jocosa non gravia conscriberet. Ita *Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 39. *cum Dic. Bon. et aliis.* Notandum II. cum *Mol. et Dic. ib. n.* 49. auctorem libelli censeri, et pœnis subjici etiam illum, qui aliquod signum infamatorium appendit ad januam domus alicujus, quo publice eum infamet. Dicuntur autem libelli famosi etiam schedulæ ad Judices delatæ contra aliquem sine nomine accusantis, ob quas prohibetur Judicibus ad inquisitionem procedere in *c. Inquisitionis.* §. *Tertiæ de Accusat.* Notandum III. Quoad pœnam contra tales libellos conficientes, adesse excommunicationem ferendam ex *c. Qui alterius* 5. *q.* 11. Latam autem ipso facto, si libellus sit contra Papam aut Cardinalem: esset imo reservata, si libellus sit contra Statum Ordinum Minorum, aut Prædicatorum, aut aliorum communicantium, ut *Bon. Mol. Dic. etc. ap. Salm. ib. n.* 45. Non vero, si contra Religiosum particularem.

996. » 4. Si ex læsione famæ ortum etiam » est alteri damnum fortunarum, ut si privatus » est officio, excidit spe divitis matrimonii,

» amisit dotem, etc. tunc et fama debet resti-
» tui, et damnum illud compensari, ad arbi-
» trium prudentum. * (*Juxta spei æstimatio-*
» *nem, ut Less. Lugo cum Salm. cap. 4. n.*
» *24. Notandum vero, quod ad obligationem*
» *restituendi damna omnino requiritur prævisio*
» *ipsorum, saltem in communi. Salm. n. 118.*
» *et 124. Vide dicta n. 613.*) *. Et quidem
» obligatio restitutionis famæ, cum sit pure per-
» sonalis, non transit ad heredes: obligatio au-
» tem compensationis dicti damni, cum habeat
» respectum ad bona infamatoris, transit ad
» heredes: *Laym. l. cit. c. 6. num. 7. cum Lugo,*
» *Less. Bon. etc.*

Quæres 1. quæ excusent a restitutione famæ?

997. » Resp. patere ex dictis *de Restit. ex n.*
» 696. Et 1. Excusatus es a famæ restitutione,
» si plane sis impotens. * (*Qui autem nequit*
» *restituere totum, tenetur quoad partem, quam*
» *potest. Salm. c. 4. n. 134.*) *.

» 2. Si crimen occultum quod dixisti, vel
» simile alia ratione fiat publicum. * (*Cum*
» *Lugo, Less. Bon. et Salm. n. 139. etc. Vel*
» *si auditores non credant. Salm. n. 134.*) *.

» 3. Si fama aliis modis jam recuperata sit,
» ut infamati purgatione, vitæ probitate, testi-
» monio prudentum. *Less. l. 2. c. 11. d. 24.*
» * (*Ita etiam Salm. n. 137. cum Less. Dic.*
» *Trull. Nav. et communi*) *. Etsi tunc pro
» damno, quod secutum est, debeat satisfieri,
» *C. Lugo d. 15. sect. 3.*

998. » 4. Si prudenter judicetur, jam du-
» dum rem oblivione deletam. Quo casu ma-
» xime prudentia opus est: nam aliquando pe-
» riculosius est retractare renovando memoriam.
» *Vid. Card. Lug. d. 15. s. 3. n. 35.*

Quid agendum, si dubium sit, an infamatio

fuerit oblivioni data? Distinguunt DD. Si crimen, de quo alter est infamatus, fuerit verum, ait *Less. l.* 2. *c.* 11. *n.* 100. non esse facile revocandum ad memoriam, nisi evidens sit periculum, quod infamia illa ex alia via ad memoriam redeat. Si vero crimen fuerit falsum, semper revocanda est infamatio, nisi constet de oblivione; ita *Lessius l. c. et Caj. ac Dic. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1255. Hoc tamen advertunt procedere, si nullum periculum sit, ut per retractationem criminis memoria renovetur; Nam *Lugo d.* 15. *n.* 35. et *Holzm. de Rest. c.* 3. *n.* 604. dicunt, aliquando multo magis periculosum fore, quoad servandam famam proximi, detractionem retractare, memoriam renovando quæ forte jam evanuerat, quam tacere. Hinc ajunt *Cont. Tournely t.* 1. *p.* 380. *Mazz. t.* 2. *p.* 456. *Holzm. l. c. et Salm. c.* 4. *num.* 138. *cum Less. Nav. Mol. Val. Bon. Trull. et Dic.* sufficere ad omittendam retractationem, quod oblivio probabiliter credatur. Deinde censet *Less. et Salm. cum Lugo, et Bon.* crimen præsumendum oblitum, si per multum tempus nulla de illo mentio facta fuerit. Et in hoc insuper advertendum 1. quod ad restitutionem famæ requiritur moralis certitudo, quod detractor fidem obtinuerit apud auditores; alias, ex regula generali, nullum damnum dubium est de necessitate restituendum, prout diximus *p.* 187. *n.* 562. *v. Secunda.* Nec raro de facto accidit, quod his detractionibus fides non præstatur; maxime si detractor loquatur ex ira, vel alia passione, et detractio testimoniis aliorum, aut aliter non firmetur. Advertendum 2. cum *Lugo d. n.* 25. quod retractatio per se affert infamiam retractanti, unde quando dubitatur de oblivione infamationis, non videtur quis teneri damnum

certum pati, ad reparandum incertum damnum proximi. Et licet injuria irrogata sit certa, et ideo possideat, attamen quia restitutio non debetur ob solam injuriam, sed ob damnum vere illatum, ut diximus cum *S. Thom. d. n.* 562. non videtur esse obligatio resarciendi damnum dubium cum damno certo restituentis, nisi quando solum periculum infamiæ alterius in aliquo casu magis æstimaretur, quam infamia certa, sive damnum detractoris.

999. » Si is, cui detraxisti, tibi similiter » detraxerit, nec velit restituere; quia tunc » potes jure compensationis, seu retentionis uti, » dummodo infamia illata non redundet in alios. » Ita probabiliter *Tol. Less. Sylv. Mald. Dian.* » *t. 2. tr. 5. R.* 30. *Mol.* contra *Caj. Tun.* » *Card. Lugo*, *et Nav.*

Quæritur igitur I. An liceat compensare famam cum fama? Certum est 1. quod, si alter tibi velit famam restituere, teneris tu pariter restituere famam ei ablatam. Certum est 2. quod, si alter famam tibi jam abstulerit, non potès deinde in compensationem famam illi auferre, quia tunc non esset hæc compensatio, sed vindicta, cum fama tua non reparetur per infamiam illius. Ita communiter DD. cum *Salm. tr.* 13. *c.* 4. *n.* 143. Sed quæstio vertitur, an si alter nolit famam tibi restituere, possis tu compensationem facere, differendo restitutionem suæ famæ? *Prima* sententia negat, quam tenent *Nav. c.* 18. *n.* 47. *Lugo D.* 15. *n.* 45. *Spor. de* 8. *Pr. c.* 4. *n.* 118. *cum P. Nav. Cajet. Val. et Tann.* Ratio, quia compensatio tantum conceditur ad reparandum damnum illatum: in nostro autem casu, tu non restituendo alteri famam, non jam recuperas famam tuam ab illo ablatam, et ideo non datur compensatio, cum

ipsa non reparet damnum illatum. *Secunda* vero sententia communior (imo communissima , ut fatetur idem *Spor.*) , et probabilior , quam probabilem vocat *Lugo* , et tenent cum *Bus. ut supra* , *Lessius l. 2. c. 11. n. 133. Laym. tr. 3. p. 2. c. 7. n. 4. Continuator Tournely t. 1. p. 381. Mol. D. 49. Sylvius 2. 2. q. 62. art. 2. Ronc. de 7. Pr. c. 3. q. 3. R. 5. Holz. de Rest. c. 3. n. 604. Wigandt. tr. 8. Ex 5. n. 103. R. 4. in fin. Sotus l. 4. de Just. ar. 3. ad. 4. et Salm. l. c. n. 143. cum Sa, Reb. Dic. Trull. Vill. etc.* concedit compensationem. Ratio , quia hoc casu non fit compensatio in reparatione proprii damni , cum utriusque partis damnum permaneat ; sed fit in retentione debiti , eo quod potes tu retinere famam alterius , donec ille famam tibi restituat: Ait enim *Laym.* regulam esse generalem , *quod cogeris jus suum alteri reddere , si ille recuset tibi reddere tuum.* Licet ergo hæc quomodocumque dicta compensatio non auferat damnum tibi ablatum , aufert tamen , sive suspendit obligationem resarciendi famam alterius , usquedum ille tibi famam restituat.

Nec obstat dicere cum *Lugo* , quod si posses retinere famam alterius cum illius damno , posses etiam famam illi tollere , quod nemo certe admittit. Nam respondemus , aliud esse damnum inferre , aliud illud permittere ; aliud enim est positive auferre famam proximi , aliud omittere famam ei restituere , et negative se habere ; quia pro his duobus diversis actibus , diversa occurrit ratio : Tollere famam alterius , qui te infamavit , utique tibi non licet , quia infamia illius non reparat damnum infamiæ tuæ ; omittere autem famam alteri restituere , licitum est , si justam causam habes omittendi ; justa causa est

hic, ut diximus, quia non teneris reddere jus alteri debitum, donec ille jus debitum tibi reddat. Præterea, ablatio famæ de se positive et principaliter tendit ad damnum proximi; et ideo est intrinsece mala; Et quamvis id faceres, ut alter sic moveatur ad restituendam famam tuam, hoc tamen non potest reddere licitam tuam detractionem, cum tale medium non sit per se aptum ad famam tuam reparandam. Non sic in omissione restitutionis, quia hæc omissio non tendit de se ad malum proximo inferendum, sed tantum ad servandum te indemnem, ne obligeris famam restituere alteri, qui famam tuam renuit restituere.

1000. Quæritur II. An, quando restitutio famæ fit impossibilis, teneatur diffamator infamiam pecuniis compensare? *Prima* sententia probabilis affirmat, quia, cum fama sit pretio æstimabilis, debet compensari pecunia, si aliter resarciri nequit. Ita *Sylvius*, *Led. Sot. Arag. Tap. Covarr. etc. ap. Salm. de Rest. c. 4. n.* 151. Et videtur clare hanc tenere *S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 2.* ubi dicit: *Vel si non potest famam restituere, debet ei aliter compensare, sicut et in aliis dictum*, scilicet pecunia, ut in solutione ad 1. jam dixerat. *Secunda* tamen probabilior sententia negat, quia justitia tantum obligat ad reddendum ablatum, vel æquivalens, sed pecunia non est id quod per detractionem ablatum est, nec æquivalens famæ ablatæ, cum fama sit ordinis superioris ad pecunias, et ideo quibuscumque pecuniis nunquam satisfieri potest. Monent autem communiter DD. quod si infamator sit dives et infamatus pauper, tunc si nequit famam illi restituere, congruum est, ut ille ex æquitate compenset infamiam cum aliqua pecunia, si alter libenter illam acceptat. Vide *dicta n.* 627.

1001. Quær. III. An infamatus, si alter famam sibi restituere nolit, vel nequeat, possit pecuniis illius compensari? Alii negant; Alii affirmant; ut *Less. l. 2. c. 11. n. 136. Mol. Bon. Trull. Arag. Dian.* Sed difficultas hic urget, quomodo possit fieri compensatio cum sola probabilitate debiti? Sed jam diximus *tract. de Consc.* quod a generali regula hunc casum specialiter DD. excipiunt *apud Salm. de Restitut. cap. 1. n. 321. cum Less. Med. Arag. Led. etc.* Et *Salm.* probabile hoc esse ajunt *c. 4. n.* 149. dicentes, quod cum DD. doceant non posse fieri compensationem debiti probabiliter dubii, intelligunt loqui, quando ipsum debitum est dubium; non vero quando debitum est certum, et dubium tantum versatur circa modum satisfactionis; tunc enim licite potes uti probabili opinione, tibi satisfaciendo compensatione, vel aliter. Ita *Salm. loc. cit.* Sed vide dicta *lib. 1. n. 35. et v. Attamen*, ubi contrariæ sententiæ adhæsimus.

1002. » Si non possis absque periculo vitæ. » (*Nisi alter ob tuam infamationem sit in eo-» dem periculo vitæ, Salm. d. n. 138. Tenet » tamen Croix n. 1251. cum Ills. metum gra-» vissimi damni temporalis in bonis, etiam ex-» cusare a restitutione famæ; Hoc tantum pot-» est admitti, si damnum bonorum sit respe-» ctivè majus, quam famæ*) *. Vel si fama » restituenda sit minoris valoris, quam fama » detractoris. Sic v. gr. Prælatus non tenetur » restituere vili homini; si aliter non potest, » quam cum amissione famæ suæ multo majoris » momenti, sed sufficit tunc si infamatum lau-» det, aut pecunia compenset. V. *Card. Lugo*

» *l. c.* * (*Ita etiam Less. l.* 2. *c.* 11. *num.* » 138. *et Salm. de Restit. c.* 4. *n.* 136. *cum* » *Bann. Dic. Trull. etc. contra aliquos: Quia* » *aliter non servaretur æqualitas*) *.

1003. » 7. Si infamatus sponte remiserit, » (modo tamen ejus infamia non redundarit in » alios, ut familiam, statum) sive expressa, » sive tacita sit condonatio: tametsi nihilominus » ex charitate damnum resarcire aliquando te- » nearis si possis absque gravi incommodo. *Card.* » *Lugo d.* 15. *s.* 3. *n.* 28. Imo aliquando et- » iam sufficit condonatio præsumpta, sive in- » terpretativa voluntas ejus, qui potest condo- » nare, si nimirum ille sit ita affectus, ut, si » rogaretur, facile condonaret: tunc enim non » est invitus, saltem quoad substantiam, etsi » fama non restituatur. V. *C. Lugo l. c.*

» Quæritur, an restitutio famæ licite condo- » netur?

» Resp. Licite fit in iis casibus, in quibus » seipsum licet infamare; in quibus autem, et » quam graviter peccat se infamando, in iis- » dem, et tam graviter peccat condonando, » *Nav. Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 38. * (*Per se* » *loquendo non est mortale infamare seipsum* » (exceptis *casibus ap. Bus. ut inf.*) *Ita Holzm.* » *t.* 1. *p.* 303. *n.* 644. *cum Laym. et commu-* » *ni, quia quisque est dominus suæ famæ. Est* » *tamen veniale, si fit sine causa*) *.

» 1. Condonans famæ restitutionem peccat » mortaliter, 1. Si infamia redundet in alios. » 2. Si inde sequatur scandalum. 3. Si sit vir » valde utilis Reip. et ex infamia fructus im- » pediatur. 4. Si fama sit necessaria ad mune- » ris gubernationem, *Sot. Less. Trull. l. c.* qui » tamen notant, condonationem semper esse

» validam, quando fama non redundat in alios,
» secus quando redundat. Unde parentes non
» possunt condonare, quando redundat in filios,
» neque filii, quando in parentes. V. *Auct. cit.*
» 2. Ex eo vero præcise, quod infamatus,
» vel contumelia affectus, conversans cum in-
» famatore, videatur remittere injuriam, non
» censetur condonare restitutionem famæ, vel
» honoris, sicut nec alia debita per familiari-
» tatem. *Nav. c.* 18. *Trull. d.* 19.

CAPUT II.

Quid de præcepto Nono, et Decimo?

» RESp. Prohibent omnes internas concupi-
» scentias, et delectationes voluntarias illorum
» operum, quæ præceptis secundæ tabulæ, præ-
» sertim sexto, et septimo vetantur. Qua de
» re vide supra: et patebit ex dicendis de pec-
» catis, infra *lib. V.*

CAPUT III.

Quid de Præceptis Ecclesiæ?

» RESp. Etsi ea sint plurima, præcipue ta-
» men toti Christiano Populo communia quin-
» que numerantur. Ex quibus hic agendum restat
» de tertio, quia de 1. et 2. actum est in Præc.
» 3. Decal. De 4. et 5. infra lib. VI. de Sa-
» cram. * Contra porro hoc præceptum ex solo
» contemptu peccari, propos. est proscripta ab
» Alex. VII. Proposit. 23.

DUBIUM I.

Quid requiratur ad jejunium Ecclesiasticum, et quanta ejus obligatio?

inculpabiliter? Qu. III. An liceat cauponibus ministrare carnes in die jejunii?

1004. » REsp. Jejunium ex præcepto Ecclesiæ, obligante sub mortali, requirit tres » conditiones, *Laym. l. 4. t. 8. c. 1. n. 13.* » 1. Est unica tantum comestio de die in ordine ad nutritionem. Quæ ita necessaria est » conditio, ut secunda comestione pecces mortaliter; reliquis autem supra secundam, ad » summum venialiter tantum, *Laym. c. 1. n.* » *12. et 13.*

1005. » 2. Est abstinentia ab esu carnium, » itemque ovorum, et lacticiniorum, eo quod » ex carne originem trahant, multumque nutriant. Unde intra Quadragesimam jure communi prohibentur; extra eam permittuntur. » Imo intra eam quibusdam locis consuetudo » permittit, quæ ubique notanda est, *Bon. d.* » *ult. q. 1. p. 2. ex Sylv. Nav. Less. Az. Lay.* » *l. c. Fill. Fag. p. 4. l. 1. c. 2.* Adde, dispensatum quoad carnes etiam lacticiniis, et » ovis vesci posse, non tamen vice versa: et » cui est permissus esus carnium, etiam secunda refectio permissa videtur, ut contra *Regin. Less. Nav.* probabiliter docent *Az. l. 7.* » *c. 10. q. 3. Fill. t. 27. c. 3. q. 4. Tolet.* » *etc.* * (*Sed hæc opinio hodie non est amplius probabilis ex declaratione nostri SS. Pontificis Bened. XIV. Vide infr. n.* 1013.) *. » Confirmatque *Bon. l. c.* si esus carnium sit » permissus ob debilitatem naturæ, et non propter nauseam, vel damnum tantum. Vide *Less.* » *Fill. Azor. etc.* Ratio est, quia de essentia » jejunii est abstinentia a carnibus.

1006. Quær. an abstinentia ab ovis, et la-

cticiniis in diebus jejunii obliget sub gravi? Damnata quidem fuit ab *Alexandro VII. Propos.* 32. quæ dicebat: *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova, et lacticinia in Quadragesima obliget.* Unde certum est prædictam abstinentiam in quadragesima obligare, et quidem sub gravi, ut communiter DD. apud *Salm. Tr.* 23. *de Tertio Præc. c.* 2. *n.* 34.

1007. Sed dubitatur I. an abstinentia a lacticiniis obliget etiam in Dominicis Quadragesimæ? Negant *Pasq. Fagund. Mendo, Mach. Gom. Lamas, etc.* apud *Salm. l. c. n.* 35. Ratio istorum, quia in *c. Denique, Dist.* 4. prohibentur lacticinia solum in diebus jejunii, ut refert ibi *Glossa;* Dies autem Dominici in Quadragesima non sunt dies jejunii; ergo non est in eis abstinendum a lacticiniis. Neque constat, ut dicunt, contrariam consuetudinem Fidelium animo se obligandi sub culpa gravi fuisse introductam.

Quamvis præfata sententia non sane comprehendatur sub Propos. relata *Alex. VII.* omnino tamen opposita est tuenda cum *Viva in d. Propos.* 32. *n.* 9. *Sanch. Cons. lib.* 5. *c.* 1. *D.* 19. *num.* 30. *cum Cajet. Cov. Metin. etc. Salm. d. c.* 2. *num.* 35. Ratio, quia ex *citato c. Denique*, universe præcipitur in diebus quadragesimalibus abstinentia a lacticiniis. Certum autem est, quod dies Dominici, etiam Quadragesimæ dies sunt: Quare prima sententia sat probabilis non videtur, cum plures eam improbabilem putent apud *Sanch. d. n.* 3.

1008. Notandum 1. cum *Sanch. ib. n.* 4. et *Salm. n.* 40. *Trull. Pasq. et Machad.* quod pauperes, qui non habent, aut non possunt invenire aliud ad se alendum, quam lacticinia, licite in Quadragesima possunt ea comedere, et

præbere domesticis, ac operariis suis. Idem dicit *Sanch.* de pauperibus mendicantibus. Et idem asserunt *Sanch. num.* 6. *et Salmantic. ib. cum Trull. et Pasqual.* de iter agentibus, si in via non inveniant pisces ad emendum. Contradicunt tamen probabilius huic *Dian. p.* 10. *tractat.* 14. *R.* 59. *et Leand. ac Steph.* apud *Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 1323. si hoc accideret tantum per unum diem; nisi, ajunt, sit persona, quæ aliter non valeat commode refici.

Notandum 2. cum *Sanch. n.* 7. *Holz. de Præc. Eccl. c.* 1. *n.* 4. *v. Dices, Croix d. n.* 1323. cum *Dian. Pasq. et Salm. d. c.* 2. *n.* 19. cum *Vega*, *et Angles*, quod in longa inedia per plures dies, ubi aliud, quam panis, haberi non possit, liceret vesci non solum lacticiniis, sed etiam carnibus. *Sanch.* tamen refert, ab *Angles et aliis* non excusari pauperes, qui oleo carentes, larido sibi herbas præpararent; Sed hoc valde rigidum mihi videtur, si carentia esset per notabile tempus, puta per hebdomadam: Unde saltem in tali necessitate probabiliorem censeo sententiam *Laymani tr.* 8. *c.* 1. *n.* 5. *Holzm. d. n.* 4. *et Elbel tom.* 2. *pag.* 156. *cum Alense*, qui laridi usum pauperibus concedunt. Circa esum autem laridi extra Quadragesimam, vide dicenda infra *n.* 1010. *Dubitat. V.*

Notandum 3. plures DD. censere, quod, qui in Quadragesima per plures dies careret piscibus, posset licite jam lacticinia tunc comedere. Probabilius tamen dicit *Ronc. Tr.* 9. *c.* 2. *q.* 4. hoc tantum permittendum assuetis piscibus vesci, non vero rusticis, qui pane, et herbis, aut leguminibus ordinarie aluntur; Nisi tamen (ut recte notat *Bus. Dub. II. n.* 2.) etiam istis cibis carerent ad sufficientiam. Cum autem tales tenues cibi parum substentent, minime tenentur

ii ad unicam comestionem, ut dicunt probabiliter *Ronc. l. c. Sanch. l. 4. c. 1. D. 15. num 4.* cum *Angles et aliis*, *ac Salm. c. 2. n. 133.* Et idem recte docet *Sanch. ib. n. 1.* cum communi, si quis non haberet mane prandium sufficiens ad se pro tota die substentandum; Vel si in die præcedenti inediam sit passus, ut *Tamb. et Sanc. n. 4.* cum *S. Th. etc.*

1009. Dubitatur II. An in diebus jejunii extra Quadragesimam teneamur sub gravi abstinere a lacticiniis de jure communi? Certum est in Quadragesima teneri ad abstinendum, ex propos. proscripta, supra relata. Dubium est, an teneamur extra Quadragesimam? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent *Cov. 4. Var. c. 2. n. 15. Gomez in Bulla, Claus. 7. num. 3.* Idque probant ex *cap. Denique. 6. Dist. 4* ubi Gregorius Magnus ad Augustinum Anglorum Episcopum sic scripsit: *Par autem est, ut quibus diebus a carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam carnis trahunt originem, jejunemus, a lacte videlicet, caseo, et ovis.* Ubi notandum, quod, verba, *par est*, non denotant hic consilium, sed præceptum, ut explicat ibi *Glossa*, et tenent communiter DD. cum *Diana part. 3. tr. 6. R. 80. et Elbel tom. 2. pag. 155. num. 428.* Confirmatur ex *cap. Rogationes. 3. dist. 3.* ubi in Concilio Aurelianensi dictum fuit, quod in diebus Rogationum (in quibus olim jejunium servabatur) Fideles *cibis quadragesimalibus utantur*; Si ergo in Quadragesima vetantur lacticinia, vetantur etiam in aliis diebus jejunii. Hanc sententiam videtur etiam tenere *D. Th. 2. 2. q. 147. ar. 8. in c.* ubi loquens generaliter de jejuniis, sic ait: *Illos cibos Ecclesia jejunantibus interdixit, qui hominem ad venerea provocant. Hujusmodi autem*

sunt carnes animalium in terra nascentium et respirantium, et quæ ab eis procedunt, sicut lacticinia ex gressilibus, et ova ex avibus...... Et ideo ab his cibis præcipue jejunantibus Ecclesia statuit esse abstinendum. Ergo S. Doctor videtur sentire quod in cunctis jejuniis sola consuetudo, ubi viget, derogat obligationi abstinendi a lacticiniis.

Secunda vero sententia communis, quam sequimur, et tenent *Laym. lib. 4. tract.* 8. *cap.* 1. *num.* 3. *Sanch. Cons. lib.* 1. *cap.* 1. *dub.* 20. *num.* 2. cum *S. Antonin. Nav. Palac. Henr. etc. Bonac. de Præc. Eccl. D. ult. q.* 1. *part.* 2. *num.* 2. *Conc. t.* 5. *pag.* 188. *n.* 5. *Salm. tr.* 23. *cap.* 2. *n.* 33. *cum Conc. Tolet. an.* 1583. *Sporer de Jejun. sect.* 2. *num.* 9. *Viva in prop.* 32. *Alexandri VII. n.* 10. *Holzm. de Præcept. Eccl. cap.* 1. *n.* 3. *Elbel tom.* 2. *pag.* 155. *num.* 428. docet de jure communi non vetari lacticinia, et ova: Ratio quia contrarium, extra Quodragesimam, nullo jure probatur: in citato enim *cap. Denique* agebatur tantum de jejunio quædragesimali, de quo erat quæsitum, ut patet ex *Glossa*, et ipso contextu Canonis, ubi dicitur, *a Quadragesima propositum jejunandi suscipiant*, et denique, *hujus sacri temporis, etc.* Et sic intelligunt *Panorm. Fagnan.* et alii communiter. Nec obstat illud *cit. c. Rogationes*, quia illud statutum fuit pro illa particulari Ecclesia Aurelianensi.

Nec obstat *D. Th. in l. c.* nam *ib. ad* 3. clare docet abstinentiam a lacticiniis extra Quadragesimam non præcipi, et ideo non pertinere ad essentiam jejunii, dum ait: *Et ideo in quolibet jejunio interdicitur esus carnium; in jejunio autem quadragesimali interdicuntur universaliter etiam ova, et lacticinia.* Nota To *etiam;*

ergo in jejunio extra Quadragesimam lacticinia non vetantur. Cur autem vetantur in Quadragesima, plures rationes assignat S. Doctor, tum quia tale jejunium est solemnius; tum quia illud observatur ad imitationem Christi Domini; tum quia per ipsum disponimur ad Redemptionis nostræ mysteria devote celebranda. Hinc *Viva in Prop.* 32. Alex. VII. *n.* 8. supponit ut certum, quod dispensatus ad lacticinia tenetur ad jejunium, cum non sit ob talem esum a jejunio solutus.

Dubitatur III. An ubi viget consuetudo abstinendi a lacticiniis in jejuniis extra Quadragesimam, talis consuetudo obliget sub gravi? *Prima* sententia negat, quam tenet, *Sanchez. Cons. l.* 5. *c.* 1. *dub.* 21. *n.* 2. *cum aliis*, *Villalob. Summa t.* 1. *tr.* 23. *diff.* 9. *n.* 1. et probabilem vocat *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 1. *n.* 22. *cum Portell. Salas*, *Henr. etc.* Hæc sententia asserit, præfatam consuetudinem non obligare saltem sub gravi, etiam ubi viget, nisi constet esse introductum a Populo scienter, et animo se obligandi; nam alias censetur servata fuisse ex ignorantia, vel ex devotione sine obligatione. Ratio, quia ad se obligandum ex consuetudine, non sufficit credere aliquam esse obligationem, sed requiritur, quod constet majorem Populi partem habuisse animum graviter se obligandi, ut dicunt *Salm. de Leg. tr.* 11. *cap.* 5. *num.* 28. *cum Suar. Pal. Bon. etc.* Unde dicunt, quod in dubio tunc judicandum est pro libertate; nulla enim lex obligat, nisi probetur ut certa, et nemo præsumitur in dubio certum onus sibi imposuisse.

Secunda tamen sententia communis, quam amplectimur, et docent *S. Th.* 2. 2. *q.* 147. *ar.* 8. *ad.* 3. *Azor. t.* 1. *l.* 7. *c.* 10. *q.* 1. *Less.*

l. 3. *c.* 2. *n.* 3. *et* 10. *Laym. l. cit. n.* 3. *Viva in d. prop.* 32. *n.* 10. *Ronc. de* 3. *Praec. Q.* 2. *c.* 1. *q.* 3. *in fin. Conc. t.* 5. *pag.* 188. *n.* 5. *Salm. c.* 2. *n.* 33. *Bon. loc. cit. part.* 2. *num.* 2. *cum Nav. Sylvest. Valent. Fill. Reg. etc.* communiter tenet esse obligationem abstinendi a lacticiniis in locis, ubi ab immemorabili talis viget consuetudo. Ratio, quia in hoc casu possessio non stat pro libertate, sed pro obligatione consuetudinis; Regula enim generalis est, ut pluries diximus, quod pro eo stat possessio, pro quo stat præsumtio: una autem ex conjecturis quæ faciunt præsumere consuetudinem introductam animo se obligandi, est quando consuetudo constanter, et cum gravi incommodo a majori parte Populi observatur, ut dicunt *Suar. de Leg. lib.* 7. *cap.* 15. *n.* 17. *Pal. t.* 1. *tr.* 3. *D.* 3. *p.* 2. § 3. *n.* 13. *Diana p.* 3. *tr.* 6. *R.* 80 atque diximus *de Leg. n.* 107. *v. IV. Requiritur, cum Salm. et Croix*; quia non solet Populus constanter convenire in observantiam alicujus consuetudinis graviter onerosæ, nisi quando vere obligatum se sentit. Si ergo præsumtio stat pro consuetudine, quod animo se obligandi sit a Populo introducta, pro ea quoque stat possessio.

Dubitatur IV. An in jejuniis Quadragesimæ liceat comedere in quacumque quantitate panes biscoctos ovis confectos, vulgo *Ciambelle?* Affirmat *Pasqualigus decis.* 85. *n.* 3. quia quantitas ovorum farinæ immixta ita absorbetur in ejusmodi compositione, ut nullo modo censeatur cibus ex ovis. Sed omnino negandum cum *Palao tr.* 30. *D.* 3. *p.* 2. *n.* 6. *Conc. t.* 5. *p.* 190. *n.* 8. *et Salm. tr.* 23. *c.* 2. *n.* 41. Ratio, quia substantia ovorum non deperditur per hoc quod farinæ miscetur, alias quilibet posset

in diebus prohibitis comedere cibum album, vulgo *mangiar bianco*, *confectum ex* carne, et farina, dicunt tamen *Salm. l. c.* quod DD. communiter admittunt sine jejunii læsione posse edi tantum Duos biscoctos, et citant *Dian. p. 1. tr. 9. R. 31. Led. 2. p. tr. 27. de abstin. c. 1. diff. 5. Vill. t. 1. tr. 23. diff. 7. n. 3.* Sed *Diana* id tantum admittit ratione consuetudinis; *Ledesma* vero, et *Vill.* dicunt duos biscoctos posse edi sine peccato gravi. Hinc mihi probabilius dicendum videtur, hujusmodi cibi esum non excusari a peccato veniali, nisi saltem aliqualis causa accedat.

1010. Dubitatur V. An, cui licitum sit edere lacticinia, liceat etiam edere laridum, et sagimen? Affirmant *Hostiens. Abbas, Sylv. et Glos. in c. Presbyter. Dist. 82.* apud *Laym. Tract. 8. c. 1. n. 5.* cum *Fagund.* apud *Bus.* Ratio, quia dicunt laridum, et sagimen revera non esse carnes; cum pinguedo crescat, etiam finito naturali augumento animalium; ideoque censent pinguedinem potius dicendam esse excrementum carnis, sicut est lac, quam veram carnem; *Viva de 3. Pr. Dec. Qu. 10. art. 1. num. 2.* id putat probabile cum *Laym.* et *Az.* quos citat; Sed *Az. t. 1. l. 7. c. 10. q. ult.* minime id asserit esse probabile, tantum non improbat; *Laym.* autem *l. cit.* dicit expresse prædictam sententiam non esse practice probabilem ob contrariam conditionem; Quamvis concedat posse eam inservire 1. ad permittendum lacticinia pauperibus 2. Ut esus laridi, et saginimis non facile damnetur de peccato gravi. 3. Ut permittatur ancillis illa coquere, et etiam vesci, si nequeant resistere dominis hoc jubentibus. *Tamb.* autem *Dec. l. 4. c. 5. §. 1. ex n. 14.* distinguit, et dicit, laridum, sive pinguedinem

nondum igne liquefactam, omnino censendam esse carnem; Si vero illa sit liquefacta, et in *sagimen* reducta, dicit probabile esse cum *Dian. Henriq. etc.* quod inter lacticinia numerari possit.

His omnibus igitur non obstantibus (quicquid sit de pauperibus, et ancillis, ut supra dicit *Laym.*), omnino videtur non recedendum a sententia communi, quam docent *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. D. 19. in fine et Dec. l. 4. c. 11. n. 48. Bon. D. 4. q. 2. p. 6. n. 23. Conc. t. 5. p. 159. n. 2. Elbel t. 2. p. 156. n. 430. Roac. Tr. 9. c. 1. q. 3. Milante p. 266. Salm. d. c. 2. n. 15.* cum *Trull. Henr. Rodr.* etc. Hi omnes dicunt laridum, et sagimen veras esse carnes, cum vere de substantia carnis participent. Si vero adsit in aliquo loco diversa consuetudo, hanc servandam esse dicit *Bus. n. 3. in fine.*

1011. Dubitatur VI. Quorum animalium carnes judicentur vetitæ in die jejunii? *S. Th. 2. 2. q. 147. ar. 8.* ait interdici carnes omnium animalium, *in terra nascentium et respirantium.* Sed ad discernendum, quæ animalia reputanda sint carnes, quamvis non leve judicium sit attendere, an illa diu extra aquam vivere soleant, magis tamen attendenda est communis æstimatio Fidelium ac judicium medicorum, si reputent carnes, vel pisces; ita *Less. lib. 4. c. 2. n. 8. Concina tom. 5. pag. 159. n. 2. Elbel. lib. 2. pag. 155. n. 427. Holzm. t. 1. p. 333. n. 4. et Bon. de Pr. Eccl. D. ult. q. 1. p. 2. n. 1. cum Sylvest. Navar. Azor. Valent. Laym. Fill. et Reg.* Hinc dicunt *Tamb. Dec. lib. 4. c. 5. §. 1. n. 10. Conc. Bon. Elbel Holzman. ll. cc.* item *Reg. et Gab. apud Croix lib. 6. part. 2. n. 1266.* non vetari carnes limacum,

testudinum, ranarum, locustarum, et concharum. Ratio, quia hujusmodi animalia saltem æquiparantur piscibus, cum vix habeant sanguinem, vel sanguinem frigidum, vel nutriuntur piscibus, aut in aquis ad instar piscium. Idem ajunt *Milante pag.* 265. *et Tamb. dict. n.* 12. de viperis, quæ similes sunt anguillis. Idem dicunt *Elbel*, *et Holzm. ll. cc.* de lutris, castoribus, fibris, et de anatribus cujusdam generis. Aves tamen, ut *Mil. et Conc. ll. cc.* licet aliquæ nutriantur in aquis, habentur ut veræ carnes, prout sunt fulicæ, corvi marini, et similes.

1012. Dubitatur VII. Quibus pueris licite possint ministrari carnes? Certum et commune est posse pueris usu rationis carentibus ante septennium, sicut et amentibus; *Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.* 12. *n.* 6. *et* 16. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *num.* 20. *cum Panorm. Bon. Trull. etc.* Idem dicitur de pueris, qui adhuc post septennium ad usum rationis non pervenerint, ut *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1367. cum communi. E converso nequeunt carnes ministrari pueris statim ac completo septennio, usum rationis adepti fuerint, ut omnino tenendum cum *Sanchez Laym. Bonac. Pal. Salm. etc.* contra *S. Antonin. etc.* Vide dicta *lib.* 1. *num.* 155. *in fine*, *v. Quæritur.* Dubium fit, an possint dari carnes pueris, qui ante septennium jam habent usum rationis? Affirmant *Sancius*, *Diana*, *et Burg. ap. Croix l.* 1. *num.* 676. et alii in pari casu allati *num.* 270. quorum sententia non videtur improbabiliis ex doctrina *D. Thomæ*, quia, ut dicunt lex positiva tantum respicit communiter contingentia. Sed communius et probabilius negant *Sanch. l. c. n.* 6. *Az. p.* 1. *l.* 7. *c.* 17. *alias.* 28. *q.* 2. *in fine*, *et Salm. d. n.*

20. *cum Suar. Bon. Vill. Trull. Fill. etc.* Ratio, quia Ecclesia pro hujusmodi abstinentiæ obligatione non quidem determinat tempus septennii, sed tempus quo pueri sunt capaces præcepti; et hoc sane evenit, quando usus rationis jam sunt compotes facti. In dubio autem, an aliquis puer pervenerit, vel non, ad usum rationis, possuntne ei carnes ministrari? Distinguendum: et Si puer attigerit septennium, non possunt, quia tunc præsumptio stat pro usu rationis, et consequenter pro obligatione, ut recte dicunt *Salm. l. c. cum AA. citatis.* Secus dicendum, si non attigerit; quia tunc præsumptio stat pro opposito, et ideo possessio stat pro libertate, ut *Salm. de Leg. cap. 3. num. 52. Holzm. t. 1. p. 82. n. 420.*

1013. Quoad eos autem, qui in diebus jejunii dispensantur ad carnes, attente oportet hic advertere, quæ nuper sancita sunt a SS. Nostro Pontifice *Bened. XIV.* in Epistola Encyclica, quæ incipit: *Non ambigimus.* Ipsam in Disser-tatione Prolegomena P. II. in extensum reperies: ubi SS. Pontifex, graviter dolens de perniciosa licentia plurimorum, hanc adeo invaluisse conqueritur, *ut nulla Apostolici instituti* (verba sunt Epistolæ) *habita ratione Jejuniorum tempore palam, et impune ab iisdem agitantur convivia, et epulæ interdictæ promiscue inferuntur.* Hinc in prædicta Epistola, et clarius in altera, quæ incipit: *In suprema,* (et hanc ibidem reperies) ita Pontifex sancit: *Nos quibuscumque, quacumque occasione, sive multitudini indiscriminatim ob legitimam causam, et de utriusque medici consilio (dummodo nulla certa, et periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, et aliter fieri necessario exigat) in Quadragesima, aliisque anni tempo-*

ribus, et diebus, quibus carnium, ovorum, et lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contingerit, ab omnibus omnino, nemine excepto, unicam comestionem servandam, et licitas, atque interdictas epulas minime esse apponendas, tenore præsentium declaramus, et edicimus.

1014. Hic ab aliquibus dubitatum fuit, an dispensatus ad carnes licite possit aliquem pisciculum, sive cibum legalem, non in conviviis, neque cum scandalo, sed in privata mensa aliquando moderate comedere? Ad hoc dubium quidam modernus Auctor (*de Petio in Addit. ad Fel. Pot.*) animadvertens relata verba SS. nostri Pontificis, quæ sub initio primæ Bullæ præmittuntur, ut supra; *Ut nulla Apostolici Instituti, Sacratissimique Præcepti habita ratione, jejuniorum tempore palam, et impune ab iisdem aguntur convivia, et epulæ interdictæ promiscue inseruntur.* Sic respondet: « (In conviviis igitur, lautisque mensis promiscue carnes, ac legales cibos comedere prohibetur. At si privatæ sint mensæ, et nullum sit scandalum, dispensatos ad carnes, legales etiam cibos cum illis edere, si debita cum moderatione fiat, non ad satietatem, non immodice, non ad gulæ delectationem, sed ad stomachi appetentiam, minime censetur hac Bulla prohibitum. Nonne et actus posset esse temperantiæ, ut, si quis, ne comedat duo fercula carnis, unum carnis, legale alterum edat? Nec enim illa SS. Pontifex vult esse vitanda, quæ Theologorum sensus probat, sed ea, quæ solum abusum redolent laxitatis) » His tamen non obstantibus, attentis duabus Bullis Nostri SS. Papæ Benedicti XIV, nempe Bulla, *Non ambigimus*, et Bulla *Libentissime*, præfata opinio non videtur probabilis; quia, licet in prima Bulla fiat obiter mentio

de conviviis, non ideo tamen infertur, quod prohibitio fuerit facta tantum pro conviviis: nam in primis Bulla generaliter prohibet dispensatis, ne piscibus vescantur; secundo, Pontifex asserit hanc Bullam emanasse ad instar alterius sui Rescripti eodem anno editi, quo cum dispensasset generaliter ad carnes, expresse vetuit apponi promiscue licitas, atque interdictas epulas: Quis autem dicit, tunc Pontificem prohibuisse dispensatis esum piscium tantum in conviviis? Deinde per alteram prædictam Bullam *Libentissime*, et per insertam ibi Constitutionem, *si Fraternitas* videtur hoc dubium omnino ablatum: ibi enim Pontifex præcepit Medicis, ne dent facultatem vescendi carnibus tempore vetito, nisi geminis adjectis conditionibus, scilicet *unicæ in die comestionis*, *et non permiscendarum epularum*. Ergo dispensatis ad carnes interdicti fuerunt generaliter pisces, tam in conviviis, quam in mensa privata, cum licentiæ Medicorum non dentur ad carnes edendas tantum in conviviis, sed etiam in mensa privata. Tandem in præfata Constitutione, *Si Fraternitas*, ad *Quæsitum* 4. solis dispensatis ad ova conceditur esus piscium, et negatur dispensatis ad carnes, nec ullam ibi Papa mentionem facit de conviviis, sed generice loquitur. Præterea præfatus Auctor *de Petio l. cit.* notat in præfata, et sequenti Epistola nostri SS. Pontificis Benedict. XIV. non reprobari opinionem, quod extra Quadragesimam non sit obligatio de jure communi, in diebus jejunii abstinendi a lacticiniis, juxta *n.* 1009. Et quidem valde probabiliter; nam licet in præfata Epistola, *In suprema*, ut supra dicatur: *In quadragesimæ, aliisque anni temporibus, et diebus, quibus carnium, ovorum, et lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit, etc.*

Per hæc tamen verba, assertive prolata, nulla apparet facta a Pontifice de hoc peculiaris sanctio; et illa prohibitio lacticiniorum rationabiliter intelligitur asserta relative ad tempora Quadragesimæ, in quibus proculdubio eorum esus est vetitus.

1015. Insuper alia Epistola edita die 10. Junii 1745. quæ incipit, *Libentissime*. (Vide Epistolam in eadem Dissertat. Proleg. P. II.) noster SS. Pontifex declaravit I. quod duo prædicta præcepta pro dispensatis ad carnes, scilicet de unica comestione in die facienda, et de non permiscendis epulis, obligant sub gravi. II. quod dispensati ad carnes in vespertina refectiuncula ut debeant *eo cibo, eaque portione, quibus utuntur jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ*. III. quod iidem dispensati servare debent horam jejunantibus præscriptam. IV. quod pro dispensatis ad carnes epulæ licitæ sunt ipsæ carnes, interdictæ vero sunt pisces, adeo ut utrumque simul adhibere non possint. V. quod præceptum de dictis epulis non miscendis dies quoque Dominicos Quadragesimales complectatur. VI. quod lex non respiciat eos, qui gaudent Bulla Cruciatæ. VII. quod prædicta duo præcepta urgeant diebus jejunii, etiam extra Quadragesimam. Hic autem notandum, quod dispensati ad carnes minime prohibentur secundam comestionem facere, si sint dispensati ob debilitatem virium, ut *Salm. cap. 2. n. 25.* cum *Wigandt*: Et idem declaratur in Epistola nostri Summi Pontificis verbis, ut supra: *Dummodo nulla certa, et periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat*, etc. Scribit autem *Angelus Franzoja lib. 3. tr. 6. cap. 3. Animad. II. v. At hic etc.* quod dispensatus ad carnes, si pulmentum vulgo *Minestras*, carnium jure coctum comedit, licite vesci

potest non tantum lacticiniis, et ovis, sed etiam piscibus. Ratio, ut puto, quia prohibitio Pontificis non miscendi carnes et pisces, stricte intelligenda est, nempe cum comeditur proprie ferculum carnium, sed jus carnium, magis quam edulii, condimenti rationem habet.

Quæritur hic, an dispensati ad carnes possint sine læsione jejunii edere carnes non salubres, nempe porcinas, et similes? Affirmant communissime DD. et quidem probabiliter, tum quia licentia ad carnes generaliter impertita, non est restringenda ad solas salubres, tum quia alias dispensati pluribus subjicerentur scrupulis, non raro dubitando, quænam carnes noceant, vel prosint. Ita *Lugo de Just. D.* 3. *n.* 139. *Sanchez Dec. lib.* 4. *cap.* 1. *n.* 59. *Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 1313. *Tambur. Dec. lib.* 4. *cap.* 5. §. 1. *n.* 8. *et Salm. tr.* 23. *de* 3. *Præcept. cap.* 2. *n.* 21. *cum Villal Trull. Diana*, *etc.* Verumtamen *P. Concina t.* 5. *p.* 273. *num.* 6. adducit quoddam Edictum Clementis XI. Romæ publicatum die 24. Febr. an 1703. et confirmatum an. 1704. ubi dispensatis in Quadragesima permittuntur tantum carnes salubres. Sed advertendum cum *P. Viva de Jejun. quæst.* 10. *art.* 1. *n.* 4. *et Cappellotto*, *ac aliis ap. eumdem Concina.* Edictum illud non fuisse generale pro tota Ecclesia, sed tantum pro statu Romano, idque declaratum fuit a N. SS. P. Benedicto XIV. prius in libro Notificationum (*tom.* 1. *Notif.* 15. *n.* 24.), ubi testatur hujusmodi Edictum emanatum fuisse a Clemente tamquam Episcopo Romæ. Deinde expressius id declaravit in sua Bulla de Jejunio *Non ambigimus*, in qua loquens de præfato Edicto (ubi, ut diximus, vetitum fuit dispensatis edere carnes insalubres et insuper in eodem Edicto simul præ-

scriptum fuit dispensatos teneri ad unicam comestionem) dicit: *Nolumus tamen vos ignorare cum hujusmodi necessitate, et servandam esse unicam comestionem, sicut alias hic Romæ, ac nos ipsi hoc anno, urgentibus causis dispensantes, expresse præscripsimus.* Nota To *sicut alias hic Romæ*; ergo clare exprimit noster Papa Benedictus Decretum illud, ubi simul præscripta fuit quoad dispensatos unica comestio, et usus carnium tantum salubrium, fuisse particulare solum pro Roma. Noster autem Pontifex tale Decretum ampliavit quidem pro tota Ecclesia quoad partem unicæ comestionis, non vero quoad prohibitionem carnium insalubrium. Advertendum tamen, quod in Bulla, *Libentissime*, ejusdem Benedicti XIV. (Vide Dissert. Proleg. P. II. Epist. III. *vers. Innocentius III.*) dicitur, quod interveniente aliqua urgentissima necessitate dispensandi ad esum carnium cum universa quadam Civitate, aut Gente, tunc tantum a Sede Apostolica *carnis, salubris tamen, facultas concedetur.* Hoc enim æquum fuit sic disponere, et strictius procedere, cum ageretur de universo populo. Quod autem in præfata Bulla disponendum sancitur pro universo populo, non habetur sancitum quoad dispensationem pro singulis personis. Sed loquendo in particulari de carne porcina, non videtur illa absolute posse dici insalubris, cum ipsa, ut scribit celebris Medicus Hoffman, maximam habeat convenientiam cum sanguine humano. Refertque *Riverius* (*Instit. medic. lib. 2. cap. 17.*) id quod sentit Galenus de carne suilla, et ait: *Galenus humanæ carnis similem esse asserit, et si bene coquatur, omnium ciborum potissime nutrire. Crassum et lentum habet succum, et ideo nutrimentum præbet firmum, ac durabile, quod dissipari facile*

nequit. Dicet aliquis: sed cur caro porcina vetita fuit Hebræis, nisi quia nociva? Respondetur, quod Palestinæ (regionis tam adustæ) prohibita fuit illa, quia sues ibi magis quam alibi lepra laborant, ut scribit Calmet in Levit. 11. 8. sicut ibi etiam leporica caro interdicta fuit, quæ certe inter nos non habetur ut noxia. Præterea ait S. Thomas, quod carnes Judæis vetitæ aliæ interdictæ fuerunt ob nimiam humiditatem aut succitatem, aliæ quia reputabantur immundæ, prout carnes porcinæ; et de facto ratio a Moyse prolata de tali prohibitione hæc quidem fuit, quia carnes suillæ immundæ erant: *Horum carnibus non vescimini, quia immundæ sunt vobis. Levit.* 11. 8. *Immundæ autem appellantur quia (ut scribit Plutarchus) nullum animal ita gaudet cœno, ac sordidis locis.* Idem ait Natalis Alexander, et idem scripsit olim Tertullianus (*lib.* 2. *contra Marcionem cap.* 18.) carnes suillas vetitas esse Hebræis, ut eorum coerceretur ingluvies, et incontinentia refrænaretur.

1016. » 3. Conditio est certa hora refectio» nis, quæ est circa meridiem, nisi aliud loci » consuetudo ferat. Idque non mathematice com» putandum, sed moraliter. Dictam autem ho» ram notabiliter sine justa causa prævenire, » mortale putat *Nav.* et quidam alii; sed pro» babilius docent esse veniale *Tolet. et Filliuc.* » eo quod non violetur substantia, sed tantum » circumstantia. *Tol. Less. d.* 2. *n.* 13. Vid. » *Layin.* c. 3. *n.* 10. *et sequ.*

» Dixi 1. *notabiliter, et sine causa:* quia » prævenire ex justa causa, v. gr. si iter fa» ciendum, si hospites dimittendi, etc. et abs» que ea, per mediam horam tantum, nul» lum peccatum videtur esse. Dilatio in vespe-

» ram, et licita est, et laudabilis, si nihil an-
» te sumas.

Quæritur, an antevertens notabiliter sine causa horam meridianam graviter peccet? Primitius compertum est, horam refectionis fuisse vespere post solis occasum. Deinde retroacta est ad horam nonam, nempe ad horam mediam inter meridiem, et occasum. Verum a XIV. sæculo consuevit refectio fieri ad horam sextam, sive ad meridiem. Hæc autem hora non mathematice, sed moraliter computanda est, ut docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 137. *art.* 7. *ad* 2. ubi ait: *Ad jejunium requiritur hora determinata, non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam æstimationem: sufficit enim, quod sit circa horam nonam:* hæc enim tunc erat hora refectionis. Quæ autem dicenda est notabilis anticipatio? Alii dicunt, si refectio anticipetur plus, quam hora; Alii autem probabilius, si tantum hora, ut *Azor. tom.* 1. *lib.* 7. *cap.* 11. *quæst.* 4. *Conc. t.* 5. *pag.* 277. *num.* 6. *Elbel. tom.* 2. *pag.* 160. *n.* 444. *Holzm. t.* 1. *pag.* 333. *n.* 6. Quamvis apud plures Religiosos, ut ait *Elbel. l. c. Croix; Spor. et Tamb.* receptissima sit consuetudo anticipandi prandium per integram horam. Ceterum omnibus licitum est anticipare infra horam, etiam sine causa. An autem notabilis anticipatio sit mortalis. *Prima* sententia probabilis affirmat cum *Azor. loc. cit. Sanch. Dec. lib.* 4. *cap.* 11. *num.* 51. *et Nav. Sylvest. Led. Cov. etc. ap. Salm. tr.* 23. *cap.* 1. *n.* 86. et hanc probabiliorem putat *Conc. l. c. n.* 5. Ratio, quia sicut datur præceptum de unica comestione, sic etiam datur de comestionis tempore. *Secunda* vero sententia communior, et probabilior negat, eamque tenent cum *Bus. Less. lib.* 4. *cap.* 2. *n.* 15. *Tol. lib.* 6. *c.* 2.

Bon. q. 1. *p.* 4. *n.* 3. *Pal. p.* 2. §. 3. *n.* 3. *Laym. lib.* 4. *tr.* 8. *cap.* 1. *n.* 11. *Spor. de* 3. *Præc. sect.* 5. *n.* 23. *Elbel p.* 160. *num.* 443. *Holzm. tom.* 1. *pag.* 433. *n.* 6. *Salm. d. cap.* 2. *n.* 87. *cum Innoc. Ricch. Archidiac. Vill. Fill. et Rodr.* Ratio, quia hora non est de essentia jejunii, ut ipsi Contrarii fatentur, sed est circumstantia tantum accidentalis; Unde, sicut in Officio Divino, licet hora recitationis sit præcepta, anticipatio tamen non est mortalis; ita nec etiam in jejunio. Hinc non valet dicere, quod esto horæ determinatio non sit de essentia jejunii, est tamen conditio ab Ecclesia præscripta; Nam respondetur, quod hæc conditio vel non obligat sub gravi, vel an obliget sub gravi, saltem non constat; et ideo ad mortale non obligat. Neque officit, quod anticipando, finis jejunii frustretur; quia (ut bene respondet *Elbel*) maceratio, quæ mane habenda erat, compensatur postea licet cum minori difficultate; sed hæc diminutio non reputatur gravis; præterea quod finis præcepti non cadit sub præcepto, Nemo autem dubitat, quia hujusmodi notabilis anticipatio sit saltem venialis; a quo excusat quælibet causa rationalis, nempe iter inchoandum, urgens negotium, debilitas complexionis, urbanitas, et similia. Ita *Elbel, Holzm. Sporer ll. cc. et Salm. num.* 90. *cum Pal. Azor. Nav. etc.*

1017. » 1. Non solvitur jejunium per divisionem prandii, ob negotium incidens, vel si quid sumatur per modum medicinæ, vel ob debilitatem, aliamve causam rationabilem, ut apud Religiosos faciunt ministri, et lectores mensæ, quia non nisi unicam refectionem intendunt. * (*Ita Coj. Bon. Less. Pal. et Salm. num.* 51. *Et ita præscripsit S. Benedictus in*

» *Reg.* 28.) *. Et hinc *Sanch. t.* 2. *opusc. lib.* » 5. *c.* 1. *dub.* 34. *Escob. t.* 1. *E.* 6. *c.* 3. » *n.* 29. excusant famulos mensæ ministrantes, » si aliquid prægustent, aut ex reliquiis gulose » sumant, tum ut melius serviant, tum ut fa- » mem sublevent; intellige, si cum illorum re- » fectione licita moraliter uniatur. * (*Ut ait* » *etiam Elbel tom.* 2. *pag.* 161. *n.* 448. *cum* » *Less. Tamb. Sporer. n.* 13. *cum Azor. Nav.* » *Diana*, *et Croix lib.* 2. *p.* 3. *n.* 1280.) *. » Nec solvitur per sumtionem electuariorum, vel » crebriorem haustum (ante quem modicum su- » mere, ne potus noceat, permittit *Azorius*, » *Escob. tom.* 1. *E.* 7. *cap.* 3. *n.* 28.); et » quidem toties, quoties biberit dummodo non » in fraudem jejunii, v. gr. 5. vel 6. amyg- » dalas, vel quid simile, *Regin. etc.* cum *Dia-* » *na p.* 1. *tom.* 8. *R.* 24. quia ordinantur po- » tius ad alterationem corporis, vel digestionem » ciborum, quam nutritionem.

1018. Quæritur I. an liceat sine fractione jejunii, sumere toties quoties libuerit aliquid cibi ante potum, ne potus noceat? Affirmant *Pasqual. Fag. Dian. et Leander* (*apud Salm. tr.* 23. *cap.* 2. *n.* 66.), qui citat *D. Thom. Sylv. Sanch. Bonac. etc.* Sed recte contradicunt *Salm. n.* 68. *cum Caj. Abul. etc.* qui dicunt nequaquam *D. Thomam*, nec alios citatos a *Leandro*, id permittere toties, quoties, sed tantum vix pro una vice, in quo consentiunt ipsi *Salm.* et *Concina tom.* 5. *pag.* 255. *n.* 3. Alii vero, ut *Elbel tom.* 2. *pag.* 165. *n.* 440. cum communissima, ut asserit, *Sporer sect.* 5. *n.* 14. *Laym. lib.* 4. *tr.* 8. *cap.* 1. *num.* 7. *Croix lib.* 3. *part.* 2. *num.* 1293. id permittunt, si non fiat frequenter.

1019. Quæritur II. an *Electuaria* frangant je-

junium? Electuaria dicuntur ea, quæ ex electis rebus, puta ex saccharo et junipero, aut cedro conficiunt, vulgo dicta *Conserve*, ut *Concina tom. 5. pag. 203. n. 8. et Elbel t. 2. p. 171. n. 447. cum D. Th.* loco mox citando; non autem intelliguntur potiones de *Kaffè*, et herba *Thè*, quæ omnino ad libitum quidem permittuntur, ut bene ajunt *Croix lib. 3. p. 2. n. 1292. Holzmann. t. 1. pag. 337. n. 21. Milante in Prop. Ex. 23. pag. 257. et Elbel p. 156. n. 433. cum communi.* De præfatis autem Electuariis sic docet *D. Th. 2. 2. q. 147. ar. 6. ad 3.* ubi ait; *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum: Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumtio; nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.* Hanc doctrinam S. Doctoris communiter sequuntur *Holzmann l. cit. p. 338. R. 2. Elbel. p. 161. n. 447. Spor. n. 14. et Salm. cap. 2. n. 42. cum Caj. Less. Navarr. Laym. etc.* An autem hæc, ob solam delectationem sumta, jejunium lædant? Negant *Salm. n. 53. cum Abul. et Sylv.* modo sumantur in parva quantitate: utuntur ratione *D. Thomæ*, scilicet quod Electuaria non sumuntur ad nutriendum, sed ad digestionem adjuvandam? sicut vinum, etiamsi vere nutriat, et ad delectationem sumatur, tamen, quia non est ad nutriendum institutum, non frangit jejunium. Sed oppositum tenendum cum *Concina p. 203. n. 8.* qui citat *Leand. Fag. etc. ac Dian. Coord. tr. 6. R. 95. n. 2.* Ratio, quia ideo Electuaria licite sumuntur in parva quantitate, eo quod, cum assumuntur ut medicamentum, adest sufficiens causa excusans a veniali; cum autem sumuntur ad de-

lectationem, deficit causa, et propterea nequeunt sumi sine culpa. Nec obstat ratio *D. Thomæ*, ut supra opposita; quia, cum dicat *S.* Doctor non posse ea sumi per modum cibi, utique consequenter excludit posse sumi ad delectationem. Neque etiam valet paritas vini, nam vinum per se habet rationem potus, et non cibi, ut per se habent Electuaria. Ceterum, ad excusandum sufficit quælibet rationabilis causa, licet non tam gravis, puta ad digestionem ciborum, ut ait S. Thomas, sive ad confortandum stomachum, ad tollendum fœtorem oris, ad conservandam vocem, et similia; Ita *Spor. d. n.* 14. *et Elbel l. c.* Et sic probabiliter excusantur ii, qui aliquid sumunt, ne vires deficiant, quando prandium differre debent ultra horam communem, ut docent *Pal. t.* 7. *tr.* 1. *D.* 3. §. 2. *n.* 3. *cum Azor. Tol. Sa, Nav. et Val. Less. ac Layman apud Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 1282.

1020. Quæritur III. Per quantum temporis prandium moraliter non interrumpatur, itaut illud continuari possit? *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. *n.* 16. *et Fill.* apud *Dian. part.* 1. *Tract.* 9. *R.* 32. dicunt, si nulla adsit causa, non interrumpi prandium per quadrans cum dimidio, etiamsi decreveris non amplius comedere; imo *Elbel tom.* 2. *pag.* 158. *n.* 438. concedit id etiam per semihoram. Per horam procul dubio interrumpitur prandium, ut *Salm. tr.* 10. *c.* 21. *n.* 38. Quando vero intercedit negotium *Sanch. Cons. lib.* 5. *cap.* 1. *D.* 24. *n.* 1. cum aliis, et *Viva Qu.* 10. *Ar.* 2. *n.* 4. dicunt, nec etiam per horam prandium interrumpi. Imo *Joan. Sanch.* extendit adhuc ad duas horas; Et quamvis hoc non admittant *Salm.* 23. *c.* 2. *n.* 49. attamen *Tamb. Dec. lib.* 4. *cap.* 5. §. 2. *n.* 15. cum *Fag. et Lezan. Dian.* apud *Croix lib.*

3. *p.* 2. *n.* 1279. absolute concedunt; Et sane probabiliter, quando quis non sufficienter se refecit, ut ait *Holzman t.* 1. *p.* 338. *n.* 22. Imo *Croix loc. cit. cum Leand. Steph. et Pasqual.* adhuc probabiliter concedunt, quantumcumque fit sero, posse eum redire ad prandium: Dummodo (addunt) retinuerit intentionem redeundi, et non sufficienter se refecerit. Sed casu quo aliquis non posset tolerare jejunium sine magno incommodo, puto, etiam sine illa intentione, posse redire, quia Ecclesia nunquam intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione? Et hoc concedere videntur etiam ipsi *Salm.* sequenti *n.* 50. *in fine* cum *Less. Trull. et Fill.*

Quær. IV. an quis, postquam surrexit a mensa animo non amplius comedendi, possit iterum ad comedendum redire? Negat *Nav.* Sed affirmant *Less. lib.* 4. *cap.* 2. *D.* 2. *Ronc. cap.* 1. *q.* 1. *R.* 1. *ac Bon. Trull. et Vill.* apud *Salm. cap.* 2. *num.* 50. qui merito probabile putant, si convivæ adhuc comedant, vel si in mensa apponatur aliud ferculum, quod ille ignorabat apponendum; ut ait *Sanch. n.* 5. *et Salm. n.* 16. cum *Villal.* quia adhuc moraliter censetur idem prandium durare. Id autem quod dicunt *Nav. Silv. et Pal.* scilicet, quod qui causa itineris mané jentaculum sumpserit, non tenetur ad jejunandum, si postea non proficiscatur; Recte id negant *Salm. Less. Trull. et Fill.* nisi quando per illam unicam comestionem non possit is reliquo die commode jejunare; Nam alias, cum essentia non adhuc sit destructa, tenetur utique jejunium servare.

Quæritur V. Quamdiu liceat protrahere prandium? Probabiliter respondet *Tamb. l.* 4. *c.* 4. §. 2. *num.* 15. *et Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 1283.

cum Fagund. licere usque ad duas horas; Imo *Elbel tom.* 2. *pag.* 158. *num.* 437. *cum Gobat* concedit usque ad tres, vel quatuor horas, saltem pro Germanis, juxta eorum morem; sed *Croix* merito dubitat, an hæc consuetudo sit approbata; nisi, ut ait, post duas circiter horas apponantur sola bellaria, vel cibi leviores; maxime si postea vesperi omittatur refectiuncula; Hocque ego nec approbo, nec reprobo.

1021. » Excipe tamen 1. Si quis sumeret lac, » jusculum, et similia, quæ sive sorbeantur, » sive comedantur, non habent rationem potus, » sed cibi, ac principaliter referuntur ad nutrien- » dum. * (*Est commune apud Salm. n.* 57. *cum* » *Sanc. Trull. etc.*)*. 2. Si quis poma, pira, » vel etiam uvas in magna quantitate sumeret; » quia habent rationem cibi. *Dic.* et alii 6. » *Dian. p.* 9. *t.* 6. *R.* 14. * (*Etiamsi solum* » *succum deglutiat. Salmant. num.* 64. *Et idem* » *de uva, ex communi Salm. num.* 65. (*contra* » *Pal.*) *Et idem dicit Viva q.* 10. *art.* 1. *n.* 8. » *de peponibus, vulgo* melloni d' acqua, *ut est* » *communissima contra quemdam Anonymum,* » *qui improbabiliter contrarium scripsit*) *. 3. » Nisi quis in magna quantitate electuaria in » fraudem jejunii sumeret. Qui vero in potu » valde excederet, contra temperantiam qui- » dem, non tamen contra jejunium peccaret, » saltem mortaliter. *Layman loc. cit. num.* 7.

1022. Quæritur hic I. An potus vini frangat jejunium? Non dubitandum, quod, ut testantur plures Patres, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Basilius, etc. juxta primam Ecclesiæ disciplinam antiqui Christiani in jejuniis omnino abstinebant. Sed nec etiam dubitandum, quod hodierno tempore potio vini non est in-

terdicta, si sumatur in commestione, vel extra, ad sedandam sitim, vel ad digestionem juvandam; sic docet S. Thomas: *Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam potus...... licet aliquo modo nutriat.* 2. 2. quæst. 141. *art.* 1. ad 2. Et patet *ex c. Denique, Dist.* 3. ubi Gregorius Magnus sic ait: *Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus.* Attamen dubium fit, an vinum sumptum extra refectionem ad sedandam famem lædat præceptum jejunii? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Sylvest. v. Jejunium n.* 9. *Natal. Alexandr. lib.* 4. *art.* 7. *Reg.* 14. Item *S. Anton. Abul. Reg. etc. ap. Salm. de* 3. *Præc. cap.* 2. *n.* 55. Et hanc videtur tenere *D. Th. in* 4. *Sent. D.* 15. *quæst.* 3. *art:* 4. *quæst.* 1. *ad* 1. his verbis: *Qui potat extra horam unicæ comestionis, non dicitur bis manducare, et propter hoc nec statutum Ecclesiæ frangit: nisi fraudem faciat, quia legem violat, qui in fraudem legis aliquid facit.* Ratio igitur hujus sententiæ est, quia, licet bibens vinum ad famem extinguendam non peccet frangendo jejunium, peccat tamen frustrando finem jejunii. Hæc sententia est probabilis, sed probabilior est mihi sententia opposita, quam tenent *Sanc. Cons. lib.* 5. *cap.* 1. *dub.* 23. *num.* 3. *Navarr. Sum. cap.* 21. *num.* 13. *Azor. lib.* 7. *cap.* 10. *quæst.* 6. *Ronc. tract.* 9. *cap.* 1. *qu.* 6. qui hodie certam vocat, et *Salm. cap.* 2. *n.* 56. *cum Less. Laym. Pal. Bon.* et aliis communiter. Ratio, quia, ut ipse *D. Th. eod. l. cit.* docet: *Statutum positivæ legis non attendit intentionem abservantis, sed ipsum actum, eo quod modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti.* Si igitur modus virtutis, seu finis præcepti non cadit sub præcepto, ergo non peccat contra præceptum,

qui modum virtutis, seu finem præcepti non observat, quia utitur jure suo. Neque huic obstat dicere, quod, si hoc esset, non peccaret qui sine justa causa laborem assumeret, ut posset jejunium solvere; quod verum non est, ut dicemus in *Dub. seq. n.* 1045. Sed respondetur, aliud esse apponere impedimentum contra præceptum, aliud contra finem præcepti: Quando labor assumitur ad non jejunandum, peccatur quidem contra jejunii præceptum, eo quod Ecclesia, præcipiendo jejunium, præcipit simul non apponere impedimentum proximum ad jejunandum; At in nostro casu potus vini ad sedandam famem non est contra præceptum jejunii, sed contra finem jejunii qui non cadit sub præcepto, et ideo talis potus non est saltem culpa gravis; et forte per se nec venialis, quia potu vini non omnino frustratur finis jejunii, sicut frustratur per sumptionem cibi, qui ab Ecclesia vetatur.

Quæritur II. An frangat jejunium potus cervisiæ ex hordeo, et cerasis confectæ, aut aquæ mixtæ saccharo, et succo cinnamomi, vel mali cedrini, vulgo dictæ *Limonata*, sive *Sorbetto*? Certe si cum parva aqua magna rerum harum quantitas misceatur, jejunium frangitur; Secus, si parva quantitas cum magna quantitate aquæ, quia tunc judicantur isti veri potus, eo quod alia, quæ cum aqua miscentur, ita liquefiunt, ut videantur propriam naturam amisisse. Ita communiter *Wigandt p.* 738. *n.* 97. *Roncag. cap.* 1. *q.* 6. *Elbel. t.* 2. *pag.* 156. *num.* 433. cum communissima, *Concina t.* 5. *pag.* 204. *num.* 9. *Viva q.* 10. *art.* 1. *n.* 8. *Mazzotta t.* 1. *pag.* 425. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1292. *cum Leand. et Steph. Tamb. de Præc. Eccl. cap.* 5. *n.* 8. *et Salm cap.* 2. *n.* 57. Nec obstat dicere, quod aqua mixta saccharo, cum conge-

letur, mutet naturam; quia mutatio naturæ importat privationem prioris esse, ad quod redire non possit: sed aqua congelata liquefit statim ac ori admovetur, ergo naturam non mutat. Confirmatur: si gelum mutaret naturam, accideret quod in speciebus congelatis vini post Consecrationem desineret ibi esse Christus, sed hoc est contra Rubricam Missalis (*cap.* 10. *n.* 11.) ubi præcipitur, ut si Sanguis congeletur, debeat igne liquefieri, et sumi. Instabis: si quis uvam manibus exprimat, et succum tamen deglutiat, quippe jejunium frangit, unde non refert, quod aqua illa liquefacta deglutiatur. Sed respondetur: Liquor intra uvas non est quidem in forma potabili, sed in forma cibi, et per masticationem deglutitur; sed aqua congelata non jam per masticationem deglutitur, sed ore immissa, cito per se ipsius oris calore liquefit, et ad pristinum statum redit, sicque naturam potus non amittit, et ut potus habetur.

1023. Quæritur III. An potio *Chocolatis* frangat jejunium? *Prima* sententia, quam tuentur *Cardinalis Brancatius in sua dissertat. de Chocolat. Escob. tom.* 12. *pag.* 93. *dub.* 28. *Hurtad. part.* 2. *tract.* 10. *cap.* 5. *n.* 98. *Holzm. tom.* 1. *pag.* 337. *num.* 21. *Viva de* 3. *Præc. quæst.* 10. *art.* 1. *n.* 8. item *Machad. Avila, Henriq. Quintanad. apud. Guimenium*, et prababilem putant *Felix Potestas pag.* 307. *num.* 2877. *et Tambur. lib.* 4. *cap.* 5. *§.* 2. *n.* 13. qui testatur probabilem etiam censuisse *Card. de Lugo*, negat jejunium frangere, modo fiat usus illius, ut est in Mexico; non autem, si sumatur ad instar densæ pultis, puta si misceatur aquæ in majori aut æquali quantitate. Fundamentum hujus sententiæ est prout aliqui ex citatis AA. dicunt, quia ratio potus sumitur a

materia prædominante, quæ hic est aqua. Et hoc modo sentiunt citati Auctores hanc potionem posse sumi toties, quoties libuerit; Feruntque *Hurtadus*, *et Illsung ap. Holzm.* eam licitam declarasse S. Pium V. Gregorium XIII. et Paulum V.

Secunda vero sententia, quam tenet *Sanch. Cons. lib.* 5. *cap.* 1. *dub.* 23. *n.* 1. *Sylvius* 2. 2. *q.* 147. *art.* 6. *Laym. lib.* 4. *tr.* 8. *cap.* 1. *P. Conc. t.* 5. *p.* 307. *num.* 4. *Salm. tr.* 23. *cap.* 2. 60. *Dian. p.* 4. *tr.* 4. *R.* 194. *Ronc. tr.* 9. *c.* 1. *q.* 6. *R.* 3. *Tamb. Dec. lib.* 4. *n.* 5. §. 2. *n.* 9. et alii plures, docet frangere jejunium. Ratio, quia illa tantum potio habet rationem potus, quæ inservit ad vehiculum alimenti, non vero quæ ipsa alimentum est, ut est lac, et jusculum; ita et chocholates. Alias, si quis pisces contunderet, et in aqua mixtos sumeret, nec iste frangeret jejunium. Hoc tamen non obstante, prima sententia probabilior mihi est, sub limitationibus tamen, ut infra dicam. Ratio, quia potus chocolatis eo modo quo admittemus, licet non habeat rationem potus, cum non deserviat ad extinguendam sitim, ut certe sentio, et licet aliquo modo nutriat; habet tamen rationem medicinæ, quatenus juvat ad vehendum cibum, sive ad caput, ac stomachum confortandum. Unde de hoc potu idem dici potest, quod diximus supra de electuariis *n.* 1019. cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 6. *ad* 3. ubi ait: *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum; unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio.* Sed hac ratione medicinæ non licebit sumere chocolatem, nisi in parva quantitate, et cum aderit aliqua rationabilis causa, eo modo

quo licitus est usus electuariorum. Hinc *P. Milante in Prop. Alex. VII. Exerc. 23. pag. 257.* loquendo de electuariis, recte ait: *Ergo etiam ex fine in præsentiarum chocolatam ad consolidandum stomachum viri probi in moderata quantitate permittunt.* Accedit alia ratio extrinseca universalior et forte potior, nempe consuetudinis jam hodie communiter receptæ, quæ negari non potest, et quam etiam testantur *Salm. n. 62. in fine*, et *Viva Tamb. Holzm. II. cc.* ac *Felix Potestas n. 2879. cum Ronc. l. supra c.* ubi sic ait: « (Dixi chocolatum frangere jejunium; habeo tamen rationem extrinsecam, qua certum mihi redditur, jejunium non frangere: Hæc autem fundatur in universali consuetudine, quam sciunt et tolerant Prælati Ecclesiæ, quæ consuetudo legi derogavit) ». Hæc autem ratio consuetudinis (etsi in alio casu) confirmatur ex *D. Thom. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 3. in fine* ubi disserens de operariis, et peregrinantibus, an excusentur a jejuniis, ait excusandos esse, si immineat necessitas, et deinde subdit: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad Superioris dispensationem, nisi forte ubi est consuetudo, quia ex hoc ipso, quod Prælati dissimulant, videntur annuere.* Cum vero ratione consuetudinis potus chocolatis admittitur, censeo cum *Salm. d. n. 62. in fine*, hanc consuetudinem non adesse, nisi pro uno tantum cyatho in diem, non toties quoties, ut alii dicunt.

Quænam autem quantitas censeatur parva, et juxta usum hodie permitti possit? Sane improbabiliter *Pasqualig. in suo Tr. de jejun.* putat nimiam mediam unciam chocolatis, ut possit sumi pro parva materia, inepte dicens, quod hujusmodi quantitas plus nutrit, quam sex un-

ciæ alterius cibi: unde tantum admittit octavam, vel sextam partem unciæ; Et huic opinioni videtur adhærere *P. Conc. t.* 5. *p.* 243. *n.* 5. ubi ait solum posse admitti aliquid pulveris chocolatis cum aqua ita admixtæ, ut aqua sapida efficiatur, et stomacho attemperetur: Ceterum *n.* 6. non dubitat chocolatem posse sumi per modum medicinæ ad instar electuarii. Contra vero, merito *Salm. n.* 63. rejiciunt *Leand. q.* 5. §. 4. *et Turrian. Sum. p.* 1. *c.* 256. *dub.* 37. qui permittunt potionem duarum unciarum chocolatis. Alii, ut *Pinellus ap. Salm. Felix Potestas, ac Auctor Adnotation. ad Anacl. de Præc. Eccl. D.* 2. *q.* 1. *num.* 6. permittunt unam unciam et dimidiam choculatis cum dimidia sacchari. Rationabilius tamen *Cardin. Brancatius* admittit potionem unius unciæ chocolatis (cum quinque unciis aquæ, ut ait) non frangere jejunium; Vel, ut admittunt *Escobar l. cit. Salm. n.* 65. *in fine, Viva ut supra, et Renzius de Præcept. Eccl. c.* 2. *q.* 18. *cum Hurtad.* unam unciam chocolatis cum dimidia sacchari. Spectata autem hodierna consuetudine, *P. Milante l. cit. pag.* 256. sic scribit: *Dico in præsentiarum esse absolute licitam chocolatæ potionem in moderata sexquiunciæ quantitate* (idest unciæ cum dimidia), *quia parvitas materiæ ex consuetudine introducta et tolerata ab Ecclesia omnino excusat a culpa. Dixi ex tolerantia Ecclesiæ, quia ex laudata permissione hodie chocolata in præfata quantitate sumpta communalis potus semel dumtaxat in die permissus evasit.* Et quidem valde probabiliter, dum communis usus fert ut mihi constat, non minus quam unciam cum dimidia chocolatis in ordinariis cyathis solere immitti. Dicit autem *Viva*, quod tunc chocolates habet rationem potus, quando uncia

chocolatis, et media sacchari, miscentur septem unciis aquæ. Sed hoc videtur contra communem usum, neque hoc congruit ei quod dicit ipse *Viva*, et quod proferunt *Leander*, *Diana*, *Escob. Potestas*, *etc.* nempe tunc chocolatem non habere rationem potus, cum illa æquat quantitatem aquæ. Unde melius videtur sufficere, quod præfata permissa quantitas sumatur cum aqua, quæ de more solet in usualibus cyathis adhiberi.

1024. » 2. Jejunium non solvitur per collatiunculam vespertinam, etsi hæc non ad somnum, sed ad nutritionem ordinetur: quia consuetudo permittit. Addo, *vespertinam*: quia sine causa non licet illam sumere mane, vel meridie: ex juxta tamen causa licet utrumque: ut si fiat ratione debilitatis, negotiorum, studiorum; sine ea erit veniale tantum, cum non violetur substantia jejunii. * (*Ita Viva Q. 10. Ar. 3. n. 5. et Salm. cap. 2. n. 82. cum Less. Tol. Sanch. Cajet. Fill. et communi. Ibidem dicunt Fagund. et Leand. quod venatio sufficit pro causa justa tempus commutandi*) *.

» Quoad ejus quantitatem, communiter designatur quarta vel quinta pars integræ cœnæ, ut contra *Dian. 1. p. tr. 4. R. 117. Turr. etc.* docent *Reg. c. 2. l. 6. n. 185. Laym. c. 1. n. 9. Fill. t. 2. tr. 27. p. 2. cap. 2. q. 7. n. 33.* dicens, ita decisum esse in celebri Academia Theologorum, qui omnes in quartam partem consenserunt. Idem probat *Escob. t. 1. E. 13. cap. 3. n. 61.* siquidem cœna ordinaria duarum librarum pondus non excedat, quia talis in reliquis præceptis modica censetur, ac proinde tanto quis magis, minusve peccat, quanto magis, vel minus transgreditur. Adde, quibusdam locis ex consue-

» tudine plus permitti secularibus, quam religiosis; nobilibus, quam plebeis, et in frigidis regionibus, quam in aliis, ut notat *Laym.* *l. 4. t. 8. c. 1. et Bon. loc. cit.* Plus item quibusdam in locis in vigilia Nativitatis Domini, et alibi in cœna Domini, permitti ex consuetudine dicit *Med. Cajet. num. 34. et Sanch. in opusc. Escob. t. 1. E. 9. cap. 3.* Quod *Bon.* non improbat; ubi ea consuetudo est recepta.

» Quoad qualitatem, in ea prohibentur cibi ob nutritionem communiter ordinati, quippe inter fercula fere apponuntur. Permittuntur autem leviores, ut fructus, aliave ex saccharo, et melle confecta; et pro more regionis parum butyri, et casei, ut in regionibus septemtrionalibus, ob fructuum inopiam. *Laym.* *l. c. n. 9.*

1025. In serotina igitur refectione duo spectanda sunt, quantitas, et qualitas cibi. Sed hic ante omnia animadvertendum præcipue, in his attendendam esse consuetudinem locorum, ut bene advertunt *Caj. 2. 2. q. 147. num. 6.* §. 2. et alii passim: Certum enim est, quod ubi agitur de consuetudine, tam circa jejunium, quam circa omnes alias Ecclesiæ leges, quibus nemo negat per consuetudinem derogari posse, auctoritas Doctorum recentiorum, licet pauciorum, qui soli de posteriori moderna consuetudine testari possunt, pluris facienda est, et sine dubio præferenda auctoritati, etsi communiori AA. antiquorum, qui nihil de consuetudine imposterum introducenda scire poterant. Cum autem Auctores de aliqua consuetudine testantur id non temere, et sine sufficienti fundamento asseruisse credendum est. His positis, omnibus patet, quod antiquitus, præter unicam come-

stionem, nulla alia refectio cibi permittebatur. Tractu temporis introductum fuit aliquid parum sumere fructuum, herbarum, aut dulciarium ad medicinam, ne potus noceret, ut testatur *D. Antonin. et Caj.* de suo tempore. Postmodum consuetudo obtinuit, etiam ad nutriendum sumere aliquid panis, et fructuum, usque ad tres, vel quatuor uncias, ut aliqui DD. dicebant; vel usque ad sex, ut alii putabant. Recentiorum autem, quoad quantitatem pertinet, alii, ut *Holzm. t. 1. p.* 338. *num.* 23. *cum Laym. Fill. Reg. Spor. t. 1. p.* 293. *num.* 26. *Wigandt p.* 139. *Resp.* 5. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 1299. *cum Bus. et Elbel t.* 2. *p.* 175. *n.* 401. *cum Henno, et aliis, Anacl. p.* 387. *n.* 27. dicunt ex consuetudine permitti jejunantibus quartam partem cœnæ; Sed hæc regula non multum mihi arridet, nam vel potest esse nimis indulgens, et ideo reprobant eam *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *num.* 71. *et Diana p.* 1. *tract.* 9. *R.* 1. *cum aliis*, vel saltem est valde obscura, scrupulisque obnoxia. Melius igitur alii communiter asserunt permitti in collatiuncula octo uncias cibi: ita *Palaus t.* 7. *tract.* 1. *D.* 3. §. 2. *n.* 7. *Ronc. de* 3. *Præc. c.* 1. *quæst.* 5. *R.* 1. qui asserit sic ferre hodie praxim timoratorum, *Viva eod. tit. q.* 10. *a.* 3. *n.* 1. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 3. *n.* 1. *Elbel. t.* 2. *pag.* 180. *num.* 493. *Felix Potestas de Pr. Eccl. n.* 2886. *Mazzotta t.* 1. *pag.* 428. *Diana p.* 1. *tr.* 8. *R.* 1. qui ait hanc sententiam ab omnibus admittendam, et *Salm. cap.* 2. *num.* 72. *cum Vill. Turr. Pasqualig. Led. Trull. Leand. etc.* communiter, qui dicunt sic hodie tenere communem Piorum usum, et sic practicari ab eodem suorum Discalceatorum Ordine, sicut apud ipsos *Salm.* testatur *Fagund. ex Suar.*

de Societate Jesu. Idem confirmat *P. Millante in prop. Alexandri VII. Exerc. 23. p. 258.* qui Auctor, licet rigidarum sententiarum fautor sit, tamen non dubitat sic asserere: « (Ut cœnula ista innoxia sit, debet esse modica, ita ut octo unciarum pondus ordinarie haud excedat quantitas illa, quæ pro refectione sumitur; ita quidem universim viri qua pietate, qua doctina pollentes docent, et ad praxim deducunt. Dixi *ordinarie*, quia justa ex causa poterit esse majoris ponderis, quando videlicet aliquis majori eget nutrimento.) » Quod ultimum etiam communiter DD. admittunt. Quapropter cum censeant *Salm. loc. c. cum Sanch. Viva num. 3. Elbel t. 2. p. 180. num. 484. Spor. §. 3. num. 2. et Vivald. Tamb. Leand. ac Diana apud Croix l. 3. p. 2. num.* 1300. duas uncias in refectiuncula non reputari excessum gravem; consequenter tenere debent, eum a culpa excusari, qui majori indiget nutrimento, et per duas tantum uncias cœnulam excedit. Ceterum, quantitas octo unciarum ita hodie usu recepta est, ut indistincte permittatur, etiam iis qui cum illa ad satietatem reficiuntur; ut dicunt *Spor. ad 3. Præc. de Jejun. num. 27. Croix num. 1299. cum Vill. Fag. et Bon. Tamb. §. 3. n. 1. Elbel t. 1. p. 180. n. 491. et Holzm. t. 1. p. 339. n. 24. cum communi.*

In Vigilia autem Nativitatis Domini ex consuetudine permittitur quantitas duplo major, ut dicunt *Viva a. 3. num. 2. Holzm. num. 25. Mazzott. t. 1. p. 278. Ronc. R. 2.* Imo *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. dub. 26. num. 6. cum Metin. Elbel p. 181. n. 496. Pal. §. 2. num. 7. et Salm. n. 73. cum Mol. Barb. Led. Fag. etc.* dicunt in ea nocte posse sumi quantumlibet de fructibus, herbis, et dulciariis, non autem de

pane; quia hanc asserunt esse consuetudinem Ecclesiæ ab omnibus receptam. Hanc tamen consuetudinem *Mazzotta* apud nos negat adesse; et ego cum *Pasq. Dec.* 92. *num.* 2. *et Rensi t.* 2. *p.* 589. *quæst.* 6. saltem de illa dubito. Duplicem autem refectiunculam *Sanch. Az. Diana Tamb. etc. apud Croix num.* 1031. *Mazz. et Ronc. ll. cc.* admittunt, etiamsi Vigilia Nativitatis adveniat Sabbato Quatuor Temporum, hoc est etiamsi Festum Nativitatis accidat in die lunæ; quia id conceditur ratione lætitiæ, et solemnitatis. Probabilius tamen advertit *Sanch. l. c. n.* 6. quod, si quis in meridie anteverteret refectiunculam, non posset excedere octo uncias, quia tunc non adhuc Festum incœpit. In Vigilia autem Paschatis, aut Pentecostes dicunt *Viva*, *et Salm.* non permitti duplicem cœnulam, sed tantum posse sumi ex consuetudine decem vel undecim uncias cum *Leand. Pasq. et Quintan.* sed de hac consuetudine apud nos etiam dubito.

1026. Quoad qualitatem vero cibi in cœnula sumendi, hodie commune est posse comedi panem, fructus, oleas, herbas, et dulciaria, ut dicunt *Viva q.* 10. *art.* 1. *n.* 9. *Salm. c.* 2. *n.* 77. *cum Laym. Nav. Az. Pal. etc.* communiter. Cæterum, *Spor. t.* 1. *ad* 3. *Præc. num.* 32. *Elbel tom.* 2. *p.* 176. *n.* 483. *cum March. Tamb. et Burghaber*, dicunt quod spectata moderna consuetudine, tuta est sententia, quod in collatione vespertina non est attendenda qualitas ciborum, sed tantum quantitas; adeo ut ex omnibus cibis, qui die jejunii sumi possunt in prandio, etiam piscibus, leguminibus, ovis etc. adhuc liceat sumere in cœna. His videtur se adjungi *Bonac. de Præc. Eccl. D. ult. q.* 1. *p.* 3. *n.* 3. dicens: *Ex quo patet in secunda*

refectiuncula magis servandam esse quantitatem, quam cibi qualitatem.

1027. Huic opinioni non universe acquiescendum est, nam dubitatur I. An in cœnula liceat sumere ova, cui hæc sint permissa? Affirmant *Sporer ut supra tom.* 1. *pag.* 284. *n.* 32. *cum Pasqualig. et Vivald. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1303. Sed hoc omnino negandum, ut dicunt *Viva p.* 10. *a.* 3. *n.* 3. *Potestas de Præcept. Eccl. num.* 2886. *Mazzotta num.* 1. *pag.* 427. *Roncaglia l. c. et Tamb. t.* 4. *cap.* 5. §. 3. *num.* 5. *cum Sanch. Fill. et Diana.* Ratio, quia ova sunt maximæ substantiæ, et ideo a consuetudine communiter rejiciuntur. Tantum permittunt *Busemb. ut supra, Layman. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 1. *num.* 9. *Holzmann tom.* 1. *pag.* 339. *num.* 23. *et Elbel tom.* 2. *pag.* 276. *n.* 483. pro regionibus frigidioribus sumere parum casei, vel butyri. Verumtamen *Viva, Potestas, Tamb. ll. cc. et Mazzotta tom.* 1. *pag.* 427. id indiscriminatim permittunt. Hocque probabiliter apud nos admittitur, et in usum deducitur a pluribus perdoctis Junioribus, et præsertim a doctissimo meo Magistro ac Illustrissimo Episcopo D. Julio Torni, pro eis qui jam dispensati sunt ad lacticinia; modo non sumatur plus quam una uncia casei, vel ad summum una cum dimidia. Idem ait *Palaus* §. 2. *n.* 6. de biscoctis cum ovis, vel butyro confectis, modo eorum non sumatur plus quam una vel altera uncia.

Hic notandum, quod nuper per quemdam confessarium supplicatus fuit SS. Pontifex Ben. XIV., ut explicaret an revera liceret in serotina collatiuncula parum casei sumere iis, qui in Quadragesima et vigiliis sunt dispensati ad lacticinia? Pontifex supplicationem transmisit ad

S. Pœnitentiariam, quæ sic rescripsit: *Sacra Pœnitentiaria optime conscia mentis Sanctitatis suæ ex speciali auctoritate ejusdem respondet non licere*. Rationem afferens quod illud *jejunantes*, expressum in Bulla *Libentissime*, præfati Nostri Pontificis Benedicti XIV. (ubi dictum fuit dispensatos ad carnes, vel ad lacticinia, *opus habere eo cibo eaque uti portione, quibus utuntur omnes jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ*) intelligitur de rigorose jejunantibus Quadragesimali jejunio, in quo tum carnes, quam ova et lacticinia vetantur.

Deinde dubium subortum fuit, an S. Pœnitentiaria illud, *Optime conscia mentis; etc.* dixerit ex sua interpretatione, vel ex proprio Oraculo Pontificis? Idcirco idem Confessarius item Papam supplicavit, ut ipsemet mentem suam explicaret. Venit Responsum (quod ego ipse authenticum observavi, et nunc ad me est) in quo sic dicitur: *Sacra Pœnitentiaria de mandato SS. Domini, qui suis ipsis oculis retroscriptam epistolam dignatus est legere, respondet vera esse, et pro veris habenda quæ constat ab eadem Pœnitentiaria fuisse rescripta. Datum Romæ in Pœn. die 23. Julii 1756.*

Sed super hoc aliud dubium aliquibus factum fuit, an hujusmodi Declaratio Pontificis indigeat universali promulgatione, ut Fideles obliget. Dubitatio orta fuit ex eo quod dicunt DD., nimirum quod interpretationes, sive Declarationes, etiam authenticæ, factæ scilicet ab ipso Legislatore, vel a Successore, aut ejus Superiore, indigent promulgatione, ut vim legis habeant. Attamen dicimus distinguendam esse Declarationem pure talem, a Declaratione non pure tali, sive ab Interpretatione. *Declaratio pure talis* est illa quæ clare a principio inest in

ipsa lege, idest cum sensus declaratus totus jam in lege continebatur, v. g. si lex loquatur de alio, et dubitetur, an de filio legitimo, vel spurio; si Legislator declaret intelligi de legitimo, jam sensus clare in lege inest a principio. *Declaratio* autem *non pure talis*, sive interpretatio est illa, cujus sensus non clare est in lege imbibitus, sed infertur ex aliquo argumento, puta, quod nomine Patris veniat etiam Avus, nomine mortis naturalis veniat etiam civilis et similibus.

Hinc dicimus cum sententia communi, quam tradunt *Castrop. t. 3. D. 5. p. 3. §. 3. n. 3. cum Suar. , Vasq. Salas , etc. citatis ib. in §. 1. num. 5. Holzm. t. 1. de Lege pag. 112. n. 543. Spor. supplem. eod. tit. c. 1. pag. 47. n. 330. La Croix l. c. n. 824. Salm. tr. 11. de Leg. c. 3. n. 30.* quod Declaratio *pure talis* illius sensus qui clare jam inest in lege, non indiget promulgatione, sed obligat omnes qui Declarationem illam jam sciunt: cum ipsa non sit nova lex, sed a principio in lege sit imbita. Declaratio contra *non pure talis*, sive interpretatio alicujus sensus obscuri vel ambigui, qui dubius est, an insit vel ne in ipsa lege, sed ex argumento infertur, hujusmodi Declaratio, ut obliget, indiget promulgatione. Ut recte ajunt *Pal. l. c. §. 1. num. 2. et Suar. de Leg. l. 6. c. 1. n. 3.* quod Declarationes omnes quæ non fiunt a Legislatore, sed ab ejus Successore, aut Superiore, semper indigent nova promulgatione, ut obligent; Ratio, quia Successori aut Superiori non est tam aperta mens primi Legislatoris, sicut ipsi Legislatori nota est; ideoque, ut illi aliquid declarent, etiamsi explicarent aliquem sensum jam in lege existentem, semper opus habent recurrere ad argumen-

ta, et interpretationes, et propterea semper videntur aliquid novi constituere. Saltem (ut ait *P. Suar. de leg. l. 4. c. 14. n. 3.*) hujusmodi Declarationes, prout sunt Responsa declarativa Pontificum, obstringunt ad illam interpretationem tuendam, sive ad servandum antiquum jus secundum illam interpretationem. Verumtamen idem *Suar. eod. tit. l. 6. c. 1. n. 3.* sic addit; *Ut authentica sit interpretatio, oportet, ut habeat legis conditiones, ut sit justa, sufficienter promulgata etc. Unde consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ sint.*

His positis concluditur in nostro casu, quod cum sensus explicatus a Pontifice, legis ipsiusmet conditore (nempe verbum *jejunantes* accipiendum esse pro rigorose jejunantibus), jam totus insit in lege, totum enim quod significet abstinentiam tam a carne quam a lacticiniis, jam in verbo *jejunantes* continetur; propterea hæc Declaratio non indiget promulgatione; tum quia explicatus est sensus jam in lege imbibitus, tum quia ab ipso Legislatore declaratus est.

Sed post hæc scripta Regnans Pontifex Clemens XIII. per Bullam quæ incipit *Appetente*, sub die 20. Dec. 1759. in hoc puncto omnia sustulit dubia, dicens: *Nova infrigendis jejunii legibus, vel opinionum commenta, vel a vera jejunii vi et natura abhhorrentes consuetudines humani pravitate ingenii sint invectæ, ea omnia radicitus convellenda curetis. In quibus profecto abusum illum censemus omnino numerandum, cum nonnulli, quibus ob justas et legitimas caussas ab abstinentia carnium dispensatum fuerit, licere sibi putant potiones lacte permistas sumere: contra quam prædictus Præcessor Noster censuit tam dispensatos a carnium abstinentia,*

quam quovis modo jejunantes, unica excepta comestione, in omnibus æquiparandos iis esse, quibuscum nulla est dispensatio; ac propterea tantummodo ad unicam comestionem posse carnem, vel quæ ex carne trahunt originem, adhibere. Quænam autem sint quæ ex carne originem trahunt, habetur in *Can. Denique, Dist.* II. ubi dicitur: *Quæ trahunt originem sementinam a carnibus, ut sunt ova, et lacticinia.* Itaque Dispensatis non permittitur in Collatiuncula alius cibus, nisi ille qui permittitur non Dispensatis.

1028. Dubitatur II. An in cœnula permittantur pisces? Hic plures concurrunt Doctorum sententiæ. Id absolute negant *Salm. c.* 2. *n.* 80. *cum Sanch. Led. et Pal.* ex communi, ut asserunt, etiamsi pisces sint parvi, et siccati; quia, ut ajunt, nullibi est hæc consuetudo. Attamen *Laym. cit. n.* 9. *cum Azor.* concedit pisciculum sale coctum. *Tamb.* autem *l. c.* §. 3. *n.* 3. tenet pisces sale coctos, sive parvos, sive magnos, hodie vetitos non esse; et asserit *Viva d. a.* 3. *num.* 3. putans hanc consuetudinem jam introductam esse. Imo *Sporer loco supra cit. pag.* 284. *num.* 32. *et Elbel pag.* 176. *n.* 483. *et Vivald. March. Pasqual. ac Burgh. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1032. dicunt juxta hodiernam consuetudinem licitum esse vesci piscibus, prout in prandio, modo quantitas debita servetur. Ceterum, *Bon. Dist. ult. q.* 2. *p.* 3. *n.* 3. *et Viva, d. n.* 3. *ac Mazzott. tom.* 1. *pag.* 427. probabiliter ajunt, hodie ex consuetudine jam apud nos recepta (quam mihi confirmarunt alii docti et probi Juniores) posse sumi in cœnula exiguam partem, v. g. duas vel tres uncias piscis majoris. Hancque consuetudinem confirmat, et approbat ut licitam *M. Milante in prop. Alexand. VII. Exerc.* 23, ubi

sic ait: *Nec scrupulosus quidem Theologus inficiari audet* (licitum esse vesci pisciculis recentibus), *præsertim quia viri prudentes ac docti, immo Regularium Communitates eisdem vesci in antipaschali jejunio consueverunt. Ut ingenue meam in re proferam sententiam, attenta præsenti disciplina, sine ullo scrupulo posse etiam magnos pisces in eadem quantitate permitti existimo . . . Unde, sicut hodie in prandio licet grandes pisces comedere, licet pariter in cœnula cum debito moderamine manducare.*

1029. Dubitatur III. Utrum liceat sumere octo uncias panis cocti cum aqua, et oleo. *Prima* sententia affirmat; quam tenent *Diana p.* 10. *tr.* 14. *R.* 58. *Spor. tom.* 1. *pag.* 284. *num.* 32. *cum Bassæo, et Dress. ac Bon D. ult. q.* 1 *p.* 3. *n.* 3. citans *Az. l.* 7. *c.* 8. *q.* 7. (sed non bene, nam *Az.* ibi nihil alliud admittit, nisi aliquid panis, ne alii cibi soli noceant) item *Elb. t.* 2. *p.* 181 *num.* 499. qui probabilissimam vocat, et *Laym. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 1. *num.* 9. dicit non carere aliqua probabilitate. Ratio, ut dicunt, tum quia, si panis, et liquor sejunctim sumi possunt, cur non una simul? tum quia, licet panis crescat pondere, non tamen acquirit rationem majoris substantiæ quoad nutritionem, sed solum rationem temperamenti quoad cibum vehendum. *Secunda* vero sententia tenenda negat, eamque docent *Pal. tr.* 30. *D.* 3. *p.* 2. *num.* 6. *Laym. l. c. Fill. tr.* 27. *p.* 2. *c.* 2. *num.* 30. *Ronc. c.* 1. *q.* 5. *R.* 2. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1303. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 3. *nu.* 2. qui oppositam non audet vocare probabilem, item *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *num.* 77. *cum Trull. Villal. et. Reg.* idemque sentit *Viva Q.* 10. *art.* 3. *num.* 4. qui asserit hanc esse communem, et contrariam non esse sequen-

dam, ut communiter rejectam. Ratio 1. quia, esto panis coctus in aqua naturam non mutaret, tamen hujusmodi ferculum minime est consuetudine receptum. Ratio 2. quia revera panis per decoctionem, et fermentationem cum aqua, aliam naturam acquirit, et ita fit quid unum panis et aqua ut evadat una substantia major, et ab invicem separari nequeant. Tantum ipse censeo admitti posse cum *Tamb. l. c.* ut quis actu, quo se reficit, infundens panem in aqua, aut vino, statim ori admoveat; quia tunc non intervenit fermentatio; et liquor deservit ad vehiculum cibi. Nec improbo quod ajunt *Salm. ib.* nempe quinque uncias (aut saltem quatuor, ut ait *Ronc.*) panis cocti non excedere notabiliter debitam quantitatem.

Probabiliter autem licitum est in cœnula edere jusculum ex herbis coctis cum aqua, et aceto, aut oleo, aut vino decocto, ut dicunt *Palaus p. 2. §. 2. n. 6. Dian. p. 10. tr. 14. R. 58. cum Laym. et Leand. et pag. 9. tr. 6. R. 8. Viva q. 10. a. 3. n. 3. cum Bon. et Tamb. Mazzot. tom. 1. pag. 427. ac Salm. cap. 2. n. 77. cum Nav. et Azor.* nec dissentit *Wigand. pag.* 139. *Resp.* 5. si adsit aliqua causa, alias ait esse veniale. Bene tamen advertit *Viva loc. cit.* oleum, et acetum computanda esse in pondus; et ratio est, quia oleum et acetum revera non habent rationem potus. Admittunt autem *Salm. loc. cit.* octo uncias ex leguminibus igne tostis: Negant vero posse sumi legumina cocta cum aqua, quia (ut dicunt) in hoc adversatur consuetudo; Sed id concedunt *Escob. tom. 12. l. 45. dub. 54. num.* 293. *et* 294. *Spor. l. c. n.* 32. *et Elbel num.* 483. Ceterum, quod dictum et supra de pane decocto, fortius vide-

tur posse dici de leguminibus quæ minoris sunt nutrimenti, quam panis.

» 3. In Confessione non sufficit dicere, non » servavi, aut fregi jejunium, sed addendum, » utrum refectione multiplici, an esu carnium. » Et, si hoc, utrum semel, an sæpius quanti- » tatem notabilem sumpserit: quia probabile sa- » tis est etiam in hac materia, parvitatem a » mortali excusare, ut docet *Bon. t. 2. D. ult.* » *p. 1. q. 2. et Tann. t. 3. d. 3. q. 3. dub.* » 5. v. gr. si coquus, aut ægroti minister pa- » rum carnis prægustent, *Escob. l. c. n. 54.* » *Sanch. in opusc. t. 2. l. 5. c. 1. dub. 12.* » *n. 10.* * (*Mediam unciam carnis, ait Pasq.* » *esse materiam parvam, sed merito rejicitur a* » *Salm. c. 2. n. 17. qui dicunt materiam par-* » *vam esse tantum octavam partem unciæ, ut* » *ajunt etiam Ronc. et Dian. ap. Croix num.* » 1305.) * vel ex aliis cibis quartam tantum » partem collationis serotinæ, sive unam vel » duas uncias sumat: hanc enim esse materiam » parvam, cum *Turrian. et Leon.* docet *Diana* » *p. 5. t. 5. R. 11. pag. 8. t. 7. R. 54.* esse » probabile. Si autem sæpius eodem die parum » sumeret, peccaret graviter; quia materiæ illæ » coalescerent in unam magnam, ut contra *Sa-* » *las* docet *Diana p. 3. tr. 6. R. 43.* * Acce- » dit auctoritas Pontificia damnans opinionem » oppositam. Vide *Propos. 29.* inter proscriptas » ab *Alexandro VII.* *. Denique, si sit in Qua- » dragesima, utrum fregeris esu ovorum, aut » lacticiniorum? Tametsi etiam *Dian. t. 9. R.* » *54. et t. 6. misc. R. 82.* citans multos Docto- » res, dicat, certum esse, quod sit mortale, » si non ex jure positivo, saltem ex consuetu- » dine, in omnibus fere mundi partibus rece- » pta, vesci ovis, et lacticiniis in quadragesi-

» sima : probabile tamen est, et tutum (saltem in Germaniæ partibus) esse tantum veniale. *Laym. c.* 1. *n.* 3. *Fagund. l.* 1. *c.* 2. *etc.* Tum quia, licet consuetudo habeat, ea tamen non semper sub peccato, præsertim mortali, obligat. V. *Fill. t.* 27. 3. *Bon. n.* 2. Tum quia Ecclesia non tam graviter ad hoc obligat; ut patet tum ex verbis ipsis, tum ex faciliore dispensatione in his, quam in carnibus, * (*Sed hodie hoc est improbabile ex Prop.* 3*. *damnata ab Alex. VII. relata supra num.* 1007.) *. Ob quam causam etiam laridi, et adipis usum facilius concedi posse pauperibus, docet *Laym. l.* 4. *t.* 8. *c.* 1. *n.* 5. Imo ait, nec divitem propter eum usum continuo damnandum esse peccati mortalis, præsertim cum *Sylv. verb. jejunium*, et alii dicant, ei, cui ovorum, et lacticiniorum usus permissus est, etiam laridi, et saginis permissum videri, idque non improbet *Az. l.* 7. *c.* 10. *q. ult.* V. *Laym.* hic, *Fagund. p.* 4. *l.* 1. *c.* 2. *num.* 20 ubi dicit, pinguedinem inter carnes non computari. V. *Dian. p.* 1. *t.* 9. *R.* 21. Verum in his videndum ubique, quid recepta piorum consuetudo ferat, a qua non temere recedendum. *Az. l.* 7. *cap.* 10. *qu. ult.* * (*Vide dicta num.* 1010.) *.

» Dixi : *si sit in Quadragesima*; quia extra eam licite vescitur ovis, qui debet jejunare, v. g. ob Jubilæum, *Henric. etc.* vel ex pœnitentia sacramentali, *Fag.* vel ex voto, aut in vigilia V. *Dian. p.* 1. *c.* 9. *R.* 5. *et* 6. * *Vide dicta n.* 1009.

1030. Quæritur I. Utrum, qui in die jejunii culpabiliter bis comedit in notabili quantitate, peccet graviter, si iterum comedat? Affirmat

prima sententia, quam tenet *Wigandt p.* 140. *num.* 101. *Resp.* 3. *Sylv. v. Jejunium num.* 22. *Elbel tom.* 2. *pag.* 154. *n.* 46. *cum Med. etc. Henno*: item *Major*, *ac Montesin. apud Salm. de* 3. *Præc. c.* 1. *n.* 7. Ratio quia, sicut præceptum abstinendi a carnibus est negativum, ita ut qui eas quoties comedit, toties peccet, prout omnes asserunt cum *Salm. c.* 2. *n.* 29. *Suar. Diana etc.* communiter, contra *Palud. Tab. etc.* Sic est illud per quod præcipitur abstinentia a secunda comestione. Negat vero *secunda* communis, et probabilior sententia, quam tenent *cum Busemb. num.* 1004. *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 1. *n.* 42. *et* 45. *Holzmann t.* 1. *pag.* 335. *n.* 8. *Anacl. pag.* 386. *n.* 20. *Mazzotta tom.* 1. *p.* 326. *Roncaglia de* 3. *Præcept. c.* 1. *qu.* 2. *R.* 2. *cum Az. Suar. Fag. Palaus tom.* 7. *tr.* 1. *D.* 3. *p.* 2. § 2. *num.* 8. *cum Caj. Val. Sa*, *Tol. Laym. Henr. etc. Salm. l. c. etc.* 2. *num.* 47. *cum Bon. Trull. Fag. et Bass.* Ratio 1. ut alii dicunt, quia præceptum jejunii est positivum, cum præcipiat principaliter per se unicam comestionem, unde non obligat semper ad semper; et proinde qui semel illud fregit, non peccat saltem graviter iterum comedendo; sed hæc ratio non convincit, nam si hoc esset præceptum mere positivum, peccaret qui prorsus nihil per diem comederet. Ratio 2. potior est, quia essentia jejunii consistit in unica comestione, ut clare videtur docere *D. Thomas* 2. 2. *q.* 147. *art.* 6. dicens: *Ecclesiæ moderamine statutum est, ut semel in die a jejunantibus comedatur.* Quapropter, destructa essentia jejunii, cessat præceptum. Dispar autem est ratio præcepti abstinendi a carnibus, ibi enim essentia præcepti consistit in unica comestione, quia facta secunda comestione, jam jejunium solutum est;

ideoque bis comedens non tenetur deinde jejunare, cum amplius jejunium servare non possit. Adde, quod hoc præceptum communiter sic DD. interpretantur; et hoc solum redderet probabiliorem sententiam nostram. Dixi autem *saltem graviter*, nam *Less. l.* 4. *c.* 2. *num.* 17. *Fill. tom.* 2. *tr.* 27. *num.* 24. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 1265. cum communissima (contra *Pal. Anacl. et Salm. ll. cc.*) dicunt id esse veniale, eo quod est contra finem legis, qui est carnis mortificatio: et quidem probabilius, quia contraire fini legis est quædam inordinatio, quæ ab omni culpa non videtur excusari.

Quæritur II. Utrum, qui inculpabiliter bis comedit in die, teneatur abstinere a tertia refectione? Negant *Bonac. de Præc. Eccl. D. ult. qu.* 1. *p.* 3. *num.* 8. *Holzman. l. c. pag.* 335. *Laym. c.* 1. *n.* 1. 13. *Pal. p.* 2. §. 2. *num.* 9. *Elbel l. c. et Spor. tom.* 1. *pag.* 285. *n.* 39. Quia, ut dicunt, adhuc in casu inadvertentiæ jam destructa est essentia jejunii. Sed affirmant *Azor. Val. Sa, Nav. etc. apud Bon. l. ut sup.* Ratio, quia is qui jejunium inadverteuter fregit, materialiter tantum fregit, et non formaliter; unde cum primum advertit ad jejunii legem, tenetur illam servare, ne formaliter lædat. Utraque sententia est probabilis, sed juxta dicta in præced. Quæst. prima videtur probabilior.

Quæritur hic III. an liceat cauponibus in die jejunii indiscriminatim ministrare omnibus cibos, et carnes? Affirmant *Viva Qu.* 10. *A.* 4. *num.* 7. cum communi, etiamsi dubitent, an aliquis petens excusetur, quin eum interrogent; quia in dubio nemo præsumitur malus. Imo etiamsi certo sciant eum non excusari, conce-

dunt tabernariis *Sanch. l. 7.* cum *Nav. Tol. Mol. etc.* apud *Viva ib.* posse adhuc invitare ad prandium; quia, ut dicunt, illa invitatio intelligitur conditionata, hoc est, *si vultis comedere, comedite apud me.* Ad carnes vero dicit *Viva* non posse invitare hospites, nisi expresse sub dicta conditione nuper enunciata. Sed hæc duo ultima non admittimus, nisi permissive, et accedat gravis causa excusans a peccato scandali, prout diximus *l. 2. n.* 80.

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent a jejunio?

1031. *Quatuor sunt causæ excusantes a jejunio, I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas. Vide omnia quæ de his dicit Busemb.*

1032. *I. Causa est* Dispensatio; *Possunt enim a jejunio dispensare* 1. *Papa.* 2. *Episcopi.* 3. *Parochi.* 4. *Prælati, de quibus singulatim agitur.*

1033. *II. Causa est* Impotentia. *Quinam excusentur de* Impotentia Physica. *Resp.* 1. *Infirmi.* 2. *Pauperes.*

1034. *Quinam excusentur de* Impotentia Morali? *Resp. Excusantur* 1. *Qui laborant dolore capitis. Vel qui nequeunt dormire: An autem hi teneantur mane sumere cœnulam?* 2. *Milites.* 3. *An uxores timentes indignationem a Viris; et an Viri non potentes reddere debitum?*

1035. 4. *Adolescentes.*

1036. 5. *Senes. Dub.* 1. *An Sexagenarii robusti teneantur jejunare?*

1037. *Dub.* 2. *An Feminæ quinquagenariæ?*

1038. *Dub.* 3. *Quid de senibus habentibus votum jejunandi?*

1039. *Dub.* 4. *An Religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia Regulæ?*

1040. *Dub.* 5. *An jejunium subrogatum voto castitatis, obliget Sexagenarios?*

1041. *III. Causa est* Labor. *Quæ sint artes per se laboriosæ? An excusentur Tonsores, et Sartores? An Pictores, Scribæ, et Horologiarii? An Molitores, Argen-*

1031. » RESP. Hæ sequentes; 1. Superioris
» *Dispensatio*; qua tamen non est opus, si ne-
» cessitas sit evidens, sed in dubio tantum; id-
» que sive ad esum carnium, sive ad secundam
» refectionem. Talis autem Superior Episcopus,
» et Parochus, etiam præsente Episcopo, quan-
» do legitima consuetudo sic habet. Imo *Sylv.*
» *et Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 9. *n.* 27. et *in*

» *opusc. t. 2. l. 5. c. 1. d. 5. n.* 18. absolu-
» te affirmat, posse dispensare præsente Epis-
» copo: quia, inquit, ad Episcopum non re-
» curritur in minimis, ut usus habet; quod
» Episcopi sciunt, et non contradicunt. Verum id
» totum pendet ab usu, et consuetudine, sine
» qua non licebit. V. *Trull. l. 2. c. 3. d. 7.*
» Item Prælatus, et in ejus absentia Vicarius
» illius, ut habent *Sanch. l. c.* respectu suo-
» rum Religiosorum. Non tamen Confessarius,
» licet privilegiatus, si non sit Parochus: quia
» non habet jurisdictionem in foro externo, *Salm.*
» *l. c.* contra *Pal.* Unde tantum potest judicare
» de justitia causæ. * (*Vel adesse causam ad*
» *non jejunandum. Viva d. n.* 5.)*. Causa
» autem valida ad dispensandum erit vel vera,
» vel quæ talis putatur; sufficit enim credulitas
» inculpata. Item cum quis bona fide putat se
» a jejunio excusari, etsi causa insufficiens sit,
» tantum venialiter peccare docet *Cajet.* At si
» vere bona fide putet se plane excusari, nullo
» modo peccare videtur.

» 2. Causa est *Impotentia*, qua excusantur,
» qui sine notabili damno non possunt jejunare:
» ut sunt juniores usque ad annum 21. com-
» pletum; quibus tamen post septimum annum
» carnes dari non debent. Item debiles, infir-
» mi, convalescentes, prægnantes, lactantes,
» etc. * (*Etiamsi lactantes sint robustæ, ut*
» *Viva q.* 10. *Art.* 4. *n.* 8. *Salm. num.* 126.
» *communiter. Idem Tamb. dicit de muliere*
» *mox conceptura, si jejunium ei nocere pro-*
» *babiliter possit. Hinc probabilis metus gravis ma-*
» *li, ut ait Viva art.* 4. *n.* 2. *aut gravis incommodi*,
» *ut dicit Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 1324. *cum Bon.*
» *Tamb. et Pasqual. excusat a jejunio**. Ratio est,

» quia hi omnes egent alimento multiplicato:
» uti et senes communiter sexagenarii, nisi evi-
» denter constet posse jejunare sine damno. In
» dubio autem an possint, non tenentur cum
» periculo tentare fortunam: quia cum de ætate
» constet, et robur sit dubium, non est expe-
» ctandum, donec deficiat; tunc enim irrecu-
» perabilis est defectus. *Gra. tom.* 2. *d.* 6. *tr.*
» 3. *p.* 1. *d.* 6. *s.* 5. *n.* 39. *Escob. Laym.*
» *l.* 4. *tr.* 8. *c.* 3. *Tann.* 2. 2. *d.* 3. *q.* 3. *dub.*
» 5. *Fill. tom.* 2. *tr.* 27. *p.* 2. *c.* 6. et ceteri
» communiter, contra *Nav. Sa, Sanch. de*
» *matr. t.* 2. *l.* 7. *d.* 32. *n.* 17. *et par.* 2.
» *consil. lib.* 6. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 7. item *Dian.*
» *p.* 1. *tr.* 9. *R.* 20. etc. qui absolute, sine
» omni restrictione, sexagenarios omnes a jeju-
» nio liberant. Quam sententiam *Trull.* tamquam
» communiorem et magis conformem tempori,
» et imbecillitati humanæ, ut ait, sequitur (cum
» *Molf. Ortiz. etc.*) *lib.* 3. *c.* 2. *d.* 7. *num.*
» 3. præsertim cum scrupulis, quibus exponit
» contraria, liberat. Quidam insuper id exten-
» dunt ad eos, qui pro toto tempore certis die-
» bus voverunt jejunium; adduntque esse pro-
» babile, quod sufficiat, si annus 60. sit in-
» choatus, eo quod is in favorabilibus habeatur
» pro completo. *Diana p.* 5. *t.* 14. *R.* 83. ex
» *Naldo, et Sanch.* Idem *p.* 9. *t.* 7. *R.* 73.
» *ex Trull.* et aliis 6. Eademque ætate, uti et
» ante annum 21. Regulares non teneri ad je-
» iunia sui Ordinis, probabile affirmat *Dian. p.*
» 9. t. 7. *R.* 73. ex aliis 4. qui etiam proba-
» bile censet excusari feminas quinquagenarias,
» *p.* 9. *t.* 7. *R.* 93. Ex aliis 4. Denique pau-
» peres, qui non habent alium cibum præter
» prohibitum, vel non sufficientem pro unica
» refectione. Vide *Sanch. in opusc.* ubi ex *Nav.*

» *Gabr. Ang.* excusat eos qui laborant tertiana,
» vel quartana, item qui ex vacuitate stomachi
» notabilem capitis dolorem, vel tota nocte ca-
» lefieri, aut dormire non possunt. Neque hos
» teneri mane sumere collatiunculam, et vespere
» cœnam, notat *Diana p. 1. t. 9. R. 51. ex*
» *Fill.* et aliis 3. quia nemo tenetur pervertere
» ordinem refectionum.

» 3. Causa est *Labor*, vel Officium, cum quo
» jejunium non possunt consistere, qualis est agri-
» colarum, et multorum opificum, ut fabrorum,
» pistorum, sutorum; etc. (etsi de sutoribus
» neget *Angles*; cujus sententiam *Sanchez* di-
» cit esse veram, si non suant, sed tantum scin-
» dant corium, et materiam præparent); non
» tamen pictorum, sartorum, quorum labor exi-
» guus est. Excusat etiam *Laym. l. 4. t. 8. c.*
» 3. figulos, argentarios, lignarios, fullones
» cœmentarios, coriarios, et textores. *Dian. p.*
» 4. t. 4. *R.* 138. *et Gordon. t. 2. l. 6. q.*
» 18. *c.* 6. versantes prælum typograficum, non
» tamen typorum compositores; fossores autem
» ferrarios, et similes, etiam in die uno, vel
» altero, quo non laborant, excusat *Azor. etc.*
» *cum Dian. p. 1. t. 9. R. 9.* Similiter excu-
» satur qui pedibus facit iter per magnam die
» partem, ut ait *Sanch. in opusc. loc. cit. Vid.*
» *Fill. n.* 119. Ratio horum omnium est, quia
» communiter horum vires non sufficiunt ad hu-
» jusmodi labores cum jejunio.

» Dixi, *pedibus*, quia multi non excusant
» equites; longa tamen equitatio ad plures dies
» ut docet *Filliuc. tract.* 37. *c.* 6. merito excu-
» sat. Ubi etiam concedit ob labores præceden-
» tes et subsequentes, posse aliquem excusari,
» si probabiliter debilitatus, vel debilitandus pu-
» tetur, ita ut officio rite fungi nequeat. V. *Bon.*

» dist. ult. quæst. 4. n. 11. Ex eodem capite
» Doct. excusant conjugem, si debitum reddere
» non possit, quando jejunat; uti et uxorem,
» quæ ob maciem non possit cum jejunio se vi-
» ro gratam præstare. *Bon. loc. cit.* Atque,
» universim loquendo, nemo tenetur opus, ad
» quod obligatur, omittere ob præceptum jeju-
» nii, ait *Cajet.* Quod intelligo, nisi ista obli-
» gatio sit valde levis, et rationabiliter postpo-
» nenda obligationi jejunii.

» 4. Est *Pietas*, vel majus bonum. Unde ex-
» cusantur, qui cum jejunio non possunt vacare
» operibus melioribus, v. gr. Concionatores,
» Præceptores ordinarii, Confessarii, Cantores,
» et quotquot opera charitatis, et misericordiæ
» tam corporalia, quam spiritualia exercent,
» etiam ob mercedem, si ea cum jejunio pera-
» gere non possunt. *Fill. t. 2. tr. 27. p. 2. c.*
» *6. num. 24. Azor. p. 1. l. 7. c. 28. Fern.*
» *Navar. Sylvest. Fagund. etc.* Atque hi quidem
» omnes intelligunt, et fere addunt, quando eo-
» rum labores cum jejunio non possunt consiste-
» re. *Diana* autem (absolute loquendo) *p. 1.*
» *t. 9. R. 9.* Prædicatores, qui diebus quadra-
» gesimalibus (intelligo omnibus) concionantur,
» putat a jejunio excusandos, quia, inquit, sum-
» mopere laborant; non item eos, qui Domi-
» nicis tantum concionantur, nisi sint debiles.
» *Sanchez* tamen *in consil. p. 2. l. 5. c. 1. d.*
» *13. n. 6. 7. et 8. Trull. l. 3. c. 3. d. 7.*
» putat a jejunio Quadragesimæ communiter, et
» regulariter excusari eos, qui ter, vel quater
» in hebdomada concionantur cum fervore. Le-
» ctoribus vero *Dian. l. c. cum Fagund. p. 4.*
» *l. 1. c. 8. n. 19.* censet non omnes excusan-
» dos, sed eos tantum, quorum labor est im-
» probus, vel qui ita sunt debiles, ut satisfa-

» cere non possint. Idem fere sentit *Sanch.* li-
» cet *l. cit.* putet Lectores eos, qui quotidie
» quatuor lectiones legunt (ut in Societate fa-
» ciunt præceptores Grammaticæ) satisfacere,
» si media Quadragesima, sive ter in hebdoma-
» da jejunent, eo quod sit magnus labor, et
» paucis annis sic fatigentur, ut progredi non
» possint; sic ille. Verum præstat, ut Supe-
» riores, ad tollendum scrupulum, cum talibus
» dispensent; ut monet idem *Sanch. l. c.* Nam
» in omnibus istis regula certa, et universalis
» statui non potest alia, quam quod lex Eccle-
» siæ non obliget cum magna difficultate, ut
» notat *Laym. c. 2. n. 3.*

» 5. *Charitas*, vel etiam urbanitas secundum
» quosdam excusat etiam a veniali eum, qui
» die jejunii rogatus ab amico, modicum cibi
» sumit, *Med. Fab. Fill. Dian. p. 2. t. 9. R.*
» *29.* vel qui ad excitandum infirmorum appe-
» titum, comedit parum, etiam carnis. *Sanch.*
» *Dian. p. 3. t. 5. R. 32.*

1032. Quatuor igitur sunt causæ excusantes a jejunio; I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas. De his seorsim hic, et accurate censeo disserendum, cum sint res omnes pertinentes ad praxim, et scitu necessariæ. Sedulo curavi super hoc puncto quamplures Auctores observare, et hic recensere, eo quod Doctorum auctoritas in hoc redundat in probabilitatem intrinsecam, cum agatur de re quæ valde pendet ab æstimatione Sapientum. Et quia pluries infra in singulis sententiis eosdem AA. sæpe citare mihi opus erit, ideo, ne citationes iterum semper repetam, loca Doctorum de hoc puncto agentium, quos observavi, hic congero: Hi sunt *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. ex dub. 1. pag. 90. Laym. l. 4. tract. 8. c. 2. pag. 144. Less.*

lib. 4. *c.* 2. *pag.* 590. *Azorius tom.* 1. *l.* 7. *c.* 17. *ex pag.* 830. *Petrocorens. tom.* 2. *ex pag.* 191. *c.* 3. *Escob. tom.* 12. *l.* 94. *Palaus tract.* 30. *D.* 3. *p.* 2. §. 5. *pag.* 22. *Bon. tom.* 2. *de Præc. Eccl. D. ult. q.* 1. *p. ult. pag.* 413. *P. Concina tom.* 5. *de Præc. Eccl. Dissertat.* 2. *ex pag.* 308. *Sporer Append. ad* 3. *Præc. Sect.* 4. §. 1. *pag.* 286. *Roncaglia tr.* 9. *de Jejun. c.* 2. *pag.* 266. *Salm. de* 3. *Pr. tr.* 23. *c.* 2. *p.* 7. *pag.* 362. *Wigandt. tr.* 5. *E.* 4. *pag.* 137. *Holzmann tom.* 1. *p.* 3. *de Pr. Eccl. tr.* 1. *c.* 3. *pag.* 335. *Abelly tract.* 2. *c.* 5. *pag.* 414. *Viva de* 3. *Pr. q.* 10. *art.* 5. *ex pag.* 115. *Anacl. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 7. *pag.* 392. *Croix l.* 2. *p.* 3. *ex n.* 138. *Tamb. l.* 4. *c.* 5. §. 7. *pag.* 140. *Elbel tom.* 2. *Conf.* 18. *pag.* 183. *Mazzotta tom.* 1. *de* 3. *Præc. D.* 1. *q.* 4. §. 4. *p.* 428. *Felix Potestas de Pr. Eccl. ex pag.* 308. *Renzius tom.* 2. *de Pr. Eccl. ex p.* 592. *etc. ut infra.*

I. Causa est *Dispensatio*; circa quam rogatur, quisnam possit in jejunio dispensare? Resp. 1. Papa habet potestatem dispensandi a jejuniis in universam Ecclesiam, et quidem valide etiam sine justa causa, quamvis non licite. Quomodo autem peccet dispensando sine causa. Plures censent peccare graviter, ut *P. Concina pag.* 330. *n.* 2. *et Sotus, Covarr. Cordud. Tap. etc. ap. Salm. de. Leg. c.* 5. *n.* 61. qui id putant probabile, quia hoc esset contra bonum commune, ad quod leges ordinantur. Sed satis probabiliter dicunt peccare tantum venialiter *Sanch. de Matr. l.* 8. *D.* 18. *n.* 7. *Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 22. *n.* 13. *et Salm. l. c. n.* 66. *cum Basil. Pal. Salas, Vill. etc.* modo tamen scandalum, vel aliud damnum absit. Ratio; quia hoc quod non omnes conformentur in observantia legum humana-

rum, non videtur tam gravis deordinatio, ut damnetur de mortali.

2. Episcopi possunt etiam dispensare cum subditis suis pro casibus occurrentibus, sed nonnisi ex justa causa; alias dispensatio erit nulla. Si vero causa non videtur omnino sufficiens ad dispensandum, vel dubitetur, an sufficiat, poterit Episcopus partim dispensare, et partim commutare jejunium in aliud pium opus, ut ajunt *Roncaglia c. 2. Reg. in praxi 4. et Viva n. 4. cum Tamb.* Potest etiam Episcopus ob aliquam specialem causam dispensare pro una vice in lege universalis jejunii, aut commutare, cum ejus Officium sit saluti suarum ovium invigilare, et scandala infirmorum tollere, puta si periculum sit alicubi jejunium non observari, ita *Laym. cap. 3. n. 5. Azor. c. 18. q. 5. et Salm. de 3. Pr. c. 2. num. 160. cum Caj. Armill. Tab. Trul.* Sed Summ. Pontif. Benedict. XIV. in Bulla *Prodiit jam dudum. §. 10. (vide Bullar. Tom. 3.)* dixit sententiam oppositam, nimirum non posse Episcopos pro universo grege dispensare in lege jejunii, esse non modo communiorem cum *Raynaud. Merat. Diana, Monacell. Leand. et Ferrar.* sed etiam magis rationi consentaneam. Et sic ait ipse respondisse quibusdam Episcopis rogantibus, an possent vigiliam S. Mathiæ occurrentis in ultimo die bacchanaliorum ad præcedens sabbatum transferre. Hinc ipse Benedictus licentiam eis impertivit, ut pro illo anno prædictam vigiliam anticiparent. Vicarii autem Episcoporum non possunt dispensare, nisi ex speciali facultate ipsis concessa, ut ait *Viva art. 5 n. 5.* Neque possunt dispensare Abatissæ, aliæque superiores Monialium, cum ipsæ nullam habeant jurisdictionem spiritualem; possunt tamen in aliquo casu declarare, Moniales subditas

ad jejunium non teneri. Ita *Concina tom.* 5. *p.* 331. cum aliis passim. Vide dicenda *l.* 4. *num.* 53. *et* 61.

3. Parochi, licet dubitetur inter DD. an ex vi juris communis possint dispensare in jejuniis, jure tamen consuetudinis certe id possunt ex justa causa cum suis subditis particularibus, non vero pro tota Parochia. Ita ex communi sententia, quam tenet *Laym. c.* 3. *n.* 8. *Less. n.* 45. *P. Concina p.* 331. *n.* 4. *Elbel n.* 504. *Sanch. de Matr. l.* 8. *D.* 9. *num.* 27. *Holzm. pag.* 436. *n.* 19. (quamvis hic permittat tantum ad unum vel alterum diem, sed alii absolute loquuntur) item *Salm. c.* 2. *n.* 155. *cum Cajet. Suar. Sylvest. etc.* Ratio, quia hoc expedit ad suave regimen Ecclesiæ; nimis enim grave foret ex locis remotis adire Episcopos ad obtinendam dispensationem, cujus necessitas occurrit in diem. Vide *lib.* 2. *n.* 109. *et l.* 2. *n.* 288. Imo valde probabiliter potest Parochus in iis dispensare, etiam præsente Episcopo; quamvis enim Parochi de jure hanc jurisdictionem non habeant; habent tamen, ut dictum est, ex consuetudine, quæ satis potest jurisdictionem tribuere, ex *c. Contingat de Foro compet.* ita *Sanch. Concina et Salm. loc. cit. cum Lop. Azor.* et aliis supra relatis. Id possunt etiam Vicarii Parochorum, qui exercent actus parochiales jurisdictionem exigentes, nisi Parochi expresse repugnent, ut *Salm. cum Sanch. Palac. Pasqualig. etc.*

4. Possunt etiam dispensare cum suis subditis, et adhuc cum semetipsis, omnes Prælati Religiosorum, etiam inferiores, atque Vicarii Superiorum localium: Ita *Concina p.* 331. *n.* 5. *et Elbel n.* 503. cum aliis communiter. Ratio, quia Regulares Superiores veram habent

jurisdictionem spiritualem supra subditos suos, ut eis provideant in illis quæ ad ipsorum bonum regimen pertinent.

Hic autem maxime advertenda est de omnibus hujusmodi facultatem dispensandi habentibus doctrina communis, quam tradit *D. Thomas* 2. 2. *quæst.* 147. *art.* 4. nimirum: *Si causa sit evidens, per seipsum licite potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente, vel si non posset de facili recursus ad Superiorem haberi. Si vero causa sit dubia, debet aliquis ad Superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi.*

1033. II. Causa est *Impotentia*, sive Physica, sive Moralis. Ex impotentia *Physica* excusantur 1. Infirmi, quibus jejunium timetur posse notabile damnum afferre; Hinc dicunt *Elbel n.* 257. *et Viva art.* 5. *n.* 2. quod, si quis sibi persuadeat ex experientia, vel ex probabili ratione, jejunium graviter nociturum, non tenetur jejunare. Sed ideo etiam excusantur, qui laborant febri tertiana, vel quartana, vel qui ab ea immediate convaluerunt, *Holzm. n.* 14. Item debiles qui una vice alimentum sufficiens non possunt sumere, ut *Sanch. dub.* 14. *n.* 11. *cum Sylvest. et Angles*, *ac Holzm. numer* 14. *cum Laym.* Item prægnantes, et lactantes, quibus aliquando permittunt etiam carnes, si puer sit infirmus, aut ei immineat periculum infirmitatis, vel si mater sit debilis, ut *Roncaglia c.* 2. *n.* 1. *et Holzm. n.* 18. Imo prægnantes peccarent, si pluries jejunarent; Secus si unum vel alterum jejunium aliqua mulier robusta ferre vellet, ut *Petrocorens. tom* 2. *p.* 198. *cum Nav.*

2. Excusantur pauperes, qui non habent pran-

dium perfectum pro unica congrua refectione. Ita communiter *Lessius c.* 2. *num.* 40. *Sanch. dub.* 14. *n.* 1. *Elbel n.* 507. *Sporer num.* 55. *Holzm. n.* 13. *et alii ex D. Thoma* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 4. ubi ait : *Excusari videntur illi, qui frustatim eleemosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.* Hinc valde probabiliter dicunt *Sanch. dub.* 14. *n.* 3. *cum Angles*, *Salm. n.* 133. *et Roncaglia q.* 4. *R.* 1. (contra *Mazzotta*) quod si quis non haberet nisi panem et legumina, aut herbas, non teneretur ad unicam refectionem : Licet enim esset is ad hujusmodi obsonia assuetus, tamen ideo se sufficienter sustentat, quia pluries in die, et pluries in magna quantitate se reficere solet iis cibis, qui sunt modicæ nutritionis.

1034. Impotentia autem *Moralis* etiam excusat a jejunio: et hæc est, quando jejunium non sine gravi incommodo, sive sine magna difficultate extrinseca, quæ magno incommodo æquiparatur, substineri potest, ut dicunt *Abelly p.* 412. *n.* 2. *Viva n.* 3. *Tamb. n.* 14. *et Croix n.* 1324. *cum Bon. etc.* Hinc 1. non tenentur jejunare ii, quibus jejunium affert gravem capitis dolorem, ut dicunt *Holzmann. num.* 14. *Elbel n.* 507. *et Sanch. dub.* 14. *n.* 10. *cum Abul. Navar. et Gabr.* 2. Excusantur ii qui jejunando non possunt noctu calefieri, vel per notabile tempus somnum capere, ut communiter docent DD. ut *Sanch. dub.* 14. *n.* 10. *et Salm. c.* 2. *n.* 125. *Pal. n.* 9. *Spor. n.* 53. *Holzm. n.* 14. *Less. n.* 40. *Laym. n.* 3. *etc.* An autem isti teneantur eo casu mane sumere collatiunculam, ut sero possint comedere, et sic servare jejunium? affirmant *Roncaglia c.* 1. *Reg. prax.* 4. *Concina pag.* 310. *n.* 41. *Salm. c.* 2. *num.*

83. *et Croix n.* 1325. *cum Sanch. dub.* 27. *n.* 4. Ratio, quia ille qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media non difficilia. Sed valde probabiliter id negant *Elbel. n.* 507. *Tamb.* §. 7. *n.* 14. *Fill. tom.* 2. *tr.* 27. *c.* 6. *num.* 130. *Viva a.* 5. *n.* 3. *cum Fagund. Diana p.* 1. *tr.* 9. 51. item *Lop. Sanctius, et Loth. ap. Croix loc. cit.* Ratio, ut alii dicunt, quia nemo tenetur ordinem pervertere, sed potest communi aliorum consuetudini se uniformare. At hæc ratio debilis est, nam refectionem ad vesperam transferre, revera non est ordinem pervertere, sed illum perfectius servare, cum hæc erat antiqua disciplina. Ratio potior est, quia dilatio comestionis usque ad vesperam revera medium est non solum extraordinarium, sed grave afferens incommodum, cum in eo non leve perferatur incommodum, qua ratione derogatum est antiquæ disciplinæ, quæ olim tam rigorose fuit observata.

3. Excusantur milites, sive sint in castris, sive in hospitiis, ut dicunt communiter *Concina pag.* 323. *n.* 2. *Roncag. c.* 2. *Reg. prax.* 2. *et Salm. cap.* 2. *n.* 141. *cum Leand. Pasqualig. et aliis.* Ratio, tum quia ipsi magnos labores perferunt, tum quia statis horis non possunt comedere, nec congruum habent cibum pro jejunio.

4. Excusantur uxores, quæ alias jejunando magnam paterentur indignationem a viris, ut *Less. n.* 44. *Azor. c.* 18. *q.* 7. *Viva art.* 6. *n.* 6. *Sanch. de Mat. l.* 9. *D.* 3. *n.* 13. *et* 26. *Salm. c.* 2. *n.* 127. *Holzmann. n.* 16. *et Sporer n.* 65. *cum Cajet. Sylvest. Nav. Laym. etc.* Modo jejunium a viro non prohibeatur in contemtum Religionis, vel præcepti Ecclesiæ. Pariter *Sanch. loc. cit. de Matr. n.* 12. *Viva*

art. 6. *n.* 3. *et Tamb. n.* 45. excusant a jejunio puellam petentem nuptias, si timeat jejunando notabiliter deformari. Sed recte ait *Croix n.* 1326. hoc practice vix esse probabile, cum vix accidat ex jejuniis ordinariis Ecclesiæ hanc notabilem deformitatem causari. Bene autem excusantur viri, si jejunando non possent uxoribus debitum reddere, quia præceptum justitiæ debet prævalere præcepto humano jejunii. Ita *Sanch. loc. cit. n.* 10. *cum Cajet. Arm. Nav. Sa*, *Val. etc. Laym. n.* 4. *Holzmann. n.* 16. *Tamb. n.* 37. *et Salm. c.* 2. *n.* 127. *cum Less. etc.* Idem sentit *Concina pag.* 317. *n.* 14. sed censent teneri virum prius precibus hortari conjugem, ut a petendo desistat: Si tamen hoc omitteret, non putarem eum peccare, saltem mortaliter. Si autem vir servans Ecclesiæ jejunia, et alia moderata ex devotione, redderetur minus potens ad debitum reddendum, non teneretur ab eis abstinere; quia non tenetur cum spirituali jactura illa omittere, ut potentiorem se reddat, uti dicunt *Sanch. n.* 5. *cum Gabr. Soto*, *Sylv. Angles etc.* ac *Croix n.* 1338. *cum Cornejo*, *et Steph.* Non autem excusantur conjuges a jejunio, si cum illo debitum petere non possint, ut *Croix loc. cit. et Tamb. num.* 40. qui tamen *n.* 41. probabiliter excusat conjugem advertentem in altero, nisi petat, periculum incontinentiæ, vel gravem suspicionem concipere quod ipse adulteratus fuerit, vel aliam diligat.

1035. 5. Excusantur universe Adolescentes usque ad annum 21. completum, ut docet *D. Thom.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. cum aliis communiter: Hi enim indigent majori et crebriori cibo, tam ad augmentum naturæ, quam ad vires solidandas. Sentit autem *Durandus in* 4. *Dist.* 15. *quæst* 10. *art* 4. quod, si aliquis adole-

scens esset robustus, et in ipso natura jam attigerit terminum augmenti, is teneretur ad jejunia; sed hæc opinio est contra communem, et contra *D. Thomam l. cit.* qui prorsus deobligat juvenes ante finem tertii septennii, et tantum subdit; *Conveniens tamen est, ut etiam in hoc tempore ad jejunandum se exerceant.* An vero aliquis adolescens complens 21. annum, v. gr. hora tertia, vel nona, teneatur eo die jejunare? Negant *Escob. pag.* 108. *n.* 364. *Sporer pag.* 286. *n.* 41. *et Trull. Diana, etc. ap. Salm. cap.* 2. *n.* 120. quia, ut hi dicunt, præceptum jejunii respicit totum diem integrum, tamquam unicum objectum præcepti. Sed probabilius affirmant *P. Concina p.* 289. *num.* 3. *Sanch. de Matr. lib.* 2. *D.* 24. *num.* 23. *et Salm. l. cit. cum Bon. etc.* Ratio, quia præceptum obligat statim ac tempus obligationis advenit; prout qui perveniens ad locum, ubi tenetur ad jejunium, obligatur jejunare, statim ac pervenit.

1036. 6 Excusantur Senes; Sed de his dubitatur 1. an sexagenarii indistincte sint ab obligatione jejunii immunes? Communiter DD. docent sexagenarios excusari in dubio de validitate virium, nisi oppositum constet, ita *Bonac. p. ult. n.* 4. *Less. n.* 41. *Laym. n.* 2. *Sanch. dub.* 4. *n.* 7. *Abelly n.* 2. *Sporer. n.* 50. *cum Nav. Tol. etc.* Ratio, quia in istis præsumtio in dubio stat pro imbecillitate virium, ut a jejunio excusari censeantur. Sed dubium fit, an teneatur jejunare, si quis certe robustus inveniatur? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent, *Fill. tr.* 27. *cap.* 6. *q.* 4. *n.* 112. *Elbel. n.* 458. *Bon. p. ult. num.* 4. *cum Valent. Abul. Rodr. Reg. Laym. num.* 2. *cum Nav. Cajet. Tol. Sa, etc.* Ratio, quia illi qui in ea ætate vires validas habent, non reputantur ut senes. Hæc quidem

est probabilis, sed non minus probabilis est sententia opposita, quam tenent *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 22. n. 17. Escob. pag. 108. n. 367. Holzm. n. 17. Roncaglia quæst. 4. R. 1.* qui eam tutam vocat, *Viva artic. 6. num. 8. cum Trull. lench. Molf. etc. Salm. cap. 2. n. 130. cum Villal. Leand. etc.* et probabilem putant *Azor. cap. 17. q. 4. Palaus § 5. n. 6. cum Sa, et Angles, Elbel pag. 166. n. 458. ac Mazzott. tom. 1. pag. 428.* Ratio, tum quia sic fert universalis consuetudo, ut testantur communius DD. apud *Roncaglia*; tum quia alias esset res multis scrupulis obnoxia, examinare, an aliquis sexagenarius sit vel ne sufficienter robustus ad jejunium substinendum. Sed ratio potior est, quia hujusmodi senes, tam ob virium imbecillitatem, quam ob defectum caloris, nequeunt simul alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori; et licet nonnulli in tali ætate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum, et inconstans, cum negari non possit in hujusmodi senibus vires deficere et prolabi in interitum, ita ut si in morbum incidant, difficulter perfecte convalescunt, unde *Galenus lib. 5. de Sanit. tuenda* sic dixit: *Senibus simili ratione iis, qui ex morbo convalescunt, in victu esse curandum.* Hinc commune adagium prodiit; *Senectus ipsa morbus est.*

Nec obstat dicere cum *Elbel*, quod senes ante sexagenarium annum certe tenentur ad jejunium: unde cum dubium accedat, an deinde ob ætatem excusentur, possidet præceptum. Nam respondetur I. quod, cum dubitatur, an lex comprehendat aliquem casum, aut subjectum, non obligat; quia tunc prorsus perinde est, ac si dubitetur, an existat lex vel non pro illo casu, aut subjecto; et ideo possidet libertas,

ut docent *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 33. *Palaus tom.* 1. *tr.* 1. *D.* 3. *p.* 7. *n.* 2. *cum Salas*, *Salm. de Leg. c.* 2. *num.* 110. *et Tamb. Dec. lib.* 1. *c.* 3. §. 7. *verb. Leges*, *n.* 1. An vero sexagenarii comprehendantur a lege, vel non, est quidem dubium, imo valde probabiliter negatur, ut ostendimus; unde hoc casu, non lex, sed libertas possidet. Respondetur 1. quod, etiamsi eo casu possessio staret pro lege, sexagenarii nec etiam tenentur ad jejunium; quia, cum senes ad eam ætatem perveniunt, duobus ipsi obligationibus obstringuntur, una servandi præceptum Ecclesiæ, altera tuendi valetudinem, unde sicut in dubio prudens timor gravis incommodi excusat a recitatione Officii, ut communiter dicunt *Holzmann tom.* 1. *pag.* 451. *n.* 486. *Viva de* 1. *Præc. q.* 3. *art.* 6. *n.* 3. *Salm. de Hor. Canon. c.* 3. *n.* 36. *cum Sanch. Pelliz. Trull. et aliis*, ac ipse *Elbel tom.* 2. *p.* 556. *n.* 443. ita excusat etiam sexagenarios a præcepto jejunii; præceptum enim naturale servandi sanitatem præponderat præcepto ecclesiastico jejunii, cum in talibus senibus adhuc robustis, ut ait *Palaus n.* 8. semper adest periculum moraliter certum gravis nocumenti, aut diminutionis virium, quæ, semel amissæ, nunquam recuperantur.

An autem annus sexagesimus debeat esse completus, ad excusandum? Affirmant *Sporer*, *et Elbel. ll. cc.* Sed alii dicunt sufficere, ut sit inchoatus, *Viva art.* 6. *n.* 8. *Mazzott. tom.* 1. *pag.* 428. *Diana p.* 6. *tract.* 14. *R.* 83. *cum Naldo*; et probabile putat *Palaus* §. 5. *n.* 6. *cum Sa*, *Angles*, *et Llamas*. Ratio, quia communiter dicitur sexagenarius, qui annum sexagesimum inchoavit.

1037. Dubitatur 2. An excusentur a jejunio

feminæ quinquagenariæ? Prima sententia affirmat, quam tenent *Escobar p.* 109. *num.* 372. *Renzius p.* 593. *quæst.* 4. *et Narbona*, *Machad. ac Pelliz. ap. Diana p.* 9. *tract.* 7. *R.* 73. et hanc approbat etiam *Sanch.* qui licet *in Tract. de Matrim.* in dubium revocaverit, in Opusculo tamen consiliorum *dub.* 4. *n.* 5. *cum Cajet. et aliis* eam absolute docet: et probabilem putant *Viva art.* 6. *n.* 8. *et Mazzott. tom.* 1. *p.* 428. Ratio istorum, quia in feminis antecedit senectus, ita ut quinquagenariæ nequeant amplius generare. *Secunda* vero sententia, quam tenent *Laym. c.* 3. *Salm. c.* 2. *n.* 131. *Tamb.* §. 7. *n.* 5. *Croix n.* 1318. *Holzm. p.* 336. *n.* 17. *Elbel. p.* 184. *n.* 507. *Anacl. p.* 393. *n.* 64. negat quinquagenarias excusari, nisi adsit specialis circumstantia infirmitatis, vel debilitatis; quia experientia constat, quod feminæ sine detrimento valetudinis facilius jejunant, cum ipsæ minori indigeant cibo. Primam sententiam non audeo improbare, sed neque audeo probabilem dicere, dum video illam a *Laym. Tamb. Elbel*, *et La-Croix* cum aliis omnino rejici, et *Dianam* dubitare de sua probabilitate.

1038. Dubitatur 3. An qui voverit jejunare, puta semel in hebdomada, *toto vitæ suæ tempore*, teneatur ad jejunium in ætate sexagenaria? *Prima* sententia, quam tenent *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 11. *n.* 54. *Bon. p. ult. num.* 4. *Renzius tom.* 2. *pag.* 594. *q.* 6. *Palaus* §. 5. *num.* 8. *Escobar l.* 94. *n.* 379. *et Tamb.* §. 7. *n.* 9. *cum Fag. ac Diana*, negat, nisi quis expresse voluerit obligare ad jejunandum post sexagesimum annum. Ratio istorum, quia votum, cum sit lex particularis, non obligat nisi ad instar legis Ecclesiasticæ. *Secunda* tamen verior sententia, quam tenent *Laym. num.* 3.

Sporer n. 51. *Anacl. n.* 78. *Holzmann. n.* 26. *Elbel n.* 528. *et Ronc. cap.* 2. *q.* 4. *R.* 1. affirmat teneri, nisi adveniat specialis ratio debilitatis. Ratio, quia votum, quamvis obliget ad instar præcepti Ecclesiastici quoad modum, non tamen quoad personas; unde sicut adolescens ante 21. annum potest se obligare ad jejunandum, ita et senes post annum sexagesimum; et satis præsumitur ad id voluisse se obstringere, qui vovit jejunium *usque ad mortem*, sive *toto vitæ suæ tempore.* Secus autem dicendum cum *Anacl. et Elbel*, si quis voveat sine tali expressione, et non advertat ad ætatem sexagenariam; tunc enim non tenetur, quia eo casu vel censetur se obligasse ad instar præcepti ecclesiastici, juxta primam sententiam: vel quia tunc supervenit notabilis mutatio, ad quam si advertisset, non intendisset se obligare, juxta dicta *n.* 226.

1039. Dubitatur 4. An Religiosi sexagenarii excusentur a jejuniis Regulæ? Affirmant *Sporer p.* 287. *n.* 51. *Holzm. p.* 340. *n.* 26. *Tamb. de Jure Abb. D.* 12. *q.* 5. *n.* 7. item *Rodr. Pasqualig. et Sanctius ap. Salm. c.* 2. *n.* 132. Quia pariter dicunt præceptum Regulæ obligare ad istar præcepti ecclesiastici. Sed negant *Azor. qu.* 3. *Elbel pag.* 167. *n.* 480. *Roncaglia q.* 4. *R.* 1. *et Salm. c.* 2. *n.* 132. *cum Bordon. etc.* Ego distinguendum puto, et dico non excusari, si in Regula, quam Religiosi profitentur, expresse promittatur observantia *usque ad mortem.* Secus, si promissio fit sine illa clausula *usque ad mortem*, juxta id quod dicimus in præcedenti dubio. Et hujus sententiæ videntur quidem esse *Salm.* cum asserant in eorum Regula (secundum quam loquuntur) observantiam *usque ad mortem* promitti.

1040. Dubitatur 5. An jejunium subrogatum

voto castitatis obliget voventem post 60. annum? Negat *Tamb.* §. 7. *ex n.* 10. *cum aliis*, quia in illa ætate, ut ait, ipsa senectus, utpote magnis infirmitatibus obnoxia, æquivalens est morbus a jejunio excusans. Affirmat vero *La-Croix n.* 1320. dicens, quod sicut senes tenerentur in ea ætate ad castitatem, sic tenentur ad jejunium illius vice impositum. Sed hæc ratio non convincit, nam nimis probat: probaret enim, quod si vovens gravi laboraret morbo, adhuc teneretur ad jejunium. Quapropter, cum senectus morbo æquiparetur, eisdemque ærumnis subjiciatur, non omnino improbabilis videtur prima sententia; Sed cum res sit valde dubia, putarem hunc teneri ad impetrandam dispensationem, pro qua ætas illa est quidem sufficiens causa.

1041. III. Causa est *Labor.* Ante omnia hic est advertenda Propos. 30. damnata ab Alex. VII. quæ dicebat: *Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii; nec debent se certificare, si labor sit compatibilis cum jejunio.* Merito Pontifex præfatam propositionem damnavit, quia secundum eam omnes laborantes, sive ob officium, sive ob recreationem, sive labor esset compatibilis, sive non cum jejunio, essent excusati, quod falsum est. Ideo igitur fuit illa proscripta, quia nimis generaliter loquebatur. Ceterum omnes artes, quæ exerceri non possunt nisi cum ingenti corporis agitatione, a jejunio excusant, eo quod in eis multi spiritus consumuntur. Hujusmodi artes laboriosas exercere, et a jejunio excusari, ex communi sententia dicuntur Fossores, Agricolæ, Lapidicinæ, Figuli, Textores, Lanarii, Fullones, Bajuli, Aurigæ, Nautæ remigantes, Fabri lignarii, ferrarii, et murarii;

ità communiter *Salm. c. 2. num. 136. Concina pag. 320. num. 2. Elbel num. 508. et alii.* Iis merito adduntur Cursores cum *Sanch. dub. 10. num. 6. Wigandt n. 92. Ronc. c. 2. Reg. in prax. 2. Sporer num. 58.* Sutores, qui calceos conficiunt, non vero qui coria scindunt, *Sanch. d. dub. 10. n. 7. Salm. n. 136. Elbel n. 508. Azor. q. 8. Pal. n. 10. Wigandt num. 92. et Sporer n. 58.* Item Furnarii, *Salm. n. 136. Holzm. n. 15. Palaus n. 8.* Pistores, *Azor. q. 8. Elbel n. 508. Pal. n. 8. Holzm. n. 15.* Coqui, plures dapes et multis personis præparantes, si fere per diem laborent, ut *Salm. et Spor. ll. cc. Ronc. Reg. 2. in Prax. et Tamb. n. 27.* Secus, si pauca fercula parent, vel tantum præsideant inferioribus ministris. Typographi prælum versantes, non vero typos componentes, *Concina pag. 322. n. 7. Salm. n. 136. Holzm. n. 5. Elbel n. 508.* Famuli, qui vehementer tota die incumbunt majoribus laboribus, ut *Laym. n. 3. et Sporer n. 58.* non vero Ancillæ lanam aut linum nentes, aut similia levia servitia domus exhibentes, ut *Tamb. §. 7. n. 25.* Secantes lapides, percursantes urbem ad vendendas merces, *Croix num. 1330.* ornantes Templa scalas circumferendo, *Tamb. §. 7. n. 30.* qui autem bene advertit omnes hos laborantes non excusari a jejunio nisi laborent saltem per majorem diei partem, non vero si per duas vel tres horas.

Barbitonsores communiter non excusantur, ut docent *Less. c. 2. n. 43. Laym. c. 3. n. 3. et Salm. cap. 2. n. 39. etc. cum communi.* Excipe, nisi aliquis artem suam sine refectione exercere non valeret propter laboris molestiam, vel propter complexionis debilitatem, ut dicunt *Palaus p. 2. §. 5. num. 10. Sanch. c. 1. dub. 7.*

n. 8. *Mazzotta tom.* 1. *p.* 429. *Concina p.* 321. *n.* 6. *et Led. Fagund. ac Leand. ap. Salm. l. c. ex Less. d. n.* 43. Item *Palaus n.* 10. *et Led. ac Angles ap. Sanch. dub.* 6. *n.* 7. excusant etiam Sartores; sed hoc non admittendum, nisi ipsi peculiari debilitate laborent, ut ait *Concina. p.* 371. *n.* 6. vel nisi aliquando deberent extraordinario labore etiam per magnam noctis partem suere ut evenire posset, si aliqua festivitas immineret, et non possent necessarias vestes conficere, ut dicunt *Roncaglia Reg. in prax.* 2. *et Salm. n.* 139. Pictores, et Scribæ sive Notarii non excusantur, ut verius docent *Salm. n.* 140. *Tamb. n.* 25. *Viva art.* 6. *n.* 4. *et Elbel n.* 508. *cum communi*, ut asserit (contra *Henr. Machad. Leand. et Pasq. ap. Salm. ibid.*) nisi labor sit talis, ut non posset exerceri cum jejunio, sine magna difficultate. Neque Horologiarii, ut ait idem *Elbel*; Sed excipe eos, qui magna horologia conficiunt, ad quæ construenda magnis viribus opus est.

Alii absolute excusant Molitores, Argentarios, et Sculptores; At *Concina p.* 326. *n.* 6. hos non excusat, nisi ob debilitatem personæ. Sed melius puto dicendum, in his attendi debere qualitatem laboris, an sit gravis, et cum jejunio incompatibilis: Regula enim communiter recepta est cum *Lessio n.* 43. quod qui sine magno incommodo nequit aliquam artem, etsi per se non laboriosam, exercere, vel propter debilitatem personæ, vel propter aliam peculiarem citcumstantïam, is non tenetur ad jejunium.

1042. Hic quæritur 1. An Artifices divites, qui ex officio exercent artes laboriosas, peccent, si in die jejunii laborem assumunt; *Prima* sententia probabilis affirmat, quam tenent *S. Antonin.* 2. *p. tit.* 6. *cap.* 11. §. 8. *Concina p.*

319. *n.* 1. cum *Fabr. Durando*, *et Armill. Et* hanc clare tenent etiam *S. Thomas.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 3. ubi sic ait: *Si operis labor commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, et exterioris status, qui requiritur ad conservationem corporalis, vel spiritualis vitæ, non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Verum *secunda* communis sententia, quam tenent *Sylvest. v. Jejunium n.* 4. *Nav. c.* 21. *n.* 16. *Salm. num.* 134. *Viva in prop.* 39. *Alex. VII. Less. num.* 42. *Ronc. cap.* 2. *Reg. in prax.* 2. *Elbel num.* 518. *Sanch. dub.* 7. *num.* 4. *cum Tol. Led. Met.* et alii innumeri, dicit hos non peccare, quamvis non indigeant pro sui vel suorum sustentatione. Probatur 1. ex Decreto, sive Oraculo vivæ vocis prolato ab Eugenio IV. ann. 1440. ut testantur omnes AA. citati, utque habetur in *Compend. Privilegiorum Fratr. Minor. verb. Jejunium n.* 2. In illo enim sic fertur Pontifex declarasse: *Artifices laboriosas artes exercitantes, et rustici, sive divites sint, sive pauperes, non tenentur jejunare sub præcepto peccati mortalis. Et quod absolvi possunt, et induci ad eleemosynas, et alia bona opera facienda.* Alicui hujusmodi Declaratio visa est apocryha, dicens 1. Inepta videri verba illa, *sub præcepto peccati mortalis;* ergo ne declarat Pontifex teneri sub veniali? et cur? Sed respondetur, quia facile hujusmodi divites possunt venialiter peccare, assumendo laborem propter cupiditatem lucri, juxta dicta *num.* 885. Et ob hanc causam rationabiliter monet Pontifex eos inducendos esse ad alia bona opera facienda. 2. Inepta etiam videri alia verba illa, *et quod absolvi possunt:* Si non peccant, a qua culpa absolvi debent? Sed hoc clare intelligitur; eo quod forte ii tamquam indispositi a

Confessariis dimittebantur, propterea Eugenius declaravit bene eos absolvi posse, non quidem a transgressione jejunii, sed ab aliis peccatis confessis. Ceterum, usquedum mihi non constabit falsitas hujus Declarationis, numquam audebo eam apocrypham dicere, postquam tot classici Auctores communiter pro vera illam habent, et super ea suam sententiam fundant. Ratio autem hujus sententiæ mihi videtur esse, quia valde interest Reipublicæ, ne causa jejunii Operarii intermittant exercere artes, quibus ex suo officio incumbunt; si enim in diebus jejunii tantum pauperes laborare possent sine jejunii obligatione, plures, quibus non est opus actualiter laborare ad se sustentandum, laborem intermitterent, quod certe verteret in notabile Reipublicæ detrimentum.

1043. Quæritur 2. An Artifices, qui laborando sine gravi incommodo jejunare valent, teneantur ad jejunium. ? *Prima* sententia negat, quam tenet *Tamb. §. 7. numer. 18. et Leand. et Pasqual. ap. Concina p.* 320. *num.* 3. Ratio, tum quia consuetudo communiter a jejunio eximit omnes qui laboriosas artes exercent; leges autem non respiciunt, quod raro, et per accidens evenit, sed quod communiter, et per se contingit; tum quia ab Eugenio IV. in præfata Declaratione omnes hi fuerunt dispensati. *Secunda* vero sententia, quam tenet *Bonac. p. ult. n.* 8. *Conc. l. c. Viva in prop.* 30. *damn. ab Alex. VII. Regin. l.* 4. *c.* 16. *n.* 216. affirmat teneri, modo tamen sit manifestum, quod ipsi jejunando grave non subeant incommodum; cum ex una parte lex universe obliget omnes, qui valent cum levi incommodo jejunare: et ex altera satis non constat Eugenium voluisse cum eis dispensare. Secus vero dicendum, si

dubium sit, an jejunando grave perferant incommodum; quia ex communiter contingentibus in dubio præsumitur jejunium non esse compatibile cum artibus laboriosis. Hæc secunda sententia, speculative loquendo, videtur probabilior; sed in praxi vix reperietur unus qui ex hujusmodi labore non graviter relaxetur.

1044. Quæritur 3. An excusentur a jejunio exercentes artes laboriosas in diebus, in quibus vacant a labore? Commune est inter DD. quod ii qui uno vel altero die non laborant; non tenentur jejunare. Ita *Sanc. dub.* 7. *n.* 10. *Bonac. p. ult. n.* 8. *Azor. c.* 17. *q.* 8. *Roncag. c.* 2. *Reg. in prax.* 2. *Elbel p.* 189. *n.* 518. *Tamb.* §. 7. *n.* 24. *Croix n.* 1333. *cum Mendo*, *et Diana.* Ratio, quia in primo die excusantur, ad reficiendam lassitudinem propter laborem assumtum in die præcedenti: in altero, ad servandas vires propter labores in subsequenti die assumendos. Sed quid, si in illis duobus diebus posset aliquis sine gravi incommodo jejunare? *Bonac. l. c. Ledesma*, *et Med. apud Viva in d. prop.* 30. *Alex. VII. num.* 9. affirmant teneri, nisi experti jam fuerint ex præcedenti laxatos manere, vel minus aptos reddi ad laborem pro die sequenti. E contrario *Elbel p.* 189. *n.* 518. *Sanch. dub.* 7. *n.* 10. *cum Victoria*, *etc. Diana p.* 1. *tr.* 9. *R.* 9. *cum Fag. et Hurtado* absolute excusant, quia ipse labor lassitudinem refert. At ego sentio cum *Viva l. c.* pariter distinguendum, ut in præcedenti quæstione, nempe quod si manifeste ipsi grave incommodum ex jejunio non sustinerent, tenerentur jejunare; Secus, si non manifeste; in dubio enim excusantur, quia ex communiter contigentibus præsumtio stat pro necessitate alimenti, ut vel reficiantur a labore exercito, vel idonei reddantur ad laborem exercendum.

1045. Quæritur 4. An qui laborem assumit, ut eximatur a jejunio, excusetur a culpa? Non videtur dubitandum, quod hic postquam graviter est defatigatus, etiam malo fine, et etiamsi præviderit defatigationem illam fore incompossibilem cum jejunio, ad illud non tenetur, ut communissime docent *Laym. l. 4. tr. 8. cap. 3. n. 5. P. Concina tom. 5. p. 308. n. 2. Sporer. n. 61. cum Med. ac Diana, et Sylvest. Palud. Sanch. Pal. Fill. et Pasqual.* (qui asserit communem esse sententiam) *apud Croix l. 3. p. 2. n.* 1334. Ratio, quia jam ille est factus moraliter impotens ad jejunandum. An autem iste, apponendo impedimentum, peccet contra jejunii præceptum? Negant *Salm. de Leg. c. 2. n.* 164. *cum Pasq. Sanctio, et Recaful. ap. Croix l. c.* Ratio, ut dicunt, quia tunc ille utitur jure suo, quo potest se extrahere ab obligatione legis, sicut se eximit ab obligatione jejunii, qui egreditur e sua Patria, ubi aderat obligatio jejunandi, ut alium locum adeat, in quo tale præceptum non adest. Sed omnino affirmandum cum sententia communi, quam tenent *Sanch. Cons. l. 5. cap. 1. dub. 7. n. 13. Azor. tom. 1. l. 7. c. 17. n. 9. P. Concina tom. 5. p. 140. n. 2. Mazzotta tom. 1. pag. 126. et Diana p. 3. tr. 14. R. 11.* qui ait ab hac sententia non recedendum, quidquid prius alibi dixerit: item *Viva q. 10. art. 6. num. 7. et Croix l. c.* qui dicunt contrariam sententiam communiter rejici. Ratio, quia, licet is non peccet contra præceptum jejunii, mittendo jejunium post defatigationem, peccat tamen, quia operatur in fraudem præcepti; omnis enim lex obligat, ne quid fiat data opera, ut lex eludatur, ex *D. Thom.* vide *num. seq.*

1046. Quæritur 5. An peccet contra legem

jejunii, qui sine justa causa laborem assumit, quamvis non in fraudem præcepti? Negant *Roncaglia tr. 9. c. 2. Reg. 1. Bonac. Led. Med. Leand. Pasqualig. et alii ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1334.* Sed oppositum pariter omnino tenendum, ut censent *Laym. l. 4. tr. 8. c. 3. num. 5. Sanch. Cons. lib. 5. c. 1. dub. 8. num. 2. Palaus tr. 30. D. 3. p. 2. §. 5. n. 10. cum Nav. Cajet. Tol. Abul. Fill. etc. communiter*, item *Croix, l. c. cum Sanch. Diana, ac aliis.* Et hanc clare docet *S. Th. 1. 2. q. 71. art. 5.* ubi loquens de eo qui *se occupat talibus, quibus ab eundo ad Ecclesiam impeditur* (nempe ad Sacrum audiendum), damnat de peccato omissionis; et rationem adducit: *Qui enim vult aliquid, cum quo aliud esse non potest, ex consequenti vult illo carere.* Nec obstat dicere, quod si quis obligatus ad Sacrum audiendum, alio pergat, ubi non adest tale præceptum, eo fine, ut eximatur, vel prævidens sic eximi ab obligatione Missæ non peccat. Nam bene respondet *Mazzotta l. c.* quod hic talis, alio eundo, omnino eximitur a debito Sacri audiendi; sed qui opus assumit ad se liberandum, vel prævidens se liberatum iri a jejunio, adhuc remanet ad illud obligatus, licet postea propter laborem assumptum a jejunio excusetur. Notat autem *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. dub. 7. n. 16. cum Victor. et aliis*, quod, si quis non ad recreationem, sed ad finem utilem, licet non necessarium, assumit laborem, non peccat contra præceptum jejunii, si postea non jejunet. Et idem ait *n. 17.* de itinerante ex aliqua causa honesta, etsi non necessaria, puta ad visendos propinquos, vel Patriam, ad venandum, ad ludendum pila; tunc enim semel, vel iterum excusat. Sed his non universe acquiesco; præsertim, si sola delecta-

tionis causa, iter, sive alios labor suscipiatur, ut bene ajunt *Abelly p.* 412. *n.* 3. *et Sporer num.* 61. Ceterum probabiliter *Elbel p.* 191. *nu.* 526. *Sporer n.* 60. *cum Laym. et Sanch. dub.* 7. *num.* 2. *cum Caj. Nav. Angles*; et aliis communiter, excusant a culpa eos, qui, licet ex proprio officio non laborent, tamen laborem aliquem magnum assumunt ob rarum lucrum; sicut probabiliter non peccant, qui ob hujusmodi causam laborant in die festivo, ut ait idem *Sanchez*, utque diximus *de* 3. *Præc. pag.* 440. *n.* 301. *et pag.* 488. *n.* 332. *cum aliis.*

1047. Ratione pariter laboris excusantur a jejunio iter facientes pedester per majorem diei partem, ut probabiliter docent *Sanch. dub.* 10. *nu.* 2. *Less. c.* 2. *num.* 43. *Holzmann pag.* 335. *n.* 15. *Pal.* §. 5. *n.* 10. *et* alii comuniter. Sicque pariter excusantur Muliones, et Agasones pedester mulas, aut asinos ducentes, ut *Salm c.* 3. *n.* 137. *cum Sanch. Pal. Tol. Laym. etc.* Hoc tamen intelligitur 1. nisi persona, completo itinere, et alia refectione non sumta in notabili quantitate, jam postea satis se reficiat, tunc enim nequit secundam comestionem facere, nisi die sequenti iter prosequi deberet. Intelligitur 2. nisi iter commode differri possit, ut docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 3. dicens: *Si peregrinatio commode differri possit.... non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Et eum sequuntur *Less. n.* 43. *et Laym. n.* 3. *cum Sylvest. Tol. et Medin.* Quando autem, incœpto itinere, jejunii dies intercurrit, non tenetur itinerans ab illo desistere, ut jejunet, uti docent *Sanc. dub.* 11. *numer.* 5. *cum Abul. Laym. c.* 3. *n.* 5. *et Sporer n.* 66. *cum aliis communiter.*

Sed dubitatur. 1. Quale iter, communiter lo-

*

quendo, sufficiat ad excusandum? *Pasqualigus apud Croix numer.* 1344. dicit satis esse iter septem milliarium, idest duarum leucarum, et mediæ (leuca enim importat hic spatium trium milliarium, sive unam horam itineris). Sed hæc opinio ab aliis non recipitur, qui probabiliter dicunt requiri ad excusandum saltem iter quatuor vel quinque leucarum, ut *Salm. n.* 145. *Pal.* §. 5. *n.* 10. *Viva art.* 6. *n.* 4. *cum Trull. et Diana*; quamvis *La Croix cum Bonac. Fill. etc.* requirat iter ad minus quinque leucarum, idest 15. milliarium. Si tamen via esset tam ardua, aut tempus tam asperum, aut si itinerans esset adeo debilis, vel itineri non assuetus, ut non posset jejunare sine magna difficultate; ob has causas aliquando posset eum excusare a jejunio iter etiam sex milliarium, vel minus; ita *Sanchez dub.* 10. *n.* 3. *Salm. n.* 137. *Roncag. Reg.* 2. *in prax. et Croix l. c.* Sic pariter *Tamb.* §. 7. *n.* 25. *in fine* recte excusat famulos pedester comitantes Dominum, qui per totum diem equitaret per Urbem. Et sic adhuc probabiliter quidam doctus excusabat famulos, qui jugiter per diem inserviunt, ambulantes ad emendum, ad comitandum, ad literas ferendas, et similia.

Dubitatur 2. an iter facientes equis, vel rhedis, excusentur a jejunio? Damnata quidem fuit prop. 31. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant.* Ceterum communiter DD. excusant qui sic itinerantur per plures dies, ut *Salm. num.* 138. *Sanch. dub.* 10. *num.* 5. *Ronc. c.* 2. *Reg.* 2. *in prax. Laym. num.* 3. *et Viva art.* 6. *num.* 4. *cum Trull.* (*Viva* tamen, et *Laym.* requirunt, ut tale iter sit saltem per

octo dies; sed hoc videtur nimis rigorosum). Bene autem advertit *Viva*, quod hujusmodi itinerantes non excusantur, si constet eos sine magno incommodo posse jejunare. Præterea, recte dicunt *Croix*, *Ronc. ll. cc.* et *Salm. n.* 137. et 138. cum *Sanch. Azor. Tol. Trull. etc.* posse aliquando excusare iter etiam unius diei, si agendum esset cum magna defatigatione, ut evenit Cursoribus; vel si equitans sit debilis, aut tempus sit asperum, vel iter arduum, aut extraordinarium. Iter autem octo, vel decem leucarum putant non esse extraordinarium *Salm.* cum *Sanch. Tol. Trull. Lastra*, *Corella*, *etc.* contra *Machad. Dianam*, *Leand. etc. ib.* Merito autem hic notat *Viva d. art.* 6. *n.* 11. *cum Sanch. dub.* 32. quod itinerantes, si non habeant cibos quadragesimales sufficientes ad substentandum, potius debent refici lacticiniis, adhuc in Quadragesima, et servare jejunium, quam aliis legalibus cibis levioribus vesci et jejunium frangere, quia observantia jejunii præstat abstinentiæ a lacticiniis.

1048. IV. Causa excusans est *Pietas*. Communiter docent DD. propter hujusmodi causam pietatis posse hominem jejunium omittere, scil. ob peragendam aliam piam charitatis aut religionis operam, quæ sit majoris boni, quam jejunium. Ita *Salm.* c. 2. *num.* 142. *cum aliis passim*, ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *ad* 3. ubi sic ait: *Si autem immineat necessitas statim peregrinandi, et magnas diætas faciendi, vel etiam multum laborandi, vel propter conservationem vitæ corporalis, vel propter aliquid necessarium ad vitam spiritualem, et simul cum hoc non possint Ecclesiæ jejunia observari, non obligatur homo ad jejunandum; quia non videtur fuisse intentio Ecclesiæ statuentis jejunia, ut per hoc impediret*

alias pias, *et magis necessarias causas.* Subdit tamen S. Doctor: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad Superioris dispensationem; nisi forte ubi est ita consuetum; quia ex hoc ipso, quod Prælati dissimulant, videntur annuere.* Sed facile *S. Thomas* dispensationem hanc potius requirit ad majorem cautelam, vel de convenientia, non vero de necessitate, cum mox prius jam dixerat ut supra, *propter hujusmodi causas pietatis non obligatur homo ad jejunandum.*

Sed dubium fit, an hujusmodi opera jejunio excusantia possint suscipi sponte, et non ex officio, vel obedientia? Negant *Sylvest. Navar. Cajet. et alii ap. Salm. n.* 142. Sed probabilius affirmant *Sanch. dub.* 17. *num.* 2. *et Salm. l. c. cum Arm. Gabr. Palac. et Villal.* Idque expresse docet *D. Th. in* 4. *dist.* 15. *q.* 3. *art.* 1. *q.* 2. *ad* 3. ubi dicit: *Si enim sit tanta abstinentia, quod homo ab operibus utilioribus impediatur, quamvis ad ea de necessitate non teneatur, indiscretum est jejunium, et si non sit illicitum.* Modo, intelligitur (ut infra explicabimus), opera illa ex justa causa assumatur, et differri non possit.

1049. Hinc 1. Excusantur qui pluribus infirmis cum magno labore inserviunt in Hospitalibus, aut Monasteriis, ut dicunt *Palaus* §. 4. *n.* 11. *Bon. p. ult. n.* 13. *et Salm. c.* 2. *num.* 143. *cum Led. etc.*

2. Excusantur peregrinantes ad loca sacra, modo I. ipsi vero zelo peregrinationem suscipiant, in magnum Dei honorem, aut magnam ædificationem communem, nempe si sint personæ gravis auctoritatis, ut ait *Cajetanus ap. Laym. num.* 5. vel si peregrinatio vertat in magnam ipsius peregrini spiritualem utilitatem, ut dicunt *Sanch. dub.* 11. *n.* 5. *Golzmann pag.* 336. *n.* 16.

et Salm. tr. 23. *c.* 2. *n.* 144. *cum Sylvest. Abul. Pal. Vill. etc. contra Ledesm. Palac. et Met. ap. Sanch. loc. cit.* qui excusant a jejunio etiam eos qui simplicis devotionis causa peregrinationem suscipiunt: Sed hæc opinio non videtur satis tuta, semper ac ipsi commode peregrinationem differre possunt, ut docet *D. Th. eod. loco supra cit. art.* 4. *ad* 3. ubi ait: *Si peregrinatio, et operis labor commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis... vel spiritualis vitæ, non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Et sic alii communiter, ut *Less. c.* 2. *num.* 44. *Laym. d. num.* 5. *Holz. et Salm. ll. cc.* Quando vero peregrinatio jam suscepta fuerit, et interim dies jejunii occurrat, non est obligatio intermittendi eam, ut jejunium servetur, prout communiter inquiunt *Sanch. et Salm. ll. cc. cum Abul. Spor. num.* 66. *et Laym. d. n.* 5. qui ait id ut certum tenendum.

3. Excusantur Concionatores, qui prædicant quotidie sive frequenter in Quadragesima, ut ex communi sententia dicunt *P. Wigandt Ex.* 4. *n.* 92. *Tolet. l.* 6. *c.* 4. *num.* 6. *et Salm. c.* 2. *num.* 149. *cum Nav. Cajet. Tolet. Trull. etc.* quia actio concionandi est valde laboriosa, tum propter studium ad id necessarium, tum propter corporis agitationem. Et hoc maxime locum habebit pro Missionariis, qui diebus Missionis cum vehementi agitatione concionantur. Ceterum decet quidem Concionatores omnes, qui non solum verbo, sed etiam exemplo debent prædicare, ut quantum fieri potest, ad ædificationem Populorum, jejunia satagant observare; ut faciunt qui perfectionis amantiores sunt. An vero excusentur, qui tantum ter, vel quater in hebdomada Conciones habent; Affirmant abso-

lute *Sanch. dub.* 13. *n.* 6. *Roncag. c.* 2. *Reg. prax.* 3. *Tamb.* §. 7. *n.* 26. *et Henr. Trull. ac Pasqu. ap. Sal. n.* 149. Idem sentiunt *Bus. ut supra*, *Elbel pag.* 169. *num.* 464. *et Viva art.* 6. *n.* 4. Modo tamen, ut isti dicunt cum magno fervore concionentur. Sed melius ajunt *Holzm. pag.* 335. *n.* 15. *et Salm. l. c.* in hoc standum esse judicio prudentum, nempe si Concionatores isti ob corporis agitationem, et applicationem mentis ita debiles evadant, ut nequeant jejunium perferre, tunc possunt excusari. Et hoc valet etiamsi ipsi concionantur causa lucri ut dicunt *Sporer n.* 63. *Tamb. num.* 26. *Sanch. dub.* 13. *n.* 3. *cum Nav. et Anglés*, contra *Cajet. Led. et Arm.*) *et Salm. d. n.* 149. *cum Less. Bonac. etc.* Ratio, quia hujusmodi lucrum, cum sit justum stipendium talis laboris, licite intenditur; et aliunde ex tali intentione non impeditur utilitas audientium.

4. Excusantur Cantores, sive Musici, qui jejunium observando vocem amitterent, nec possent suum Officium exercere, ut dicunt *Anacl. n.* 65. *Sporer n.* 63. *Elbel n.* 511. *et Less. n.* 44. *cum Sylv. Nav. et Tamb.*

5. Excusantur Lectores Scientiarum, qui magno studio et labore indigerent; non vero qui dictant lectiones jam prius ordinatas, et sæpius repetitas; ita communiter *Roncag. c.* 2. *Reg. prax.* 3. *Elbel n.* 464. *et Salm. cap.* 2. *num.* 147. *cum Less. Nav. Caj. Tol. Azor. etc.* Asserunt *Salm.* contrarium sentire *Sanch. dub.* 13. *n.* 7. Sed non bene, nam hic Auctor ibi non loquitur de Lectoribus, sed de Scholasticis qui propter studium non possent jejunare, et dicit cum *Angles*, hos potius debere omittere studium, etiam per totam Quadragesimam, quam jejunium; contra *Azorium q.* 8. *et Pal. n.* 11.

qui censent Scholasticos excusari, si per quinque horas utilibus studiis vacant. An autem excusentur a jejunio Lectores Grammaticæ? Negant *Salm. n.* 148. Sed affirmant *Sanch. n.* 7. si in die quatuor legant lectiones: sive si doceant per quinque horas, ut ait *Azorius*; *Palaus* autem, et alii *ap. Croix num.* 1346. dicunt Magistros Grammaticæ, qui per quatuor horas docent, non teneri jejunare plusquam tribus in hebdomada.

6. Excusantur Advocati, qui cum jejunio non possent satisfacere suis clientibus, propter studium quo indigent, ita *Ronc. Reg.* 3. *prax. Holz. n.* 15. *Elbel n.* 464. Idem ajunt *Salm. n.* 140. de Judicibus, qui egent studio ad sententias ferendas. Idem dicunt *Sporer num.* 59. *Holz. et Elbel ll. cc. Bonac.* de Medicis, et confessariis, qui magno indigent studio, ut suis infirmis, aut pœnitentibus satisfaciant: Hi enim licet non egeant majori cibo, cum labor sit mentis, opus tamen habent cibo frequentiori, ut in eis reparetur spirituum consummatio.

7. Confessarii causa confessionum excipiendarum communiter non excusantur; nisi extraordinarium laborem subeant, nempe si confessiones audiant fere per totum diem (puta per septem, vel octo horas; ita *Palaus n.* 11. *Salm. n.* 150. *et Ronc. c.* 2. *Reg. prax.* 3. Sed melius *Sanch. dub.* 13. *n.* 11. *Sporer n.* 59. *Viva art.* 6. *n.* 4. *et Diana p.* 1. *tr.* 9. *R.* 10. *cum Fagund.* ad eos excusandos, ultra laborem extraordinarium, requirunt, ut ipsi sint ita debiles, ut cum jejunio non possent satisfacere frequentiæ pœnitentium; et idem sentit *Tamb.* §. 7. *n.* 25. ubi insuper notat, quod prædicti Professores, nempe Lectores, Cantores, Advocati, Medici, et Confessarii, non per se, sed

tantum per accidens a jejunio excusari possunt, nimirum si ratione alicujus gravis circumstantiæ suis officiis jejunando non possint satisfacere. Et hoc maxime advertendum in hac materia, nam ubi labor per se excusat, in dubio præsumtio stat pro exemptione jejunii; e converso, ubi labor non per se, sed per accidens, nempe ob aliquam circumstantiam debilitatis personæ, vel gravitatem laboris excusat, in dubio præsumptio stat pro obligatione jejunii.

Hic autem ultimo animadvertenda est quædam doctrina, quam tradunt *Sporer n. 67. et Laym. cap. 3. n. 6. cum Nav. Sylvest. Cajet. et Tol.* quod, si quis non habeat causam absolute sufficientem ad eum excusandum a jejunio Quadragesimali, et aliqua ratio ipsi probabilis et justa appareat, qua tantum bis, vel ter in hebdomada jejunet, non est urgendus ad jejunandum, etiamsi causa illa non omnino sufficiat, sed relinquendus in sua bona fide, ne ipse forte deinde omnia jejunia culpabiliter omittat.

1050. An autem peregrinus teneatur ad jejunium quod servatur in loco ubi reperitur non permanenter, sed per aliquod tempus, aut transeunter; Et quid si ibi non servetur jejunium quod servatur in Patria; Vide dicta *l. 1. num. 156. v. Hic refert.*

INDEX
CAPITUM, ET DUBIORUM,
HUJUS QUARTI VOLUMINIS.

CAPUT III.
De Contractibus.
DUBIUM I.
Quid in genere sit Contractus? pag. 3.

DUBIUM II.

Quid in specie de Promissione, et Donatione? pag. 21.

DUBIUM III.

DUBIUM IV.

DUBIUM V.

teresse exigendum? An in contractu oporteat monere mutuatarium de damno emergenti, vel alio justo titulo? An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse se offerat ad mutuandum? 770. An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno, vel lucro incerto? 771. An possis exigere lucrum cessans, si aliam substituas pecuniam ad negotium non destinatam? 772. Quid si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes? 773. Quid si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium?

774. Quæ pacta liceant in mutuatione? 775. An sit illicitum pactum *Legis commissoriæ?* 776. An fructus pignoris debeant restitui? Quid si pignus datum sit pro dote? 777. An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia? (*Vide etiam num.* 714.). An, ut desistatur ab injuria? 778. An valeat pactum, ut injuria condonetur? 779. An pactum, ut conferatur officium? 780. An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine? (*Vide dicta num.* 764. *et de Sim. n.* 53.). 781. An pactum remutandi? 782. An pactum, ut res in eadem specie reddatur?

783. An usurarius acquirat dominium lucri usurarii. 784. Quid de fructibus rei usu consumtibilis? 785. Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario? 786. An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras? 787. An Principes, etc. cooperantes, ut solvantur usuræ, teneantur ad restitutionem? 788. An liceat creditori mutuantis exigere usuras? 789. An peccent famuli cooperantes Dominis usurariis? 790. An liceat petere mutuum ab usurario? Remissive. 791. Vide alios casus apud Bus. 792. Quæ obligatio, et pœna usurariorum? Quomodo heredes Usurarii teneantur ad restitutionem?

DUBIUM VIII.

De Emtione, et venditione.

ARTICULUS I.

mendi, ad arbitrium venditoris? Quid de contractu *Mohatra?* 814. De *Monopoliis*. 815. Quot modis fit *Monopolium?* 816. An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut carius vendant, peccent contra justitiam? 817. An Mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem? Et an facto *Monopolio* a Mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere?

818. An irritet contractum vitium occultum? 819. Quid si vitium sit circa substantiam? 820. Quid si vendatur ut pura res mixta perfectior aliis? Quid de vino mixto cum aqua? 821. An sit injustitia vendere quid pro quo? (*Vide lib.* 4. *n.* 291. *v.* 2.). 822. Quid si vitium est circa quantitatem? 823. Quid si circa qualitatem, 824. An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo; vel mercem mox minuendam? 825. An tradita tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno? 826 Quid de Sartoribus vilius pannum ementibus? 827. Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium? 828. Si res pereat ante traditionem, cui pereat? Quid si post traditionem? 829. An liceat vilius emere chirographa seu credita? 830. Vide alia apud Busemb.

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, et quibus illicita?
pag. 150.

831. Quando Clericis negotiatio sit graviter illicita? 832. Quid si Clericus negotietur per alium? 833. Quid si negotietur nomine alieno. Et vide

DUBIUM IX.

Quid sit contractus Census, et an liceat? pag. 161.

VII. Nec census creetur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut censitor non possit pretium repetere; et ut censuarius possit redimere. 848. An Bulla S. Pii obliget in conscientia? 849. Et an obliget, ubi non est recepta?

DUBIUM X.

Quid sit Cambium? pag. 177.

850. Quid cambium, et quotuplex? 851. An liceat Cambium minutum? 852. An Cambium per literas? 853. An Cambium reale? 854. Quid de Cambio ficto, seu sicco? Quid de Cambio *Francofurtense*? 855. An liceat pecuniam adulterinam expendere? 856. An liceat famulo lucrari commutando pecuniam Domini?

DUBIUM XI.

Quid sit Locatio, et Conductio? pag. 182.

857. Vide diversos casus apud Busemb. 858. Quando locator potest conductorem expellere ante tempus expletum? 859. An Successor locatoris expellere possit conductorem? 860. An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis? 861. An liceat pauperi elocare jus mendicandi? 862. An Nuncius proficiscens ad eumdem locum, possit accipere a duobus duplicatam mercedem? 863. An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis? 864. An debeatur salarium famulo ægrotanti? Et an expensæ curationis? (*Vide etiam num.* 342. v. 3. *Herus*.)

DUBIUM XII.

De Contractu Emphyteusis, Feudi, et Libelli? pag. 188.

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio, et Ludus? 192.

ludum prohibentes. 885. An, et quomodo peccent I. Laici hoc usu ludentes? 886. An peccet graviter ludens ob lucrum? 887. An victor ludo vetito possit retinere lucratum? 888. Quid, si impediat Judicem, ne ipsum condemnet? Et an teneatur fateri veritatem Judici interroganti? 889. An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi? 890. An victus teneatur solvere? 891. Quid si uterque renuntiaverit legi? 892. Et an victus poterit petere relaxationem juramenti? 893. An victus possit tibi compensare solutum? 894. An possit transigere, si ficte minitetur repetere in judicio?

895. II. Quoad *Clericos*, quinam Clerici comprehendantur? 896. An certe peccent graviter Clerici ludentes frequenter, et in magna quantitate? 897. Quid, si solum frequenter? 898. Quid, si solum in magna quantitate? 899. Quando non peccent graviter, nec leviter? 900. An hæc procedant in omni ludo *chartarum*? 901. III. Quoad *Religiosos*; an, et quomodo peccent Religiosi hoc lusu ludentes? 902. IV. Quoad *Episcopos*, quomodo ipsi peccent? 903. An peccent graviter Clerici, et Religiosi his lusibus assistentes?

DUBIUM XIV.

Quid sit contractus Societatis? pag. 223.

904. Quomodo fit societas?

905. De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine *Damnorum?* 906. Quid nomine *Expensarum?* Et an socius possit sibi deducere expensas itineris? 907. Quær. I. An capitale sit dividendum, si unus confert pecuniam, alter laborem? Quær. II. Quomodo deinde divi-

DUBIUM XV.

DUBIUM XVI.

CAPUT IV.

De Tutela, et Testamentis.

DUBIUM I.

Quid sit Tutela, et Curatela? 249.

917. Quibus detur Tutor, et quibus Curator? 918. Ad quæ teneantur Tutores, et Curatores? An Pupilli, et Minores possint se naturaliter obligare, sine consensu Tutorum, etc. Vide infra vers. 6. *Pupillus.*

DUBIUM II.

Quid, et quotuplex sit Testamentum? pag. 255.

919. Quid est Testamentum? De requisitis ad Codicillum; et quid importet *Clausula Codicillaris?* 920. Quotuplex est? 921. Ex quibus capitibus Testamentum est nullum?

922. Quid si desint solemnitates, si fit Testamentum ad pias causas? 923. Quid si constet heredi voluntas Testatoris? 924. Quid si non constet, an ipse teneatur credere uni testi? Et an testamentum nullum valeat quoad legata pia? 925. Quid, si Testamentum factum sit ab hominibus rusticanis? 926. Quid tempore pestis? 927. An Testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia? (*Vide etiam num.* 711. *et lib.* 1. *num.* 151.). 928. Vide alios casus. 929. Quid de Testamento Clericorum, Novitiorum, et Militum?

930. Dub. 1. An legatum relictum virgini,

DUBIUM III.

De Renunciatione hereditatum?

DUBIUM IV.

Qui possint, et debeant esse Executores Testamenti? pag. 184.

936. Qui possint esse Executores? Et qui sint de jure? Et an possint officio fungi per alios? 937. An Religiosus Executor possit applicare suo Monasterio legata ad pias causas? 938. Quomodo relicta incerta sint exequenda? 939. An legata ad pias causas possint commutari? (*Vide dicta num.* 453. *Quæritur I. et II.*). 940. Vide resolutiones. 941. Quomodo exequenda voluntas Testatoris?

DUBIUM V.

De iis, qui testari, et heredes institui possunt? pag. 291.

942. Qui testari possint? 943. Qui possint heredes institui? 944. Vide resolutiones. 945. Quæ sit divisio heredum? 946. An sit obligatio gravis relinquendi bona fratribus, et aliis propinquis indigentibus? 947. Quantum debeatur heredibus necessariis? 948. Quæ sint causæ justæ exheredandi filios? 949. Vide dubia super hoc puncto. 950. Vide alios casus, quando Testamenta infirmentur. 951. Quid possint petere spurii a Matre, et Patre? 952. Quid, si Pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio? 953. Qui heredes succedant ab intestato?

954. Quomodo facienda sit collatio inter fratres? 955. An debeant conferri sumtus pro studio, Doctoratu, etc. 956. An Patrimonium datum ad suscipiendos Ordines? 957. An bona pa-

TRACTATUS VI.

DE PRÆCEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO, ET PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

CAPUT I.

De præcepto octavo.

DUBIUM I.

DUBIUM II.

damnum proprium, vel aliorum? (*Vide etiam lib.* 4. *n.* 277.). 970. Quando *Secretum* sit servandum? 971. Et quando possit manifestari? Quomodo autem peccent alienas literas legentes? Remissive, vide lib. 5. n. 70. 972. An liceat famam suam tueri, alterum infamando? 973. An alterum infamare apud amicum? (*Vide dicta lib.* 1. *n.* 37.). 974. An excusetur a mortali, propalari crimen publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium? (*Vide etiam lib.* 1. *n.* 35.). 975. Quando crimen possit dici publicum? 976. An infamatus de uno crimine, possit infamari de alio? 977. Quid, si detrahis ex loquacitate? Et quid, si referas audita? 978. Vide alias resolutiones apud Busem. 979. Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur? 980. Quid si sit Superior? 981. Quid, si sit particularis, et cum possit, non avertit? 982. An liceat aliquando alium infamare? (*Vide etiam lib.* 4. *num.* 277.). 983. An liceat seipsum infamare? (*Vide etiam lib.* 4. *num.* 275.).

984. Quomodo restituendus sit honor ablatus? 985. Quid si dehonoratio fuerit secreta? 986. Quæ satisfactio præstanda. 987. An semper sufficiat petitio veniæ? 988. Quibus casibus expedit Confessario omittere monitionem de hac satisfactione præbenda? 989. An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia? 990. Quid si offensor puniatur a Judice, vel damnetur ad satisfaciendum?

DUBIUM III.

An, et quomodo fama restituenda?
pag. 344.

CAPUT II.

Quid de præcepto Nono, et Decimo?
pag. 358.

CAPUT III.

Quid de Præceptis Ecclesiæ?

DUBIUM I.

Quid requiratur ad jejunium Ecclesiasticum, et quanta ejus obligatio? 359

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent a jejunio?
pag. 408.

1031. Quatuor sunt causæ excusantes a jejunio I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas. Vide omnia quæ de his dicit Busemb.

1032. I. Causa est *Dispensatio.* Possunt enim a jejunio dispensare. 1. Papa. 2. Episcopi. 3. Parochi. 4. Prælati.

1033. II. Causa est *Impotentia.* Quinam excusentur de *Impotentia Physica?* Resp. 1. Infirmi. 2. Pauperes. 1034. Quinam excusentur de *Impotentia Morali?* Resp. 1. Qui laborant dolore capitis; Vel qui nequeunt dormire: An autem hi teneantur mane sumere cœnulam? 2. Milites 3. An uxores timentes indignationem Virorum: et an Viri non potentes reddere debitum? 1035. 4. Adolescentes. 1036. 5. Senes. Dub. 1. An Sexagenarii robusti teneantur jejunare? 1037. Dub. 2. An Feminæ Quinquagenariæ? 1038. Dub. 3. Quid de senibus habentibus votum jejunandi? 1039. Dub. 4. An Religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia Regulæ? 1040. Dub. 5. An jejunium subrogatum voto castitatis obliget sexagenarios?

1041. III. Causa est *Labor*. Quæ sint artes per se laboriosæ? An excusentur Tonsores, et Sartores? An Pictores, Scribæ, et Horologiarii? An Molitores, Argentarii, et Sculpatores? 1042. Quæritur 1. An excusentur Artifices divites? 1043. Quæritur 2. An excusentur Artifices qui possunt jejunare sine gravi incommodo. 1044. Quæritur 3. An excusentur ipsi in diebus, in quibus non laborant? 1045. Quæritur 4. An ex-